

curb the growing number of unemployed individuals in the cities. Following the suppression of the Janissaries (1241/1826), Maḥmūd II (r. 1223–55/1808–39) shut down the establishments which the unruly soldiery had frequented. During the reign of ‘Abd al-Ḥamīd II (1876–1909), coffee-houses were kept under strict government surveillance.

Tables and stools appeared in coffee-houses in the second half of the 1800s, and they were soon followed by chairs.

After the turn of the century, theatres, cinemas, and cultural associations competed with coffeehouses as spaces of sociability. Tea (çay), which had been introduced by Iranians, as well as immigrants from the Caucasus, also began to rival coffee as a popular drink. Teahouses (çaykhānes) resembled coffeehouses, but since their beverage was less expensive, they attracted the general public. Simultaneously, the manner of preparing and consuming coffee was simplified. The *cezve*, a small conical pot with beak-shaped spout and a long handle, became the principal tool for brewing and serving coffee. It was used in the normal course of daily life, without much ceremony.

BIBLIOGRAPHY

- C. van Arendonk and K. N. Chaudhuri, *Ḳahwa, EI2*; Hélène Desmet-Grégoire, *Les objets du café dans les sociétés du Proche-Orient et de la Méditerranée*, Paris 1989; Hélène Desmet-Grégoire and François Georgeon (eds.), *Cafés d'Orient revisités*, Paris 1997; Suraiya Faruqi, *Subjects of the sultan. Culture and daily life in the Ottoman Empire*, New York 2000; Nelly Hanna, *Making big money in 1600. The life and times of Isma‘il Abu Taqiyya, Egyptian merchant*, New York 1998; Ralph Hattox, *Coffee and coffeehouses. The origin of a social beverage in the medieval Near East*, Seattle 1985; Robert Mantran, *Le café à Istanbul au XVIIe siècle*, in *Le café en Méditerranée. Histoire, anthropologie, économie* (Aix-en-Provence 1981), 17–30;

André Raymond, *Artisans et commerçants du Caire au XVIIIe siècle*, 2 vols., Damascus 1974; André Raymond, *Les problèmes du café en Egypte au XVIIIe siècle*, in *Le café en Méditerranée. Histoire, anthropologie, économie* (Aix-en-Provence 1981), 31–71; Dana Sajdi (ed.), *Ottoman tulips, Ottoman coffee. Leisure and lifestyle in the eighteenth century*, London and New York 2007; Michel Tuchscherer (ed.), *Le commerce du café avant l'ère des plantations coloniales*, Cairo 2001; Michel Tuchscherer, *Coffee in the Red Sea area from the sixteenth to the nineteenth century*, in William Gervase Clarence-Smith and Steven Topik, *The global coffee economy in Africa, Asia, and Latin America, 1500–1989* (Cambridge 2003), 50–66.

MICHEL TUCHSCHERER

Crimea

Crimea (Tatar Qırım, Ukr. and Russ. Krym) is a peninsula surrounded by the Black Sea and Sea of Azov and connected to present-day mainland Ukraine by a narrow isthmus. In classical antiquity, it was inhabited by Scythians, and its southern shores were colonised by Greeks, who called the peninsula Tauris. In the third and fourth centuries C.E., Alans, Goths, and Huns settled in Crimea, and in the early Middle Ages its territory was divided politically between the Khazar Kaganate and Byzantium. In the seventh/thirteenth century, the Mongol expansion brought in Kipchak (Qıpçāq) Turks and Mongols who, intermingled with earlier settlers, came to be known as the Crimean Tatars. During the same period, Italian merchants established several colonies in southern Crimea, the most important of which was the Genoese port of Caffa (Tatar and Turk. Kefe, today Ukr. Feodosiya). The commercial prosperity of mediaeval Crimea attracted other ethno-religious groups also, especially Armenians, Karaites, and Rabbanite Jews.

G

Girāy Khāns

The **Girāy Khāns** were a dynasty that ruled in Crimea from the early ninth/fifteenth century until the late twelfth/eighteenth century. The dynasty was founded by Ḥājjī Girāy, a descendant of Toqa Timūr, who was a grandson of Chinggis Khān and younger brother of Batu Khān. Ḥājjī's father, Ghiyāth al-Dīn (Giyased-din), was a follower of Toqtamush, the *khān* of the Golden Horde, who sought refuge in Lithuania after his dethronement in 797/1395. According to local tradition, Ghiyāth al-Dīn gave his son the cognomen Kerey/Girāy to honour his own tutor (*atahq*), who belonged to the Kerey clan. The cognomen was used by the future *khāns*, as was the trident-shaped family emblem known as *ṭaraq tamgha*.

Raised in Lithuania and supported by Lithuanian grand dukes, Ḥājjī Girāy by 845/1441–2 established an independent khānate in Crimea and began minting coins, thus founding a state that would survive until 1197/1783 (Illustration 1). The *khān*'s authority was, however, limited by the powerful noble clans and the Chinggisid rule of inheritance, which allowed any member of the Girāy family

to claim the throne and thus encouraged dynastic struggles. Moreover, from 880/1475 the *khāns* had to reckon with the Ottoman presence, as Sultān Mehmed II (r. 848–50/1444–6 and 855–86/1451–81) profited from internal conflict in Crimea and annexed the southern part of the peninsula.

Ḥājjī's son, Mengli Girāy (r. 871/1466–7, 873–9/1469–74, and 883–921/1478–1515), who spent three years in Ottoman captivity and owed his third accession to Ottoman protection, did not give up his claim to the heritage of the Golden Horde. In 907/1502, he defeated his arch-rival, Shaykh Ahmed, the *khān* of the Great Horde. He also secured the payment of regular gifts (regarded by the Tatars as tribute) by the rulers of Muscovy and Poland-Lithuania, a practice that continued until the late eleventh/late seventeenth century. Mehmed I Girāy (r. 921–9/1515–23) openly aimed to restore the Golden Horde and temporarily extended his rule over Kazan and Astrakhan. The ambitious policy of Şāhib Girāy (r. 939–58/1532–51) resulted in his deposition and murder at the Porte's instigation; this inadvertently facilitated the conquest of Kazan and Astrakhan by Tsar

BALAKLAVA (BALIKLAVA), Kırım yarımadasının güney-batısında Akyar (Sivastopol)'dan 13 km. mesafede küçük bir limandır. Strabon'a göre şehrin adı İskit hükümdarlarından Skiluros (M.ö. II. yüzyılın sonu-I. yüzyılın başı)'un oğlu Palakos'un adından gelmektedir. O devirde Palakion adı ile bilinen bu şehir, Orta-çağlarda Bizans Rumlarının eline geçmiştir. 1578'de Kırım'a Leh Kırallı Stefan Bátori'nin elçisi olarak gelen Martin Bronevskiy'e göre, Rumlar, şehre Yanbuli veya Yanbolu; Türkler ise, Balıklı adını vermişlerdi. XIV. yüzyıl başlarından itibaren buraya Cenevizler yerleşmeğe başlayıp, Altın-Ordu Hanlığı ile anlaşarak, zamanla, Kırım'ın güney sâhillerinde Kefe'den Balaklava'ya kadar liman şehirlerinde ticâret kolonileri kurdular. Daha sonra Cenevizlerin kullandıkları Cembalo, Cembalo veya Cimbaldi isimleri Rumların kullandıkları isimlerle alâkalı olmalıdır. Cenevizler, Altın-Ordu Hanlığı'nda XV. yüzyıl başlarında meydana gelen iç karışıklıklardan istifade ederek, kayalıklar üzerine müstahkem bir kale inşa etmişlerdi. Martin Bronevskiy, liman ve körfeze hâkim Ceneviz kalesinin harâp durumda olduğunu ve kalede yer yer Ceneviz armalarının bulunduğunu; şehirde Türklerin yanında, azınlık durumunda Rum ve Yahudilerin yaşadığını, seyyah ve tüccarların buraya arasına uğradıklarını nakleder. Zaman zaman Ceneviz ve Rumların mücadelelerine sahne olan Balaklava, 1475'ten sonra, Kırım ile birlikte, Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Balaklava'yı, kalenin dışında, ikiyüz hâneden ve iki mahalleden meydana gelen, bir câmi ve bir küçük mescidi bulunan, şirin bir liman şehri olarak tasvir eden Evliyâ Çelebi, şehrin, Gedik Ahmed Paşa ve Mengli Giray Han (1469-1474 ve 1478-1514) kuvvetleri tarafından zaptedildiğini; buradaki Türklerin, şehri "Balıklagu-Kirmen" diye adlandırdıklarını belirtir. Bilindiği üzere, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Türk şehirleri arasında, kalesi olanlar "Kirmen" (Kale) ismi ile birlikte (Ak-Kirmen, Mang-Kirmen, İn-Kirmen, Eski-Kirmen gibi) zikredilmişlerdir.

es-Sebü's-seyyâr müverrihi Seyyid Mehmed Rızâ'ya göre, fetihten sonra Kırım Hanlığı'na bağlı toprakların en güneydeki ucunu teşkil eden Balaklava'dan sonra, Kırım'ın bütün güney sâhili boyunca uzanan ve doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan Kefe sancağının toprakları başlamaktaydı. Kırım Hanlığı idaresindeki Balaklava, askeri değeri kalmayan, sâdece bir liman şehri idi. Bu sebeple Eski-çağlardan ve Cenevizlerden kalma istihkâmlar zamanla harâb olmuştur. 1783 yılında Kırım, Rus çarlığına ilhâk edilince Balaklava'daki Türkler Türkiye'ye hicret etmişlerdir. Ruslar, bunların yerine, 1768-1774 harbinde Rus taraftarlığı yapan Ege adalarındaki Rumları yerleştirmişlerdir. Çarlık zamanında, Balaklava, aş-

Küçük Türk-İslam Ans.

(5.4), s. 303-304, 1981 (15T)

Diğer...
Açıklama

Kırım Hanlığı (12-24)

KAFKAS ARAŞTIRMALARI

I

11 MAYIS 1991

Prof. Dr. MEHMET SARAY

Muzaffer Ürekli-Sema Işıktan
İbrahim Yüksel-Ali Arslan-Mustafa Budak
Cezmi Eraslan-Alaeddin Özer

Türkiye Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11148
Tasnif No. :	956.0721 SAR.K

ACAR YAYINLARI

1983/16

Kırım (190-198)

Diyanet Vakfı
A. Güzel

الْحَمْدُ لِلَّهِ

في التاريخ والحضارة

11 MAYIS 1991

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الدكتور محمد عيسى

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10943
Tasnif No. :	956-07 HAD-0

1989 - Beyrut

دار الفکر
بيروت

Yeni Türkiye

81

bu sayıda

kafkaslar özel sayısı - XI

devlet adamları, bilim adamları, uzmanlardan ve yazarlardan arşivlere dayalı uluslararası 700 makale, inceleme ve araştırma kavgasya'daki kazaklar, gagauzlar / avarlar / doğuanadolu vekaradeniz türkleri, cepniler, lazlar, kavgasya'ya uzanan türk diyarı: kırım, kırım'ın siyasi tarihi / kırım türk-tatarların etnik ve sosyo-kültürel yapısı, millî hareketleri ve rusya tarafından sürgün edilmeleri / kırım'daki diğer türk halkları, kırımçaklar, karaimler, romanya kırım türkleri, kavgasya'nın yakın komşusu iran türkleri, iran türklerinin siyasi tarihi hakkında tespitler ve iran türk dili / kaşkay türkleri / sungur türkleri, çeşitlemeler

GÜLLÜ YOĞOĞLU (MEMMEDLİ) / LIUBOV CIMPOES / RAIMAR W. KORY / SEVDA A. SÜLEYMANOVA / EROL YILDIR / ADEM SAGIR / S. ESİN DERİNSU DAYI / UNAL TAŞKIN / ZEYNEP ŞİMŞEKUMACI / ALİ İHSAN AKSAMAZ / İSMAİL AYCI BÜCAKLİŞİ / HALİL İNALCIK / YÜCEL ÖZTÜRK / SÜLEYMAN KOCABAŞ / OSMAN KÖSE / GENÇİZ FEDAĞAR / BESİM ÖZCAN / DAVID M. GOLDFRANK / ÖZCAN YENİCERİ / İSMAİL AYDINGÜN / VALERİ VOZGRİN / WALTER COMINS RICHMOND / SUAT KINIKLIOĞLU / ERDOĞAN ALTINKAYNAK / NESRİN GÜLLÜDAĞ / İSMAİL DOĞAN / İLGI KIVRAKDAL / HALİNA KÖBECKAİTE / NİLGİ İN İSMAİL / AYGÜN ATTAR / NABİ KOBOTARIAN / GABİL CAMALOV / HÜSEYİN KAYHAN / CAMAL MUSTAFAYEV / İRADE MEMMEDOVA / EMRAH ÇETİN / HAKAN BOZ / ALİ KAVKASYALI / DİLEK ATAİZİ / FARZANEH OULATABADI / ABDÜLKADİR ATICI / ELNUR AĞAYEV / GÜLŞEN BEHBUD

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmaktadır.

kırım'daki diğer türk halkları, kırımçaklar, karaimler, romanya kırım türkleri

Kırım'da Türk Halkları

(111002) Kırım

432

Erdoğan Altınkaynak*

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Şubat 2016

Kırım, tarihin en eski zamanlarından beri bir Türk yurtdur. Tarihi bulgular, kazılar ve toprağın mirası bunu destekler. Her ne kadar Slav milliyetçiliği, Rus siyaseti bunu unutturmaya çalışsa da, Bahçesaray ve civarı, Kerç boğazı etrafı, Çift Kale, Mangup Kale ve Meryem Dere, Sudak Kalesi bize bu gerçeğin silinemeyeceğine şahitlik eder.

Kırım Anadolu için de bir uçakgemisi konumundadır. Hem ticaret ve hem de savunma nedenleri ile stratejik öneme sahiptir. Öyle ki, Anadolu Selçukluları henüz Anadolu'nun tamamını fethetmeden, Sudak ka-

lesini alarak kırıma ayak basmışlardır. Kırım Hanlığı döneminde de Kırım'ın bazı yerleri doğrudan Osmanlılara bağlı idi.

Biz bu yazımızda, Kırım'ın Hristiyan ve Musevi Türklerini ele alacağız. Kırım Tatarları ve Gagavuzlar ise bu çalışmanın içine, bir makale boyutunu aşacağı düşüncesiyle buraya dâhil edilmemiştir.

Karaylar

Kırım Karaimleri veya Karaylar eskiden beri Kırım'da yaşayan bir Türk kavmidir. Ataları Hazarlar ve yarımada'nın yerli halklarıdır. Etnik kültürleri, gelenekleri erken orta çağ devrine kadar gitmektedir. Eskiden Karaylar, Bahçesaray'ın dağ ve dağ silsilesi 'Kırk Yer', 'Kale, Koşkale, Çufutkale, Çufutkale: Çift-Kale' civarında yaşamışlardır.

Sembolleri ve ya damgaları, çift uçlu mızrak: senek ve kalkan olup, bu şekiller Çift-Kale'yi temsil eden burçların üzerine yerleştirilmiştir.

Tarihi belgelere göre, 8. asrın sonunda Hazar Kağanı Bulan, Hristiyan, Müslüman ve Yahudi din adamlarını davet ederek onları dinlemiş ve Yahudi dinini benimseyerek hal-

(*) Prof. Dr. Ardahan Üniversitesi, İBEF TDE Bölümü Öğretim Üyesi.

YENİ TÜRKİYE 81/2015

432-451

Yeni Türkiye

74

bu sayıda

kafkaslar özel sayısı - IV

devlet adamları, bilim adamları, uzmanlardan ve yazarlardan arşivlere dayalı uluslararası 700 makale, inceleme ve araştırma kaskasya'da rus emperyalizmi, rusya'nın kaskaslarda yayılma siyaseti / kaskasya'da islâm, tasavvuf ve tarikatlar / kaskasya bağımsızlık mücadelesi ve müridizm hareketi / rusya'nın kaskasya'yı işgali ve direniş hareketleri / rusya'nın kolonyalist politikası, kırım ve kaskas göçleri, kırım göçleri / kaskas göçleri / kaskas göçmenlerinin iskânı / anadolu'ya inguş ve oset göçleri

AGNES NİLÜFER KEFELİ / MUSTAFA BUDAK / RIZA KARAGÖZ / TIMUR KOCAOĞLU / SEYİT SERTÇELİK / MERVE SUNA ÖZEL / ALİ İHSAN AKSAMAZ / RENA BAHİSOVA / OSMAN TÜRER / YUSUF YILDIZ / MUSA QASIMLI / YUSUF ALTAN ALTUNOK / NAİMANEFİYASHEVA / ASİF HACILI / MUSTAFA ÖZSARAY / VEHA KURBAN / OKTAY ÇANAKLI / MEHMET NECMEDDİN BARDAKÇI / YILMAZ NEVRUZ / AHMET AKMAZ / MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAS / UFUK TAVKUL / SEYFEDDİN BUNTÜRK / KEZBAN ACAR / NERMİNE EMİRBEOVA / DİDEM ERİNCİ SARIER / HACI NUROĞLU HESENOV / AYDIN MİRZEZADE / ALİ BARUT / MEHMET KOÇAK / GOHER MEMMEDOVA / İRADE ALIYEVA / ELVİRA LATİFOVA / VİSÂN G. H. TANKIEV / MADİNA M. PASTOVA / CEM KUMUK / HAKAN KIRIMLI / SAFAROV RAFİK FİRUZOĞLU / TIMUÇİN ERCANOĞLU / VLADİMİR POLYAKOV / M. YASİN TAŞKESENİOĞLU / YUSUF OĞUZOĞLU / CAHİT ASLAN / GÖKHAN BOLAT / HAKAN ASAN / SEDAT KANAT / ÖMER KARATAŞ / TEMEL TAŞ / SVEITLANA KUDAEVA / RAYE B. UNAROKOVA / A. ALIEVNA KHATUEVA / ISMAIL YASAYANLAR / ERDOĞAN KOÇ / GALİP ÇAĞ / MEHMET DEMİRTAŞ / AYŞE PUL / FETHİ GÜNGÖR / İBRAHİM BOZBİYİK / İHSAN SATIŞ / NESLİHAN ALTUNÇUOĞLU / MARGARİTA DOBREVA / MAREM BELANOVNA DOLGIEVA / ZARETA RASHIDOVNA DZUMATOVA / İSLAMBEK TEMURKANOVİC MERZOYEV

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayımlanmaktadır.

kırım göçleri

Kırım'dan Türkiye'ye
Kırım Tatar Göçleri

(111002) Kırım
(130415) Tatarlar

Hakan Kırımlı*

20 Subat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Kırım'dan Türkiye'ye kitle göçleri, esas olarak 1783'de Kırım Hanlığı'nın ortadan kaldırılarak Rusya İmparatorluğu'nun Kırım'ı ilhâkını müteakip gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 1783 öncesinde de Kırım'dan Osmanlı topraklarına pek bilinmese de, azımsanmayacak boyutlarda göçler olmuştur. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti arazisi üzerinde Kırım'dan gayet eski tarihlerde gelmiş insanlara ait muhafaza edilebilmiş veriler mevcuttur. Meselâ, XIV. asrın son çeyreğin-

de Altın Orda Hanı Toktamış Han tarafından Kırım'dan binlerce Kıpçak'ın (o dönemde henüz Osmanlı hâkimiyetinde olmayan) Kars ve Iğdır havalisine iskân edildiğini biliyoruz. Günümüzde Iğdır ve Erzurum'da çok ünlü bir sülâle olan Hatunoğulları daha Kırım Hanlığı kurulmamışken bölgeye yerleştirilen bu insanların soyundan gelmektedir. Hatunoğulları bu geçmişlerini bilgi ve saygıyla hatırlamaktadırlar.

Altın Orda'nın mirasçısı olan Kırım Hanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun XV. yüzyılın son çeyreğinde ittifaka girmesini müteakip Kırım'dan gerek askeriye gerekse ilmiye sınıfından ferdî olarak Osmanlı topraklarına pek çok gelenler oldu. Bunlar arasında Osmanlı mülki, ilmi, askerî, iktisadî ve ictimâî hayatında fevkalâde temâyüz eden insanlar da çıktı. Ayrıca münferit Kırım Tatar grupları Osmanlı Rumelisi, Osmanlı Anadolu'su ve Osmanlı Suriyesi'ne gelip yerleştiler. Meselâ, İlber Ortaylı XV. asırda Kırım'dan gelecek Tekfurdağ'na (Tekirdağ'a) yerleşen bir cemaate rastladığını kaydeder. Aynı şekilde Anadolu'nun Karadeniz kıyılarına muhtelif sebeplerle XVI., XVII. ve XVIII. asırlarda yerleşen Kırım Tatarlarının izlerine bugün dahi rastlamak mümkündür. Geniş Osmanlı coğrafyasının

(*) Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Yeni Türkiye

81

bu sayıda

kafkaslar özel sayısı - XI

devlet adamları, bilim adamları, uzmanlardan ve yazarlardan arşivlere dayalı uluslararası 700 makale, inceleme ve araştırma kavgasya'daki kazaklar, gagauzlar / avarlar / doğuanadolu ve karadeniz türkleri, çeçniler, lazlar, kavgasya'ya uzanan türk diyarı: kırım, kırım'ın siyasî tarihi / kırım türk-tatarların etnik ve sosyo-kültürel yapısı, millî hareketleri ve rusya tarafından sürgün edilmeleri / kırım'daki diğer türk halkları, kırımçaklar, karaimler, romanya kırım türkleri, kavgasya'nın yakın komşusu iran türkleri, iran türklerinin siyasî tarihi hakkında tespitler ve iran türk dili / kaşkay türkleri / süngür türkleri, çeşitlemeler

GÜLLÜ YOLOĞLU (MEMMEDLİ) / LIUBOV CIMPOEŞ / RAİMAR W. KORY / SEVDA A. SÜLEYMANOVA / EROL YILDIR / ADEM SAGIR / S. ESİN DERİNSU DAYI / UNAL TAŞKIN / ZEYNEP SİMSEKUMACI / ALİ İHSAN AKSAMAZ / İSMAİL AVCI BUCAKLIŞI / HALİL İNALCIK / YÜCEL ÖZTÜRK / SÜLEYMAN KOCABAS / OSMAN KÖSE / CENGİZ FEDAKAR / BESİM ÖZCAN / DAVID M. GOLDFRANK / ÖZCAN YENİÇERİ / İSMAİL AYDINGÜN / VALERİ VOZGRIN / WALTER COMINS RICHMOND / SUAT KINIKLIOĞLU / ERDOĞAN ALTINKAYNAK / NESRİN GÜLLÜDAG / İSMAİL DOĞAN / İLGI KIVRAKDAL / HALİNA KOBECKAITE / NİLGHIUN İSMAİL / AYĞUN ATTAR / NABİ KOBOTARIAN / GABİL CAMALOV / HÜSEYİN KAYHAN / CAMAL MUSTAFAYEV / İRADE MEMMEDOVA / EMRAH ÇETİN / HAKAN BOZ / ALİ KAVKASYALI / DİLEK ATAİZİ / FARZANEH OULATABADI / ABDÜLKADİR ATICI / ELNUR AGAYEV / GÜLŞEN BEHBUD

kırım türk-tatarların etnik ve sosyo-kültürel yapısı, millî hareketleri ve rusya tarafından sürgün edilmeleri

Kırım Tatarları

(111002) Kırım
(130415) Tatarlar

350

İsmail Aydingün* 20 Subat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

Kırım Tatarları,¹ tarih boyunca çok farklı halkların ve kültürlerin karşılaştığı bir yer olan Kırım Yarımadası'nın Müslüman yerli haklarından biridir. M.S. 4. yüzyılda Hunların, 6. yüzyılın ikinci yarısında Göktürklerin kısa süreli de olsa hâkimiyet kurdukları Kırım Yarımadası'nda, 8. yüzyıldan itibaren Türk/Türk dili halkların hâkimiyetinin kalıcı olduğu, hatta yarımada 13. yüzyılın başlarında Anadolu'dan da göçler olduğu bilinmektedir. Kırım Yarımadası'na asıl damgasını vuran ve

yarımada'nın birçok bölgesinin Türkleş(tiril)mesinde önemli rol oynayan en önemli siyasî aktör Hazar Devleti'dir. 9. yüzyılın ikinci yarısında Hazar hâkimiyetinin çökmesinden sonra sırasıyla Peçenekler ve Kıpçaklar yarımada'yı Türkleştirme sürecini devam ettirmişler; özellikle Kıpçaklar, Kırım Tatarları başta olmak üzere, yarımada'daki birçok halkın dili ve kültürü üzerinde çok büyük izler bırakmıştır.²

'Tatar' Adı

'Tatar' adından hareketle, Kırım Tatarlarının etnik kökenine ilişkin ileri sürülen iddiaların büyük çoğunluğu gerçeği yansıtmadığı gibi, 'Tatar' adında otokton bir millet de hiçbir zaman var olmamıştır. Asıl 'Tatar' halkı, bilinenin aksine, tarih sahnesinden kısa bir zamanda silinmiş eski bir Moğol kabilesi olup, Cengiz Han döneminde oynadıkları rolden ötürü, Cengiz Han'a tabi kavimlerin 'Tatar' adıyla adlandırılmalarına neden olmuş, adları Cengiz İmparatorluğu'na, özellikle de

(*) Prof. Dr., Bakıntı Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Günümüzde Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde nüfusun yaklaşık %14'ünü oluşturan, geniş bir diasporaya sahip Kırım Tatarları, başta Türkiye olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde (eski SSCB cumhuriyetleri, Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada vb.) yaşamaktadırlar.

(2) Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", <http://www.kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456> (Erişim Tarihi 8 Temmuz 2013).

350-361

Uluslararası Sular ve Tarih, s.16 (2015), Ankara.

(111002) Kırım
26 Temmuz 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

İçindekiler / Contents

Yazarlar	5
Contributors	7
Editörün Notu	9
Editorial Note	14
Exposing Dishonest History: The Creation and Propagation of Stalin's False Allegation of 'Mass Treason' against Crimean Tatars during World War II	19
(Sahte Bir Tarihin İfşası: Stalin'in Kırım Tatarlarına Karşı Öne Sürdüğü İkinci Dünya Savaşı Esnasında 'Toplu İhanet' Sahte Suçlamasının Ortaya Çıkışı ve Yayılması)	
Andrew Dale STRAW	
The Deportation of the Crimean Tatars in the Context of Settler Colonialism	45
(Yerleşimci Sömürgeciliği Bağlamında Kırım Tatar Sürgünü)	
J. Otto POHL	
Post-Traumatic Generation: Childhood of Deported Crimean Tatars in Uzbekistan	71
(Posttravmatik Kuşak: Sürgün Edilen Kırım Tatarlarının Özbekistan'daki Çocuklukları)	
Martin-Oleksandr KISLY	
A Legal Analysis of the Crimean Tatar Deportation of 1944	95
(1944 Kırım Tatar Sürgünü'nün Hukuki Değerlendirilmesi)	
Onur URAZ	
Foreigners in front of the Crimean Khan's Courts in the Seventeenth and Eighteenth Centuries	139
(Onyedinci ve Onsekizinci Yüzyıllarda Kırım Hanlarının Mahkemelerinde Yabancılar)	
Natalia Królikowska-JEDLIŃSKA	
BOOK REVIEW	
This Blessed Land: Crimea and the Crimean Tatars	155
(Bu Kutsanmış Toprak: Kırım ve Kırım Tatarları)	
Yuliya BILETSKA	

RUSYA'NIN KIRIM SAVAŞI'NDAN ALDIĞI DERSLER

Dr.Nilüfer BAYATLI

1829 yılından sonra Rusya'nın siyaseti-işine geldiği için-o tarihteki Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumak ve olduğu gibi kalmasını sağlamaktı. Aynı zamanda İngilizler, Rusların niyetini İstanbul'u işgal etmek ve Boğazları kendi egemenlikleri altında tutacaklarını biliyorlardı. 1832 yılında Osmanlı Devleti Mehmet Ali Paşa karşısında âciz kalınca onun ağır şartlarını, elçilerini ayağına göndermek suretiyle kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Böylece Kütahya'da yapılan bir anlaşma ile Mısır sorununun birinci safhası Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlandı. İngilizlerden umut kasılınca, Osmanlılar siyasi desteği bazı güçlü Avrupa devletlerinden aramaya başladılar. Bunların girişimi de sonuçsuz kalınca; o arada teşebbüs Rusya'nın eline kaldı. O da bu durumdan yararlanarak Osmanlı Devleti ile 8 Temmuz 1833 yılında "Hünkâr İskelesi Antlaşması"nı imzaladı. Bunun sonucu Akdeniz Boğazı'nın yabancı savaş gemilerine karşı kapanmasını temin etti. İngiliz ve Fransızlar büyük bir telâşa kapıldılar ve donanmalarını Çanakkale Boğazı önlerine kadar gönderdiler. Ancak Avusturya ve Prusya tarafından desteklenen Rusya, yalnız değildi. Bundan dolayı Fransa ve İngiltere'nin bu anlaşma aleyhine çalışmaları bir sonuç vermedi; tam tersine diğer üç devleti daha sıkı olarak bir araya bağladı. Böylece Avrupa devletlerinin Doğu meselesi çevresinde Mısır meselesi dolayısıyla gruplaşmaları, Kırım Savaşı'nın ilk kıvılcımını oluşturdu. Hünkâr İskelesi Antlaşması'na az da olsa Ruslar göz yumarak lehlerine olan bazı maddelerden yararlanmak şöyle dursun, tam tersine İngilizlere yakınlık gösterip İstanbul'a kuvvet gönderme imkânına sahip iken bundan vazgeçmişlerdi. Buna ek olarak da İngilizlerin bu konudaki düşüncelerini tam destekleyip Osmanlılarla Mehmet Ali Paşa arasındaki problemi çözmeye ve 1841 yılında Londra Antlaşması'nın imzalanmasına yardımcı olmuşlardır. Bu antlaşmaya göre taraflar, yabancı savaş gemilerinin Boğazlar ve Marmara Denizi'ne girmemesine taahhüt ettiler. Böylece Rusların İngilizler yanındaki tutumu ve Hünkâr İskelesi Antlaşması'nda elde ettikleri bazı imtiyazları göz ardı etmeleri, yeni ılımlı siyasetlerinin bir dönüm noktasını göstermekteydi. Bu nedenle Rus Çarı I. Nikola iyice biliyordu ki Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasının anahtarı İngilizler'in elindeydi. Böylece 1844'te Rus Çarı, İngiliz dışişleri bakanıyla bir araya gelerek, kendilerinin İstanbul'u işgal ve ilhak etmelerine karşı, İngilizlerin de

-Kirim Hanlığı

ukazatel' literatury po istorii, arkhologii i etnografii Kirgizii (1750-1917), Frunze 1958. The fullest history of the Kirgiz steppes is that by A. Levshin, *Opisaniye Kirgiz-kaisakskikh ord i stepey*, St. Petersburg 1832; this is supplemented by many quotations in Velyaminov-Zernov, *Issledovaniya o kazimovskikh tsaryakh i tsarevichakh*, ii. Of general works, see W. Barthold, *Histoire des turcs d'Asie Centrale*, Paris 1945; R. Grousset, *L'empire des steppes*, Paris 1952; D. Sinor, *Introduction à l'histoire de l'Eurasie Centrale*, Wiesbaden 1963; S. M. Abramzon, *Kirgiz i ikh etnogeneticheskie i istoriko-kul' turnye svyazi*, Leningrad 1971. On everyday life (esp. of the Kazakh) in the 19th century: W. Radloff, *Aus Sibirien*, Leipzig 1893, i; idem, *Proben der Volksliteratur, etc.*, iii, v. On laws: N. Grodekov, *Kirgiz i Karakirgiz Syr-Darynskoj oblasti*, Tashkent 1889. On present conditions: *Obzor narodnogo khozyaystva Kirgizskoy A.S.S.R. 1924 god*, Pod red. Y. P. Krutulina; S. A. Tokarev, *Etnografiya narodov SSSR. Istoricheskiye osnovy iia i kul'tury*, Moscow 1958 (with a lengthy bibliography). On language and literature: *Philologiae turcicae fundamenta*, i-ii, Wiesbaden 1959-64. (W. BARTHOLD: [G. HAZAI])

KIRID [see **KIRITISH**].

KIRIM, a peninsula jutting out into the Black Sea south of the Ukraine (Russian Krim; English Crimea; French Crimée; German Krim; with an area of 25,500 km²), connected with the mainland by the isthmus ca. 8 km. wide of Perekop (in Turkish Or Kipl), and ending to the east in the peninsula of Kerč [q.v.]. The northern and central parts are flat; to the south lies a mountainous area consisting of three ranges, the most southern of which, Mt. Yayla (1,545 m. high), falls down steeply to the coastal strip. The climate is relatively mild and on the south-eastern coast similar to that of the Mediterranean area. The water of the few rivers and brooks—especially that of the Salghir—is used for irrigation. The flat grounds are cultivated; in the mountains there are pastures besides woods, and wine-growing is not without importance. Some minerals are found (iron ore near Kerč, fluorspar near Sevastopol) and at present there is also all kinds of industry.

In antiquity, the peninsula was inhabited by the Scythians. From the 6th century B.C. onwards, Greek colonies existed on the coasts. Around 480 B.C. these formed the Bosporean State, whereas in the 1st century B.C. they belonged for a short time to the Pontian kingdom. From 63 B.C. onwards, the Roman Empire wielded supreme rule (see *Paulys Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, new ed. by G. Wissowa, vi. Halbband, Stuttgart 1899, cols. 2254-69; H. G. Gundel, *Die Krim im Altertum*, in *Das Gymnasium*, liii (1942), 117-38). In the 4th century A.D. first the Goths came, then the Huns. Until 1239 the Byzantine empire held the Chersonese (Old Russian Korsun'), while the main part of the peninsula belonged to the territory of the Khazars [q.v.]. During the 10th and 11th centuries there was the Russian colony Tmutarakan' (probably near modern Taman'), important in relations with Byzantium. From around 1030 the peninsula was dominated by the Kumans or Kipčak [q.v.], and from 1239 by the Tatars of the Golden Horde. They also wielded a sort of supreme rule over the Genoese colonies that came into existence here (since 1261-5, especially in Kaffa, mod. Feodosiya, see **KFF**). These colonies took over the role of the Byzantine Chersonese and became of great significance for trade with Byzantium and the Mediterranean area until their downfall in 1475.

They were to a certain extent tributary to the Tatars. Occasional plunderings of these towns by the Golden Horde (see **BATU'IDS**), e.g. in 1298-9, or sieges, e.g. 1343, remained incidental.

Kirim is only rarely mentioned by the Arab geographers (and even then partly following the Italian reports, as by Idrisi). The first contact with Islam dates from a campaign of the Rûm Saljûkîd sultan Kay Kubâd 'Alâ' al-Dîn II [q.v.] (616-34/1219-36). After the Golden Horde occupied the peninsula, first in 1223 and then, definitively, in 1238-9, the religious situation did not change immediately. At the instigation of the Egyptian Mamlûks (who entertained trade relations with the peninsula) a mosque was erected at Old Kirim (also Solkhat/Solghad); another was built later by the Khân Özbek (712-42/1313-41) [q.v.].

During the latter's reign, Sunni Islam had gained a firm footing among the Tatars of Kirim, like among the rest of the Golden Horde. From Egypt shortlived influences of the *futuwwa* [q.v.] asserted themselves.

Next, there existed of old also Jewish settlements, but little is known about them in these centuries except from tombstones. Karaites or Karā'im [q.v.] were found at Čufut Kale, and the Orthodox Christians had a bishopric of Gothia at Old Kirim. Western or Latin Christianity, supported mainly by the Franciscans, was represented by the Genoese until the downfall of the latter in 1475. Already in 1261 a Latin bishop is mentioned, and in 1318 the bishopric of Kaffa was founded. Its jurisdiction stretched from Varna (in modern Bulgaria) to Sarây [q.v.], the capital of the Golden Horde. The bishopric of Cherson, which came into being in 1303, was definitively established in 1333, with parishes in the individual towns. From here efforts were made to effect a union with the other Christians and to start missionary work among the Tatars, but at the end of the 14th century these attempts came to an end for lack of success. From 1351 until after 1370 there had even existed a Latin bishopric at Sarây.

In the 14th century, during embittered fights with the Venetians in the Mediterranean and the Aegean Sea, the Genoese founded trading factories in Sughdak (Russian Surož), in Balaklava (then Cembalo), in modern Sevastopol, in Tana (Azöv, Turkish Azak [q.v.]) and in Moncastro (Ak Kirmân [q.v.], Rumanian Cetatea Albă, since 1368) to the west of the mouth of the Dnêstr. Until 1343 the Venetians had a colony at Tana (Azöv). Besides Italians, who had their own rule and system of justice, there were living in these towns Arabs from various Near Eastern lands; Turks from Anatolia; Lurs [q.v.]; Greeks; and above all, such a large number of Armenians that Kirim was sometimes called Armenia Magna or Armenia Maritima. About the Crimean Goths we are informed by reports of the 13th century, and latterly in the 16th century by Augier Ghislain de Busbecq, ambassador of the Austrian emperor to Süleymân II (see E. S. Forster, *The Turkish letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*, Oxford 1927, repr. 1968; W. von den Steinen, *Vier Briefe Busbecqs aus der Türkei*, 1926). Since that time they have merged with the Kirim Tatars.

The Mongols of the Golden Horde had a governor on the peninsula (*hâkim* or *wâlî*), who kept up his own diplomatic relations with the Nile valley. We hear also of an "*amir* of the right wing" and "of the left wing of the army". Until the middle of the 15th century Kirim, thinly populated except for the coasts, remained a centre, especially through Byzantine intermediaries on the Dardanelles, for trade with Egypt. For a long period *via* the Kirim slaves

27 EYLÖL 1993

Numerous nationalist groups formed over the next two decades. Several nationalist groups turned to violence, mostly directed at tourist installations owned by foreigners, including the French.

The majority of the Corsican nationalists demand, as a minimum, autonomy, education in the Corsican language, the teaching of specifically Corsican history, and the reopening of the Corsican university closed by the French in 1770. More radical groups, after nearly four decades of opposition to French rule, demand nothing less than independence. A 1991 poll of the islanders resulted in overwhelming support for some form of autonomy, with a third favoring immediate independence from France.

SELECTED BIBLIOGRAPHY:

Chiari, Joseph. *Corsica, Columbus's Isle*. 1960.

Thrasher, Peter A. *Pasquale Paoli: An Enlightened Hero, 1725-1807*. 1970.

Wagner, Geoffrey. *Elegy to Corsica*. 1970.

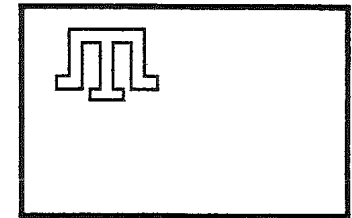
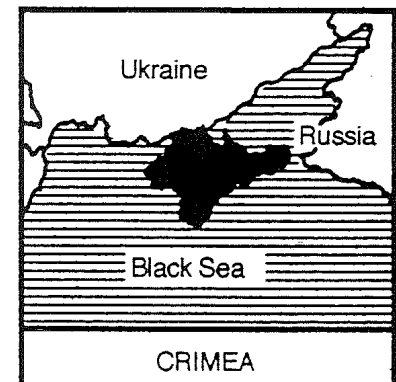
Wilson, Stephen. *Feuding, Conflict and Banditry in 19th Century Corsica*. 1988.

JAMES MINAHAN, *NATIONS WITHOUT STATES: A HISTORICAL DICTIONARY OF CONTEMPORARY NATIONAL MOVEMENTS*, WESTPORT, CONNECTICUT 1996, ISAM DN: 61006.

CRIMEA

Krym; Krim

CAPITAL: Akmechet (Simferopol)

POPULATION: (95e) 2,649,000 : 265,000 Crimean Tatars in Ukraine and another 310,000 in Russia, Kazakhstan, and Uzbekistan. MAJOR NATIONAL GROUPS: (95e) Russian 63%, Ukrainian 24%, Crimean Tatar 10%, Greek 2%, German 1%. MAJOR LANGUAGES: Russian, Ukrainian, Crimean Tatar. MAJOR RELIGIONS: Orthodox, Sunni Islam, Jewish, Roman Catholic. MAJOR CITIES: (95e) Akhtiar (Sevastopol) 401,000 (492,000), Akmechet (Simferopol) 379,000 (403,000), Chërzeti (Kerch) 190,000, Guesleve (Yevpatoria) 118,000 (189,000), KeFe (Feodosiya) 92,000 (110,000), Yalta 91,000 (175,000), Dzhankoi (Dzhankoy) 58,000, Saki 45,000, Bakchisarai (Bakhchysarai) 23,000.

GEOGRAPHY: AREA: 23,427 sq.mi.-60,693 sq.km. LOCATION: The Crimea lies in southern Ukraine, a large, subtropical peninsula jutting into the Black Sea and connected to the mainland by the narrow Isthmus of Perekop. POLITICAL STATUS: Officially, the Crimea forms an autonomous republic in Ukraine; however, the region's future is disputed by the Ukrainian government, the peninsula's Russian majority, and the returning Crimean Tatars.

INDEPENDENCE DECLARED: 10 December 1917; 16 May 1918; 5 May 1992.

FLAG: The Crimean Tatar national flag, the flag of the national movement, is a light blue field bearing the *tarak tamga*, a yellow device resembling a scale, on the upper hoist. OTHER FLAG(S): The flag of the Crimean Russian nationalists is a white field bearing a narrow, horizontal blue stripe at the top and a narrow red stripe on the bottom.

PEOPLE: The Crimean Tatars, the indigenous nation of Crimea, are a Turkic

10 HAZIRAN 1395

Tuna-Karadeniz kanalı topraklarında Gerla, Ayud, Piteşti, Baiamare, Botoşani mezarlıklarında gömülü kalmıştır.

Cezaevlerinde Ölenler: Köstence'de, Kırım'ın kurtuluşu davasının lideri milliyetçi NECİP HACI FAZIL, kahramanca can vermiştir. Bu millî şehidimizin ailesine verilen cesedi Azaplar köyü muhtarlığına defnedilmişti. Köstence cezaevinde ölüp burasının mezarlığına gömülenler: Ömer Lütfi, Osman Nuri, Bekmambet Hasan, Şükrü İbrahim ve Enan Kurtmolla. Piresti cezaevinde ölüp orada gömülü kalanlar: Şevket Musa, Edip M. Ali, Sacit Ali, Sadık İbrahim. Öbürboyu mahkum olanlar: İrsmambet Yusuf Müstecip Şamedin, Memduh Mehmet, Salih Recep, Mustafa Emin. Bunlar 12-15 sene sonra kurtulmuşlardır. 10-20 sene mahkum olanlar: Bekmambet Ali, Mehmet Vani, Reşat Kamil, Yusuf Duacı, Mustafa Ahmet, Şerafeddin İbrahim, Cafer Yusuf, Eyüp Menali, Ferat Faik, Ziya Resül, Tevfik İslam, Bolat Sadula, Abdulhamit İzet, Kadri Tulçalı Komiser, Samedin Tevfik. 8-5 seneye mahkum olanlar: Sultan Hacı Fazıl, yukarıda sözü geçen Necip Hacı Fazıl millî şehidimizin eşi, şair Saliha Mehmet, Malik Kadir, Şaip Veli Abdullah, Abdullah Ablay, Eyüp Musa, Salim Cafer, Cevdet Celal, Nazif Canakay, Reşit Kadir, İbrahim Eşakay. Yukarıda isimleri yazılı mahkumlardan şimdi hayatta olanlar: Bekmambet Ali, Müstecip Samedin, Abdullah Ablay, Mehmet Vani Yurtsever, Eyüp Musa Demiroğlu.

NOT

"Evimizi Geri Verin" Kırım'a Yardım Kampanyası Devam Etmekte Olup, Bu Kampanyaya Katılanların Listesi 189'uncu Sayımızda Yayınlanmış idi. Ancak Dekontlardan İsimleri Okunamayanların İsmi Verilememişti. Para Yatırdıkları Halde Dergimizde Adı Çıkmayanlar Dergimize Dekontları ile Müracaat Ettikleri Takdirde İsimleri Bilahare Yayınlanacaktır.

Prof. Dr. Refik Soylu da Bu Kampanyaya 140 DM. ile Katılmıştır. Bu Vesile ile Kendisine Teşekkür Ederiz.

ÇARLIK DEVRİMİNDE KIRIM TATARLARINA YAPILAN DİNİ BASKILARIN TARİHİNE DAİR

Hasan GULUYEV - Emil KERİMOV

1919 yılında Bakü'de "Müstakil Emekçi Ziyalıların İttifakı" tarafından Arslan Kriçinskiy'nin Oçerki Russkoy Krimskih Tatar (Sınır Boylarında Rus Siyaseti Hakkında Derlemeler: Kırım Tatarlarının Dinî Takibatı Tarihine Dair) adlı kitabı yayınlandı. Kitap iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde Kırım Tatarlarına karşı dinî sebeplerden yapılan takibatın tarihine dair araştırma ve Çarlık Rusyasının Kırım'da bu sahada yürüttüğü siyaseti ifşa eden 60'a yakın belgeler yer almaktaydı. Kitapta yeralan bütün belgeler Tavrida Guberniyası'nın (valiliği) arşivinde saklanmakta idi. Eser, Kırım'ın Rusya tarafından istilâ edilmesinden sonra Kırım Tatarlarının kültürlerinin ve hususen dinlerinin baskı altına alınmasına ve takibata uğratılmasına hasrolunmuştur.

Yazar kitapta 1784 yılından itibaren Kırım Tatar köylülerinin elinden topraklarının zorla alınarak Rus azilzadelerine ve yüksek rütbeli memurlarına dağıtıldığını kaydetmektedir. 1877 yılında Kırım Tatar köylülerinin % 47'si tamamen topraksız hale getirilmişti. Rus istilası sırasında Kırım Tatarlarına ait 300000 desyatına (1 desyatına = yaklaşık 1 hektar) vakıf toprağı vardı.

XX. asrın başlarında ise bu rakam 83000 desiyatına inmişti. Baskılar sonucunda 1774 - 1860 yılları arasında Kırım'da 687 köy boşaldı. Yalnızca 1860 - 1862 yıllarında 200000'ni aşkın Kırım Tatarı Kırım'ı terketmeye mecbur kaldı. Çar II. Aleksandr bu olayı Kırım'ın "istenmeyen ahaliden temizlenmesi" olarak değerlendirdi. Kırım'dan göç edenlerden 60000'ni açlık, sefalet ve salgın hastalıklar sebebiyle yollarda öldü. Tavrida Gubernatoları "Müslümanlara tuzaklar kurmaktaydılar". Mesela 1780 yılı Ocak ayında Orkapı ve Gözleve bölgelerinde Kurban Bayramı münasebetiyle Müslümanlar kurban kesince rus hafiyeleri halkın "fanatizm"inden söz ettiler. Güya bayramın "vaktinde" geçirilmediği bahanesiyle 56 müslüman din adamını kırbaç cezasına mahkum ettiler, Kırım dışına sürdüler veya öldürdüler. Çarlık memurları bütün Müslüman dinadamlarından şüphelenmekteydiler. 1823 yılında Kırım'da tarlalar çekirge istilasına uğramıştı. Bu felaket üzerine dua etmek ve ayin yapmak üzere Türkiye'den bir grup din adamı "mukaddes su" ile Kırım'a geldiler. Kırım Tatarları Türkiye'den gelen din adamlarını her yerde törenle karşıladılar. Rus idaresi ve bilhassa Gubernator, Vorontsov bunu tehlikeli görerek Türkiye'den gelen din adamlarını Kırım'dan kovarak Odessa

mak için Çeçen halkını kurban ettiler demek mümkündür. Bana göre, bu ahlâksız ve basiretsiz davranış gelecekte batılların kendilerine büyük zarar getirecektir. İslâm ülkelerinden etkili bir yardım beklemek de, maalesef, pek mümkün görünmüyor. Bosna'da olup bitenleri görüyoruz.

Ama, her ne olursa olsun, Çeçenlerin mücadelesi, Grozny Rus ordusunun eline geçtikten sonra da muhakkak, bitmeyecek ve belki daha fazla hızlanacaktır. Şimdi Çeçenlerin esas kuvvetleri dağlara çekiliyor ve çete savaşılarına hazırlanıyorlar.

Rus yönetimi bağımsızlık isteyen Çeçen halkına korkunç bir ders vermek, aynı zamanda (son derece vahşî ve merhametsiz davranışları ile) Rusya'nın içindeki diğer milletleri de korkutmak istedi ama, tam tersi oldu. Koca devlet az sayılı, ama son derece cesur, imanlı ve hürriyet aşığı halktan kuvvetli bir şamar yedi ve yiyeceği de daha var. Bu bakımdan Çeçen halkı artık zafer kazandı demek mümkündür.

Çeçenlerin mücadelesi Rusya'nın içinde yaşayan diğer halkları, öncelikle diğer Kafkas halklarını canlandıracak ve onların kurtuluş hareketlerine büyük destek olacaktır.

Yani, Rusya'da yaşayan bütün azınlıklar ve demokratik kuvvetler Çeçenlere teşekkür borçludur. Ama bu teşekkürü insanların Çeçen halkına pratik yardım ve destek ile göstermesi gerekir.

Allah bütün milletlere Çeçen halkına verdiği kadar cesaret, iman ve vatanseverlik versin.

04 MAYIS 1995

KIRIM İSTATİSTİKLERİNDE KIRIM TATARLARI*

Yazan: Eskender LÖMAN

Hazırlayan: Zafer KARATAY

Halkımızın, uzun seneler süren sürgünlükten kendi anavatanına dönmeye başlamasından sonra, Kırım'da yaşayan diğer milletler içerisinde Kırım Tatarlarının durumunu istatistikî yönden tespit eden detaylı bir çalışma ilk defa yapılmaktadır. Dönen Kırım Tatarlarını kendi anatoprağına yerleştirme işleriyle bağlı faaliyetleri yürüten devlet teşkilatları, Kırım Tatar Millî Meclisi ve diğer kurumlar için bu istatistikler zarurî malûmatlardır. Çünkü onlar Kırım'a ne kadar kişinin geldiğini ve nasıl yerleştirildiklerini sürekli olarak bilmek durumundadırlar.

Ne yazık ki, bu mühim iş ile uğraşan, kanun yapıcı ve icraî teşkilatların elindeki bilgiler hiç bir zaman taleplere cevap verememektedir. Neticede, plânlar aksamakta, verilmesi gerekli para ve sermaye faydasız yerlere sarf olunmakta, zaman kaybedilmekte ve siyasî ve sosyal durum ağırlaşmaktadır.

Kırım Tatarlarının sayısı ne kadar? sorusuna çeşitli kaynaklar 200 ya da 250.000 gibi cevaplar vermektedir. 1994 yılı Ocak ayına kadar Kırım'a dönüp resmî ikâmet belgesi almış Kırım Tatarlarının sayısı 201.600'dür. Aynı dönemde 18-20.000 kadar kişinin de resmî ikâmet almadan yaşadıkları tahmin edilmekteydi. Böylece 1994 yılı başında Kırım'da 220.000'e yakın Kırım Tatarı yaşadığını söyleyebiliriz.

Demografik yönden istatistik bilgiler üzerinde yapılan incelemeler ve halkımız üzerinde yapılan hesaplar bu rakamın doğruluğunu onaylamaktadır. İktisatçılar, demograflar ve halka iş temin etme işiyle uğraşan uzmanlara göre halkın nüfusunu sunî olarak fazla göstermek daima yanlış neticeler vermektedir. Yani bir taraftan halkımızın yerleştirilmesiyle uğraşan organlar gerekenden fazla para talep etmekte, diğer taraftan ise sürgünlükten dönenleri plânlaştırıldığından daha fazla sayıda döndürdük ve yerleştirdik demektelerirler. Her iki halde de Kırım Tatarları mağdur olmaktadır.

1989 yılından 1993 yılına kadar Vatan'a dönüş ve yerleşme işini tahlil edelim. Bütün sayısal veriler resmî istatistiklerden alınmıştır. 1989

(*) Türkiye Türkçesine aktardığımız bu makalenin aslı Vatan Kırım'ın Akmesit şehrinde Kırım Tatar Türkçesiyle ve Kiril harfleriyle yayınlanmakta olan Yıldız Dergisi'nin 1994 yılı 5. sayısında derc olunmuştur (Z.K.).

KIRIM TÜRKLERİ'NİN VATAN'A DÖNÜŞÜ(*)

Yazanlar: A. KRINDAÇ Türk. Çev.: Yrd. Doç. Dr. İbrahim YILDIRAN
R. TUROVSKİY

Mahalli dağılımları ve buna bağlı sosyal adaptasyon problemi

Kırk yılarda eski Sovyetler Birliği tarihinin en karanlık sayfalarından biri bir çok halkın kitlesel sürgünleridir. Bu halklar Sovyetler Birliği'ne karşı sadakatsizlikle suçlanacak ve kendilerine hiç bir şekilde savunma hakkı tanınmayarak ekseriyetle SSCB'nin Asya kısmına mecburi göçe tabi tutulmuşlardır. Bu, Kırım Tatarları için 17-18 Mayıs 1944'de başlamış ve istisnasız herkesi, 1938 sayımına göre 1.270.000 olan Kırım'ın toplam nüfusunun dörtte birini kapsamıştı.

Vatana dönüş, geçtiğimiz yıllarda mümkün olmaya başladı ve sosyolojik araştırmalara açıldı. Vatana dönüş süreci bir yığın problemi ve bölgesel ihtilafları da beraberinde getirdi. Bunların sebebi, faaliyetle görevlendirilenlerin politik ve ideolojik motivasyonları ile Kırım'ın hali hazırdaki halkının geriye dönenlere karşı göstereceği anlayışsızlık ve katılıkta yatmaktadır.

Sosyologlar göç projesini kendine has bir düzeni ve ritmi içinde kanunî yollarda cereyan eden bir olay olarak tanımlarken, göçün hedef aldığı bölgelerde görevli yöneticilere göre göç, yasal bir düzen içinde değil, aksine ani, kendiliğinden ve karmaşıktır. İptidaî geriye dönüş hareketine karşı mücadele edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu, geriye dönüş sürecini içinden çıkılmaz hale getirmekte ve dönüş yapanların eski vatanlarına uyumunu güçleştirmektedir.

Bir çok açıdan, vatana dönen Kırım Tatarları'nın problemi, eski Sovyetler Birliği'nde benzersizdir. Herşeyden evvel problemin kapsamına bakarken sosyolojik bir araştırmaya göre, değişik bölgelerdeki Tatarlar arasında ayrı bir etnik grup oluşturan Kırım Tatarlarının yaklaşık beşte dördü gelecek iki, üç yıl içinde Kırım'a dönmek niyetindedirler (1975 resmi Nüfus Sayımına göre 270.000, bağımsız eksperlerin tahminine göre ise yaklaşık 1 milyon Kırım Tatarı mevcuttur.). Benzersizlik ayrıca göç olayının hızı bakımından da geçerlidir ve eski Sovyetler Birliği ile mukayese edildiğinde hareket neredeyse çığ gibidir.

1987'de, 2300 Kırım Tatarı Kırım'a yerleşmişti. 1988'de 19300, 1989'da, 28.000 ve 1990 yılının ilk 5 ayında, göç için gereken zamanın ilkbahar

(*) Almanca'dan Türkçeye çevirdiğimiz bu makalenin aslı Osteuropa Dergisi'nin Aralık 1992 tarihli 12. sayısının 1062-1067 sayfaları arasında derçolunmuştur (İ.Y.).

değil yaz ve sonbahar olmasına rağmen, 12.800 Kırım Tatarı Kırım'a geliyordu. 1 Haziran 1990'da Kırım'da toplam olarak yeniden 85.000 Kırım Tatarı yaşıyordu. 1986'da sadece 23.800 kişiydiler. Muhtemelen gelecek iki-üç yıl içinde yıllık 50.000-70.000 Kırım Tatarı Kırım'a döneceklerdir.

Geriye dönenlerin üzerinde hak iddia ettikleri, bölgenin kalkınma probleminin çözümü konusunda da güçlükler vardır. Problemler ana başlıklarıyla şunlardır:

1 - İktisadî problemler: Bu problemler, Hruşçov'un, kuzey stepler, hayvancılık ve tahıl ülkesi Kırım'ı, sulama yoluyla (özellikle Kuzey Kırım Kanalı) bir çiçek bahçesine dönüştürmeyi hedeflediği programından kaynaklanmaktadır. Bu girişim geleneksel ziraî-iktisadî yapının tahribiyle neticelenmiştir.

2 - Milliyetler meselesi: Yıllar süren bir Ruslaştırma ve Ukrainleştirme politikası Kırım Tatar hareketini tehdit etmektedir.

3 - Sosyal problemler: Şehir mesleklerinde fazlalık ve nitelik gerektirmeyen ziraî iş yerlerinin azlığı.

4 - Demografik problemler: Yıllık, 250.000- 300.000 kişilik kapsamlı bir nüfus hareketi.

5 - Ekolojik problemler: Dinlenme ve kıyı alanlarının haddinden fazla zorlanmaları.

6 - İdarî problemler: Genellikle resmî ve kıyı alanlarının kısa süreden beri Kırım'da yaşayan ve buna uygun olarak da mahallî tecrübeleri az olan yeni vatandaşlardan oluşmaktadır.

7 - Psikolojik problemler: 1950'li yıllarda Karatopraklar (Çernozyum) bölgesi dışından slav göçmenler getirildiler. Kitle halinde Kırım'a yerleştirilenlerde "yerli" değil aksine "misafir" zihniyeti hakim olmuştur.

Bütün bu problemlerin bir karışımına, rayonlarda ve diğer yerleşim birimlerinde, hak sahibi yeni vatandaşlar olarak taleplerini geçerli kılmaya çalışan Kırım Tatarları maruz kalmaktadır.

Kırım'a dönen ailelerin nerelerde iskâna tabi tutulacaklarının belirlenmesi de problem teşkil etmektedir. Böylece, eski Kırım Tatar yerleşim bölgeleri ile yeni geliştirilen millî iskân mahalleri arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır.

Yerleştirme şartları, yazarlar tarafından üç örnek bölgede yakından incelenmiştir. İstatistik malzemeleri esas itibarıyla eski SSCB'nin

A. 14(5.16), London

Crimean Tatars vs the Soviet state

Kırım

Having expelled the Crimean Tatars from their historical homeland, the Kremlin is now trying to invent a new 'history'.

Strenuous efforts are being made to persuade the Crimean Tatars to accept the theory that their homeland is now Central Asia, and not the Crimea.

The latest move is an attempt to set up a Crimean Tatar area in the neighbourhood of the town of Karshi. They will be given their own administrative apparatus. They are told, and will have excellent prospects for advancement in their work and education.

The area in question consists of two sections, Mubarek and Bahoristan, and is about a fifth the size of the Tatars' own territory, the Crimea. The soil is arid and the whole region sparsely populated. The Crimean Tatars would have to act as pioneers, opening up this hitherto neglected part of the desert.

Only two thousand Tatars have so far been tricked or tempted into moving to this 'new homeland' — scarcely half of one percent of the total Tatar population. Graduates from the department of Crimean Tatar language and literature at the Nizami pedagogical institute have been threatened and blackmailed into going to Mubarek, but it does not seem likely that they will be followed by many more of their compatriots.

The fate of the students of the Institute highlights another area of hardship for the Crimean Tatars. The Soviet Constitution guarantees every Soviet citizen the right to tuition in their own language. The Tatars were deprived of this in 1944 and it was only in 1967 that the department of Crimean Tatar language and literature was set up in order to provide the community with the teachers they had lacked for the past twenty-three years.

No Crimean Tatar schools were ever opened though, so all the new graduates of the Institute had to teach Russian. Part of the argument for sending them to Mubarek and Bahoristan was that there, finally, Crimean Tatar schools

could be organised. As the students themselves pointed out, however, there were far too few Crimean Tatars there for this to be a viable proposition. Their grants and diplomas were immediately withdrawn — and a few months later, despite all protests, they were still sent to the desert.

The use of Tatar names for towns in the Crimea has been prohibited since June 1983, even in Tatar-language publications. Only the Russian form *Simferopol*, for example, can be used for the place formerly known as *Ak Meschit* ('White Mosque'). The term 'Crimean ASSR' is also banned, even in historical references. It must now be referred to as the 'Crimean region', a clumsy device for denying the fact that the Crimea was once autonomous.

Tatars continue to make their way back to the Crimea, despite all attempts to dissuade them. Their struggle is, very occasionally, successful: since 1967 3,050 people (721 families) have won the battle to obtain legal permission to settle in their ancient homeland.

■ ■ ■

It was reported in *Impact* (14:6, 23 March - 12 April 1984) that Mustafa Jemilev, campaigner for Crimean Tatars' civil rights, has yet again been sentenced by a Soviet court. Details of the sentence are still not known, but the *Information Bulletin* published by the Musa Mahmut Initiative Group of Crimean Tatars, gives the facts concerning his arrest.

The *Bulletin* is a *samizdat* publication that seeks to record the details — names, dates, places — of the daily persecution to which the Crimean Tatars are subjected in the Soviet Union. The group who produce it take their names from one of the victims of this persecution, Musa Mahmut, whose death by self-immolation was described in *Impact* 10:13, 11-24 July 1980.

The latest issue of the *Bulletin* to reach *Impact* is 'No. 2, August 1983, Simferopol — Tashkent'. It contains twenty-two pages, A-4 size, closely typewritten in Russian. Seven pages are devoted to news from the Crimea, two to

A Crimean Tatar family in front of its boarded home — after making its way back to Crimea.

news from Moscow, the remainder to news from Uzbekistan, including the following report on Jemilev's arrest.

'On 18 July 1983 there was a renewed search of the house of Mustafa Jemilev in the town of Yangiyul. The order for the search was given by the senior investigator of the procurator's office in the city of Tashkent, V. A. Azaryan, and sanctioned by the acting procurator of Tashkent, Sh. A. Ahmedov. The search was made in connection with dossier no. 25050, which charges the same Mustafa Jemilev with breaking article 191-4 of the Uzbek penal code, i.e. that concerning the composing and disseminating of material slandering the Soviet state.

Mustafa Jemilev and his wife Safinar requested that the group who had come to carry out the search (a group of eight, headed by the investigator Azaryan himself) show their documents prior to the operation. However, three of the KGB officials who had come to take part in the search rudely refused to do this and twisting Jemilev's arm, announced that if he continued to insist on his rights he would have to be taken to police headquarters. The search would proceed without him.

The search took from 7 a.m. to 5 p.m. In the protocol relating to the matter, some hundred papers and letters are listed. These include Jemilev's correspondence with his relatives, notebook with addresses of close friends, copies of a few petitions of the Crimean Tatars to high Soviet officials on the question of the Crimean Tatars' national aspirations, a collection of documents of the Moscow Helsinki group, a typewriter, a typographic book, a book in Turkish, E-5, by the Turkish writer Guney Dal, published in Ankara in 1977, photocopies of a

few publications in Russian and Crimean Tatar concerning the pre-revolutionary and pre-war history of the Crimea, poems in Turkish and Crimean Tatar, an article on Ismail Gasprinsky in English from the *Encyclopedia of Islam*, extracts from the Qur'an in Arabic, cassettes for a tape-recorder, crossword puzzle with questions on the history of the Crimea and the Crimean Tatars' National Movement, exercise books with translations from the English text of Clive Egleton's book *Episode of Opposition* an invitation from Jemilev's relatives in the USA, sent in 1978, etc.

When asked why this official invitation to the USA was being confiscated, and what relevance it had to the charge of slandering the Soviet state, the investigator V. A. Azaryan answered that Fikret Yurter, who had sent the invitation, was president of the 'Committee of the Fight to Return the Crimean Tatars to their Homeland — the Crimea', and that this invitation, therefore was documentary evidence of Jemilev's contact with foreign anti-Soviet organizations.

When the search had been completed, Jemilev was arrested and taken to Tashkent, although the investigator V. A. Azaryan told his wife that he was to be interrogated in the procurator's office in Yangiyul as a 'suspect', and that he would be home in two hours' time. It was only late that night that the militia in Yangiyul were able to tell Jemilev's wife that he had probably been taken to Tashkent. The following day Jemilev's wife went to Tashkent and asked at the procurator's office there about the whereabouts of her husband. She was again deceived, and told that her husband was being held in Tashturma, on the outskirts of Tashkent. She went there with her

İÇİNDEKİLER

- Kırım Tatar Halkının Mukadderatı:
Devlet ve Kültürün Geçmişi, Bugünkü Problemleri ve Geleceği
..... Yazar : Dr. Svetlana ÇERVONNAYA
..... Türk. Çev. : Dr. İbrahim YILDIRAN
..... Arzu MERTOL
- Erken Kayan Bir Kıpçak Yıldızı :
Mondaky Kongur İ. Zafer KARATAY
- Kırım Tatarları Geleceklerini Nasıl Kurmahtılar..... Nail AYTAR
- Dobrucalı Kırım Tatarlarga (Şiir)..... Şakir SELİM
- "Kırım" isimli Kırım Tatar Halkoyunları ve
Müzik Topluluğu Türkiye'de..... Recep ŞEN
- Kitabiyat..... Nail AYTAR
- Ogan Kart (Masal)
- Kırım (Bestelenmiş Şiir) İsmail Bey GASPIRALI
- Çağdaş Kırım Türk Müziğinden Portreler :..... Edem NALBAND
..... Ertuğrul KARAS
- Kırım Tatar Millî Meclisi Türkiye Temsilciliği'nin
Toplantısı Kırım'ın Geleceğinde Muhaceretteki
Kırım Türklerinin Rolü
- Haberler.....

EMEL

İKİ AYLIK FİKİR - KÜLTÜR DERGİSİ

İdare Yeri:
B. Cad. 77 Sok. 17/1
06510 Emek/ ANKARA
Tel: 222 48 80
Fax: 222 48 80

Yazışma Adresi:
P.K. 33
06428 Ahmetler/ANKARA

Abone Şartları:
Yıllık (Türkiye Dahilinde) 50.000.- TL.
Yıllık (Türkiye Haricinde) \$25 veya 50 DM

Posta Çeki No: 169 131
Yurtdışı Aboneleri İçin Döviz Hesabı:

T.C. Ziraat Bankası Ankara Merkez Şb.
30100/8721 - 6 no.lu D.M. hesabı
30100/8720-5 no.lu \$ hesabı

Dizgi, baskı, tertip
SAFAK MATBAACILIK - ANKARA
Tel.: 229 57 84 Fax: 230 02 37

EMEL'e gönderilen yazılar basılsın, basılmasın iade edilmez. Çıkan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergideki yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alınabilir.

15 ARALIK 1992

Sahibi:
Emel Kırım Türk Kültürünü
Araştırma ve Tanıtma
Vakfı Adına
Zafer KARATAY

Emel

Yazı İşleri Müdürü
Serdar KARATAY

İKİ AYLIK FİKİR - KÜLTÜR DERGİSİ

YIL: 11 + 32 = 43 SAYI: 191 TEMMUZ - AĞUSTOS 1992

KIRIM TATAR HALKININ MUKADDERATI: DEVLET VE KÜLTÜRÜN GEÇMİŞİ, BUGÜNKÜ PROBLEMLERİ VE GELECEĞİ

Yazar: Dr. Svetlana ÇERVONNAYA* Türkç. Ç: Dr. İbrahim YILDIRAN
Arzu MERTOL

Avrupa halkları ve halk grupları arasında, Türk halklarına ve Müslüman dünyasına ait, ancak, ne Ön Asya'dan, ne de Doğu'nun herhangi bir yerinden Avrupa'ya gelmiş olan tek bir halk vardır. İleri derecede gelişmiş Avrupalı bilinciyle bu Türk halkı, Güney Avrupa'nın yegâne, henüz yok edilmemiş "yerli halkı"dır ve etnik teşekkülü burada Doğu ve Batı medeniyetlerinin kaynaştığı sahnede başlamıştır. Söz konusu olan, eski SSCB'nin Avrupa yakasının güneyinde, Karadeniz'in çepeçevre sardığı ve şimdi Rusya ve Ukrayna arasındaki politik ihtilafta paylaşılmayan bir ganimet rolünü oynayan güzel Kırım yarım adasının talihsiz yerli halkı, Kırım Türkleri, veya Kırım Tatarları'dır.

Tanınmış Alman tarihçi, Der nationale Kampf der Russlandtürken adlı kitabın yazarı Gerhard von Mende, 1952'de Edige Kırimal'ın araştırması Der nationale Kampf der Krimtürken'in Emsdetten baskısının önsözünde şunları yazıyordu: "Doğu Avrupa halklarının millî hareketlerinin araştırılması yalnızca Alman Doğu araştırmalarının değil, bilakis bütün Doğu araştırmalarının ihmalidir (...). Rus devleti ya da Sovyetler Birliği devlet olarak o denli ön planda duruyor ve kendisiyle meşgul olmayı zorunlu kılıyordu ki, içinde yaşayan halkların arka plandaki, yarı legal veya illegal hareketleri neredeyse farkedilmiyordu"(1).

(*) Rusya İlimler Akademisi, Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü, Moskova. Başka bir yerde yayınlanmamış olan bu makalenin orijinali Almancadır (Ç.n.)

(1) Gerhard von Mende: Edige Kırimal'ın Der nationale Kampf der Krimtürken. (Emsdetten: 1952) adlı eserine yazdığı önsöz, s. XI.

Emel sayı 140 1984 A Nkang

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE KIRIM (*)

Yazan: A. MUSA

Türkçeye Çeviren: Abdülhakim ATANUR

Almanlar yaptıkları yıldırım harbi sonucunda 1941 yılı Ekim ayının sonlarına doğru Kırım yarımadasının kapısı olan Perekop'a ulaştılar. Coğrafi yapısı bakımından savunmaya çok elverişli olmasına rağmen, bozguna uğramış panik halindeki Sovyet orduları, Almanları burada da durdurmaya muvaffak olamadılar. Savaşın başlamasından hemen sonra, Sovyet komutanlığının emri ile onbinlerce kişi, Türk tabyaları (**), etrafında siperler ve tanklara karşı çukurlar kazmışlardı. Buna rağmen bu tahkim edilmiş savunma hatları, Alman tank ve piyade tümenleri tarafından kolaylıkla geçilmiştir.

1941 yılı Kasım ayının başlarında ise Kırım'ın başşehri olan Simferopol (***) Alman birlikleri tarafından işgal edildi. Bu esnada Sovyet radyosu şu haberi veriyordu: «Sovyet birliklerinin zorlu savaşlardan sonra şehir düşmana terkedilmiştir.» Gerçekte ise, Alman birlikleri hiç bir mukavemetle karşılaşmaksızın Simferopol'le girmişlerdi. Böylece Feodosiya Yevpatoriya (****), Yalta ve diğer bütün Karadeniz sahilleri kolaylıkla işgal edildi. Stratejik değeri büyük olan Sevastopol ve Kerç ise işgal edilmemiştir. Sonradan, Kerç 1942 Mayıs'ında, Sevastopol de 1942 Temmuzunda Alman birlikleri tarafından ele geçirildi.

Alman birliklerinin Kırım'a gelmeleri esnasında, Kırımlılar, Ukraynalılar, Ruslar ve diğer milliyetler, Almanların askerî başarılarından dolayı fazlasıyla sevinmişlerdir. Bu sırada Komünist Partisi üyeleri ve yüksek makam işgal eden Sovyet memurları bir an önce Kırım'ı terk etmek

(*) Rusça'dan Türkçeye çevirdiğimiz bu makalenin aslı Temmuz 1952'de Münih'te yayınlanan ve Tatar-Başkurt Millî Komitesi'nin organı olan «Azat Vatan» dergisinin 5. sayısının 9-10. sayfaları arasında «Kırım v Period Vitoroy Miroyoy Voiny» başlığıyla yayınlanmıştır.

(**) Türk tabyaları: Kırım yarımadasını kıtaya bağlayan ve en dar yeri 8 km olan Orkapı (Perekop) berzahı üzerinde yarımadayı dış hücumlara korumak amacıyla Kırım'daki Türk hakimiyeti zamanında yapılmış olan hendek ve tabyalar (EMEL).

(***) Türkçesi Akmesit (EMEL).

(****) Feodosiya: Türkçesi Kefe. Yevpatoriya: Türkçesi Gözleve veya Kezlev (EMEL).

ve gerideki bölgelere göç etmek telaşı içindeydiler. Diğer taraftan, özel şekilde hazırlanmış N.K.V.D. birlikleri, kurumları, fabrika ve diğer iş yerlerini tahrip ettiler. Ayrıca değirmenler, silolar ve tahıl ambarları ateşe verildi. Binlerce büyükbaş hayvanın da Kafkasya'ya sevkine başlandı. Yükleme yetiştirilemeyen hayvanlar ise Kerç koyunda denizde boğuldu veya liman şehirlerinde açlıktan telef oldu. Bu işlemler Stalin'in emri ile düşmana terkedilen topraklarda yapılması gereken işlemlerdir. Böylelikle, bu gaddarca emri müteakip, terkedilen topraklarda yiyecek, yakacak hiç bir şey kalmamıştır.

Almanların gelmesinden bir kaç gün sonra korkunç bir açlık başladı. Hemen hemen bütün elektrik santralleri tahrip edilmiş durumdaydı. Bu yüzden şehir ve köylerde aydınlatma için kandiller kullanıldı. Demiryolları ve istasyonlar tahrip edilmiş olduğu için nakliye işleri tamamen durmuş vaziyette idi. Kışın gelmesiyle de Kırım halkının yaşaması daha da zorlaşmıştı. Kışın çok sert geçmesi ve yiyecek maddelerinin bulunmaması yüzünden binlerce kadın ve çocuk şehirlerden Ukrayna köylerine, arabalarla veya yayan ellerindeki son giyeceklerini (Ukrayna köylüleri nispeten iyi durumda olduklarından) un, buğday, patates ve yiyecek ne varsa değiştirmek maksadıyla yollara döküldüler. Bir lokma yiyecek bulabilmek umuduyla yollara düşen halkın pek çoğu dondu veya zayıflığı yahut güçsüzlüğü nedeniyle yollarda kaldı. «Sevgili Babaları» Stalin, kendi tebasını açlığa, yokluğa, çaresizliğe ve gayri insanî bir duruma terk etmişti.

Kırım'ı terketmeden önce hapishanelerdeki onbinlerce mahpusdan yalnız cinayet suçundan yatanlar serbest bırakılmış, geri kalan siyasî suçlular ise istisnasız N.K.V.D. birlikleri tarafından idam edilmişlerdi. Almanların Simferopol'ü işgalinden sonra, şehir N.K.V.D. binasının zemin katından yüzlerce kişinin beyinlerine kurşun sıkılmak suretiyle öldürüldükleri meydana çıktı. Bu haber yıldırım hızıyla şehre yayıldıktan sonra, kadınlar oğullarını ve eşlerini teşhis ettiler. Bu tür toplu katliamlar, Simferopol'de olduğu gibi, N.K.V.D. birliklerince diğer Kırım halkına yapmış oldukları insanlık dışı, gaddarca hareketler bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Harbin başlamasından bir süre sonra, Sovyet komutanlığı hangi bölgede harp hali varsa, o bölge halkından istifade etme yoluna gitti. Bu sebeple, Kırım doğumlular cephenin kuzey kısmında telef olurlarken, Moskovalılar ise daima cephe gerisinde, Kafkasya'da idiler.

Alman birliklerinin hızlı harekâtı karşısında Sovyet orduları adeta erimekteydiler. Ukraynalılar ve Kırım Tatarları toplu halde evlerine dağılıyorlardı. Binlerce Kırım Tatarı nefret ettikleri bu düzen için savaş-

Revue du Monde Musulmanc. 3. (s. 9) s. 73-105, 1907, (PARIS)

LES TATARS DE CRIMÉE

I. — LE PAYS.

La Crimée forme, dans la mer Noire, un quadrilatère de 13.900 verstes carrées (1), dont la plus grande longueur de l'est à l'ouest est de 300 verstes, et du sud au nord de 180. Elle est séparée de la Russie par l'isthme de Pérékop, l'ancien *Tafros*, et tout le côté qui s'étend de cet isthme au détroit de Yéni-Kalé est déchiré par les envahissements de la mer d'Azov. Ce déchirement formait jadis le Palus Méotides, vastes marais aux eaux stagnantes, dont le détroit de Yénetski, le seul passage par lequel il communique avec la mer, lui valut, de Strabon, le surnom de *Limni sopra* ou mer Putride.

L'angle oriental du quadrilatère forme une seconde péninsule, c'est la presqu'île de Trachée, qu'un vallum séparait de la Crimée et qui fut le royaume du Bosphore (2).

La pointe occidentale n'est qu'une steppe, ou s'élèvent les ruines de Cherson, puis Kazlow, aujourd'hui Eupatoria.

Si la Crimée dans sa partie nord continue les steppes de

(1) La verste est d'environ 1 km. 100.

(2) L'empire de Mithridate.

KIRIM HARBİ SIRASINDA BAZI AVRUPALI
DEVLET ADAMLARININ OSMANLI ÜLKESİNİ
ZİYARETLERİ

(1854-1855)

MADE YATIRIM KURUMU
OSMANLI İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

02 ARA 2006

Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Besim ÖZCAN

Not: Bu makale Ankara Üniversitesi Osmanlı

Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi'

nin (OTAM) 8.sayıda yayınlanacaktır.

İstanbul İşgal Kuvvetleri Raporları

Güney Rusya'da Durum

Kırım'ın Boşaltılması ve

Mültecilerin Kırım'dan İstanbul'a Gelişleri

Fransız Askerî Arşivi - Tarih Bölümü
Yay. Haz.: (E) Gen. Ali İhsan TÜRKKAN (*)

1920 Yılı Ekim ve Kasım Aylarında Güney Rusya'da Durum

25 Ekim 1920 tarihinde, Kızıl Ordu Varangel'in ordusuna karşı şiddetli bir saldırıya geçmişti. Bolşevik düşüncesini yaymaya ve Varangel'in birlikleri ile Kırım arasındaki muharebe hatlarını kesmeye çalışıyorlardı. Daha önceleri 1920 yılı Mart ayında General Denikin, moral ve fizik yönünden çökmüştü. Güney Rusya'nın Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'nı, yardımcısı General Varangel'e devretmişti.

Bu isim General Dragomiroff'un başkanlığında, General Denikine'in topladığı bir Askerî Konsey tarafından kendisine bir halef bulmak için belirlenmişti. Bolşevik kuvvetler 30 kadar tümeninden meydana gelen bir askerî kuvvetle öncelikle Polonya ve Sibirya cepelerine gönderiliyorlardı. Bu tümenler 6 ncı ve 13 ncü orduları meydana getiriyorlardı ve 1 nci ve 2 ncü süvari birlikleri tarafından da ateş desteği veriliyordu. 100.000 Kişilik bir ordu karşısında, General Varangel'in ordusu sadece 40.000 piyade eri ve 5000 süvari ile Abramoff ve Koutiepoft'un emir komuta ettiği 1 nci ve 2 nci Ordu'ya karşı koyabiliyordu.

28 Ekim günü Kızılordu karşı kuvvetleri Kaşova, Nikopol hatlarında püskürterek Azak Denizi'nin doğu kıyısına ulaşmışlardı. Böylece General Varangel birlikleri Perekop'tan en az 50 kilometre uzaklarda bulunuyordu. 28 Ekim tarihinde Kızılordu'nun 1 nci süvari ordusu Budyeni'nin emir ve komutasında Kırım'a doğru uzanan bölgeyi işgal etmek için yeni bir harekâta girişiyordu. Dört tümen boş yere Dinyeper'den Nikopol'a kadar olan bölgeyi aşmaya çalışırken, Budyeni Kaşovka'da nehri geçiyor ve kuvvetlerini ikiye bölüyordu.

Bunlardan biri güneye doğru hareket ediyordu. Diğeri ise Cong Bayırı'na varmıştı. Başka bir koldan doğuya doğru Agaiman'ın emir komutasında harekât başlamıştı. Ama Varangel'in en iyi kurmaylarından Koutiepoft tarafından bu askerî kuvvet darmadağan edilmişti. Bu durumda Koutiepoft'un kuvvetleri ve Abramoff'un birlikleri, Budyeni'nin Con bayırındaki bağlarını kesmek ümidiyle bir maceraya atılıyorlardı.

Bu deneme şüphesiz küçük bir sonuç ortaya çıkarcaktı ve Varangel karşı kuvvetleri ablukaya almakla tehdit ediyordu ve bütün kuvvetlerini Kırım'da topluyordu. Tauride'in tamamen boşaltılması için bu planı uygulamak zorundaydı. Bu büyük bir geri çekilmeydi. Abramoff'un askerleri ve daha sonraları, Koutiepoft'un birlikleri kuzey Tauride'i Kızılordu'ya bırakarak geri çekiliyorlardı.

Kasım ayı başlarında, Kuzey Perekop, Kuzey Salkovo ve Güney Guinetchenesk cepheleri düşüyordu. 14 ncü Kızılordu'nun baskıları altında Makhno, Donetz bölgesinde düzenlice gerilemek zorunda kalmıştı. Çünkü orada kuşatılmıştı ve sadece bir tek müfreze kalmıştı. O da Beyaz Ruslarla işbirliğine girmek isteyen Kazak Reisi Volodine'in emir ve komutasında bulunuyordu. Varangel birliklerinin durumu endişe verici bir hal alıyordu. 150.000 Kişilik seçkin, uzman kişilerden meydana gelmiş bir ordunun karşısında sadece 50.000 kadar askerî vardı. Bunların içinde hepsi savaştan kabiliyete sahip değildi. Bir kısmı hizmet işlerini yürütüyordu. Önemli merkezleri koruyan birlikler henüz kayda değer bir şey elde edemiyor, bataklıkları kurutamı-

Kudüs Meselesinin Sebebi Olduğu

Kırım Savaşı

Müttefik donanması, Kırım Savaşı'nda, Odesa limanını bombalarken.

18 MAYIS 2001

Kudüs'ün Arap kesimi üzerindeki İsrail iddiaları, dünyayı yeni buhranların eşiğine götürmüştür. Rusya, şehrin Arap kesimi boğaltılmadığı takdirde, İsrail'i savaşa tehdit etmiştir. Bu tehdidin gerçekleşmesi, Batı ile Rusya arasında bir cihan harbinin çıkması manasına alınabilir. — Bundan yüz küsur yıl önce ünlü Kırım Savaşı da, Kudüs'teki Kutsal Makamlar (Makaamât-ı Mübareke) yüzünden çıkmış, Rusya ile Türkiye çatışmış, savaşa bir yıl sonra da Türkiye'nin müttefiki olarak İngiltere, Fransa ve Sardunya katılmıştır. — Kırım Savaşı'na ait bazı sahafaları, YILMAZ ÖZTUNA'nın TÜR-KİYE TARİHİ'nden aşağıya naklediyoruz. Nakledilen kısımlar, eserin bir iki hafta önce çıkan 12. ve sonuncu cildinin ilk sayfalarındadır.

KUDÜS, her üç semâvî dinde de (Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik) kutsal bir şehirdir. Hazret-i İsa ile ilgili yerlerin ve bu yerlerdeki hizmetlerin paylaşılmaması üzerinde Ortodoks ve Katolik mezheplerinin eskiden beri rekabeti vardır. Bu devirde rekabet, bir düşmanlık halini almıştır. Ortodokslar'ı Rusya, Ka-

tolikler'i ise Fransa desteklemektedir. Bâbü'lî, her iki mezhebe karşı, tarafsız davranmaya çalışmakta, ancak, çok muhtaassıp bir adam olan ve Tanzimat Türkiye'si'ni yıkmak isteyen Çar I. Nikola, Ortodokslar'a haksız muamele edildiğini ileri sürmektedir. Bu sebeple, İstanbul'a fevkalâde bir büyükelçi göndermek lüzumuna inanmıştır. Bu büyükelçi, Prens Mençikof'dur. Finlandiya umumî valisi, bahriye nazırı ve büyük-amiral olan Prens Mençikof, bu hava içinde, 28 şubat 1853'te İstanbul'a gelmiştir.

Tanzimat liderleri, artık Türkiye'nin millî siyaseti hâline gelmiş bulunan Rus düşmanlığı ile maruftur. Bilhassa Reşid ve Fuad Paşalar, tamamen Rus düşmanı olarak tanınmışlardı. Kendisini birçok meselede atlatan bu diplomatlara karşı I. Nikola, dış bilemektedir. Ali Paşa'nın Rus düşmanlığı, daha mutedildi. Reşid Paşa, İngiltere, Ali Paşa ise daha çok Fransa dostudur. Fuad Paşa, her iki devleti kollamak gayretindedir. Bu sırada, İngiltere ve onun ardından Fransa, dünyanın birinci ve ikinci devletleri halindedir; Rusya, kudret bakımından onları takib etmektedir. Victoria İngilteresi ve III.

Napoléon Fransası, büyük gelişme içinde-dirler. Sultan Mecid Türkiye'si de, kendi imkân ve şartları içinde gelişmekte ve dünya devletleri arasında, yukarıda anılanlardan sonra, dördüncü dereceyi muhafaza etmektedir. Modern ordusunu, Rusya'ya karşı başarılı bir savunma savaşı verebilecek dereceye getirebilmiştir. Ancak, muhtemel bir savaşta taarruz harbiyle Rusya'yı yenmesi, bahis konusu değildir. Türk kara ordusu, Fransa ve Rusya'ninkinden sonra dünyada üçüncüdür. Kudretiyle mütenasip bir kara kuvveti olmayan İngiltere, muazzam donanması-na güvenmektedir. Bu donanmanın gücü, dünyanın geri kalan bütün donanmalarının toplam gücünün üzerindedir. Ticaret filosu için de İngiltere aynı erişilemez seviyededir.

Prens Mençikof'un İstanbul'a gelmesi üzerine, Hariciye Nazırı Fuad Paşa istifa etti. Rifat Paşa, onun yerine getirildi. III. Napoléon da, muhalifleri olan kralcıları elde etmek için, Katolik siyaseti güdüyordu. Bâbü'lî'yi, Katolikler aleyhine Ruslar'a tâviz vermemesi için sıkıştırıyordu. İki ateş arasında kalan Bâbü'lî, Hristiyan Kutsal Makamları'nın, Müslüman di-

nince de kutsal olduğunu, bundan böyle bu makamlardaki hizmetlerin Katolikler ve Ortodokslar'ca değil, Müslümanlar'ca ifâ edilmesine karar verdi. Sultan Mecid, bu mealde bir ferman yayınladı. Paris ve Petersburg, şaşırды. Çar ve Mençikof, fena halde kızdı. I. Nikola, Türkiye için meşhur «hasta adam» tâbirini ilk defa kullanarak, İngiltere'ye Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma teklifinde bulundu. Rusya'nın Akdeniz'e ineceğinden ürken İngiltere, bu gizli teklifi Bâbü'lî'ye bildir-mekle yetindi. 10 martta huzûr-ı hümayû-na kabul edilen Mençikof, padişah'tan da yüz bulmayınca, Bâbü'lî'ye, 5 gün içinde kabul veya reddedilmesi isteğiyle bir ültimatoma verdi. Reddi halinde, savaşı göze alacağı tabii olan bu ültimatoma göre Türkiye, Makaamât-ı Mübareke'de, Ortodokslar'a takaddüm hakkı tanıyacaktı. Bâbü'lî, 5 günün sonunda, 10 mayısta, Rifat Paşa eliyle Prens Mençikof'a cevap verdi. Türk imparatorluğundaki Ortodokslar'ın durumunun Fâtih ve Kanunî'nin fermanları ile belirtildiği, bu fermanların hükümleri dışına çıkılamıyacağı bildirili-yor, yani ültimatoma reddediliyordu. Savaş demek olan bu kararı, 43 kişilik fevkalâ-

her şeyi buldum. Orada, eskiden büyük bir saha varmış, şimdi ev inşa etmişler.»

Nîmes rehberlerinden aldığı bilgiye göre, Elçi'nin söyledikleri bundan ibaret.

MEÇHUL YAZARA GÖRE

Fakat Mehmed Efendi'nin Nîmes halkı üzerinde uyandırdığı intiba neydi? O günü yaşamış olanlardan birinin tuttuğu notlar bize intikal etti. Belediye arşivlerinde bulunan bu notların yazarı, anlaşıldığına göre Elçi ile münasebet kurmuş bir kişidir.

Meçhul yazar, Elçi'nin ve maiyyetinin tasvirlerini yaptıktan sonra, «Bu insanların dış görünüşü mükemmel ve saygı uyandırıcı» der. Sonra ciddi siyasi ve dinî intibalarına geçip şu görüşleri ileri sürer:

«Türkler, Hristiyanlığın en büyük düşmanıdır. Aynı zamanda Fransızların da en büyük dostu. Yalnız unutmamak lâzım ki, aradaki ittifak, sadece ticarî ve siyasi esaslar üzerine kurulmuştur.»

Bundan sonraki satırlar, Türk - Fransız münasebetleri ve Sultanla Fransa'nın an'anevî ittifakı hakkında doğru, tarihî ger-

çeklere uygun bilgileri ihtiva etmektedir. Bizim meçhul yazarımız oldukça kültürlü biridir. Kendi memleketinin siyasetini bildiği gibi, dünya siyasetinden de haberdardır. Ancak, zihnine hep dinle ilgili meseleler takılmaktadır. Türklerin çok sempatik kimseler olduğunu ileri sürüp «hakiki dinin hayrına mazhar olamamalarından» esef duymaktadır. Onların «yalancı bir peygamberin, yalancı kanununa inan-dıklarını» söylemektedir.

Nihayet, Mehmed Efendi'nin etrafını çeviren hayran kadın bakışlarını, onun çekiçliğiyle izah etmektedir.

Türk elçisi, bu hareketli geçen günün sonunda, nihayet uykuya çekilebilmişti. Fakat istirahatı uzun sürmeyecekti. Kafiye, sıcağa kalmamak için, gece saat 1'de Montpellier'e doğru yola çıkacaktı. Orada yine aynı resmi kabuller kendilerini bekliyordu.

Meçhul yazarımız, bu ziyaretin Nîmes'de çok hoş hatıralar bıraktığını kaydeder. Ve uzun uzun düşündükten sonra, saygı ve pişmanlıkla yazısını şöyle bitirir:

«Mehmed Efendi, barışın elçisiydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun en temiz yürekli, vakur elçilerinden biri...»

18 MAYIS 2001

Hayat Tarih Mecmuası'nın Cilt Kapakları

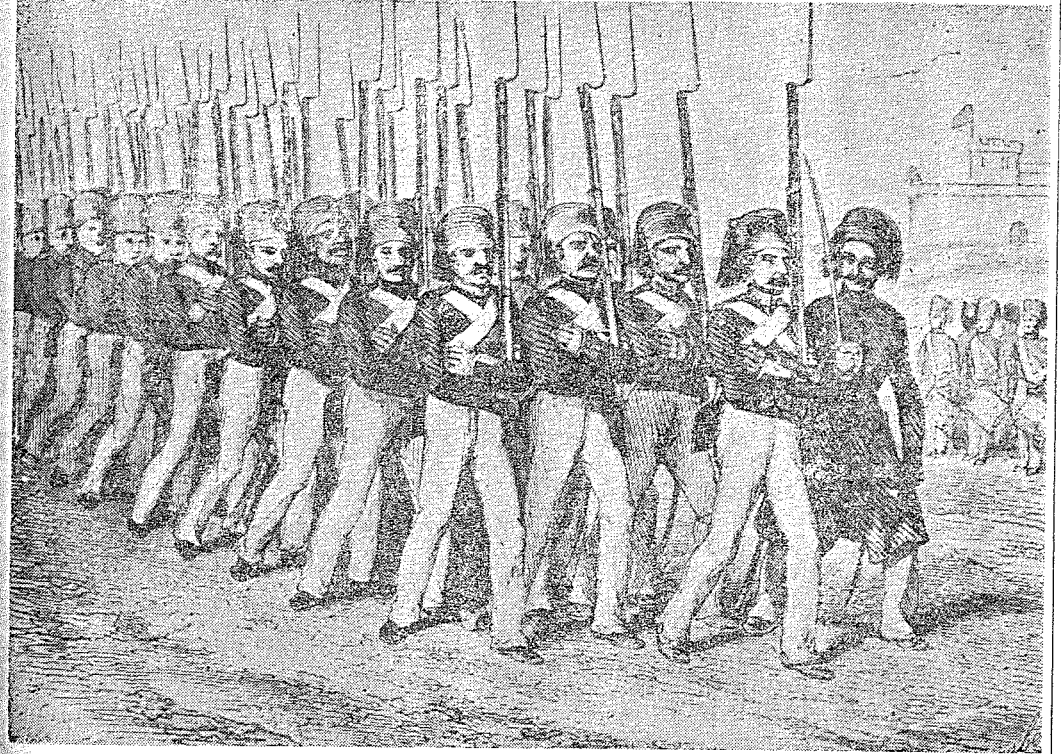
Hayat Tarih Mecmuası'nın 1977 yılı için cilt kapakları hazırlanmıştır. Kapaklar 1 yıllıktır; 12 mecmua bir ciltte toplanacaktır. Ciltler lâstikli değildir. Kapaklar ciltciye verilip ciltletilecektir. 1977 yılı cilt kapaklarının fiyatı 30 liradır. İdarehanemizden temin edilebilir.

Yedi Yıllık Koleksiyon

Hayat Tarih Mecmuası'nın 1969 yılından 1975 yılına kadar 7 yıllık koleksiyonundan elimizde az kalmıştır. Arzu edenlere bu takımı ciltli olarak 650 liradan vermeye devam edeceğiz. Ciltsiz istenirse bu koleksiyonun fiyatı 450 liradır. Sipariş edip para gönderenlerin koleksiyonları adreslerine posta ile yolların.

Bu koleksiyona 1976 yılını da ciltli olarak ilâve etmek isteyenler 800 lira öderler. Yalnız 1976 yılının 12 sayısı ciltli olarak 150 liradır. 1977 yılına ait 12 sayı ise ciltli olarak 175 liradır.

Kırım Savaşı ve Sivastopol Zaferi

Kırım savaşı sırasında Türk piyade askerleri.

Rusya, sınırlarımız içinde yaşayan Ortodoks - Hristiyanların resmi hâmi olarak tanınmak istiyordu ve bu imtiyazı kopartmak maksadıyla, Prens Mençikof'u İstanbul'a göndermişti. Ancak bu talebe kesin red cevabı verilmiş, Rus ordularının Eflâk ve Boğdan'a girmeleri üzerine de savaş ilân edilmişti. Daha sonra Fransa ve İngiltere, ardından Sardunya Krallığı Osmanlılar safında savaşa katılacak ve Rusya ağır bir hezime uğratılacaktı.

artificial intelligence, and education (pp. 503–524). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Taylor, W. L. (1953). Cloze procedure: A new tool for measuring readability. *Journalism Quarterly*, 30, 415–433.

Woodward, A. (1986). *Photographs in textbooks: More than pretty pictures?* (Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association). San Francisco, CA. (ERIC Document Reproduction Service No.276405)

Woodward, A., Elliot, D. L., & Nagel, K. C. (1986). Beyond textbooks in elementary social studies. *Social Education*, 50(1), 50–53.

29 ARA 2010

KARADENİZ YAYINLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Kırım'ın Karasu Kazası'nda Bulunan Ticari Mekanlar ve Vakıf Eserleri, 1683–1744 (Şer'iyye Sicillerine Göre)¹

Nuri KAVAK*

Özet

Karasu kazası, Rus işgali esnasında ve sonrasında büyük bir tahribata uğramıştır. Bu tahribat sonrası ortaya çıkan genel manzara dahilinde, geçmişe dair bütün eserlerin yok edilerek günümüze ulaşamadığı görülmektedir. Bugün yok olan bu eserlerin varlığını, Kırım Hanlığı Şer'iyye Sicilleri vasıtasıyla ortaya çıkarma fırsatı doğmuştur. Nitekim Karasu kazasına ait 25, 33, 47 ve 65 numaralı dört adet Şer'iyye Sicili'nin incelenmesi sonucunda bir takım verilere ulaşılarak, kazanın fiziki yapısına dair birçok bilgi elde edilebilmiştir. Ortaya çıkarılan bilgiler vasıtasıyla, kazada bir çok mekan ve müessesenin var olup çeşitli hizmetler ürettiğine dair veriler tespit edilmiştir. Günümüz Karasubazar'ında ise, sadece değerlendirildiğinde, çalışmamız ile bugüne ulaşamamış ama geçmişte var olan fiziki yapıya dair eserler ortaya çıkarılarak büyük bir eksiklik doldurulmuş olacaktır. Araştırmamızda sivil ve kamuya ait ya da vakıf yoluyla kurulup işletilen yapı ve müesseselerin sicillerde yer aldığı nispetle hepsine yer verilmiştir. Siciller vasıtasıyla yapıların adları ile satış sözleşmelerindeki özellikleri tek tek sayılarak birçok mimari yapının varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Hanlığı, Şer'iyye Sicili, Kaza, Vakıf.

The Commercial Places and teh Vaqf Buildings in the District of Karasu in Crimea, 1683–1744 (In Religious Court Records)

Abstract

The district of Karasu has been greatly destructed during the Russian invasion and so many historical places were also ruined by the Russians. Today, we can follow the traces of these places and monumental buildings via the religious court records of Crimean Khanate and it could have been obtained sufficient data, deriving from the records numbered as 25, 33, 47 and 65 about the physical appearances of the district. It can be seen that there was numerous buildings which fulfill so many activities but the ruins of the wall of Sefer Gazi Ağa Hanı are only present in today's Karasubazar. That is to say, so many places which could not reach to the contemporary times, can be realized by means of our study. It can be said that all places belong to the private possession or state ownership can be mentioned in this study. So many architectural aspects of the buildings had been put into day-light.

Keywords: Crimean Khanate, Religious Court Records, District, Waqf.

¹ Bu makale Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ'in danışmanlığında yürütülen Nuri KAVAK'ın, "Kırım'ın Karasu Kazası 1683-1744 (Şer'iyye Sicilleri'ne Göre)", adlı Doktora Tezi'nden yararlanılarak hazırlanmıştır.
*Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

E EREN
İstanbul, 2002

The Crimean War

WITH the Turkish declaration of war and the entry of the British and French fleets into the Black Sea on January 4th, 1854, Stratford's job changed. His orthodox diplomatic work came to an end. But that did not prevent him from continuing to be busy. He was concerned with the non-Turkish subjects of the Sultan who might be tempted to side with Russia. The Greeks were restive at first but quietened down when Stratford persuaded the Turkish government to send troops to the Piraeus. The Serbians threatened to rise against the Sultan. Stratford advised the Sultan to issue a Firman guaranteeing the maintenance of Serbian privileges. This seemed a sufficient precaution for the present. Austria, becoming disillusioned with Russia, had an idea of occupying Serbia, but this was dropped. The Turks on the Danube at last succeeded in driving the Russians out of Turkey, so the Russians' communications with Serbia were cut.

The Russian evacuation of the Principalities of Moldavia and Wallachia was a Turkish victory over Russia. It remained necessary to decide what the next allied objective should be. Lord Stratford thought that the allies, now effectively poised in Turkey, should continue with the struggle until Turkey could be regarded as safe from Russia. The British Government had come to the conclusion that until the fortifications of Sebastopol had been destroyed there would be no safety from Russia.

On July 18th, 1854, the Anglo-French Commanders decided 'that a landing on the Crimea should be attempted and that in order that our design should not be immediately known ... Odessa should be reported as the object of the Allied armies.'

The expedition had an initial success. The battle of the Alma was won, Balaklava was captured and plans for taking Sebastopol.

Michael Warr

A BIOGRAPHY OF STRATFORD CANNING:

Mainly his Career in Turkey.

Oxford, 1989, s. 119-127.

DN: 57790

OSMANLI DÖNEMİNDE ANA HATLARIYLA
KIRIM HANLIĞI

İlber ORTAYLI*

Osmanlı devlet ve toplum hayatı içinde Kırım Hanlığı'nın önemli yeri olduğu açıktır; ama bu tarihi mevkiin ve nisbetin derecesi ve tarifi, henüz tarihçi tarafından hukukî, idarî, içtimai ve iktisadî vecheleri gözönüne alınarak yapılabilmiş değildir. Maalesef böyle bir eser ve monografiler dizisi için gerekli arşiv çalışmaları sadece zengin ve meselenin özünü teşkil eden Osmanlı arşivleriyle de sınırlanamıyor. Kırım Hanlığı'nın muhtar statüsü dolayısıyla dış devletlerle kurduğu diplomatik ilişkiler ve hassaten Moskova devleti ile neredeyse tüm Osmanlı devleti adına ilişkileri yükümlenir durumu, tarihçinin çalışma yönünü de değiştiriyor ve Kırım hanlığı için ön plânda Moskova arşivlerinin tetkiki önem kazanıyor. Keza Erdel (Transilvanya) ile olan ilişkiler Polonya, Litvanya hattâ Danimarka gibi devletlerin arşivlerindeki belgeler bu tâbi devletin tarihi ve teşkilâtı için önemi hâizdir. Araştırmalar sisler altından bilinmeyen bir tarih ortaya çıkartıyor; vâkıa problem bu kadarla sınırlı değil; literatürde mevcut malûmatı bilmeyen, onlara ulaşamamış bir kitle ve hattâ tarihçiler var; Kırım Hanlığı ve Osmanlı sisteminin ilişkileri yorum farklılıkları içinde ele alınıyor. Nihayet Kırım yarımadasının bugünkü Türk sakinleri Hanlıklarının geçmişi hakkında tamamen efsanevi bilgileri, tarihleri diye biliyorlar. İlmî olarak tesbit edilen tarih gerçeğinin, popüler bir uslûbla ve okul için kaleme alınması ikinci çetin meseledir. Osmanlı Kırım'ının arşiv kaynakları üzerinde bir parça durmak konunun çetinliğini tasavvura imkân verir. Gene idarî ve içtimai yapının gelişiminde ana safhalara bakmak Osmanlı-Kırım tarihinin henüz karanlıkta olduğunu gösterir.

* Prof. Dr., A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Tarih Boyunca

BALKANLARDAN KAFKASLARA

TÜRK DÜNYASI SEMİNERİ

29-31 Mayıs 1995. Bildiriler.

İstanbul-1996, s. 71-78.

DN: 49856 [İ.Ü.E.F. Tarih Araştırma Merkezi]

02 TEMMUZ 1997

KIRIM HANLIĞI'NIN KURULUŞ SÜRECİ: YARIMADADA TATAR HÂKİMİYETİNİN TESİSİ

Kemal Özcan*

Karadeniz'in kuzeyinde yer alıp oldukça stratejik bir coğrafya ile bereketli iklime sahip olan Kırım yarımadası, asırlardır çeşitli Türk kavimlerinin cazibe merkezi olagelmıştır. Orta Asya'dan batıya doğru Türk göçlerinin cereyan ettiği dönemlerde Alanlar, Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Tatarlar vd. Türk topluluklarının Kırım'a gelerek burasını yurt edinmeye çalıştıkları görülmüştür. Daha önce çeşitli milletlere mensup kavimlerin yaşadığı bu yarımadanın en eski şehirlerinden Sudak'ın kuruluşunda, antik bir Yunan kenti olan Hersones'in müdafaasında yer almalarından anlaşıldığı üzere, Alanlar Kırım'a ilk gelen Türk kavmi olmuştur. Alanların şimdiki adı Çufut Kale olan ve eskiden Kırk(y)er olarak anılan yerde yaşadıkları rivayet edilmektedir.¹

Kırım'daki Türk varlığı kendisini esas olarak Hazarlar döneminde gösterir. VI-X. asırlarda Kırım'da kuvvetli bir devlet kuran Hazarlar, kısa zamanda devrin en güçlü imparatorluğu haline gelirler. O sıralarda eski gücünden hayli uzaklaşması hasebiyle Bizans'a vergi ödemekten kurtulan eski Yunan şehirlerini kendilerine vergi ödemek zorunda bırakırlar. Topraklarında ticari faaliyetlere büyük önem veren Hazar devletine ait limanlar ve şehirler devrin en büyük ticaret merkezleri olurlar. Hazarlar Musevilik inancına sahip olmalarına rağmen, büyük bir hoşgörü ortamının hâkim olduğu topraklarda halk, inançları doğrultusunda serbestçe yaşar, kimse kimseye karışmazdı. Bazı şehirlerde cami, kilise ve havra yan yana, bir arada bulunurdu. Bu devletin yıkılışından sonra bile burada uzun süre *Hazaria* adı altında küçük bir devlet hayatını devam ettirmişti.² IX ve X. yüzyıllarda Kırım yarımadasında Peçenekler ile Kıpçakların varlığı

* Dr. Kemal Özcan, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ E. F. Gözaydın, *Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri*, İstanbul, 1948, s.20.

² Z. V. Togan, "Hazarlar", *İA*, VI/1, s.397-408; Mirza Bala, "Kırım", *İA*, VI, s.741-746.

görülmektedir. Türk kavimleri gittikleri her yerde muhakkak idari bir yapılanma gayreti içerisinde olurlarken, Peçenek ve Kıpçakların bu tür faaliyetlerde bulunmamaları ilgi çekicidir. Onlar daha ziyade askeri faaliyetlerde bulunarak, yağma ve talan ile meşgul olmuşlar, yaşadıkları coğrafyalarda yer alan diğer kavimlere korku salmışlardır.³

Kırım yarımadasına ilk gelen Tatarlar muhtemelen Orta Asya'dan kaçan Harezmsah Muhammed'i takip etmek üzere Cengiz Han tarafından 1220'de gönderilen Cebe ve Sübödey'in ordusunda yer alıyorlardı. Cebe ve Sübödey'in askerleri Kuzey İran ve Kafkasya'ya yaptıkları akınlardan sonra Deşt-i Kıpçak'da Kıpçakları bozguna uğratarak onların yurtlarını terk etmelerine sebep olmuşlardır. Böylece Tatarlar onlardan boşalan Kırım'a gelerek Sudak şehrini ele geçirdiler.⁴

Bunu müteakip Altın Orda Hanlığı'nın kurucusu Batu Han da 1237 yılında çıktığı II. Kıpçak Seferi sırasında Kırım'ı istila ederek, burada yaşayan Kıpçaklar, Peçenekler gibi yerleşik hayata sahip olmayan kavimleri kovdu. Ardından bölgeyi kendisiyle birlikte bu sefere iştirak eden Tatarların yerleşimine tahsis etti. Tatarların Kırım'a yerleşmesi, Batu Han'ın ordusunda bulunan dört boyun liderliğinde gerçekleşti. Bunlar Tatarlar tarafından kutsal sayılan ve "4 Ocak" olarak adlandırılan *Taşlı*, *Küleç*, *Kayınçı* ve *Çolunçu* boylarıydı.⁵

Yarımadanın bir Tatar yurdu haline gelişi XIII. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşir. Tatarlar Kırım'a geldiklerinde oldukça büyük ve gelişmiş şehirlerle karşılaşır. Kefe, Yevpotoriya (Gözleve), Tana (Azak) gibi şehirlerde çoğunlukla Yunanlı, Ermeni ve Yahudiler yaşamakla beraber, siyasi ve ekonomik hayata hâkim oldukça kalabalık Venedik ve Ceneviz nüfusu da bulunuyordu. Devrin seyyahlarının ifadelerine göre, bu şehirler sahip oldukları yapılar, pazaryerleri, limanları ve kalabalık mahalleleri sayesinde son derece hareketli birer yerleşim merkezleriydi. Yarımadanın kuzey (bozkır) kesimi çoğunlukla Müslüman olan ve değişik Türk lehçeleri konuşan kabilelerin kontrolü altındaydı. Bu kabilelerin asırlardır Karadeniz'in kuzeyinden geçerek Doğu Avrupa üzerine tehlikeli akınlarda bulunmaları Kırım'ın geleceği üzerinde etkili olmuştur. Büyük kısmı Batu Han'ın ordularıyla birlikte gelen bu Türk kabileleri, Kırım'da yaşayan Slav ve İtalyanlara karşı üstünlük tesis ettiler.⁶ Batu Han, onlara oldukça

³ A. N. Kurat, "Peçenekler", *İA*, IX, s.535-543.

⁴ A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. H. Eren, Ankara, 1992, s.24.

⁵ F. Hartahay, "İstoriçeskaya Sud'ba Krimskih Tatar", *Vestnik Yevropi*, sayı 2, 1866, s.183.

⁶ A. Fisher, *The Crimean Tatars*, California, 1978, s.1-2.

Giray Saynur ALTUĞ*

TÜRKİYE VE DÜNYADA KIRIM İLE İLGİLİ BİLİMSEL VE AKTÜEL ÇALIŞMALAR

Asırlar boyunca Osmanlı İmparatorluğu tarihî ve siyasî açıdan en fazla Balkanlar, Arabistan ve Kırım Yarımadası'nda yaşayan Türk topluluklarıyla yakın ilişkilerde bulundu. Bu topluluklar ya doğrudan doğruya, ya da vesayetle Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunuyorlardı. Bunların arasında Kırım Hanlığı'nın özel bir statüsü vardı. Zira Kırım Hanlığı, Osmanlıya en yakın rakip olan Rusya ve Ukrayna arasında bir nevi kalkan görevi üstlenmişti.

Ancak 1774 Küçük Kaynarca antlaşması ile Kırım Hanlığı'nı Ruslara kap-tıran (aslında Kırım Hanlığı 1783'te Rusya'nın hakimiyeti altına girdi; ama Osmanlıların buradaki etkisi bu tarihten daha önce 1774 yılında sona ermişti) Osmanlıların, bu tarihten itibaren, Kırım Türk/Tatarları ile olan ilişkilerinde yeni

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi

14 NISAN 2000

T-T-K. Belleteri 8/30, 1944 Ankara
s. 185-231

20 TEMMUZ 1993

Dergi / Kitap
Kütüphane Mevcuttur

YENİ VESİKALARA GÖRE KIRIM HANLIĞININ OSMANLI TÂBİLİĞİNE GİRMESİ VE AHIDNAME MESELESİ

Dr. HALİL İNALCIK

Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Doçenti

Fatih Mehmed'in, tarihî neticeleri şüphesiz çok derin ve şümüllü olmuş bir muvaffakiyeti de, Kırım hanlığını Osmanlı İmparatorluğuna bağlamak olmuştur. Evvelâ, bir zaman hemen bütün Asya'yı idaresi altına alan bir soydan, Çingiz soyundan gelen Kırım hanlarının tâbiliği Padişahlar için büyük bir şan ve şerefti. II. Bayazıt, 1484 Akkerman zaferinden sonra Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakub'a (1478 - 1490) yazdığı bir nâmede bunu bilhassa öğrenerek bahis mevzuu etmekte idi¹. Fakat asıl mühimmi Osmanlı devleti, Kırım'ın tâbiliği sayesinde Karadeniz'de hâkimiyetini sağlam bir şekilde kuruyor ve bu deniz şimalindeki ülkelerde derhal faal bir politika gütmek imkânlarını sağlıyordu: Buğdan'ın ezilmesi ve bu sıralarda Şarkî Avrupa'nın en kuvvetli devleti gibi görünen Yagellon'lar monarşisinin Karadeniz'in bu taraflarına sarkma teşebbüslerinin önlenmesi, hep bu sayede mümkün olacaktır. Osmanlı devleti, Kırım hanlığını nasıl şimalden gelen tehlikelere karşı korumakta ise-görüleceği üzere bu tehlike ilk zamanlarda Altunordu'dan geliyordu -, Hanlık da, onun hesabına Karadeniz'in bekçiliğini yapıyor ve Şarkî Avrupa'da, bu denizde Osmanlı hâkimiyetini tehdit edebilecek her türlü siyasi inkişafı karşı İmparatorluğun en müessir silâhını teşkil ediyordu. Başlangıçta buradan Altunordu devletinin uzaklaşmasına sebep olan, sonra XVIII inci asır sonlarına kadar Rusların Karadeniz'e inmesini önleyen başlıca kuvvet, Avrupalıların dediği gibi, "İmparatorluğun sağ kolu olan," Kırım hanlığı idi. Bir kelime ile Karadeniz'de ve şimal hudutlarında İmparatorluk bilhassa kendisine tâbi bu Türk - Müslü-

¹ Feridun bey, *Münşeat-üs-selâtin* İstanbul 1274, s. 296.

Bu bağlamda pan-İslâmcılık, pan-Türkçülük Rus Müslümanları arasında modern, millî ve laik bir kimlik oluşum süreci teşkil etmiştir. Bu süreç, yapısal dönüşüm, piyasa ekonomisi ve bir ölçüde sanayileşme ile hızlandı. Geniş bozkırlarda dolaşıp duran göçebe kabilelerin yerleşik düzene geçmeleri de dahil olmak üzere, Orta Asya'daki yapısal değişimler nispeten geç başlamıştır, fakat yine de tarımsal ve/veya kırsal Müslüman toplumları daha geniş ekonomik birimler haline getirmeye yardım etmiş ve yeni tip bir orta sınıf yaratmıştır. Bu sınıfın aydınları, yani ceditçiler (yenilikçiler), tecdid veya modernizasyonun ve eninde sonunda da milliyetçiliğin yolunu açmışlardır.

Rusya'nın Müslüman modernistleri, farkında olmadan, Ortodoks Hristiyanlığın etnik milliyetçiliğini bir model olarak almış olabilirler, fakat bunun yanı sıra Osmanlı modernizminden de Müslüman toplumun temel kültür ve kimliğini kaybetmeden de değişebileceği ve modernleşebileceği inancını almışlardır. Gerçekten de, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modernizasyon çabaları ve siyasi olaylar Rusya Müslümanlarını ve özellikle aydınlarını derinden etkilemiştir ve onlar da Osmanlı meslekdaşlarını etkilemişlerdir. Rusya'daki büyük bölgeler bir zamanlar padişahın topraklarının bir parçasıydı ve bu yüzden buradaki Rusya Müslümanları ile Osmanlı İmparatorluğu arasında hâlâ varlığını koruyan tarihsel, kültürel, dilsel ve dinsel bağlar vardı ve daha sonraları aydınların paylaştığı ortak bir modernist-akılcı düşünce çizgisi karşılıklı etkileşmeyi kolaylaştırdı.

Kayda değer bir nokta da, Rusya'nın Osmanlı egemenliği altında yaşayan Sırp, Bulgarlar ve diğer Balkan Ortodoks Slavları arasında milliyetçi fikirleri yaymakta büyük bir rol oynamış, fakat kendi Müslümanları arasında milliyetçiliğin ortaya çıkışını büyük ölçüde gözardı etmiş veya yanlış anlamış olduğudur. Çar biraz yüksekte atarak Müslümanların milliyetçiliğinin bir çeşit gerici dinî cehalet (obskürantizm) olduğunu ve İstanbul'daki halife-sultan tarafından kısıktıldığı, oysa kendi patentindeki Ortodoks Hristiyan milliyetçiliğinin ve pan-Slavizmin ilerici ve uygarlaştırıcı bir ideoloji olduğunu ileri sürüyordu.

Modern eğitimi ve etnik köken ile milliyetçilik bağlarını da içermek üzere modernleşme, Osmanlı ve Rus Müslümanlarının yüz yıllarca paylaştıkları bir dizi kültürel, politik ve dinî özelliklerin hem bilincini arttırdı hem de onlara yeni bir anlam ve yön kazandırdı.

Bu yazdıklarımızı okuyan, Osmanlı ve Rus Müslümanlarının bir ölçüde ortak tarihî ve kültürel mirasının ve benzer entelektüel ve politik gelişmelerin doğal olarak bir çeşit ideolojide –yani pan-İslâmcılık pan-Türkçülük çizgisinde– odaklaştığı izlenimine kapılabilir. Ama bu görünüme aldanmamak gerekir. İstanbul ile Orta Asya, Kırım, Kafkaslar ve Volga bölgesi arasında çeşitli dinî bağların mevcudiyetine rağmen, pan-İslâmizm–pan-Türkizm Rusya'da, fazla Osmanlı girdisi olmadan, bağımsız olarak gelişti. Dahası, Rusya'daki pan-İslâmizm–pan-Türkizm ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Abdülhamid'in İslâmizmi arasında çok fark vardı. Her ikisi de nefsi müdafaa ve birleştirici milliyetçi hareketlerdi ve doğal olarak birbirinin desteğini aradılar; fakat her biri kendi alanında ayrı ayrı faaliyet gösterdi ve gelişti. Aslında değişik tarihî şartların sonuçlarıydılar ve aralarındaki görünüş benzerliğine ve/veya gizli ve hileli anlaşmaya rağmen değişik amaçlara hizmet ettiler (bkz. Onüçüncü Bölüm).

RUSLARIN KAZAN VE KIRIM'A YAYILMASI VE OSMANLI TEPKİSİ

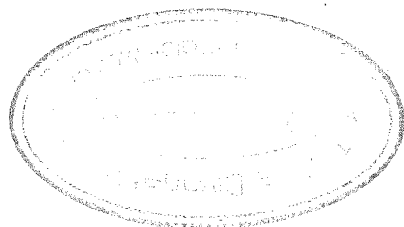
Rusların İslâm'la çatışması çok erken, Moskova Prensligi'nin, Cengiz Han'ın torunu Batu Han'ın (ö. 1255) önderliğindeki Altınordu (Altınorda) devletinin egemenliği –veya Rusların tabiriyle “Tatar Boyunduruğu”– altına girdiği 1236-40 yıllarında, başladı. Altınordu veya Kıpçak Hanlığı ve daha sonra sonra da halefi olan Kazan Devleti, dinlerini (İslâm), kültürlerini ve uygarlıklarını Orta Volga ve İç Asya'da eski Bulgar (Volga) Türkî devletinden almışlardı. (Çok tartışılan “Tatar” ismi Cengiz Han tarafından fethedilmiş olan geniş bir Doğu Türkî kabilesine ait olup sonradan Ruslar tarafından Kazan, Kırım, Astrahan, Sibirya ve Bucak [bugün Batı Odesa'da bir oblast {idari bölüm}] Müs-

and put on the decoration presented to him by his suzerain as a reward for his loyal services.

The era of Muhammad Ali in the Middle East had come to an end, and the era of virtually complete European dominance of Middle Eastern affairs had begun.

NOTES

1. Barker to Codrington, December 26, 1827. FO 78/160.
2. Quoted by M. Sabry, *L'Empire Egyptien sous Mehemet Ali et la Question de l'Orient, 1811-1849*, pp. 218-219.
3. John Marlowe, *Perfidious Albion*, p. 199.
4. Sabry, op. cit., pp. 224-225.
5. FO 78/472.
6. See J. C. Hurewitz, ed., *The Middle East and North Africa in World Politics: A Documentary Record*, p. 253.
7. Ibid., p. 254.
8. Palmerston to Ponsonby, December 23, 1833. FO 78/472.
9. See Hurewitz, ed., *The Middle East and North Africa*, p. 255.
10. FO 78/318.
11. William Henry Lytton Bulwer, *The Life of Palmerston*, vol. 2, pp. 267-268.
12. Ibid., pp. 270-71.
13. F. Charles-Roux, *Thiers et Mehemet Ali*, pp. 49-50.

13

The Crimean War

British and Russian policies toward the Ottoman Empire were predicated on two divergent perceptions of national interest. From the British standpoint, the preservation of the integrity of the empire served to help maintain the balance of power in Europe. It also afforded significant opportunities for the marketing of British manufactured goods because of the preferential customs duties provided for under the Capitulations agreement. Accordingly, the British were eager to support the internal Turkish reform movement headed by Mustafa Reshid Pasha, the former Ottoman ambassador to England.

The tsar, also, was not opposed in principle to the preservation of the Ottoman Empire intact, as he had clearly demonstrated in the recent crisis between the Porte and Muhammad Ali. He was, however, quite convinced that the Ottoman Empire was so inherently corrupt that it was beyond salvation. Since it was bound to collapse sooner or later, he wanted to be sure that Russia would be in a position to maximize its share of the spoils. In the meantime, it was in Russia's interest to maintain Turkey as a weak buffer state, which at a minimum helped provide for security of access to the Turkish Straits and the Black Sea. But his approach to dealing with the overall "Eastern Question" was obviously ambivalent, primarily as a result of his basic distrust of France. In the tsar's view, France continued to represent the embodiment of social revolutionary ideas and he therefore sought to align Russia with Britain, Austria, and Prussia in a conservative entente directed against the threat he saw emanating from and inspired by Paris.

Given this perspective, the tsar attempted to find common ground with Britain for dealing with whatever issues arose in the Middle East on a

El-hâsıl Felemenk memâliki kâffeten su içinde ve lâ-büdd ve lâ-yuhsâ büyük-küçük kanallarla memlû bir memleket olub ya'nî küçük ve büyük kanalsız bir tarla veyâhüd bir zirâ'atgâh bulunmak ihtimâli olmadığına ve bir sene ihmâl ve tekâsül olunub da suların önü alınmadığı hâlde bütün memleketin harâb olacağı âşikâr idiğüne mebnî bi'l-cümle küçük kanalların başlarına birer yel değirmânı vaz' olunmuş ve eğerçi sular taşacak olur ise mezkûr değirmanlar vâsıtasıyla suların büyük kanallara atılarak ve bu kanallar dahî deryâya gönderilerek bir câresi bulunmuşdur ve her ne taraf kazılacak olsa bir su hâsıl olacağından veyâhüd kömür gibi bir nev' toprak bulunacağından eğerçi zirâ'at ve hurâsete cümleden ziyâde gayret olunmamış olsa hiçbir şey yetiştirilmek mümkün olamayacağı bedihidir. Fakat kömür şeklinde olan toprak yakıldığı hâlde pek güzel bir ateş ve şu'le verdiği cihetle ahâliye fevâid-i 'azîmeyi mücib olduğu inkâr olunamaz.

İşte bu üçmilyon kadar halkı şâmil olan bir hükûmetin emlak ve umûrları ve sa'âdet-i hâli böyle bir muhâtara içinde kalmış ve deryâ ve enhârın bir kere hurûşundan cümlesi mahv ve telef olacağı derkâr bulunmuş iken gerek ahâlinin ve gerek devletin kendülerini muhâfaza câresine bakmak için sarf eyledikleri himmet ve gayret doğrusu şâyân-ı tahsîn ve hayret olacak mevâddandır ve devlet-i müşârunileyhânın ahâlisi Felemenkde her ne kadar üçmilyon adama karîb ise de Hind tarafında dahî yedimilyon teb'ası mevcûd olduğundan ve Felemenkle Hind beyninde derkâr olan iş bu münâsebât devlet ve milleti gemiciliğe mecbûr etmiş olduğundan kavânîn-i hâzıraları iktizâsınca hiçbir tüccâr korvet ve brîk ve fırkateynden ufak sefîne yaptırarak olmalarıyla bi'l-cümle tüccâr gemileri muhârebe edebileceklerinden hîn-i hâcetde devletin iki-üçbin kadar cenk sefinesi bulunabileceği hesâb olunuyor.

Bundan dolayı devletin kuvve-i bahriyyesi hâline göre ağırca ise de kuvve-i berriyesi bir şey demek olmayub hattâ Hind tarafında olan yedimilyon halkın zabt u rabtına güçle onüçbin nefer kadar 'asâkir irsâl olunabilmişdir ve meşhûd-ı 'âcizânem olan tersâneleri gâyet yolunda olub sefîne inşâ eyledikleri havuzların üzeri örtülmüş ve bu dahî bir gemi inşâsına bed' olunub da çok vakit tekmiine muvaffak olamayacak olduğu hâlde kerestesi dâimâ güneş ve yağmurdan muhâfaza olunarak cürüyüb mahv olmaması için ittihâz olunmağla muhasse-nât-ı 'adidesi müsellemler bulunmuşdur...³¹

³¹ BOA., İra. Har. 3261.

II. KATERİNA DÖNEMİ OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİNDE KIRIM

Arş. Gör. Serhat KUZUCU*

Öz

Rusya'da 1762'den 1796 yılına kadar hükümdarlık eden II. Katerina küçük bir Alman prensinin kızıydı. II. Katerina Rus Çarı III. Petro ile evlenerek, çariçe olmuştu. III. Petro'nun tutarsız davranışlardan ve dirayetsizliğinden rahatsız olan Rus devlet adamları bir komplo ile III. Petro'yu öldürerek, II. Katerina'yı Rus tahtına çıkardılar. Tahta çıktığında henüz otuz üç yaşında olan II. Katerina, dış siyasette I. Petro'nun prensiplerini tatbik çalışmıştı. II. Katerina'nın Osmanlıları ilgilendiren tek amacı vardı. Egemenliğini Kırım ve Karadeniz'e kadar genişletip çok uzun süreden beri Rus toplumunu rahatsız eden Tatar akınlarını önlemek ve Karadeniz'i bir Rus gölü haline getirmektir. Bu amaçla Çariçe II. Katerina Osmanlı Devleti ile sürekli bir mücadele içerisinde girerek, Osmanlı Devleti'ni hem dıştan hem de içten yıkmak yolunda her türlü entrika içerisinde yer aldı.

Anahtar kelimeler: Katerina, Osmanlı, Kırım.

Abstract

Crimea Question In The Ottoman Russian Relations During The Reign Of Catherine II

Reigned from 1762 to 1796 in Russia, Catherine II was daughter of a minor German prince. Catherine became the Tsarina after she married to Russian Tsar, Peter III. Having been bothered by the incoherent attitudes and incapability of the Tsar Peter III, some Russian statesmen deposed him killing by a conspiracy and took Catherine II into power in Russia. Catherine II, who was just thirty-three years old when she was enthroned,

* Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kuzucu@kilis.edu.tr

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No : 844

Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No : 11

Araştırmalar Serisi No : 90

KIRIM SAVAŞI'NDA MÂLÎ DURUM

VE

TEB'ANIN HARB SİYÂSETİ

(1853 - 1856)

Dizgi-Baskı :

Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri

ERZURUM - 1997

Yrd. Doç. Dr. Besim ÖZCAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	98763
Tas. No:	356-0342 ÖZC. K

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 EYLÜL 2007

Geçmiş zamanlarımıza müteallik siyasi kıssalar :

Mehazlerimiz : Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya
ve Türkiyenin diplomasi muharreratı

Geçen asırda bir kilise davasından çıkan

Türkiye, İngiltere ve Fransa ittifakı — Kırım muharebesi — Paris kongresi

III.

Yazan : Mütেকait Büyük Elçi
Salih Münir Çorlu

Kongre ilk defa olarak 25 Şubat 1856 tarihinde Fransa hariciye nezaretinin büyük salonunda toplandı. Murahhaslar [1] bu celsede usulü dairesinde ruhsatnamelerini gösterdikten ve Viyana pratokulunun, sulh şartlarının esaslarını havi resmi bir vesika mahiyetinde bulunduğunu tasdik altına aldıktan sonra mütefiklerin Rusya sahillerine koydukları abluka bakı kalmak şartile 31 Mart tarihine kadar bir mütareke akdine karar verdiler.

Âli paşanın talimatına göre kongrede iradına memur olduğu mutalaalar ve eervic veya reddine çalışacağı işler şu maddelerden ibaret idi :

1) Rusyanın himayeti terketmesi keyfiyetinin Eflak ve Buğdan emaretlerine dahi şamil olacağının sarahaten metnine derci.

[1] Devletlerce cari olan teşrifat usulüne tevfi kan kongra faransanın baş murahhası ve hariciye nazırı Kont Valeskinin riyaseti altında toplandı. Azası: İngiltere murahhasları Lord Klarandsn ve Koli, Fransa ikinci murahhası Baron Burkin (Borgine); Türkiye murahhasları Âli paşa ve Mehmet Cemil bey, Rusya murahhasları: Prens Orlof ve Baron Brunof, Avusturya murahhasları Kont dö Buol ve Baron Hübner, Sardunya murahhasları Kont Kavur ve Marki Di Villa Marinar, Prusya murahhasları Baron Mantoyfel ve Kont Haçfield idi.

Bu emretlerin esbap saadetine artırılması için nizamnamelerinin ıslah ve ikmal devletimizce mültezem olmakla beraber bazı hissiyata göre bir hükümet meşruta teşkili ve iki emaretin birleştirilip eskisi gibi Türkiye tabiiyetinde olarak ecnebi bir Prens in idaresi altına konulması teklif olunur ise bu tanzimatın evvelkisi devletimizin usulü hükûmetine muvafık olmadığı gibi türlü mahzurfarıda celp edeceğinden ve ikincisi ise fiile konulduğu takdirde emaretler türkiye hakkında şimalen tahaffuz için bir sed teşkil edecek iken harici müşkülata açık bir kapı olarak dürlü muhataraları muntic olacağından bu iki suret kabul edilmeyip şekil ve halihazırın ibkası.

Basarabyadan alınıp Buğdana ilhak olunacak arazi hakkında devletlere teşekkür edilmekle beraber hududun karadeniz tarafında muntehası olan Salsik gölünden Prot nehrine kadar bir hat çekilerek bu hattın öte tarafının Buğdana ve beri tarafının doğrudan doğruya türkiyeye ilhakı tahaffuz keyfiyetinin lâyikile tesisini temin edeceğinden bu arzunun istihsaline gayret olunması.

2) Tuna nehrine müteallik kararlar

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

XIX. YÜZYILDA ARLIK RUSYASININ KIRIM POLİTİKASI

Hayri apraz*

MADDE 94-119 1962 TAN

09 AĞU 2007

D2602

Giriş

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Rusya, sınırlarını genişleterek komşusu olan başka milletleri arlık idaresi altına almıştır. Volga boyunca Türk-Müslüman hanlıklarını, Sibirya’da Türk topluluklarını, Doğu Avrupa’da Lehleri (Polonya’ya), Kırım Tatarlarını, Kuzeyde Finleri (Finlandiya’ya), Kafkasya’da Gürcüleri, Azerileri ve Orta Asya’da Türkmen, Kazak, Kırgız, Özbek Türklerinin bölgelerini hâkimiyet altına alan Ruslar, Avrasya imparatorluğu kurmuşlardır.

Çok uluslu hâle gelen Rus imparatorluğunda yaşayan tüm halklar imparatorluk kanunlarına göre inanç hürriyetine sahiptiler. Ancak, imparatorluğun kurucu topluluğu olan Rusların kültürünün şekillenmesinin en önemli unsuru olarak Ortodoksluk inancı, devlet içinde öncelikli ve üstün konuma sahipti. Bu itibarla, Rusların din anlayışları ve geleneksel özellikleri, imparatorluk kurumlarının ve sisteminin yapılanmasında varlığını hissettirmişti. Rus hâkimiyeti altına alınan tüm milletler bu Ortodoks-Slav kültüründen doğrudan etkilenmişlerdir. Hatta kendi yerel özelliklerini koruma hakkına sahip olmalarına rağmen, ortak bir imparatorluk çatısı altında bulunmalarından dolayı, özellikle idari ve ekonomik kurallar açısından genel imparatorluk prensiplerine uymak zorunda kalmışlar ve Rus kültürünün tesirini doğrudan hissetmişlerdir. Bu durum, ortak bir anlayışa sahip, “koruyucu ar”ın etra-

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Prince de Joinville, who would pave the way to royalist restoration. The only way to confound the conspiracy, in his eyes, was to change the constitution in order to secure the right to stand for a second term of office. In addition, he wanted to restore universal suffrage, the authentic voice of the people, to submerge political faction in a national consensus. Having failed to obtain the three-quarters majority in the Assembly required for constitutional revision, he turned to the army and mounted a *coup d'état* against the Assembly on the night of 1–2 December 1851. Royalist and republican leaders were arrested, but resistance to the coup was half-hearted because Napoleon immediately restored universal suffrage and was seen to have dealt a sharp blow to oligarchy. There was less popular opposition in Paris than in rural central and southern France. It was put down ruthlessly and insurgents were deported to Guiana or Algeria, but a plebiscite on the heads of the new constitution held on 18 December 1851 was ratified by 7.5 million 'yes' votes to 640,000 'no' votes and 1.5 million abstentions. The seizure of power was therefore legitimized by an *appel au peuple*, although the claims of the monarchy had still to be dispelled. The family property of the Orleanist dynasty was confiscated and in November 1852 another plebiscite conferred the title of Emperor on Napoleon, and made the title hereditary within his family.

The regime of Napoleon III was anti-parliamentary and authoritarian but above all Bonapartist. 'Since France has carried on for fifty years only by virtue of the administrative, military, judicial, religious and financial organization of the Consulate and Empire', asked Napoleon, 'why should she not also adopt the political institutions of that period?'² Those institutions included a head of state who was also head of government, his own prime minister, and responsible before the people alone. Ministers had no collective responsibility, which would present a 'daily obstacle to the individual initiative of the head of state', and were answerable to the Emperor, not to parliament, where they had no seats. Laws were drawn up by a Council of State of trained jurists, and voted by the lower house, the Legislative Body, but the Legislative Body could not present its own bills, or question ministers, or publish its debates. The Senate was not a Chamber of Peers, as the upper house of the July Monarchy had been. It was composed of marshals, admirals, cardinals, and government nominees, including famous scientists, who heard petitions, acted as guardians of the constitution, and might interpret it by means of the *senatus-consultum*.

The other side of the authoritarian regime was its popular basis in universal suffrage. This was called upon not only to ratify changes in the constitution, by the plebiscite, as under Napoleon I, but also at legislative elections, as in 1848–9. A favourable view is that the Second Empire undertook the political

² Quoted by Marcel Prélot, 'La Signification constitutionnelle du Second Empire', *Revue française de science politique*, 3 (1953), 36.

apprenticeship of the French masses; a more cynical view that Louis-Napoleon realized that the popular vote, which was above all rural, would not play into the hands of republican extremists. Both contain some of the truth. A large proportion of the French people was instinctively hostile to all notables, whether royalist or republican, as they had demonstrated in December 1848, and universal suffrage mobilized for the Empire the support of those beneath the political class. On the other hand there was no organized Bonapartist party, and the government could not rely on the natural governing class of France, which was Orleanist. It developed a system of official candidates, who were selected from 'men enjoying public esteem, concerned more with the interests of the country than with the strife of parties, sympathetic towards the suffering of the labouring classes'.³ These were actively supported by prefects armed with government patronage, and police powers to suspend newspapers, and close the cafés and bars where the opposition held their meetings. The elections of March 1852 returned a very docile chamber, in which a quarter of the deputies were industrialists, non-political animals who were indebted to the government for the restoration of order and currently on the wave of an economic boom. Marx's portrait of a regime founded on bayonets and peasant ignorance is a caricature, but the opposition of the traditional élites to Napoleon III had to be answered by strengthening the executive.

The Crimean War

The Crimean War of 1854–56 may be seen as another episode of the perennial 'Eastern Question.' Russia again declared war on the Ottoman Empire and Great Britain again manœuvred to preserve the integrity of that Empire, as a buffer against Russian expansion. But there were also differences in the scenario. Great Britain was allied to France, and it was France that made the running for intervention, its aims as inscrutable as they were ambitious. The Balkan interests of the Habsburg Monarchy became clearer, and served to damage its relations with Russia in the long term. Lastly, the vulnerability of Tsarist Russia and its serf-armies was amply demonstrated, with important results both for its own internal development and for the resurgence of nationalist movements, once it had withdrawn from the European diplomatic scene.

Russia's place in the framework of European stability after 1850 was central. It had supported Austria in suppressing the Hungarian revolt in 1849. It supported Austria against Prussia's bid for leadership of the German Confederation in 1850, too, but at the same time had a common interest with

³ Quoted by Maurice Agulhon *The Republican Experiment 1848–1852* (Cambridge, 1983), 177.

Robert Gildea

BARRICADES AND BORDERS Europe 1800–1914

(The Short Oxford History of the Modern World) Oxford Univ. Press (New York) 1987, s. 177–182. ON: 51998

180439

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

✓
KIRIM SAVAŞI'NIN LOJİSTİĞİNDE İSTANBUL'UN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türkiye Devleti Vakti	
İslâm Araştırmaları Merkezi	
Kütüphanesi	
Dem. No:	180439
Tas. No:	056.0742
	AKYÜZ

FATİH AKYÜZ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ZEKERİYA KURŞUN

İSTANBUL 2006

of the Turks of Russia. The anti-religious struggle was extended to Islām, and the scope of the Mufti's functions was kept as narrow as possible.

In the everyday life of the Turks of Russia, fundamental changes set in under the Bolshevik régime. The anti-religious attitude, which the Bolsheviks strongly emphasized in the early years, led many of the younger generation to grow up without religion, especially as attendance at mosques generally ceased to be feasible; and in this way one of their distinctive non-Russian characteristics has been effaced. Moreover, knowledge of the Russian language has made rapid strides, its advance being promoted by the state notwithstanding the grant of language-autonomy. Where Russian was previously understood only by individuals, it has now spread among the masses, and though its intelligibility to the great majority may still be somewhat limited, an increasing number have chosen for the sake of practical advantage to attend Russian rather than Tatar schools and have come to know Russian better than their mother tongue. The collectivization of agriculture in the Volga region and the Crimea between 1928 and 1930 impelled numerous peasants to migrate, partly to other areas of Russia and also on quite a considerable scale to Central Asia; and their place has mostly been filled with Russians. Tatar nationhood is thus menaced by far greater dangers than it was a generation ago. Even if the proportion of younger men who have become more or less strangers to their native language and culture is in fact still comparatively low, the increasing frequency of mixed marriages when both the parties are atheists shows the direction in which the tide is running. Whether the concessions to religion made in 1942 and the support now given by the Kremlin to politically reliable spiritual leaders¹ are checking the rise of religious indifference is a question which cannot be verified from outside. The Kresh (baptized) Tatars, who have traditionally kept apart from the Muslims right down to the most recent times, are also more than ever exposed to Russian influence. The Āzar-bāyjānis alone still stand as a distinct national block, thanks to their peripheral location and compact area of settlement; but even they face a threat to their national individuality in the growth of the Russian industrial proletariat at Bākū. The descendants of the Turks and Mongols who once ruled in East Europe are thus approaching a crisis of their national existence, the outcome of which cannot be foreseen.

¹ For details see BERTOLD SPULER, *Die Lage der Muslime in Russland seit 1942*, in "Islam" XXIX (1950), pp. 296-300.

Bertold Spuler

History of the Muslim world II: The Mongol Period.

Princeton 1994, s. 95-101.

IRICA: 37288

THE CRIMEA

The independent Khānate of the Crimea was, as has been seen, founded by Ḥajjī Girai, who seized control of the peninsula and adjacent areas to the north and east around the year 1441; and the first decades of its existence were mainly occupied with wars against the Great Horde, which naturally sought to re-establish its authority over the lost territory. The destinies of the Crimea were therefore closely bound up with those of its northern rival until the destruction of the latter by *Mengli Girai I* in 1502 made it possible for the Crimean Horde to embark on new, self-chosen policies. In spite of his vassalage to the Ottoman Sultān, this capable ruler carried the Crimean state to its highest point of external power and prestige. He failed, however, to keep up his alliance with Moscow, as after the downfall of the Great Horde *Basil (Vasilii) III* (1505-1533) no longer had any motive for cooperating with him and indeed had reason for anxiety lest the Girai dynasty might acquire a position like that of the bygone Khāns at Sarai. In the last years of his long life, which ended in 1515, Mengli accordingly reverted to the policy of his father and sought the friendship of Poland-Lithuania.

In internal prosperity, the Crimea also reached its highest point during Mengli's reign. The close links with the Ottoman Sultānate laid the Crimea wide open to Anatolian influences, which now became more and more conspicuous in all fields of activity. Splendid buildings arose, including the palace of the Khāns at Bāghcheh Sarai, to which Mengli moved his residence from Old Krim (Qyrym), and the famous Zenjirly Medreseh (a theological college), which is still preserved. Among the architects of the period were a few Genoese who had remained in the Khān's service after the fall of Kaffa.

At the same time, the state administration was conducted on well planned lines. Surviving documents show that taxes were levied and justice dispensed in accordance with strict regulations. The country was divided into 28 judicial districts under a *divān* or high court. The women of the Crimea enjoyed a status of much greater freedom than their sisters in other Muslim countries, and there were some who took part in public life or devoted themselves to the poetic art. One custom to be gradually abandoned was that of sending young princes, and particularly heirs to the throne (who always held the title "*Qalga*") to spend part of their

13 FEB 1995

حرب القرم وأثارها على المشرق الاسلامي

للدكتور محمد كمال الدسوقي

الاعتبارات الاستراتيجية ، التي ادت الى حرب القرم ، كانت هي نفس الاعتبارات التي دفعت بالمرستون ، في عام ١٨٤٠ ، الى معاونة السلطان العثماني ضد محمد علي . لقد ركزت انجلترا اهتمامها على مصالحها الخاصة ، لحماية طرق التجارة ، الواقعة في الشرق الادنى ، والتي تمثل بالنسبة لها ، شريانا حيويا للشرق الاقصى عامة وللهند بصفة خاصة . ومع ازدياد نجاح بريطانيا المتزايد والسريع في مجال الصناعة ، مع قيام الثورة الصناعية بدأت اهتماماتها بتلك الطرق التجارية ايضا في التزايد . وتزايدت حاجة انجلترا الى المواد الخام من الشرق الاقصى ، فتغيرت انواع البضائع التي كان على السفن التجارية ان تحملها فاصبحت تحمل البضائع والمواد الخام بدلا من حملها للبهارات والتوابل ، طوال القرون السابقة وختم نوع من البضائع مع وجوب حمل كميات ضخمة من الوقود والماء اللازم للسفن البخارية في رحلتها الطويلة حول رأس الرجاء الصالح ، ختم على بريطانيا ايجاد طريق بديل يوفر للسفن الوقت والجهد ، ويتيح لها تقليل حمولتها من الوقود والماء ، طريق قصير تتوفر به الموانئ كل مسافة ، لتموين السفن البخارية بالوقود ، والماء ، والطعام . وكان الحل الامثل لتلك المشاكل هو ان تعود بريطانيا لاستخدام الطرق القديمة ، عبر مصر ، وبلاد الشام ، وهي الطرق التي شاع استعمالها قبل اكتشاف طريق رأس الرجاء الصالح منذ أكثر من ثلاثة قرون . (١)

كان الطريق من انجلترا الى الهند عن طريق برزخ السويس ، أو عن طريق بلاد الشام ، ونهر الفرات ، لا يزيد كثيرا عن ثلث طول الطريق من انجلترا الى الهند ، عن طريق رأس الرجاء الصالح . ولهذا لم تكن السياسة البريطانية المعتمدة اساسا على تجارة المستعمرات ، لترضى بسيطرة دولة قوية على أى من الطريقين عبر مصر ، او عبر بلاد الشام ، ولم تكن لترضى بانهياء الدولة العثمانية لتحل محلها قوى جديدة ، قد تكون سببا في مضايقات للتجارة البريطانية .

١ - أ. ج. جرانث وهارولد تمبرلي - اوروبا في القرنين التاسع عشر والعشرين الجزء الاول ص ٤١٧ وما بعدها .

— William Miller, The Ottoman Empire and its Successors, 1801—1827, London 1966, pp. 198—201.

6 — In order to further the development of the Sudan, the Governor General will have power, with due regard to paragraph 1, to expend such sums as he may deem necessary on public works, sanitation and other necessary objects.

7 — A special grant cannot be asked for to cover the deficit in the budget of any one year.

8 — Subject to the above provisions, the revenues and expenditure of the Sudan are placed under the control of the Governor-General and his Financial Secretary, the Ministry of Finance to have at all times the right of supervision, audit or inspection of the whole of the financial arrangements of the Sudan.

9 — In the accounts of the Sudan submitted to the Ministry of Finance the items of revenue and expenditure will be shown separately.

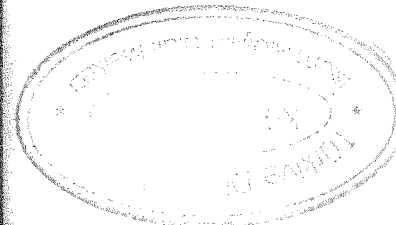
10 — It is considered as probable that the Sudan will require the same financial assistance as allowed in the 1899 budget for the two following years, and that after that period the sum should gradually decrease.

(Stamp. Conseil des Ministres
Presidence.

واكتفى بهذا كمثال واضح على أهمية مسودات الوثائق .

علما بأن الوثيقة الأخيرة ترى النور لأول مرة اذ لم ينشرها أحد قبل حتى الآن بل وربما لم يرها أحد بعد .

Mecelleto Külliyesi's-Seriatı ve'd-Dinaseti-İslamiyye , sene: III / sayı: 3 (1397-1398)
Mekke, s. 93-119. D. 443

02 TEMMUZ 1997

- DS = T.D.K. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Ankara 1963 et suiv.
- Grønbech = K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*. Kopenhagen 1942.
- Kar.-rus.-pol.sl. = *Karaimsko-russko-pol'skij slovar'*. Pod redakciej N. A. Baskakova, A. Zajaczkowskogo, S. M. Szapszala. Moskva 1974.
- Kaz.-rus.sl. = X. Maxmudov – G. Musabaev, *Kazaxsko-russkij slovar'*. Alma-Ata 1954.
- Kirg.-rus.sl. = K. K. Judaxin, *Kirgizsko-russkij slovar'*. Moskva 1965.
- KQŽS = A. K. Kuryšzanov, A. X. Džubanov, A. B. Belbotaev, *Kumanša-qazaqša žiyilik sözdik (Kumansko-kazaxskij častotnyj slovar')*. Alma-Ata 1978.
- Kum.-rus.sl. = *Kumyksko-russkij slovar'*. Pod redakciej Z. Z. Bamatova. Moskva 1969.
- Kuun = *Codex Cumanicus Bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum*. Primum ex integro edidit. . . Comes Géza Kuun. Budapest 1880.
- Monchi-Zadeh = Davoud Monchi-Zadeh, *Das Persische im Codex Cumanicus*. Uppsala 1969.
- Nog.-rus.sl. = *Nogajsko-russkij slovar'*. Pod redakciej N. A. Baskakova. Moskva 1963.
- R = W. Radloff, *Opyt slovarja tjurkskix narečij/Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*. I–IV. Saint-Petersbourg 1893–1911.
- Radloff, Spr. = W. Radloff, *Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus*. Saint-Petersbourg 1887.
- Rus.-alt.sl. = *Russko-altajskij slovar'*. Pod redakciej N. A. Baskakova. Moskva 1964.
- Rus.-kar.-balk.sl. = *Russko-karačaevo-balkarskij slovar'*. Pod redakciej X. I. Sujunčeva i I. X. Urusbieva. Moskva 1965.
- Rus.-uzb.sl. = *Russko-uzbekskij slovar'*. Pod redakciej R. Abduraxmanova. Moskva 1954.
- SPAW = *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften*. Berlin.
- Steingass³ = F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. 3rd ed. London 1957.
- Tat.-rus.sl. = *Tatarsko-russkij slovar'*. [Zav. redakciej: O. V. Golovkina]. Moskva 1966.
- TS = T.D.K. *Türkçe Sözlük*. Altıncı baskı. [Ankara 1974].
- Turkm.-rus.sl. = *Turkmensko-russkij slovar'*. Pod redakciej N. A. Baskakova. B. A. Karryeva, M. Ja. Xamzaeva. Moskva 1968.
- ZDMG = *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. Wiesbaden.

Harvard Ukrainian Studies, vol. III–IV / part: 1

1979–1980, Massachusetts, s. 215–226.*

0.408

The Ottoman Crimea in the Mid-Seventeenth Century: Some Problems and Preliminary Considerations*

ALAN FISHER

What was the effect of the upsurge of Cossack raiding activity on the local Crimean population and economy? This is perhaps the most important unasked question about the Ottoman Crimea in the seventeenth century. Much has been written about the Cossacks and their relations with both Ottomans and Crimean Tatars, and a good deal of attention has been placed on their raiding activity all along the shores of the Black Sea. But little attention has been drawn towards the inevitably negative effects these raids had on the health of Ottoman possessions in the north.

That events in the seventeenth century had important political and economic results in the Crimea is well known. Problems in Ottoman domestic politics, the decline of bureaucratic effectiveness, and the virtual disappearance of able Ottoman leaders brought about important changes in all Ottoman possessions during this period.

We know that at some undetermined time between 1600 and 1750, the entire configuration of Ottoman-Crimean Tatar political relations changed completely. At the end of the sixteenth century, the Ottoman Crimea was a totally separate administrative entity, with its own officials, jurisdictions, and carefully defined territorial integrity. There was a clear dividing line between the possessions of the Ottoman sultan and those of the Crimean khan. But by the middle of the eighteenth century, this dividing line was nonexistent at worst and vaguely defined at best. And by the time of the Russian annexation of the peninsula, those properties in the Crimean south not in private hands were all under the control of the khan.

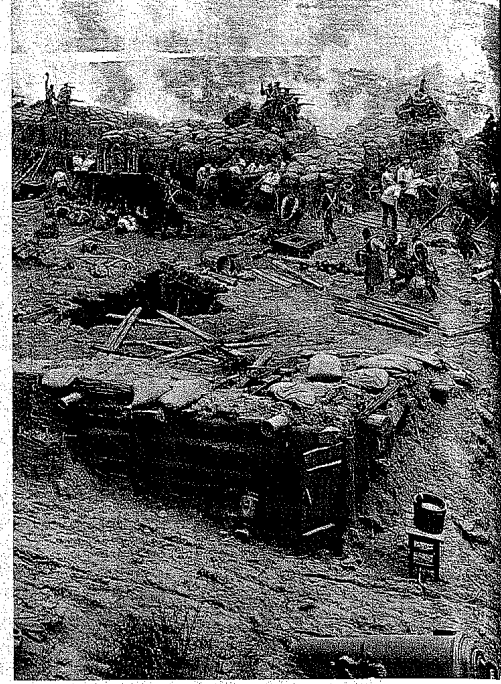
What had happened in the intervening time? At the moment it is not possible to determine the exact course of events which produced these

* I wish to thank the American Council of Learned Societies and the American Research Institute in Turkey for generous financial support of my research in Istanbul during the academic year 1976–1977. I am also grateful to the staff of the Başbakanlık Arşivi in Istanbul, most particularly to Bay Turgut Işıksal, for invaluable assistance during my stay.

**Kırım Savaşı'nda,
Fransız ve İngiliz
Birliklerine Karşı
Sivastopol'daki
Rus Savunması**

Öteki Tarih'in Gözünden Kırım Savaşı

D 817

Sivastopol'un savunucuları, Malaçov tepelerini ele geçirmeye çalışan Fransız saldırısını püskürtüyor. Ortada, Daşa Sivastopolskaya kovalarla su taşımakta. Direkteki bayrak, tehlike işareti anlamındadır.

Sivastopol'un İstoriçeski Bulvarı'nda bulunan binada, şehri savunanların anısına "1854-1855'te Sivastopol'un Savunması" konulu bir panorama sergilenmektedir. Bir tünelden geçerek kubbenin tam ortasındaki platforma erişen ziyaretçiler, oradan şehrin tam merkezindeymişcesine çepeçevre 360 derece, yakın

civar köylere yerleşen Kırım Tatarlarının da bu köye gelmeleri ile 60 hane çıkmıştır. Bugün 50 hane olan köyde ekilen arazilerin daha çok yamaçlarda olması ve yağın yağmurlarla toprağın erozyona maruz kalması sebebiyle verim çok düşmüştür. Arazilerin verimsizliği yeni yetişen genç neslin şehirlere göç etmesine neden olmuştur. Beserek köyünden göç eden Kırım Tatarları başta Sungurlu olmak üzere Ankara, Yozgat, Kırıkkale ve Bursa'ya yerleşmişlerdir. En fazla göçün olduğu Sungurlu'da, Sungurlulu halk arasında "Tatar mahallesi" olarak bilinen Hacettepe mahallesinde yoğun olarak toplanmışlardır. Sungurlu'nun İsmetpaşa mahallesi de yine halk arasında Tatar mahallesi olarak bilinmektedir. Bu mahalleye de Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Kalecikaya köyünden Kırım Tatarları yerleşmişlerdir. İşin en ilginç yanı da Sungurlu'ya bağlı Kırım Tatar köyü olmamasına rağmen, ilçe merkezinde bu şekilde iki Kırım Tatar mahallesinin olmasıdır.

Sungurlu'ya yerleşen ilk Kırım Tatarları çeşitli devlet kademelerinde âmir-memur olarak görev almışlardır. Bunun yanı sıra ticarî faaliyetlerde de bulunan Kırım Tatarları bugün ilçe ekonomisine yön vermektedir. Bu cümleden olarak, Plastik Boru ve Poşet Fabrikası, sebze ve meyva komisyonculuğu, kasaplık, manifaturacılık, yedek parçacılık ve oto tamirciliği, marangozluk, fırıncılık, bakkaliye, manavlık ve nakliyecilik gibi sektörlerde söz sahibidirler.

Beserek köyünden Sungurlu'ya göç edenler Kırım örf-âdetlerinden fazla bir şey kaybetmemişler ve ellerinden geldiğince devam ettirmeye gayret etmişlerdir. Bunlardan en önemlisi Ramazan ve Kurban bayramlarında camiden Bayram Namazı kılıp dağıldıktan sonra yaşlı-genç herkesin ileri gelen bir büyüğün evinde toplanarak, herkesin evinden getirdiği yiyeceklerle topluca bayram yemeği yenilmesi ve bayramlaşılmasıdır. Burada sohbetler edildikten sonra gruplar halinde evler gezilerek bayramlaşırlar. Kırım Tatarlarının bu âdeti komşuları tarafından da takdirle karşılanmaktadır. Yine Kırım Tatarlarının tepreç âdetlerini yerli halk da öğrenmiştir.

Kırım Tatarlarının temizliği, misafirperverliği ve çalışkanlığı da takdirle karşılanmaktadır. Bu sebeple çeşitli altyapı hizmetleri Beserek köyüne çevredeki diğer köylerden daha önce gelmiştir.

Köyün ilk kurulduğu zamanlarda dışardan kız alıp verme olmamaktaydı. Ancak daha sonraları çevre köylerden evlenmeler olmuştur.

Camii, ilkokulu ve Kur'an Kursu bulunan Beserek köyünde küçük çocuklar dahi ana dilleri olan Kırım Tatarcasını konuşabilmektedir.

KIRIM TATARLARININ SANATI VE GÜNLÜK HAYATI*

Yazan: V. KRAÇKOVSKAYA

Türkçeye Çeviren: Aida İSLÂM

Kırım yarımadası, şüphesiz ki Avrupanın en güzel yerlerinden biridir. Asırlardan beri devam etmekte olan jeolojik değişimler, güney denizindeki mevkii, insanı Kırım'a çeken özellikleri oluşturmaktadır: İklimin yumuşaklığı, sahillerin ve dağların güzelliği, yerli bitki örtüsünün çeşitliliği ve kendi haslığı, sulamalı tarımın yapıldığı toprakların verimliliği. Bu bakımlardan, Kırım'ın ciddi bir şekilde incelenmesine uzun zaman önce başlanmıştır (Steven ve Pallas gibi bilginler tarafından). Eski dönemlerden beri birbirini izleyen ve bazen bir arada yaşayabilen kavimlerin uzun zinciri, Kırım tarihinin tarihî-arkeolojik açıdan da en az tabii-tarihî açıdan olduğu kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Kırım'a son gelenlerin bir öncesi olan Kırım Tatarları, bu güzel yarımada XIII. asırda** yerleşerek, bazen bağımsız, bazen de vasal olarak yaşamışlardır. Beş asırlık bir dönemi kapsayan Kırım Hanlığı'nın varlığı sırasında bir çok sanat eseri meydana getirilmiştir. Kırım'ın tarihî geçmişini teşkil eden eserlerin incelenmesinde Kırım Tatar kültürüne ait olanların hiç incelenmediği söylenemezse de, bu incelemelerde ağırlığın Kırım Tatar kültüründen daha önce Kırım'da mevcut olan kültürlerle ait eserlere verildiği de bir gerçektir.

Sovyetler Birliği sınırları dahilinde bulunan Müslüman kültürüne ait sanat eserleri açısından Orta Asya grubu önde geliyorsa da, şüphesiz ki ikinci sırada Kırım yer alır. Orta Asya'dan çok uzak olmalarıyla birlikte, Kırım Tatar sanat eserlerinin, Kırım Tatarlarının Altın Orda Hanlarıyla Selçuklu ve Osmanlı Türkleri gibi siyasî olarak bağlı bulundukları çevrelerin kültürlerinden şekil olarak çok etkilendikleri apaçıktır. Detaylar bir yana bırakılırsa, Orta Asya'daki sanat eserlerinin Fars, Kırım'daki Kırım Tatar kültürüne ait eserlerin ise Selçuklu ve Osmanlı tarzlarına meyl gösterdikleri söylenebilir.

* Rusçadan aynen Türkçeye çevirdiğimiz bundan 70 yıl öncesine ait bu makalenin aslı *Vostok* dergisinin 5. sayısında (Moskova-Leningrad, 1925) 213.-216. sayfalar arasında derc olunmuştur. Makalede zikredilen ve 1920'lerde ayakta olan Türk-İslâm eserlerinden bir çoğu Sovyet politikalarının ve vandalizmin bir sonucu olarak artık mevcut değildir (Çevirenin notu).

** Yazarın, pek çok başkaları gibi Kırım Tatarlarının atalarının Kırım'daki yerleşimini sadece XIII. yüzyıldaki Cengiz istilâlarıyla başlatıp, ondan yüzyıllarca öncesinden başlayan yoğun Türk mevcudiyetini göz ardı ettiği dikkati çekmektedir (Çevirenin notu).

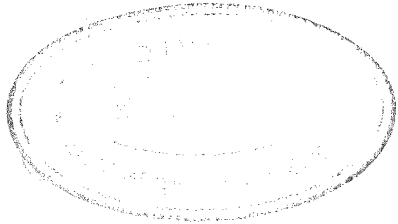
Ankara

"sahibi"dir. Türk halk bilgisi ürünleri, Türk halkının üyesi olduğunu kabul eden herkese aittir ve Türk halkının üyesi olduğunu kabul eden herkes, Türk halk bilgisi ürünlerinin sahibidir. Ancak bu ürünlere sahip olma hakkı olan bir kişi bu ürünleri isteği gibi kullanma ve bunlardan istediği gibi bir ekonomik değer elde etme hakkını kazanmaz. Örneğin; bir halk türküsünün sözlerini ve müziğini bozarak toplumun benimsemeyeceği bir şekilde ve "anonim" adı altında kullanıp, bundan ekonomik bir getiri ve ayrıca bireyin kendisine de bir ün sağlama girişimi etik olarak uygun olmayacaktır. Diğer taraftan, geleneksel bir türün şeklini yeni değerlerle doldurmak veya geleneksel bir güfteyi, yukarıda açıkladığımız "değişme" ve "gelişme" kavramlarına uygun bir şekilde, toplumsal değerlerle uyum bir çerçevede yeniden düzenleyerek sunmak daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Halk bilgisi ürünleri sadece tespit ve derleme aşamasında bırakılmamalı, üçüncü boyut olan sunum ve tanıtım aşamasında da değerlendirilmelidir. Üçüncü boyut, halk bilim uzmanlarına danışarak yapılması gereken sunum ve tanıtımı getirmelidir. Halk bilimi alanında yetişmiş uzmanlar tarafından medya organlarında, müzelerde, eğitim kurumlarında, sempozyum, panel ve çalıştaylarda yapılacak sunumlar daha fazla halk bilgisi ürününün yerelden ulusala, ulusaldan evrensele ulaşmasını sağlayacaktır. Bütün bunlar hem ulusal kimlik ve benliğin korunması ve geliştirilmesinde hem de ekonomik anlamda halk bilgisi ürünlerinin daha ciddi katkı sağlamasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA:

GLASSİE, Henry, 1993, **Turkish Traditional Art Today**, Indiana Univ. Press, Indiana.

KIRIM SAVAŞI'NIN İNGİLİZ VE TÜRK KAYNAKLARINA GÖRE HALK EDEBİYATINA YANSIMASI

Doç.Dr. Özkul ÇOBANOĞLU*

Özet: Bu çalışmada Kırım Savaşı'nın (1854-55) halk edebiyatı metinlerine yansımaları ele alınmıştır. Bu nedenle İngiliz sokak baladları ile Türk yazılı kültür ortamı destanları ele alınarak tür özellikleri, işlevleri başta olmak üzere değişik açılardan incelenerek, her iki edebi geleneğin sahip olduğu metinler Kırım Savaşı ile ilgili olarak tematik bakımdan tahlil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırım Savaşı, Türk yazılı kültür ortamı destanları, İngiliz Sokak baladları, Karşılaştırmalı halk edebiyatı, Halkbilimi.

Reflection of the Crimean War in Turkish Folk Literature according to British and Turkish Sources

Summary: The present study has focused on the reflection of the Crimean War (1854-55) in British and Turkish folk literatures. For this reason English and Turkish broadside ballads are analyzed from various aspects including their generic characteristics and a special attention is given to their thematic structure.

Key Words: Crimean War, Turkish broadside ballads, English broadside ballads, Comparative folk literatures, Folkloristics.

Çalışmamızın konusu, 1854-1855 yıllarında Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya (Sardunya-Piemonte) ve Rusya arasında gerçekleşen ve "Kırım Savaşı" olarak adlandırılan savaş esnasında İngiltere'de yayınlanan sokak baladları (broadside ballads/street ballads) ile Türk âşık tarzı

* Hacettepe Üniv. Ed. Fak. Halk Bilimi Böl.

99583

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	99583
Tas. No:	942.73 ALB.1

YEŞİL ADA

KIRIM

Mehmet Akif Albayrak

Türk Dünyası Kültür ve Sanat Derneği Yayınları
Ankara, 2004

F. Tuva Cumhuriyeti

TUVA (TIVA) CUMHURİYETİ / Anar Somuncuoğlu	160
TUVA'NIN XX. ASIR SİYASİ TARİHİ / Yrd. Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu	173
TUVA ŞAMANİZMİ / Dr. Eva Jane Neumann Fridman	180
TUVA (TIVA) TÜRKLERİ VE TÜRKÇESİ / Hayat Aras	189

G. Hakas Cumhuriyeti

HAKASYA CUMHURİYETİ / Anar Somuncuoğlu	195
HAKASLAR / Dr. David G. Andersons	200

H. Kırım

KIRIM TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ / Dr. Kemal Özcan	205
KIRIM TATARLARI VE ANAVATANA AVDETLERİ / Suat Kırıkoğlu	222

I. Gagavuzeli

GAGAUZLARIN TARİHİ / Prof. Dr. Mustafa Argunşah	228
GAGAUZLAR / Prof. Dr. Dionis Tanasoğlu	245
GAGAVUZ TÜRKÇESİ / Doç. Dr. Nevzat Özkan	250
GAGAUZ EDEBİYATI / Doç. Dr. Hülya Argunşah	262

J. Doğu Türkistan

DOĞU TÜRKİSTAN ÖZERK CUMHURİYETİ / Dr. Erkin Emet	276
XX. YÜZYIL DOĞU TÜRKİSTANI'NDA SÜFİ SİLSİLELERİ VE EVLİYA SEVGİSİ / Prof. Dr. Thierry Zarcone	282
YENİ UYGUR TÜRKÇESİ VE EDEBİYATI / Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan-Oğuzhan Durmuş	290
UYGUR TÜRKLERİ EDEBİYATI / Prof. Dr. S. Mahmut Kaşgarlı	303
UYGURLARIN MÜZİĞİ / Dr. Rachel Harris-Yasin Mukphul	316
BATI UYGUR (SARI UYGUR) TÜRKLERİ VE KÜLTÜRLERİ / Prof. Dr. Yaxiong Du	323

YÜZÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türk Toplulukları

XX. YÜZYILDA TÜRK TOPLULUKLARI / Doç. Dr. Ömer Turan	331
--	-----

A. Balkanlar

Bulgaristan Türkleri

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISI / Prof. Dr. Hüseyin Memişoğlu	361
BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇMENLİK SERÜVENİ / Prof. Dr. Cengiz Hakov	371
BULGARİSTAN'DA TÜRKLER (1945-1983) / Prof. Dr. Ali Eminov	377
BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASİ VE KÜLTÜREL TARİHİNE DAİR GENEL BİR ÇERÇEVE / Vedat Sabri Ahmed	385
BULGARİSTAN'DAKİ DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRK AZINLIĞIN EKONOMİK DURUMU / Yrd. Doç. Dr. Didar Erdinç	394

KIRIM'DAN KALAN MİRAS

Hainsaray

Nicole Kançal-Ferrari

KLASİK

Türkiye Eyalet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144639
Tas. No:	728.94773 KAN.K

11.	<i>Päytäzet qoyaşı</i>	1912	St.Petersb.	Möxämmäd - Yosif Räkimev	Zeitschrift	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203; CGIA RF, f. 776, op. 10, d. 441; f. 777, op. 18, d. 445.
12.	<i>Tuğrı yul</i>	1912	Ufa	Z. Qadiri	?	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.
13.	<i>Awaz</i>	1913	Kasan	Ş. Äxmädiyev	Zeitschrift	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203; NA RT, f. 1, op. 4, d. 564.
14.	<i>Şäms-i xaq</i>	1913	Moskau	Ğattay (Attay)	?	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.
15.	<i>Ay</i>	1913	Moskau	Ğattay, K. Motügi - Töxfätülin	?	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.
16.	<i>Yuldaş</i>	1914	Ufa	?	?	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203; CGIA RF, f. 776, op. 21, č. 2, 1914, d. 250.
17.	<i>Vatan</i>	1915	Orenburg	?	?	CGIA RF, f. 776, op. 21, č. 2, 1915, d. 98.
18.	<i>Islam vä mäğarif</i>	1915	Petrograd	Fatix Bäyrašev	?	CGIA RF, f. 776, op. 10, d. 2146; Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.
19.	<i>Körsi-yi millät</i>	1916	Ufa	Şähiäxmäd Tağetdin	Zeitung	CGIA RF, f. 776, op. 21, č. 2, 1916, d. 48.
20.	<i>Yarığır</i>	1916	Ufa	Raxmanqulov Xälilullah	Zeitschrift	CGIA RF, f. 776, op. 10, d. 2224; Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.
21.	<i>Biügen</i>	1917	Simbirsk	Yenikejev M.(?) Aqçurın	?	Rämi, <i>Tatar vaqitli</i> , S. 203.

CRIMEAN TATAR AND NOGAY SCHOLARS OF THE 18th CENTURY

by

Barbara KELLNER-HEINKELE, Berlin

Little is known about the spiritual and scholarly life that existed in the 18th century Crimean Tatar khanate. The well known indigenous sources are unfortunately not very interested in anything but the rise and fall of the various khans.¹

However, some coherent information about the second quarter of the 18th century can be found in a contemporary source, the notes of Sa'îd Gerye Sultân, a Crimean Tatar prince and member of the ruling Gerye family. These autobiographical notes are preserved in a – probably – autograph manuscript kept in the oriental manuscript collection of the Staatsbibliothek zu Berlin.²

The manuscript essentially consists of a loosely organized account of the prince's experiences as *ser-asker* (military governor) among the Nogay tribes nomadizing in Yedişan, the area between Dnestr and Dnepr, from autumn 1755 until spring 1758. Interspersed in his text are comments on his

¹ The following sources were used for this article: 'Abdalğaffâr al-Qîrîmî, *Umdetü t-tevârix*, ed. by Neğib 'Aşim Bey, Türk Târix Encümeni Meçmû'ası, 'ilâve 11, Istanbul 1343/1927, 1-207 (ends with the accession to the throne of Selâmet Gerye Xân II in 1152/1740); Seyyid Muhammed Rîzâ, *Es-Seb' es-seyyâr fi axbâr mülûk Tatar*, ed. Mirzâ Iskender b. el-Kâzîm Bek, Kasan 1248/1832 (ends with the accession to the throne of Mengli Gerye Xân II in 1150/1737); Halîm Gerye, *Gülbün-i Xânân*, Istanbul 1287/1871.

² Hs. or. oct. 923, Teil 3, fol. 87 a-135 a; the unique copy is described in *Türkische Handschriften* Teil 1, beschrieben von Barbara Flemming, Wiesbaden 1968 (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland 13,1), pp. 227-228 (No. 284). The manuscript, which consists of three different works, carries in this part the title *Târix-i Sa'îd Gerye Xân* which must have been added by a later owner or user, since Sa'îd Gerye never became khan himself. The work consists of Sa'îd Gerye's autobiographical and other notes. The text has been studied by Barbara Kellner-Heinkele, see: *Aus den Aufzeichnungen des Sa'îd Giray Sultân – Eine zeitgenössische Quelle zur Geschichte des Chanats der Krim um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, Freiburg im Breisgau 1975 (Islamkundliche Untersuchungen 28). The second part of the ms. with the title *Divân-i Xurremî-i Qîrîmî* (fols. 62 a-86 b) seems to be the prince's own *divân* (*Türkische Handschriften* Teil 1, p. 336, No. 430). For a short survey of this text, see Barbara Kellner-Heinkele, "Eine krimtatarische Quelle zur Lage der Nogayer im 18. Jahrhundert", In: *Altaica Collecta – Berichte und Vorträge der XVII. Permanent International Altaistic Conference*, 3.-8. Juni 1974 in Bonn/Bad Honnef, hrsg. von Walther Heissig, Wiesbaden 1976, 155-161.

A561

HAKAN KIRIMLI

Kirim

THE "YOUNG TATAR" MOVEMENT IN THE CRIMEA

1905-1909

In 1883, one century after the Russian invasion of the Crimea, a wholesale national awakening and modernization drive was initiated by Ismail Bey Gaspirali among the Crimean Tatars. Gaspirali, realizing the dire problems faced by his compatriots, envisioned the solution in a transformation into a modern nation in unity with other Muslim Turks in the Russian Empire. His reforms resulted not only in a major breakthrough in the intellectual life of the Crimean Tatars as well as other Turks in the Russian Empire, but also laid the groundwork for a contemporary national consciousness based on ethnic (Turkic) and religious (Islamic) self-identification.

A real turning point not only for the Crimean Tatars but also for all the subjects of the Russian Empire came in the turbulent and revolutionary year 1905. In the Crimea in 1905, almost all the aspects of the revolutionary turmoil were lived through. In the urban centers numerous strikes paralyzed daily life and the countryside was shaken by the peasant revolts.¹ Even more striking were the mutinies in the Black Sea Fleet whose base was located in Sevastopol. During the celebrated mutiny on the battleship *Potemkin* in June-July 1905, the battleship came to the port town of Kefe to provision with coal and food, on July 5, 1905. Although the city *duma* (municipal council) agreed to grant the request of the insurgents, the military authorities intervened and took measures to prevent any possibility of assistance to the battleship. The next day the attempt of the local revolutionaries to get hold of the coal supply by force met with the gunfire of the military. Thus *Potemkin* left Crimean waters empty-handed, but not without first stirring large waves of protest in the port towns. Several demonstrations of workers and sailors in support of the *Potemkin* mutiny took place in Sevastopol, Kerç, Kefe (Feodosiia), and Akmescit (Simferopol).²

The months of October and November were the periods of exceptionally large-scale civil and naval unrest for most of the Crimean cities. On October 27, a huge

A. Ögel -

Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle

KIRIM

Editör

Prof. Dr. Oktay ASLANAPA

14 MAYIS 2003

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	87537
Tas. No:	947.73 SAN.T

YENİ TÜRKİYE YAYINLARI

Ankara 2003

TÜRKİYE ve KIRIM HARBI

27. EYLÜL 1995

Yazan

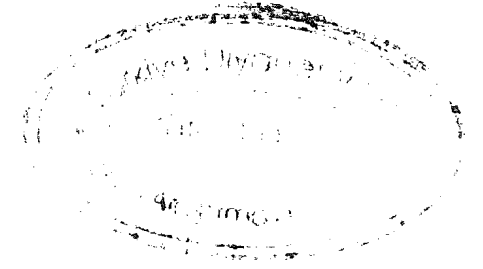
Tuğamr S. ADULPHUS SLADE
[Müşavirpaşa]

Çeviren

ALİ RIZA SEYFİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	33309
Tasnif No:	956.0742 SLA-T

956.0742
SLA-T

SÜRGÜNDE YEŞEREN VATAN KIRIM

Kemal ÇAPRAZ

06 EYLÜL 1995

(BİRİNCİ BASKI)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâmî Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	40923
Tasnif No:	

İSTANBUL
1995

KIRIM TATARLARINDA
MİLLÎ KİMLİK
VE
MİLLÎ HAREKETLER
(1905-1916)

Doç. Dr. HAKAN KIRIMLI

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	49703
Tas. No:	950.2 KIR.N

Bu kitap, E. J. Brill Yayınevi tarafından yayınlanmış bulunan *National Movements and National Identity among the Crimean Tatars (1905-1916)* (Leiden: E. J. Brill, 1996) © başlıklı kitabın tekrar gözden geçirilmiş Türkçe versiyonudur.

02 TEMMUZ 1997

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2378
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Osmanlı Eserleri Dizisi / 17

194 MART 1971

OSMANLI DÖNEMİ KIRIM EDEBİYATI

Prof. Dr. Cemâl KURNAZ

Halil ÇELTİK

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	74653
Tas. No:	T 818.33 KUR.0

Aşkara 2

ABSTRACT OF DISSERTATION

Keziban Acar

The Graduate School
University of Kentucky

2000

ISAM No:
143452

RUSSIAN NATIONAL IDENTITY IN PATRIOTIC CULTURE: THE RUSSIAN
DESCRIPTIONS OF THEMSELVES IN CONTRAST TO THEIR ENEMIES DURING
THE CRIMEAN WAR OF 1853-56 AND RUSSO-TURKISH WAR OF 1877-78

DISSERTATION

A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Doctor
of Philosophy at the University of Kentucky

By

Keziban Acar

Lexington, Kentucky

Director: Dr. Karen Petrone, Assistant Professor of Department of History
Lexington, Kentucky

2000

OSMANLI DÖNEMİ KIRIM EDEBİYATI

PROF. DR. CEMÂL KURNAZ - AR. GÖR. HALİL ÇELTİK

Kırım, başlangıçta Altun Ordu devletinin bir vilâyeti iken, 1248 yılında Giraylar soyunun idaresinde bir hanlık hâline gelmiştir. Daha sonra I. Hacı Giray (ö. 1466)'ın yerine tahta geçen I. Mengli Giray (1468-1514), Fatih Sultan Mehmed'e başvurarak hanlığını Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır (1475). Uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalan Kırım, 1783'te Rusların işgâline uğramış, 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması sonucunda da Rusya'ya bırakılmıştır.

Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Türkçesi, Osmanlılarla artan ilişkilere paralel olarak büyük ölçüde İstanbul Türkçesinin etkisinde gelişmiştir. Bu gelişmelerin ışığında, hanlık dönemi ve öncesindeki klâsik Kırım edebiyatını Altun Ordu sahasını da içine alan Kuzey Türkçesi ve Osmanlı Türkçesiyle meydana getirilen edebiyat olmak üzere iki kolda ele almak gerekir.

Bizim bu çalışmamızın ana konusu Osmanlı dönemi Kırım edebiyatıdır. Ancak, Osmanlı hâkimiyeti öncesi ve sonrasında meydana getirilen İslâmî edebiyat mahsullerinden de söz edilecektir.

Kırım İslâmî edebiyatının bilinen ilk şairlerinden birisi ölümü 630/1232 sonrasına rastlayan Ali'dir. Ali'nin hayatı hakkında bilgimiz yoktur. XIII. yy.'da yaşamıştır. Harzem dolaylarında yetişmiş bir Oğuz Türkü olduğu söylenmektedir. Elimizde bir Yusuf ile Zeliha'sı bulunmaktadır. Ali, eserini 630/1232'de Kırım'da yazmıştır. Eser, o günkü Kırım Türkçesi'nin özelliklerini taşımaktadır.

Ali, Yusuf ile Zeliha'da kendisinden şu şekilde söz etmektedir:

Ah dirîgâ değme kişi düzmedi
Fehmi eksik kimesneler yazmadı
Bu zaif tek uş bu nazmı üzmedi
Rübâî düzen içre dursa imdi
Bunu koşan zaif bende adı Ali
Yigirmi dört rakam içre saldı bildi

.....
.....

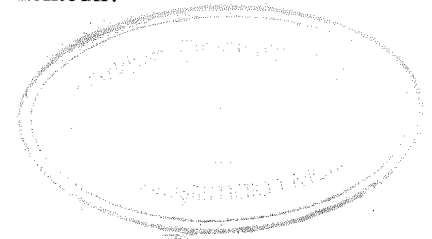
Eser dördlük nazım birimiyle yazılmıştır. Dördüncü mısraların sonunda imdi redifi bulunmaktadır. Şimdilik Türk edebiyatında yazılmış bilinen ilk Yusuf u Züleyha'dır. Ali, bu eseriyle Anadolu'daki dinî edebiyatın müjdecilerinden kabul edilmektedir.

Saadet Çağatay'ın belirttiğine göre, Ali'nin bu eseri 1839-1863 yılları arasında Kazan'da 13 defa basılmıştır. Yusuf u Züleyha'dan bazı bölümler, Alman Şark Cemiyeti'nin çıkardığı Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft'ın 43. sayısında yayımlanmıştır. Hüseyin Kâzım Kadri Bey, bu metni Şeyh Muhsin-i Fânî takma adıyla yayımladığı Mahdum Kulu Divanı'nın sonunda ek olarak vermiştir.¹

XIII-XIV. yy.'larda Kırım'da yaşayan bir başka şair de Mahmud'dur. Mahmud'un hayatı hakkında da bilgimiz yoktur. Kırım Türkçesiyle bir Yusuf u Zeliha yazmışsa da, tamamlayamamıştır. Mahmud hakkındaki bilgilerimizi, Halil Oğlu Ali isimli bir başka şaire borçluyuz. Halil Oğlu Ali, Mahmud'un eserini Osmanlı Türkçesine aktararak tamamlamıştır. Bu eser de Ali'ninki gibi dördlüklerle yazılmış olmakla birlikte, dördlükler sonunda redifi bulunmamaktadır. Ali'nin eseri on birli hece vezniyle yazıldığı hâlde, Halil oğlu Ali'nin tercümesi yedili hece vezniyledir. Eser, Osmanlı Türkçesi yanında Azerî Türkçesi özellikleri de taşımaktadır. Tercümenin hangi tarihte yapıldığı belli değildir.

Halil Oğlu Ali, tercümesinden şöyle söz etmektedir:

Bu kitabı dönderen
Kırım dilin gideren
Türkî dile getüren
Çok zahmet görme diyü

¹ Şeyh Muhsin-i Fânî, *Mahdum Kulu Divanı*, İst. 1340, s. 64; İsmail Hikmet Ertaylan, *Yusuf ile Zeliha*, İst. 1960, s. 7-9; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1928, s. 277; İ. Hikmet Ertaylan, "Türk Dilinde Yazılmış İlk Yusuf u Züleyha", *TDEA*, III/1-2 (1948), 211; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi Notları*, C. II, İst. 1943, s. 116; Çağatay, Saadet, "Kıssa-i Yûsuf", *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ank. 1950, s. 89-103; *Türk Edebiyatı Tarihi*, 79-86; *RTET*, I/283-84; *TDEA*, I/109. Şeyh Muhsin-i Fânî, *Mahdum Kulu Divanı*, İst. 1340, s. 64; İsmail Hikmet Ertaylan, *Yusuf ile Zeliha*, İst. 1960, s. 7-9; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1928, s. 277; İ. Hikmet Ertaylan, "Türk Dilinde Yazılmış İlk Yusuf u Züleyha", *TDEA*, III/1-2 (1948), 211; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi Notları*, C. II, İst. 1943, s. 116; Çağatay, Saadet, "Kıssa-i Yûsuf", *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ank. 1950, s. 89-103; *Türk Edebiyatı Tarihi*, 79-86; *RTET*, I/283-84; *TDEA*, I/109.

dance diplomatique roumaine sous le roi Charles Ier (1866-1880) (Paris, 1923), pp. 95-99.

76. E. E. Ramsaur, Jr., *The Young Turks* (Princeton, N.J., 1957), pp. 84-86.

77. DB, kanton S6, dosya 11, Ali to Musurus, tel., 16 January 1867.

78. Ibid., Ali to Comnenos, private, no. 18450/9, 10 February 1867. There must be other instances. Bernard Lewis, "Ali Pasha on Nationalism," *Middle Eastern Studies* 10 (January 1974): 77-79, reprints from Cavid Baysun's article in *Tarih Dergisi* 5 (September 1953), pp. 125-37, a private letter by Ali to Cemil of 18 September 1862 in which Ali speaks of "nationalities" and "national aspirations" in the Balkans.

79. *Aus dem Leben König Karls*, I:133 and 135.

80. DB, kanton S6, dosya 11, Fuad to Ottoman ambassadors in Paris and London, no. 18523/15, 27 February 1867.

81. This is the official French translation in *Histoire de la République Turque* (Istanbul, 1935), p. 46 n. 1. The original Turkish is "an Ottoman sultanate and society" [bir Osmanlı saltanat ve cemiyeti]; *Tarih* IV, *Türkiye Cumhuriyeti* (Istanbul, 1934), pp. 45-46 n. 1.

EDITED BY

WILLIAM W. HADDAD

AND

WILLIAM OCHSENNWALD

NATIONALISM IN A NON-NATIONAL STATE

The Dissolution of the Ottoman Empire.

Ohio-1977, s. 57-76.

DN: 29019

Alan Fisher

Crimean Separatism in the Ottoman Empire

Strivings for national identity or national consciousness usually contain both positive and negative characteristics. On the one hand are the attempts to provide a new social and political framework for the nationality in which it is able to make manifest its own identity. Of equal importance are attempts to eliminate the existing social and political conditions in which nationality plays a subordinate or nonexistent role. By concentrating on the first characteristic at the expense of the second, historians have come to view national movements as at least normal political developments, and even inevitable. However, the Ottoman Empire and its breakup in the nineteenth and twentieth centuries provide a set of historical cases where the second aspect of nationalism is even more important than the first.

To deal in a sophisticated manner with nationalism and separatism in the Ottoman Empire, one must first analyze the existing social and political conditions against which the nationalists or separatists were acting. Almost everywhere one looks in the Ottoman Empire, the relationships between a

26. ARALIK 1995

is that God will be pleased with what I have done and that God will approve of what all of you do after me.

This day passed. Everyone remained in his house, fearing the worst. The next day, 11 September, he remained in bed, though early in the morning, he was strong enough to give some important advice to his close friends and family. But at around eight in the morning, Ismail Bey died. Those around him wept bitterly.

On 12 September the Friday prayers were said. The funeral service was organized by the administration of *Tercüman*, and his casket was carried by six men, and he was buried, as he had wished, alongside of the Mengli Giray Khan *türbe*.

News of his final illness and death, published in *Tercüman* and then immediately in the rest of the Muslim press, produced deep grief and mourning among the Turkic and other Muslims of Russia. But most expressed the hope that it would be his life and achievements, not his death, that would inspire what Muslims would do in the future, their hopes and service.

Ismail Bey was our master teacher. We shouldn't weep but now should take great pride in what he accomplished. Among Russian Muslims, Ismail Bey was one of our greatest. While we, at *Şura*, have received statements of consolation from a great many people, the following list gives some indication of the great variety and breadth: from the village of Çakmak, the imam and *mudarris* Mehmed Şakir Ahmed Veli Oğlu Feyzi; from Tahskent, Muhsin Efendi Şiir Mehmed oğlu Hanifa Asimet; in Kerki, Abd al-Habir Abdallah; in Samarkand, Sidiqi; in Irkutsk, Habibullah Garbidov; in Kazan, Celal; and so forth. Clearly, Ismail Bey meant a great deal to everyone. We will miss him! But we will carry on.

ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS, OTTOMANS AND TURKS:

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS

The Isis Press, Istanbul 1998, s. 177-200.

IRCUA: 37153

13 NISAN

THE CRIMEAN TATARS, THE USSR, AND TURKEY

INTRODUCTION

Although the Crimean Tatars have not inhabited a "borderland" of the USSR since 1944, their traditional homeland lies between the USSR and the Republic of Turkey. They as a people are divided between Turkey and the USSR. These historic relationships are the primary determinants of their present predicament, which is that their existence is often denied.

On the one hand, both the Kazan (Volga and Ural) Tatars and the Soviet officials who decide nationality matters claim that these Crimean Tatars who now live in Central Asia are merely Tatars who happened to live at one time on the Crimean peninsula. The Anatolian Turks, on the other hand, look upon the Crimean Tatars who live in the Republic of Turkey as Turks who, having once lived on the Crimean peninsula, should now be nationally and culturally satisfied by living among other Turks *wherever* they may be. Neither the present Soviet government nor that of the Republic of Turkey finds the Crimean Tatar "question" an impediment to improving relations; indeed it is hardly even a subject of concern to them.

Even if one uses Stalin's wooden definition of "nation" however, there can be little question that the Crimean Tatars do exist and indeed constitute a nationality of their own.¹ Their community is historically evolved and it is based on a common language, a territory, and a psychological makeup. Though the stability of the community and its common economic life no longer exist, there is a strong surviving community of culture. This paper will recount the history and then review the present dilemmas of this people whose fate has been determined by its borderland status.

¹ See Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union* (Cambridge, Mass., 1957), pp. 37-38. See Alan Fisher, *The Crimean Tatars* (Stanford, Calif., 1978), for a general survey of Crimean Tatar history.

In einem Lande, in dem Historiker zu schreiben gezwungen werden, die Sonne gehe seit einiger Zeit nur in Rußland auf und unter, wo die Schriftsteller einstimmig behaupten müssen, daß die Kommunistische Partei der Sowjetunion der Leitstern der Menschheit sei, wo die Kunst nur als solche anerkannt wird, wenn sie die Dürftigkeit und Armut des Gedankens verschleiert, geht es zumindest nicht mit rechten Dingen zu. Wenn Werke dieser Art, wie wir dies sowjetischen Angaben entnehmen, beim Abschluß des zweiten Fünfjahrplanes dazu in 119 verschiedenen Sprachen, die russische ausgenommen, gedruckt und in 134 Mill. Exemplaren veröffentlicht werden²¹, wird einem nicht nur um die Wissenschaft, die Literatur und die Kunst dieser nichtrussischen Völker, sondern auch um das russische, um die ganze Menschheit bange, da dies alles nur kommunistische Propaganda ist.

²¹ A. M. Pankratowa, *Welikaja Oktjabrskaja Revoljuzija* (Die große sozialistische Oktoberrevolution), Moskau 1947.

D3089
-Krim
DR. EDIGE KIRIMAL

DER VOLKSMORD IN DER KRIM

Eines der vielen Opfer des sowjetischen Völkermords sind die Krimtürken, bekannt auch unter der Bezeichnung Krimtataren¹, die bis 1944 die älteste Bevölkerung der Krim bildeten².

Bekanntlich eroberten die Bolschewisten die Krim und gliederten sie in den Bestand der Russischen Sowjetischen Föderativen Sozialistischen Republik (RSFSR) im November 1920 ein³.

Aus zahlreichen Dokumenten, Unterlagen und Forschungsmaterialien geht eindeutig hervor, daß die Sowjetregierung schon vor dem Zweiten Weltkrieg während der einundzwanzigjährigen Bolschewistenherrschaft in der Krim (November 1920 — November 1941) eine Politik der allmählichen Ausrottung der Krimtürken betrieben hat und daß der Volksmord von 1944 lediglich der Schlußakt dieser Ausrottung war. Werfen wir nun einen Blick auf die geschichtlichen Tatsachen.

Nach der Besetzung der Krim durch die Bolschewisten im November 1920 ging die Macht in die Hände des berüchtigten ungarischen Kommunisten Bela Kun über, der eine Politik des Massenterrors einschlug. 60 000 bis 70 000 Bewohner der Krim wurden erschossen. Diese Terrorherrschaft kann *die erste Etappe der physischen Ausrottung der Krimtürken durch die Bolschewisten genannt werden*. Der Name Bela Kun wurde zu einem Begriff für das Volk⁴, das den Terror mit bewaffnetem Widerstand gegen die Sowjetmacht beantwortete⁵.

Spürbarer Widerstand und gleichzeitig der Wunsch, die Sympathien des islamischen Ostens zu gewinnen, veranlaßten die Sowjetregierung, den Krimtürken zeitweilig Konzessionen zu machen, den Terror einzustellen und am 18. Oktober 1921 die Autonome Sowjetische Sozialistische Krimrepublik, die einen Bestandteil der RSFSR bildete, zu proklamieren⁶.

¹ Die meisten Orientalisten sind der Meinung, daß Krimtürken, vom wissenschaftlichen Standpunkt aus, genauer und richtiger ist, als „Krimtataren“. Ihrer Abstammung, Sprache und Kultur nach gehören die Krimtürken zur türkischen Völkerfamilie.

² Alexander Baschmakow, *Cinquante Siècles d'Evolution Ethnique autour de la Mer Noire*, Paris 1937, chap. V-VII; Abdullah Soysal, *Die ersten türkischen Bewohner der Krim* (in türkischer Sprache) *Yeni Türk*, Istanbul, 1941, Bd. IX, S. 584—586, 611—613; Edige Kirimal, *Der nationale Kampf der Krimtürken*, Emsdetten in Westf., 1951, S. 1-4.

³ *Ebenda* S. 286.

⁴ Cafar Seydahmet, *Krym*, Warszawa, 1930, S. 129.

⁵ In den Bergen und Wäldern der Krim bildeten sich die sogen. »grünen« Partisanenverbände, denen sich nach Angaben des Teilnehmers Ismail Mazal bis zu 3000 Krimtürken angeschlossen hatten. Es gab Verbände des Mustafa Emir Hüseyin im Gebiet von Jalta, des Gjik Appas im Gebiet von Alushta, des Ismail Mazal im Gebiet von Nikita und des Akim Müslim im Gebiet von Kutschuk Usen und andere; Ismail Mazal, *Erinnerungen eines Teilnehmers*, Alberschwende, Österreich, 1948; Manuskript im Archiv des Verfassers, S. 5-6.

⁶ *Bolschaja Sowjetskaja Enziklopedija* (Große Sowjetische Enzyklopädie), Ausgabe I, 1937, Band XXXV, S. 317.

Sowjet Studien, v. 1, 1356, Monih, S. 107 - 119

شامل داغستانی، ترجمه و تلخیص کاوه بیات، تهران، ۱۳۷۰ ش؛ مینورسکی، و. تاریخ شروان و دربند، ترجمه محسن خادم، تهران، ۱۳۷۵ ش؛ نیز:

Akner, Sh., *Islamic Peoples of the Soviet Union*, London/ New York, 1986; BSE³; *Istoriya Armyanskogo naroda*, ed. Nersesyan, Erevan, 1980; *Istoriya Azerbaidzhana*, ed. I.A. Huseinov and A.S. Sumbatzade, Baku, 1958; *Istoriya Dagestana*, Moscow, 1967-1968; Kalankatuatsi, Movses, *Istoriya strany Aluank*, tr. Sh.V. Smbatyan, Erevan, 1984; *Narodi Kavkaza*, ed. M.O. Kosven et al., Moscow, 1960.

عنایت الله رضا

اسلام در منطقه ولگا و شمال دریای سیاه: به عنوان مقدمه

گفتنی است که از اواخر سده نخست و اوایل سده ۲ ق/اوایل سده ۸م جهان به صورت دو قطبی درآمد و در میان دو ابرقدرت اسلام و مسیحیت تقسیم شد. امپراتوری خزر در حکم نیروی سومی بود که دوستی و دشمنی آن برای هر کدام از دو طرف به یک اندازه واجد اهمیت می نمود؛ لیکن این نیرو نمی توانست در صورت قبول اسلام و یا مسیحیت استقلال خود را حفظ کند، زیرا قبول هر یک از این دو دین مستلزم پذیرش سلطه خلیفه بغداد و یا امپراتور بیزانس می بود. کیش بت پرستی بدوی خزران نیز در مقایسه با ادیان توحیدی، وحشیانه و فرسوده تلقی می شد و خزران را از نفوذ معنوی محروم می ساخت. در این اوضاع و احوال منطقی آن بود که دین ثالثی را که در قبال هیچ یک از آن دو نیروی بزرگ تعهدی نداشته باشد، بپذیرند و در عین حال مورد احترام هر دو نیرو باشند. آیین یهود از چنین وضعی برخوردار بود و خزران دین یهود را برگزیدند (آرتامونوف، 264؛ کستلر، ۷۰، ۷۱).

البته پذیرش دین یهود امری ناگهانی نبود. خزران دست کم از یک قرن پیش با یهودان و مراسم مذهبی آنان آشنایی داشتند. گروهی از یهودان بر اثر تعقیب و شکنجه بیزانس، و شمار اندکی از آنان پس از فتح آسیای صغیر از سوی عربها، به قلمرو خزران روی آورده بودند (همو، ۷۲). در ضمن بازرگانان، پیشه‌وران و گروه کثیری از خزران، اسلام آورده بودند. بدین روال در سرزمین خزر، به ویژه در شهر اتل مردم بسیاری از مسلمانان، مسیحی و یهودی و نیز بت پرست می زیستند. پذیرفته شدن دین یهود از سوی فرمانروای خزران موجب انتشار آن در میان خزران شد (مسعودی، ۲۲۱/۱؛ کستلر، همانجا). محققان، زندگی یهودان در قفقاز، به ویژه در سرزمین داغستان را مدتها پیش از فتوحات مسلمین دانسته‌اند (آرتامونوف، 265، حاشیه 5). اجداد و اسلاف این گروه که از طبقه محروم جامعه بودند، به گناه حمایت از جنبش مزدکیان به همراه گروهی از اینان در نیمه نخست سده ۶ م و در دوران پی‌گرد مزدکیان در عهد ساسانی به داغستان گریختند. از این رهگذر می‌توان تا اندازه‌ای به آشنایی و گرایش خزران نسبت به آیین یهود پی برد (همانجا، حاشیه 6).

مسعودی گسترش آیین یهود در سرزمین خزر را مربوط به زمان هارون الرشید دانسته است (همانجا)، ولی آرتامونوف بر آن است که رواج دین یهود در این سرزمین دیرتر از ۶۲۱ م نبوده است (ص 266). مسعودی می‌نویسد: در اتل اکثریت با مسلمانان است و سپاه شاه از ایشان است و از شروطی که مسلمانان با شاه خزر دارند، آشکار بودن

برگزاری مراسم دینی، وجود مساجد و گفتن اذان است (۲۱۳/۱). اصطخری (ص ۲۲۰-۲۲۱) و ابن رسته (ص ۱۳۹) هر دو نوشته‌اند که شاه خزر، خاصان، امرا و بزرگان آن سرزمین همگی آیین یهود دارند. بنا به نوشته اصطخری بیشترین مسلمانان و بازرگانان در نیمه شرقی اتل می‌زیند و در شهر سمندر نیز گروهی مسلمانند و مسجدها دارند (ص ۲۲۲). ابن رسته نیز از وجود دو شهر در منطقه خزر یاد کرده است که مسلمانان آن دارای مساجد و ائمه جماعت و مؤذنانند (ص ۱۰۴).

ابوعبید بکری نیز به پذیرش آیین یهود از سوی پادشاه خزران در روزگار هارون الرشید اشاره کرده است. وی می‌نویسد: بیشتر سپاهیان خزر مسلمانند و در آنجا مسجد بزرگی دارند (۲۶۳/۱). از ۷ تن قاضی تختگاه خزران دو تن ویژه مسلمانان، دو تن برای خزران که به حکم تورات داوری کنند، دو تن برای نصرانیان مقیم آنجا، و سرانجام، یکی برای صقالبه (اسلاوها) و روس و سایر طوایف بت پرست بوده است (مسعودی، ۲۱۴/۱). مسعودی پیرامون داوری قاضیان اشاره‌ای دارد که حاکی از اهمیت شریعت اسلام و احترام بدان در میان افراد غیر مسلمان است. وی می‌نویسد: چون قضایای مهم رخ دهد و قاضیان در آن فرومانند، نزد قاضی مسلمان روند و حکم از وی خواهند و از مقررات شریعت اسلام اطاعت کنند (همانجا). اسلام که از اواسط سده ۷ م به قلمرو خزران راه یافته بود، چنان نیرو گرفت که بیشتر اهالی به اسلام روی آوردند، اما این وضع دیری نپایید. در ۳۵۴ ق/۹۶۵ م دولت کیف روس امپراتوری خزر را درهم شکست و در ۴۲۱ ق/۱۰۳۰ م این امپراتوری برای همیشه از میان رفت (بنیگسن، ۱۰۲).

در همسایگی خزر، دولت دیگری به نام بلغار (بلغر) در اوایل سده ۱۰ م (به احتمال اواخر سده ۳ و اوایل سده ۴ ق) بنیان یافت. قبایل کوچنده بلغار پیش از سده ۱۰ م به یکجانشینی روی آوردند و تابع خاقانات خزر شدند. خان بلغار در ۳۱۰ ق/۹۲۲ م به اتحاد قبایل قلمرو خود پرداخت (BSE³, III/500). وی برای مبارزه با خزران از مقتدر خلیفه عباسی یاری طلبید تا به مردم او شرایع اسلامی را بیاموزد و در سرزمین او مسجد بنا کند (ابن فضلان، ۶۷-۶۸؛ نیز نک: ۴۰۰/۴-۴۰۱). مقتدر هیأتی را به سرپرستی ابن فضلان روانه سرزمین بلغار کرد. چنین به نظر می‌رسد که اتحاد قبایل بلغار پس از پذیرش اسلام صورت گرفته، و چه بسا اسلام عامل اتحاد آنان بوده است، زیرا بلغارها با پذیرش اسلام به حمایت خلافت بغداد مستظهر گردیدند (نک: همان، ۳۹۹/۴-۴۰۶). انصاری دمشقی می‌نویسد: مردم بلغار مسلمانانی هستند که به دست مقتدر اسلام آوردند (ص ۲۶۳-۲۶۴). ابن رسته می‌نویسد: بلغارها در سرزمینی میان خزر و سرزمین صقالبه (اسلاوها) سکنی دارند و لباس آنان شبیه لباس مسلمانان و گورهایشان همانند گور مسلمانان است (ص ۱۴۱). پس از شکست خزران در ۳۵۴ ق/۹۶۵ م، بلغارها از تابعیت خزران رهایی یافتند. گروهی از بلغارها از ۴۳۸ ق/۱۲۴۱ م به اردوی زرین پیوستند. اینان تا عصر تیمور در منطقه خود باقی بودند و به گمان محققان در اواخر سده ۸ ق/اواسط دهه پایانی سده ۱۴ م

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Kirim

Mihail Dim. STURDZA

HAUTE BANQUE ET SUBLIME PORTE PRÉLIMINAIRES FINANCIERS DE LA GUERRE DE CRIMÉE

Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire Ottoman

Études Ö. L. Barkan v.d., Editions Peeters, Louvain 1983, s. 451-480.

ISAM D-10: 178495.

30 KASIM 2008

La Turquie a deux raisons d'être: d'abord, d'empêcher que les puissances chrétiennes ne s'emparent des territoires qu'elle ne peut, dans son état actuel, gouverner ou protéger; et ensuite, pour le bénéfice de quelque cinquante ou soixante banquiers et usuriers, et d'une trentaine de pachas qui s'enrichissent de ses dépouilles. C'est le pays des affaires louches¹.

La présente étude se propose d'illustrer cette définition de l'Empire ottoman, tel qu'il se présentait à la veille de la guerre de Crimée. L'échec du premier emprunt que la Porte se résigna à contracter en 1852 avec des banques occidentales explique aisément quel fut — au moyen de l'opportune combinaison de l'impérialisme des grandes puissances et d'intérêts financiers privés — le rôle de la haute finance internationale et de la diplomatie phanariote dans l'aggravation des difficultés de l'Empire ottoman.

Les ouvrages consacrés à l'étude de l'histoire financière ottomane ne mentionnent presque jamais les épisodes liés à la conclusion et à l'échec du premier emprunt turc et, lorsqu'il le font, se trompent quant aux dates. Cette tentative d'emprunt, si elle consacra la rupture de la Porte avec ses anciennes traditions, fut surtout importante pour l'évolution des rapports politiques entre la Turquie et les grandes puissances qui allaient s'affronter au cours de la guerre de Crimée.

La question d'un emprunt étranger avait déjà surgi avant 1852; mais, jusqu'alors, les ministres turcs se montrèrent peu favorables à une pareille mesure: pour des motifs confessionnels d'abord (le Coran défendait d'emprunter aux chrétiens) et pour des raisons d'incurie routinière ensuite. Les pachas étaient habitués à renflouer le Trésor au

¹ Nassau Senior, *A journal kept in Turkey and in Greece*, Londres, 1859, p. 84.

KIRIM'DA TÜRKÇE YER ADLARI

Yard. Doç. Dr. Metin KARAÖRS*

— I —

Kırım yarımadası güneyden ve batıdan Karadeniz, doğudan Azak denizi ile çevrilmiş, kuzeyde Orkapı adlı bir boğazla ana kıta Asya'ya bağlanmış bir yarımada. Yarımada'nın en geniş yeri Kafkasya'yı Kırım'dan ayıran Kerç boğazının batı sahilinden Tarkankut burnuna kadar 320 km. en kuzey ve en güney nokta arası ise 200 km. genişliğinde olan Kırım'ın yüzölçümü 26 140 kilometrekaredir. Kıbrıs adasından bir kat daha büyük olan Kırım'ın bin kilometrelik sahili körfez, koy ve kara çıkıntılarıyla kaplı olup deniz ulaşımına elverişli durumdadır(1).

Kırım yarımadasına Kırım Türk-Tatarları "Yeşil Ada" derler. Bu yeşil ada kıskanılacak kadar güzeldir. Üzerinde yaşayan Kırım-Türk Tatarları'nın defalarca sürgün olmalarında bu güzelliğin büyük bir payı vardır. Kırım Türk-Tatarları Lideri Mustafa ABDÜLCEMİL KIRIMOĞLU, "Bizim memleket bu yeşil yarımada yer yüzünün en güzel köşelerinden biridir. Bu yarımadaya sahip olmamız hem iftiharımız hem de derdimizdir. Çünkü onun güzelliği ve stratejik öneminden dolayı zararlı komşularımız yarımadayı zaptetmekle yetinmeyip, babalarımızı, dedelerimizi sıkıştırıp buradan sürdükleri gibi Kırım'a kendi öz vatandaşlarını getirmişlerdir. Biz nice yıllardır Kırım'ı geri almak için mücadele veriyoruz. Bu mücadeleye Kırım'ın güzelliği ve stratejik öneminden çok bizim vatanımız olmasındandır. Çünkü biz ancak milli kültürümüzü, ananelerimizi, sanat ve medeniyetimizi burada yeniden kurabiliriz. Bunun için mücadele veriyoruz" sözleriyle Kırım'ın Türk dünyası için önemini ve vazgeçilmezliğini belirtmektedir(2).

(*) Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Kayseri/TÜRKİYE

(1) Müstecib Ülküsal, Kırım Türk-Tatarları, İstanbul 1980, s. 19-25.

(2) Mustafa Abdülcemil Kırımoglu, Yeniden Doğuş İçin Latin Alfabesi, Avdet gazetesi Kırım-Bahçesaray, 26 Haziran 1992. Rusça olarak yayınlanmış bu makaledeki yukarıdaki sözler Metin Karaörs tarafından tercüme edilmiştir.

İlk defa, 17-21 Haziran 1992 tarihleri arasında "Kırım Tatar Dili Latin Alfabesine Geçiş Problemleri" isimli sempozyum için Kırım'da bulunmuştum(3). İkinci defa, 26 Temmuz 14 Eylül 1992 tarihleri arasında Kırım'da bulundum. Bu gezilerimde Kırım'daki yer adları ile ilgili notlar da almıştım. Daha sonra bu notlarımı 1924 yılında "Krimskoe Sentralnoe Statisticheskoe Upravlenie" adı altında (Kırım'daki Yerleşme ve İdare Merkezleri) Rusça olarak yayınlanmış olan toponomik Kırım Haritası ile karşılaştırıp aşağıda yer alan yer adlarını tesbit ettim.

— II —

"Kırım" kelimesi TDK nun yayınladığı Türkçe Sözlük'te 1. "Savunmasız insanların veya tutsakların toplu olarak öldürülmesi, 2. "Hayvanların hastalık veya soğuktan toplu olarak ölmesi" anlamlarında yer almaktadır(4). Kelimenin bu anlamı "kır" fiilinden yapılmış bir isim durumundadır. Bu isim Kırım Türk-Tatarları'nın son 200 yıldan beri başlarına gelen felaketleri izah etmesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak "Kırım" kelimesi Fahrettin Kırzioğlu'nun izah ettiği gibi "Kimmer" kelimesi ile ilgilidir. Kırzioğlu, M.Ö. II. bin yıllarında Kuzey Karadeniz, Kuban, Terek, İdil (Volga), Ural (Yayık) çevresinde yaşayan KIMMER'lerin adından K.M.R kelimesinin doğduğunu, bu kelimedeki hece kaymasından da K.R.M kelimesinin türediğini açıklamaktadır(5).

Kırım'daki Türk asıllı yer adlarının büyük bir kısmı Ruslar tarafından değiştirilmiştir. Kırım'ın en meşhur merkezi yerleşim yerlerinin adları şunlardır:

Akmescit	(Simferopol) Kırım'ın şimdiki başşehri
Akyar	(Sivastopol)
Aluşta, Alupka, Bahçesaray, Canköy, Eski Kırım	
Gözleve	(Evpatoriya)
Kefe	(Feodosiya)
Kerç, Sudak, Yalta	
Karasupazar	(Belgorsk Rayon)

(3) Metin Karaörs, Kırım Tatar Türkleri'nin Yeni Latin Alfabesi Hakkında, Kırım Sedası, Simferopol, Kasım 1992, S: 1, s. 4.

(4) Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1988, s. 854.

(5) Fahrettin Kırzioğlu, Doğu Anadolu'daki Dağ ve Su Adları, Ankara 1984, Türk Yer Adları Sempozyumu, Bildiriler, s. 76-77.

TABLEAU VI

Defterleri des saliyane typiques de 1115/1703 (K 5603) (en aqçe)

Selîm Girây, khan	808 444	Safâ Girây	150 000
Devlet Girây, ancien khan	400 000	Gâzi Girây, <i>qalgha</i>	500 000
Mohammed Girây	70 000	'Adîl Girây	50 000
Küçük Girây	60 000	Mengli Girây	50 000
Gâzi Girây	50 000	'Azim Girây	50 000
Şâhîn Girây, <i>nûrreddîn</i>	119 099	Qasay Girây	50 000
Feth Girây	34 099	Qaplân Girây, ancien <i>qalgha</i>	400 000
Qîrîm Girây	34 099	Ahmet Girây	195 000
Ahmet Girây	34 099	Mübarek Girây	100 000
Djihân Girây	34 099	Gâzi Girây	300 000
'Adîl Girây	34 099	Toqtamîş Girây	100 000
Safâ Girây	34 099	Safâ Girây	15 000
Devlet Girây	130 000	Înâyet Girây	5 000
Sâlih Girây	34 000	Feth Girây	312 500
Islâm Girây	24 000	Hamîd Girây	120 000
Hâdji Girây	130 000	Bahâdîr Girây	20 000
Hamîd Girây	80 000	Djânîbek Girây	30 000
Djihân Girây	52 666	Toqtamîş Girây	150 000
Mübarek Girây	52 666	Feth Girây	10 000
Toqtamîş Girây	5 000	Qaplân Girây	5 000
Azîmet Girây	5 000	Murâd Girây	100 000
Djânîbek Girây	40 000	Djihân Girây	20 000
Feth Girây	180 000	Toqtamîş Girây	20 000
Qîrîm Girây	80 000	Feth Girây	5 000
Baht Girây	60 000	Devlet Girây	60 000
'Adîl Girây	60 000	'Adîl Girây	50 000
Mohammed Girây	20 000	Selîm Girây	50 000
Hamîd Girây	10 000	Islâm Girây	40 000
Safâ Girây	60 000	Ahmed Girây	250 000
Devlet Girây	167 794	Mohammed Girây	70 000
Selîm Girây	20 000	Feth Girây	60 000
Bahâdîr Girây	150 000	Selâmet Girây	30 000
Azîmet Girây	15 000	Înâyet Girây	30 000
Alp Girây	240 000		
Qîrîm Girây	50 000	TOTAL	6 895 763
Mengli Girây	70 000		
Feth Girây	50 000		

IRCI0A:37153

ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS, OTTOMANS AND TURKS :

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS

The Isis Press, Istanbul 1998 s. 35-65.

THE OTTOMAN CRIMEA IN SIXTEENTH CENTURY

In the last century a great deal has been written about the Crimea, the Crimean Khanate, and the Tatars who lived there. Especially since their deportation in 1944 and the subsequent assignment of the Crimean peninsula to the Ukrainian SSR, the number of publications related to the Crimea and the Tatars has increased.¹ Quantity in this case, however, has not brought about improved quality, and our knowledge about the Crimea has not markedly gained.

For Soviet writers (and some Western scholars) the Tatar population of the Crimea has been eliminated in all but a very negative sense. Until the Crimea's annexation, they tell us, the peninsula harbored only bandits, slave traders, and northern Ottoman Turkish outposts against the Slavic states on its borders. After the beginning of the nineteenth century, the "rightful" owners of Crimean lands regained control. Eventually, in 1944, the last of the "bandits" were removed.²

During the three centuries before its annexation in 1783, the Crimean peninsula harbored the Crimean Tatar Khanate, a "pre-feudal" state incorporating holdovers from the Tatar-Mongol hordes. The khanate was an instrument of Ottoman Turkish aggression against Slavic populations in Poland, the Ukraine, and Muscovite Russia. It was a place where Polish, Ukrainian, and Muscovite captives were sold as slaves. The city of Kefe (Kaffa) is represented in the same way that M. Litvin described it in the sixteenth century, as "the monster which drinks our blood."³

Such generalizations, and the revulsion towards a people that resulted from them, have led scholars to avoid asking some important questions about this region. Yet answering these questions could well yield important new information not only about the Crimea, but also about East European history in

¹For a bibliography of works on these subjects, see A. W. Fisher, *The Crimean Tatars* (Stanford, 1978), pp. 231-55.

²See, for example, P. N. Nadinskii, *Ocherki po istorii Kryma*, vol. 1 (Symferopil', 1951), and vol. 2 (Symferopil', 1957); I. Chirva, *Ocherki po istorii Kryma*, vol. 3 (Symferopil', 1964), and vol. 4 (Symferopil', 1967); and V. Al'tman, "Sessiia po istorii Kryma," *Voprosy istorii*, 1948, no. 2, pp. 179-84, for expositions of these views.

³"Izvlachenie iz sochinenia Mikhaila Litvina, 1550 g.," in *Memuary otnosiaschiesia k istorii Iuzhnoi Rusi*, vol. 1 (Kiev, 1890), pp. 4-38.

13 NISAN 1999

A. W. Fisher

SOCIAL AND LEGAL ASPECTS OF RUSSIAN-MUSLIM
RELATIONS IN THE NINETEENTH CENTURY: THE
CASE OF THE CRIMEAN TATARS

The Russian annexation of the Crimean peninsula, whose population at the time was predominantly Turkic and Muslim, opened a chapter in the history of the Tatars that is characterized by a number of important paradoxes. They derived in large part from the fact that the Russians did not consider this annexation "the conquest of a foreign land," but as a "reunification," a "reestablishing of Russian rights to its own land." During the nineteenth century, most Russians believed that:

"The Crimea was in no way a colony because the Crimean land was from ancient times Russian land. . . . The economic development of the Crimea was accomplished by Russians, the towns were built by Russian workers, the fields were tilled in the great majority by Russian peasants."¹

At the same time the Tatars experienced one of the most heavy-handed policies of Russification anywhere in the Empire. Yet it must be said that in the 1920s, the Tatars were among those Soviet nationalities who most successfully developed and maintained a system of National Communism which emphasized Tatar cultural and political identity. This paper will suggest some explanations for this paradox in Russian administrative, social, and cultural policies towards the Crimean Tatars.

Tatar society had been organized before 1783 in the conventional Muslim fashion. Tatar *mirzas* controlled more land and

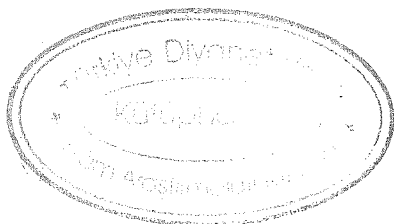
77-92

Edit: Abraham Ascher, vd., *The Mutual Effects*

of the Islamic and Judeo-Christian Worlds:

The East European Pattern, Brooklyn 1979.

ISAM 13,657

13 MAY 1985

MADRID ATOMIK BOSTAN
SONRA BILGİ OKUMAN

Şimdiye kadar insan muhayyilesine ilham veren telâkki; beşerin, ülûhiyette mütehakkık olan kemale irişmesi ve ona kavuşmasıdır. Ülûhiyette kemal bulunmadığına ve ülûhiyetin kemale irişmesinin de şüpheli olduğuna inanıldığı takdirde bu ümit te söner!

*

Şov, ihtiyarlığın bütün güzelliğini taşıyan bir adamdır. Boyu uzun ve dik, ve bir genç boyu gibi zinde ve canlıdır. Bir genç gibi yürür, ve bir dağı tırmanırken, gençleri arkada bırakır. Bir zamanlar kırmızı olan saç ve sakalı, bembeyazdır. Yalnız öte berisinde birkaç kırmızı tel göze çarpar. Onun mavi gözleri daima gülümser, yalnız arasıra bu gülümseme asil bir hiddetle solgunlaşır. Onun çekemediği kimseler gabiler ve ahmaklardır. Hayatı gayet sadedir. İçki içmez ve tütün kullanmaz. Nebatâtçısıdır. En büyük zevki, fikir münakaşaları ve müzakereleridir. Sporun hiçbir şekline bağlı değildir. Motör kullanmayı, okumayı, yüzmeyi, yürümeyi sever.

Bütün bu eğlenceler insanın yalnız başına yapacağı, yahut yalnız başına ya-

pabileceği şeylerdir. Şovun tiyatro, musiki ve resme bağlılığını anlatmıştık. Onun en sevdiği şeylerden biri de sine-madır.

Şov dostlarına bağlıdır. Gerçi Oskar Vayld onun hakkında «Şovun düşmanı yoktur, fakat dostları onu sevmezler» demişti. Fakat bu nükte de birçok nükteler gibi sahte ve çocukçadır. Çünkü Şovun dostları kendisine samimiyetle bağlı oldukları gibi düşmanları da ona saygı gösterir.

Şov, bir vakitler dimağlarda sarsıntıları yapan fikirlerinin «harcıalem» olduğunu görececek derecede yaşadığı için, şüphe yok ki, bahtiyardır. Artık onun fikirleri, ortalıkta bir kıyamet koparmıyor. Hattâ en genç nesiller onu modası geçmiş bile sayıyorlar. Şovun kendisi bu değişiklik karşısında derin bir hüzünle bakan başka en yeni nesilleri de hoşnut edecek hareketlerde bulunuyor ve bu yüzden pek fazla gayretkeşlikle ittiham olunuyor.

Şov, devrinin kuvvetli bir siması idi. Onun bu kuvveti sönmeyecek ve geçmiyecek gibi görünüyor.

Ömer Rıza Doğrul

Eski zamanlara ait siyasi kıssalar:

Kırımı nasıl kaybettik

Salih Münir Şorlu

1768 seferi. — Ordumuzun acınacak hali. — Zimamdarlarımızın gaffeti. — Avusturyanın kahbeliği ve dolandırıcılığı. — Sulh müzakeresine memur murahhaslarımızın zihniyeti

Büyük Petrodanberi Moskof diplomatları canımıza kastetmişlerdi. Karadenize inmek ve İstanbul'a doğru ilerlemek için bizden yerler almağa ve ortodoks tebaamızı aleyhimize kaldırmağa ve bizi türlü gailelerle uğraştırarak zayıf düşürüp zebun etmeğe savaşıyorlardı. Açık göz rum papaslarını ele alıyorlardı. Avamı kandırmanın, aldatmanın ve sürüklemenin yollarını bilen kurnaz müfsitler buldunyorlardı; bunları ve sahte kerametler savurmağı bilir sahte evliyalı Rumeliye gönderiyorlardı. Bu evliyalı Çarların Allah tarafından hristiyanları müslümanların kahrından ve kulluğundan kurtarmağa memur edildiklerini müjdeliyerek sadetil mezhebdaşlarına gayret ve cüret veriyorlardı.

Moskoflar ortodoks ahalimize serkerdelik etmek ve Rumelide taraf taraf isyanlar çıkarmak üzere yetiştirdikleri ve askerî rütbeler verdikleri müfsitlerden Tırhalalı Papasoğlunu Tesalya ve Mora taraflarına, Sırp Stefanoyu afsuncu, keramet sahibi papas kıyafetine koyup Sırbeye, Karadağ ve Hırvatistan taraflarına ve İstanbullu Kermanos namında bir kallâşı Eflâk tarafına saldırmışlardı.

Papasoğlunun Morada ve Kermanosun

Eflâkta çıkardıkları isyanlar büyümeden bastırılabilirdi de devlet Stefanonun isyanına dört sene uğraştıktan sonra galebe etti.

Bu sebeplerden başka Balta vak'ası dolayısıyla da bütün Türkiyede Moskoflar hakkında şiddetli bir husumet meydana olmuştu; halk umumen muharebe istiyordu.

Efkârı umumiyeinin bu galeyanı esnasında Lehistan beyzadelerinden birkaçı arzuhallerle İstanbul'a geldiler, sadrazama «Moskofları vatanımızdan çıkarmağa himmet ederseniz size Podelya eyaletini veririz» dediler, çünkü Moskoflar, Lehli ortodoksları güya Lehli katoliklerin şerrinden, kahrından vikaye daiyesile ve hakikati halde Lehistanı istilâ emelile Lehistana girmişlerdi. Vatanlarını, istiklallerini muhafazaya kal kısan Lehlilerin müfrezelerinden bazıları, Kazaklar şiddetle sıkıştırınca, Kırma tâbi Balta kasabasına sığınmışlardı. Bu mültecilerin teslim edilmemesinden dolayı Kazaklar Baltayı ve civarını vurup yakmışlar, katliâm etmişler ve böylece bin sekiz yüz kadar bigünahın kanına girmişlerdi.

Babîâli, Rusyadan tarziye ve tazminat

T.T.K. Bellekten, c. I / sayı: 3-4,
İlkteşrin-1937. s. 641-655.

12 0 TEMMUZ 1993

İLK KIRIM HANLARININ MEKTUPLARI

Fevzi Kurtoğlu

Deniz Lisesi Öğretmenlerinden

Cengizin büyük oğlu Coci oğullarının ve torunlarının kumandası altına giren muhtelif Türk kavimlerinin teşkil ettiği Altunordu Devleti XIII — XVI. asırlarda Hazar - Azak - Karadeniz kenarlarından Baltık ve şimal buz denizine kadar ucu bucağı bulunmaz ovalarda - Evliya Çelebinin dediği gibi heyhat - sahralarında hüküm sürüyorlardı. Macarlar, Lehler, Ruslar ve sair komşu devletlerin hiç biri Altunordu ile boy ölçüşmeğe cesaret edemezlerdi. Bu muazzam Türk hükûmeti Toktamış ile Timurlenk arasındaki müthiş mücadeleden sonra vukua gelen dahili muharebelere sahne oldu ve bu kardeş harplerinin neticesinde yere düşen bir billûr tabak gibi parçalandı. Altunordunun mirasına Cocinin torunları değil, onların bir buyuruğu olan Moskova Grandukaları kondu ve ortaya koca Moskof İmparatorluğu çıktı.

Altunordunun Ejder Han, Kazan, Kasımov, Kırım Hanlıkları gibi parçalarından yalnız sonuncusu Osmanlı İmparatorlarının himayesine dayanarak 1783 e kadar yaşayabildi, diğerleri 15 nci ve 16 ncı asırlarda Moskofların eline geçti. Altunordunun son zamanı ile Kırım Hanlarının Osmanlı himayesine girdiği ilk zamanları tarihi çok karanlıktır. Ne Osmanlı vak'anüvisleri ne hususî tarih yazarları ne de Kırım müellifleri bu devri aydınlatmazlar. Kırımlı Hamdi Kiray, İstanbul Edebiyat Fakültesi mezuniyet tezini hazırlarken Rus membalarından istifade ederek bu mevzu hakkında azçok bir şeyler söylemişti. Bundan sonra Bayan Bedriye Sabit te aynı mevzuu işliyerek (Kırımın Osmanlı İmparatorluğuna eklenmesi meselesi) adile 32 Sahifelik kıymetli bir eser neşretti. Bay Akdes Nimet Kurat ise Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde mahfuz bulunan Altunordu hükûmdarı Uluğ Mehmet Hanın Osmanlı hükûmdarı Murat II ye gönderdiği 1427/831 H. tarihli yarlık hakkında verdiği bir konferansta Altunordu ile Osmanlı hükûmeti arasındaki münasebetlerin çok eskiden başladığını ve Yıldırım

Dr. HALİL İNALCIK (Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Doçenti), Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesi altına girmesi meselesi*:

Fatih devrinin sonlarına doğru Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesi altına girmesi, imparatorluk için birinci derecede önemli bir hâdise olduğuna şüphe yoktur. Bizzat hanlığın sonradan imparatorluk içinde oynadığı mühim rolü bir tarafa bırakalım; o zaman için bu, İstanbul'un zaptından sonra Karadenizi bir Osmanlı gölü haline getirme siyasetinde atılmış büyük bir adım teşkil ediyor ve devleti, şimalde, Altınordu'nun mirası üzerinde yapılan ve bütün şarkî Avrupa'nın mukadderatını tâyin eden büyük siyaset oyununda faal bir rol almaya götürüyordu. Bu kadar devamlı ve şümûllü neticeleri olan bu hâdisenin, nasıl ve hangi âmiller tesiriyle meydana geldiği şimdiye kadar etraflı bir araştırma mevzuu olmamış ve Osmanlı imparatorluğu veya Kırım tarihine ait umumî eserlerde yazılanlar da ekseriya eski vakanüvis rivayetlerinin bir tekrardan ibaret kalmıştır. Kendisine kadar bu meseleleri hiçbir Avrupalı'nın çözmeye çalışmadığından şikâyet eden Hammer, gerek Osmanlı, gerek Kırım tarihi üzerindeki eserlerinde, XVI. asrın sonlarına doğru Arapça umumî bir tarih yazan ve ilk Kırım hanlarından bahseden Cenabî'nin naklettiği rivayeti, hiçbir tenkide tâbi tutmadan aynen aktarmaktan başka birşey yapmamış (*Osmanlı tarihi*, Atâ tercümesi, 149-151 ve *Gesch. der Khane der Krim*, Wien 1856, 32-35) ve bu arada büyük yanlışlara düşmüştür. Hammer'in, Kırım'ın Osmanlılar'a tâbiyyeti hakkında verdiği bu yanlış malûmat, bu güne kadar bütün Osmanlı tarihlerinde tekrarlanmış ve bizim eski mektep kitaplarına kadar girmiştir. Zinkeisen (*Gesch. des Osm. R.*, II, 387), ayrı bir kaynaktan almakla beraber, hemen hemen aynı rivayeti tekrarlamış; son olarak Jorga (*Gesch. des osm. R.* II, 175) Hammer'in verdiği malûmatı kısaltarak nakletmekten başka bir şey yapmamıştır. Osmanlı - Kırım müverrihlerine gelince, onlar da Hammer gibi, esas itibariyle, mezkûr rivayeti Cenabî

* Bu mevzu üzerinde daha etraflı şu tetkikimize de bak. *Yeni vesikalara göre Kırım Hanlığının Osmanlı tâbiliğine girmesi ve ahidnâme meselesi*, Belleten, sayı 30.

'den alarak tekrarlamışlardır¹. Bu rivayete göre, Fatih, Kefe'yi zaptetmek istemiş, kale fethedildikten sonra İstanbul'a gönderilen esirler arasında Mengli Girey de varmış. İstanbul'da padişah onu esirler arasından kurtararak bir saraya yerleştirmiş; bu sırada Eminek beyin, onun tekrar hanlığa gönderilmesini bütün millet namına rica etmesi üzerine, Kırım'a hanı tâyin edilmiş ve böylece Kırım, Osmanlı himayesi altına girmiş.. İşte Kırım'ın Osmanlı imparatorluğuna eklenmesi hakkında bir hakikat gibi kabul olunan rivayet.. Burada, esaretten kurtulan hanın şükran ve minnet duyguları en esaslı unsur olarak gösterilmektedir. Son zamanlarda Bedriye Sabit Tolunay'ın çıkardığı, bu meseleyi konu alan broşüre gelince², Ahmed Rasim ve Rıza Nur beylerin eserlerine kadar (!) pek çok eser karıştırmış görünmesine ve büyük iddialarına rağmen, maalesef, en malûm kaynakları bile doğrudan doğruya kullanamamış sathî bir tetkiktir. Bu mesele hakkında V. D. Smirnov'un *Krimskoe Hanstov*'su³, şüphesiz, hâlâ en esaslı eser mahiyetini muhafaza etmektedir. Fakat mevcut kaynakları dikkatli bir şekilde karşılaştırmakla beraber, o da esaslı bir neticeye varamamış ve başlıca meseleleri muallakta bırakmıştır⁴. Osmanlıları Kefe seferine sevkeden âmiller, Kırım Hanlığının ne suretle ve hangi sebepler tesiriyle Osmanlı himayesini kabul ettiği ve buna bağlı meseleler hakkında şüphesiz en esaslı ve en kat'î malûmat İtalyan ve Osmanlı arşivlerindeki vesikalardan çıkacak ve bizi kroniklerin verdiği birbirine zıd rivayetler arasında bocalamaktan kurtaracaktır. İşte son za-

¹ Bak. Münecimbaşı, *Sahaif ül-ahbar*, II, 698-99; Abdülgaffar Kırımı, *Umdet ü-tevarih*, T. O. E. M. tab'ı s. 98; Mehmet Giray tarihi, Viyana Millî Kütüphanesi, H. O. 86, v. 133-134; Hayru'llah efendi tarihi, VIII, 146-149; yalnız, *Esseb üs-seyyar* (Mırza Kâzım tab'ı, Kazan 1832, s. 74-75), *Tohtabay tarihi* (Evliya Çelebi seyyahatnâmesi, VIII-48); *Gülbün-i Hanan*, (İstanbul 1287, s. 9) daha başka bir rivayet naklederler. Cenabî'den önceki bellibaşlı Osmanlı vakanüvisleri Aşıkpaşazade, Tursun bey, Neşrî, Lütfi Paşa bu vakıadan ya gayet umumî bir şekilde, yahut hiç bahsetmezler.

² *Kırım'ın Osmanlı imparatorluğuna eklenmesi meselesi*, İstanbul 1936.

³ Petersburg 1887.

⁴ Mez. eser, s. 250 vd.

195 TEMMUZ 1993

Emel

Yazı İşleri Müdürü
Serdar KARATAY

İKİ AYLIK FİKİR - KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : 11 + 35 = 46

SAYI : 209

TEMMUZ-AĞUSTOS 1995

KIRIM TATARLARININ KIRIM'DAKİ SON DURUMU

Nail AYTAR

Kırım Tatarları 1980'li yılların son yarısında gönderildikleri topraklardan öz vatanlarına geri dönme imkânı buldular. Bu geri dönüş zaman zaman hızlandı, zaman zaman yavaşladı. Çöken Sovyet emperyalizminin mirasçısı komünist idarecilerin bürokratik engellerinin yanı sıra ağır ekonomik şartlar Kırım Tatarlarının tamamının Kırım'a dönerek yerleşmesine manî olu. Bir tarafta vatan sevgisi diğer tarafta realiteler Kırım Tatarlarına fazla seçenek bırakmıyordu. Ya vatana dönerek çok zor şartlarda ev kurma, işsizlik, eğitim, sağlık problemleriyle uğraşmak, ya da vatana dönüşünü şartların daha iyi olduğu bir zamana ertelemek. Birinci gruba giren 300.000'e yakın Kırım Tatarı sözü geçen problemlerle boğuşmakta şartlarını daha da iyileştirmek için yoğun çaba sarfetmektedir. Özbekistan'daki evini satarak bu parayla ancak Kırım'a dönüş parasını denkleylebilen Kırım Tatarları bir bakıma herşeylerini sıfırdan kurmak durumunda kalmışlardır. Sürgünden vatana gelen ailelerin çadırlarda doğan ilk bebekleri bugün belki bir barakada yaşıyor, ama gene elektrik, su, gaz, sağlık, eğitim imkânlarından mahrumlar ve gene Kırım Tatar bebekleri en fazla ölüyor. Herşeye rağmen Kırım Tatarları vatanda yaşıyor ve kendi topraklarında hızla kök salıyor.

1995 yılı Ocak ayı itibarıyla Kırım Cumhuriyeti resmî rakamlarına göre kaydını yaptıran Kırım Tatarları'nın sayısı 238.339'dur. Bu toplam Kırım Cumhuriyeti nüfusu olan 2.661.620 kişinin yaklaşık % 9'una denk düşmektedir. Kırım'a dönüşün hızlı seyrettiği yıllardan sonra 1994 yılı içinde Kırım'a dönen Kırım Tatarları'nın sayısında belirgin bir düşüşün olduğu gözlenmektedir. Gene resmî kaynakların verdiği rakamlara göre 1994 yılı içinde 8320 Kırım Tatarı Kırım'a gelerek kaydını yaptırdı. Kırım'a gelerek kaydını yaptıran Kırım Tatarları'nın çoğunluğu Akmesit gibi iş imkanlarının daha fazla olduğu şehirlere veya tarım, hayvancılık yapabilecekleri kırsal alanlara yerleştiler.

05 ARALIK 1995

1-7

KIRIM TARİHİ

VEYA

15 TEMMUZ 1993

NECATİ EFENDİ'NİN RUSYA SEFARETNAMESİ

Osmanlı sefaretnameleri hakkında topluca malûmat veren bütün kaynaklarda Defterini Necati Efendinin "Rusya Sefaretnamesi,"nin de yer almakta olduğu görülür. Bu eserin kütüphanelerimizde şimdilik varlığı tanınan üç yazma nüshası vardır. Bunlardan biri ve dergimizde neşredilen metne esas tutulanı, Müverrih Esat Efendi Kütüphanesinin İstanbul'da şimdi Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiş bulunan yazmalar arasında 2278 numarada kayıtlı bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi yazmaları arasında 3880 sayıda diğer bir nüshası olduğu gibi Ali Emiri Efendinin Fatih Millet Kütüphanesinde de, son yıllarda istinsah edilmiş üçüncü bir nüshası 831 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Esat Efendi Kütüphanesinin 1882 de tanzim ve neşredilmiş bulunan kataloğunda bu eserin adı sadece "Sefaretname," olarak yazılmış bulunmakta ve müellifinin ismi de "Emin-üd defter Necati," diye gösterilmektedir. 1854 de İstanbul kütüphanelerinin umumi ve alfabetik bir kataloğunu tanzim etmiş bulunan Rusçuk'lu Osman Bey Zade Ali Fethi Efendinin eserinde¹, Esat Efendi Kütüphanesinde bir "Sefaretname-i Rusya," görülmekte ise de bunun hangi Rusya Sefaretnamesi olduğu bilinmemektedir. Sefaretnameler hakkında şimdiye kadar malûmat veren diğer kaynakların da bu eserin mevzuu ve mahiyeti üzerinde durmuyarak sadece adına baktıkları ve diğer sefaretnamelerden ayırmaksızın Defter Emin Necati Efendinin *Rusya Sefaretnamesi* diye kaydettikleri görülmektedir. Bursalı Tahir Bey merhum, Osmanlı Müellifleri adlı eserinin 1924 te basılan üçüncü cildindeki sefaretnameler listesinde² bu eseri yukarıdaki isimle gösterdiği gibi, o tarihten iki yıl önce Münster Üniversitesinde doçentlik imtihanı veren Prof. Frantz Tscherner'in *Osmanlılarda coğrafya* konulu nümune ders takririne eklediği sefaretnameler listesindeki eksikleri tamamlayarak bu dersin metnini 1928 de Türkçeye çevirmiş olan Prof. Hâmit Sadi Selen de Bursalı Tahir Beye atfen aynı ismi tekrar etmektedir³. Prof. Babinger'in 1927 de neşrettiği "Osmanlı tarihçileri ve eserleri," hakkındaki Almanca kitaba koymuş olduğu sefaretnameler listesinde de⁴, aynı ismi ve aynı kaydı bulmaktayız. 1938 de muharrir Tarih Tan da *Cumhuriyet* gazetesinde sefaretnamelerimizin tam bir listesini vermeğe çalışırken kitabı aynı suretle adlandırdığı gibi 1939 da İstanbul kütüphanelerindeki yazma sefaretnameler hakkında bir lisans tezi hazırlamış olan öğretmen Hidayet Tuncay da bu kitabı yine yalnız bir sefaretname olarak incelemiştir. Ancak Ali Emiri Efendi, eseri kütüphanesine doğru olarak, hem hakiki hem takma adlarıyla kaydetmişse de bu cihet her nasılsa başkalarının pek dikkatini çekmemiştir.

Adı yanlış tanınan bu eser hakkında bugüne kadar esaslı hiçbir neşriyat yapılmamıştır. Eserin asıl adı kitabın sonunda da kaydedilmiş olduğu gibi *Tarih-i Kırım*'dır. ve Kırım'ın Osmanlı idaresinden çıkması ve Kaynarca Muahedesiyle neticelenen 1769-1774

¹] İstanbul, Bayazıt Umumi Kütüphanesi, yazma No. 5092 ve 5093, *El asar ül-Aliye fi Hazain ül-Kütüb ül- Osmaniye*

²] *Osmanlı müellifleri*, C. III, s. 189-190

³] *Türkiyat Mecmuası*, 1928. C. II, s. 313

⁴] *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Franz Babinger, Leipzig 1927 s. 323-332

ANALECTA ISISIANA
XXXIII

ALAN FISHER

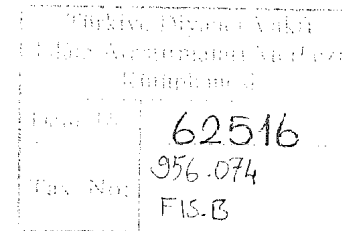
**BETWEEN RUSSIANS,
OTTOMANS AND TURKS:
CRIMEA AND CRIMEAN
TATARS**

©1998 The Isis Press

Published by
The Isis Press
Şemsibey Sokak. 10
Beylerbeyi, 81210 Istanbul
Tel.: 90-216 321 38 51
Fax.: 90-216 321 86 66
e-mail: isis@turk.net

ISBN: 975-428-126-2

First printing 1998

THE ISIS PRESS
ISTANBUL

SOCIAL AND LEGAL ASPECTS OF RUSSIAN-MUSLIM RELATIONS IN THE NINETEENTH CENTURY: THE CASE OF THE CRIMEAN TATARS

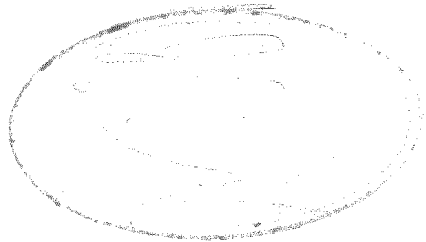
ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS, OTTOMANS AND TURKS:

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS.

The Isis Press, Istanbul 1998, s. 123-136.

IRACA: 37153

The Russian annexation of the Crimean peninsula, whose population at the time was predominantly Turkic and Muslim, opened a chapter in the history of the Tatars that is characterized by a number of important paradoxes. They derived in large part from the fact that the Russians did not consider this annexation "the conquest of a foreign land," but as a "reunification," a "reestablishing of Russian rights to their own land." During the nineteenth century, most Russians believed that:

"The Crimea was in no way a colony because the Crimean land was from ancient times Russian land... The economic development of the Crimea was accomplished by Russians, the towns were built by Russian workers, the fields were tilled in the great majority by Russian peasants."¹

At the same time the Tatars experienced one of the most heavy-handed policies of Russification anywhere in the Empire. Yet it must be said that in the 1920s, the Tatars were among those Soviet nationalities who most successfully developed and maintained a system of National Communism which emphasized Tatar cultural and political identity. This paper will suggest some explanations for this paradox in Russian administrative, social, and cultural policies towards the Crimean Tatars.

Tatar society had been organized before 1783 in the conventional Muslim fashion. Tatar *mirzas* controlled more land and wealth than any other group. On their lands Muslim peasants maintained personal freedom limited only by financial responsibilities to the landowners. Within the Khanate, the Muslim clergy was responsible for the administration of justice and the system of education. The *mirzas* had been accustomed to a high level of political participation through their assemblies (*kurultays*) and offices within the Khan's administration. The Tatar urban classes were important, too, as artisans and

¹P. A. Nadinskii, *Ocherki po istorii Kryma*, Simferopol', 1951, I, p. 168. He speaks of the view held after the Tatar deportation in 1944, but the statement could have been written in the nineteenth century.

13 MARCH 1991

Kırım Savaşı'nda "Türkler" ve "Hintliler"

D 817

Victoria döneminin en zengin ve şatafatlı zamanlarında başlayıp Hint Ayaklanması'ndan hemen önce sona eren Kırım Savaşı, nekolonyal dönemin de girizgâhıdır. İnsanların Batı-Doğu, medeni-vahşi, beyaz-siyah, güçlü-zayıf, zengin-fakir, sömüren-sömürülen anlayışıyla keskince gruplandırıldığı bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu ve onun çatısı altında yaşayan topluluklar, bu tabloya bir türlü sığdırılamamış, farklı zamanlarda ve farklı özelliklerinden dolayı ya birine, ya ötekine ait oldukları zannedilmişti. Kırım Savaşı'yla birlikte Batı'nın Osmanlı'yı ikinci grupta görmek istediği, Osmanlı'nın ise birinci grupta yerini almaktaki kararlılığı gittikçe açıklığa kavuşmuş, bu mücadelenin yankıları ise değişik alanlarda günümüze dek sürmüştür.

Sema Göksel

Kırım Savaşı dendiğinde genelde akla ilk gelenler soğuk, çamur ve hastalık içinde mücadele eden yiğit askerler, Alma, Balaklava ve Inkerman çarpışmaları, başarısız bir askerî yönetim, Florence Nightingale ve basın ilk kez cephede boy göstermesidir. En azından İngilizler tarafından Kırım Savaşı üzerine yazılmış anı ve incelemelerin birçoğunda bu olay ve kişiler başlıca öğelerdir. Ancak bu çalışmaların ortak -ve belki de şaşılacak- bir noktası daha vardır: Osmanlı-Türk askerlerine atfedilen rol.

Savaşa katılanların eve yolladıkları mektuplar, anılar ve daha sonra Kırım Savaşı üzerine yazılmış bazı çalışmalar, Türklerin İngilizler tarafından ne şekilde algılanıp sunulduğu ve Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki söylemin ne şekilde geliştiği üzerine ilginç ipuçları sunar. Bu dönemde insanların savaşa ilgili bilgi edinebilmesinin tek yolu okumak olduğu için, gerek yazılan anı ve incelemelerin, gerek basında, özellikle *The Times*'de, çıkan yazıların itibar gördüğü ve geniş kitlelerce takip edilip tartışıldığı muhakkaktır. Nitekim, basın da, askerlerin ne kadar kötü koşullarda ölüm ka-

Başarılı bir hücum sonrası Lord Raglan (solda), Mareşal Pélissier (sağda) ve Ömer Paşa ile (ortada) toplantı halinde.

186518

SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA

Bilim, kültür ve sanat

Prof. Dr. Mikail Bayram'a Armağan

26 ŞUBAT 2010
MADDE 17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100

Editör: Doç.Dr. Mustafa Demirci

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Em. No:	186518
Tis. No:	056
	Mik.B.

Konya 2003

Kömen Yayınevi

KIRIM TOPRAKLARINDA AHİLİĞİN İZLERİ

Emel KILIÇ*

Ahilik, XIII. yüzyılın ilkyarısından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlarda ve Kırım'da mevcut olan bir esnaf teşkilatı olarak Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlâki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun adıdır. Gerek Selçuklu hakimiyeti sırasında, gerekse Selçuklu sonrası kurulan Türk beylikleri devrinde Fütüvvet¹, ayrı bir gelişme göstermiştir. Anadolu'daki Fütüvvet mensuplarının 13. y.y. ortalarında kendilerini "Ahi" olarak isimlendirmeleri ile Fütüvvet teşkilatından ayrılmış oldular². O zamana kadar Fütüvvet kuralları diye bilinen, övülen güzel huylara, Türk konukseverliğinin de eklenmesi ile Anadolu'daki Türk sanat ve meslek erbabının ortak ilkeleri ve davranışları olarak "Ahilik" adı altında yepyeni bir kuruluş olarak ortaya çıktı³.

Mikail Bayram'a göre Anadolu'da Ahi Teşkilâtının ortaya çıkmasından önce Azerbaycan'ın çeşitli şehir ve kasabalarında Türkmenler arasında Ahilik mesleğine mensup, kendilerine "Ahi" denilen esnaf ve zanaatkar insanlar vardı⁴. Fakat bunlar bir örgüt hiyerarşisi içinde bulunmayan, bir-

*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Uzman Yardımcısı - E-posta: emel.kilic@kulttur.turizm.gov.tr

¹ Ocak, A. Yaşar, "Fütüvvet", T.D.V.İ.A., C.XIII, D.İ.B. Yayınları, İstanbul 1996.

² Fütüvvet Teşkilâtı'nın kökenleri ve Anadolu'ya gelisi hakkında bkz. Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, (ikinci baskı), Konya 1981, s. 3-43; Mikail Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu, (Kısaltma: Ahi Teşkilâtı) Konya 1991, s. 11-30.

³ Ahmet Tabakoğlu, "Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik", XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Etnaf ve Sanatkarların Sosyo- Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri, Kırşehir 1984, s. 42.

⁴ Mikail Bayram, Türkiye Selçuklular'ı Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 7, Ankara 2002, s:258.

migration shows a clear trend towards permanent settling and takes on new and more defined characteristics. The social-juridical consequences related to these transformations are examined here. The second part of the study describes differences between the Italian and the more general European situation. Sizeable Islamic presence in Italy is a relatively new phenomenon, dating back largely to the 1980s. Unlike elsewhere in Europe, Islam has established itself very rapidly. The whole typology of Islamic institutionalized presence characteristic of other European countries is already visible. As elsewhere, the Islamic community—particularly through the action of the UCOII, the most representative umbrella organization—is trying to reach an *intesa* (agreement) with the government to obtain a status comparable with that of other religious minorities. However, as of this writing, the process has not yet officially begun. This can be ascribed in particular to the problem of determining which Islamic body should be taken as the legitimate representative of the Muslim communities. With reference to other juridical problems (mosques, *halal* food, cemeteries, *hijab*, marriage, etc.) the paper defends the position that a sustainable immigration policy should be able to reflect the interests of both immigrants and native inhabitants. The most effective strategy, it would seem, can be worked out within a cross-cultural perspective that recognizes that confrontation and dialogue are possible, indeed necessary, among cultures sharing a common core of values and principles, that is to say, a common acceptance of universal human rights.

Arno Schmitt. *Liwat im Fiqh: Männliche Homosexualität?* (Adobe Acrobat 6.0 PDF file, 413 kB, pp. 49-110). There are a number of changes from the earlier version posted, some of which may affect pagination (31.03.05). HTML version to be posted later.

Abstract: Despite widespread acceptance by (male) society, Islamic jurisprudence condemns anal intercourse—and this is the meaning of *liwat*, not “homosexuality,” or “(male) homosexual behaviour”. The Arab conquest had changed neither the modes of production nor the patriarchal order or sexual mores of Egypt, Syria, Iraq and Iran. In Hellenistic societies the main gender division runs not between male and female, and hetero- and homosexual, but rather between penetrator and penetratable (women, boys, slaves, Jews, eunuchs and dancers alike). To penetrate was normal male desire, but to suffer or to allow penetration was shameful, and to enjoy it worse. Islamic law, on the other hand, prescribes the death penalty for extramarital intercourse—with male or female and whether as penetrator or penetrated. Considering the sources of Islamic law, this paper reasons that neither the Holy Book nor the most authentic and earliest apostolic sayings impose a death sentence for sodomy in this life. But Isma'ilis, Zaidis, most Ja'faris and Shafi'is and many Hanbalites punish *liwat* with the penalty for *zina*; the Malikis and some Hanbalis and Shafi'is decree the death penalty even for the *ghayr muhsan*. Leaving the *ghulat* aside, who, if one is to believe Imami heresiographies, did allow *liwat*, some viewing it as a way to transmit holiness, only the rather marginal Zahiriyah and most Hanafites argue that there is no *hadd*—they impose only *ta'zir*. Although in the classical period some Hanafis believed it to be allowed in paradise, later the Hanafiya narrowed the gap with the other madhahib, either by imposing *hadd az-zina*, or by removing all constraints from *ta'zir*. As to sodomizing one's slaves, only the Hanbalis were unambiguous in their condemnation. The solution to the tension between societal attitude and the *shari'a* is found in strict requirements of evidence: together with general rules of moral conduct, the procedural law makes the execution of the death penalty almost impossible—as long as the sinful and shameful acts take place in private and are denied by the perpetrators.

Seyed Hossein Serajzadeh. *Islam and Crime: The Moral Community of Muslims* (Adobe Acrobat 5.0 PDF file, 199 kB, pp. 111-131). HTML Unicode version.

Abstract: International crime statistics indicate that in Islamic countries crime rates are lower than in other countries. This feature of Islamic countries is most often explained by two factors: a) the relatively low level of development, which has a positive effect on crime rates, and b) the strictness of Islamic penal law. Providing some evidence, this article maintains that the first factor fails to explain properly the difference in the crime rates of Islamic and non-Islamic countries at a similar level of development. It also argues that the second explanation is a reductionist one. Following a

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı
Yayın No: 3

Geliş / Kırık
Kütüphane'de Mevcuttur

23 TEMMUZ 1992

BASINDA DIŞ TÜRKLER
- BİBLİYOGRAFYA -
(MAKALE, YORUM VE HABERLER)
1 Ocak - 31 Aralık 1990

- Kırım 191-194

KIRIM BİLİM VE KÜLTÜRÜNÜN FACIASI*

Yazan: Prof. Dr. Dmitriy P. URSU Hazırlayan: Doç. Dr. Hakan KIRIMLI

tarafından dört Kırım Tatarı öldürülmüştür. Bu kurbanlar halkın yüreğinde öfke ve infial doğurdu. Burada önemli olan tek husus kurbanların milliyetinin Kırım Tatar olması değildir. Milliyetleri ne olursa olsun suçsuz hiç kimsenin kurban edilmesi kabul edilemez!

Bugün Kırım'da barış ve yurttaşlararası uzlaşma tehdit altındadır. Elimizde mevcut olan bilgiler, bazı haydut gruplarının aktif olarak Kırım'da milliyetler arasında çatışma doğurma ve böylelikle hepimize ait olan mal ve mülkleri yeniden taksim etme teşebbüsünde bulundukları sonucunu çıkarmamıza imkân vermektedir. Bu maksatlarla onlar hiç bir şeyden geri kalmıyorlar!

Saygılı yurttaşlar! Yalnızca umumî irademiz, yalnızca milliyet farkına bakmaksızın birliğimiz, haydutları ve onların hâmlerini durdurabilir. Kırım Tatar Milli Meclisi Kırım'ın bütün sâkinlerini provokasyona âlet olmamaya, sağduyu ve metaneti muhafaza etmeye ve kamu düzenini korumak üzere güçlerini birleştirmeye çağırır.

Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanlık Divanı

28 Haziran 1995

26 EKİM 1995

Kırım Tatar halkının tarihî vatanından sürgün edililişinin üzerinden 50 yıl geçmiş olması, bu facianın köklerini aramak üzere bizleri tekrar tekrar geçmişe dalmaya mecbur kılmaktadır. Çok eski asırların derinlerine, Korkunç İvan dönemine gitmeye gerek yoktur. Sürgünün asıl sebepleri, üç yıllık kanlı mücadeleyi müteakip 1920 yılının sonunda yarımada kurulan siyasî rejimin esaslarında gizlidir.

1921-1941 arasındaki yirmi yıllık devrin Kırım tarihinde gayet gergin ve kargaşalı bir dönem olduğuna hiç şüphe yoktur. Bir açıdan o günlerin üzerinden henüz çok vakit geçmemiş olmakla birlikte, 1920'li ve 1930'lu yılların kişileri ve olayları hakkında bundan daha eski dönemlere nisbeten daha az bilgiye sahibiz. Bu durum, bir taraftan belgelerin gizlenmiş olması ve gerçeği bilebilmek için gereken kaynakların mevcut olmayışıyla, diğer taraftan da 1952 Mayıs'ında yapılan toplantının¹ kararları gereğince tarihin doğrudan doğruya tahrif edilmesi ile izah edilebilir.

Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarihinin değerlendirilmesinde görülen karışıklık ve muğlaklık, Kırım Tatar halkının bu yirmi yıllık dönem içinde tam manâsıyla bir muhtariyete sahip olmayışı ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, siyasî ve iktisadî yönetim kadrolarının çoğu (Sovyetler Merkezî İcra Komitesi ile Halk Komiserleri Sovyeti'nin Başkanları [yani Cumhurbaşkanı ve Başbakan]) yerli halka mensup olanların elindeydi ve bu açıdan hiç bir tereddüt yoktu. Kırım Cumhuriyeti'nin muhtariyeti bazı tarihçilerin düşündüğü gibi sahte değildi; ancak bu muhtariyet komünist partokrasi diktatörlüğü şartlarında uygulandı. O devirde muazzam ülkeyi idare eden bütün dizginler tek bir merkezde toplanmıştı.

Kırım'daki idarî mekanizmayı Tatarlaştırma siyaseti bir ölçüde resmî karakter taşımakta olup, mahallî idare tarafından oldukça sabote edildi.

* Kırım Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardığımız bu makalenin aslı Akmesit'te yayınlanan Yañı Dünya gazetesinin 18 Mayıs 1994 tarihli nüshasında derc olunmuştur (H.K.).

1 Kırım Tatarlarının Kırım'dan sürülmesini müteakip Sovyet akademisyenlerinin Kırım'ın tarihini tamamen tahrif edilmiş şekilde yeniden yazılmasının karara bağlandığı "akademik" konferans. Bu toplantıdan sonra Sovyet resmî görüşüne göre Kırım tarihi yazılırken Kırım Tatarları ya yok sayıldılar ya da son derece menfi rol oynamış geçici istilâcılar şeklinde tasvir edildiler (H.K.).

grubu muhafaza eden ve gruba hizmet veren kurumlar, xiv. Dışa kapalıdır.²⁰ Meluncanlar toplumu, Amerika'da yukarıda sayılan kriterlerin çoğunun birbirine bağladığı bir etnik gruptur. Ancak mevcut bazı ortak değerler yeni yeni açıklığa kavuşmaktadır ve araştırmalar devam etmektedir. Bu konudaki özellikle bu grubun seceresinin nereye uzandığı konusunda yukarıda verilen bilgiler, Meluncanların Akdenizli ve Orta Doğu'lu (ve Türk soyundan) olmaları konusunda "tesadüf" olarak nitelendirilemeyecek bulgulardır.

10.130

S. 25 - 60

GİRAYLAR'DAN CEMİLOĞLU'LARINA GÜNÜMÜZ KIRIM'I VE KIRIM TATAR TÜRKLERİ HALK İNANÇLARI

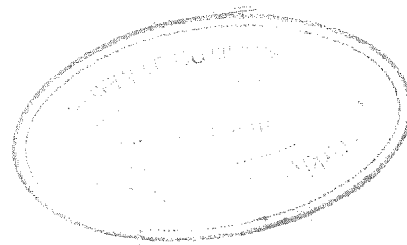
Dr. Yaşar KALAFAT

Kırım Muhtar Cumhuriyeti 26.000 km²'lik bir yarımadadır. Başkenti Simferepol (Akmescit)dir. Yarımada yaklaşık 2-3 milyon insan yaşamaktadır. Nüfusun etnik gruplara göre dağılımı;

Rus	: 1.450.000-1.500.000
Ukrayna	: 500.000 – 550.000
Tatar Türkü	: 300.000
Ermeni	: 5.000
Rum	: 3.400 – 3.500
Alman	: 2.500
Bulgar	: 1.200 – 1.500
Karaim	: 800
Kırımca	: 650 - 700
Yahudi	: 30.000 şeklindedir.

Kırım Tatar nüfusu Sünnî Hanefî'dir. Kırım'da din hizmetleri, Kırım Müslümanları müftülüğüne yürütülmektedir. Müftülüğün aylık "Hidayet" isimli bir yayın organı vardır.

Kırım Özerk Cumhuriyetinin toplam nüfusu 2.670.000'dir. Bu miktarın % 67 Rus (1.500.000), % 22 Ukrayna, % 10'u Kırım Tatarıdır. Kırımda ayrıca 5.000 Ermeni, 3.400 Rum, 2-3 bin Alman, 1-2.000 Bulgar, 800 kadar Karaim (Musevi Türk), 600-700 kadar Kırımca (Musevi Türk), 30.000 kadar gizli-açık Yahudi vardır. Kırım'dan R.F.'na Rus göçü devam etmekle beraber, sayfiye bölgesi karakteri taşıdı-

²⁰ Stephan Thernstrom, der., Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, 2. B., Cambridge, Massachusetts and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1981, s. vi.

gösterileri de hemen başlıyordu. Meşkov'a bağlı güvenlik güçleri tarafından sarılan Parlamento önünde yapılan gösterilerde Kırım Tatar Millî Kurultayı Grubu en ön safta yer alarak demokratik anlayışını da açık bir şekilde gösteriyordu. Meşkov'un fesih kararına rağmen toplanan Yüksek Sovyet, fesih kararının hiçbir kanunî hükmü olmadığını ve resmî kuruluşların buna uymaması gerektiğini duyuruyordu.

14'ü Kırım Tatar Millî Kurultayı Grubu'na mensup, 98 üyeden oluşan Yüksek Sovyet arka arkaya aldığı kararlarla Cumhurbaşkanının bütün yetkilerini elinden alıyordu.

Kullandığı silâhı geri tepen ve tamamen kendisine çevrilen Meşkov, aynı zamanda Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma'nın "Sıfır Çözüm", yani alınan kararları karşılıklı geri çekme teklifini Yüksek Sovyet'e sunuyor, ancak başarılı olamaması üzerine fesih kararını geri çekiyordu.

Meşkov'un, aceleci, acemî ve son derece tehlikeli tutumu kendisini yalnızlığa itiyordu. Hükûmet üyeleri dahil pek çok şeyi Moskova'dan temin eden, Yüksek Sovyet'i, yani parlamentoyu hiçe sayan, hele hele kendisini iktidara taşıyan Kırım'daki "Rusya" Bloku'nu ihmal ederek onları iktidardan uzak tutan temelsiz politikası desteğini tamamen kaybediyordu.

Şu anda Cumhurbaşkanlığı'nın tamamen temsili olduğu Kırım'da Yüksek Sovyet'e dayalı olarak kurulan hükûmetin başına bir Ukrayna ve aynı zamanda Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma'nın da dünürü olan Anatoliy Françuk getirildi. Kırım Tatar Millî Kurultayı Grubu'ndan Dr. İlmî Ümer'in Başbakan Yardımcısı, Edem Ennan'ın Sosyal Güvenlik Bakanı olarak yer aldığı yeni Kırım Hükûmeti 13 Ekim 1994 günü Yüksek Sovyet'den güven oyu olarak çalışmalarına başladı.

Bugün siyasî yapının tamamen değiştiği Kırım'da, yapılan ve yapılacak olan politik hamlelerin kimlere fayda sağlayacağını zaman gösterecektir. Ancak Kırım Tatarları'nın problemlerini tamamen çözümsüzlüğe iten Meşkov'un safdışı kalması Kırım Tatarları için bir kayıp olmayacaktır.

Kırım Tatarları'nın tamamen aleyhine olan politikacıların bazılarının ayaklarının kaydığı Kırım'da önümüzdeki günlerde daha farklı durumların ortaya çıkması da pek şaşırtıcı olmayacaktır. Görülen odur ki, Kırım'ın siyasî geleceği hakkında gerek Ukrayna, gerekse Rusya mevcut politikalarını gözden geçirmek zorundadır. Ancak Kırım'ın asıl sahipleri olan Kırım Tatarları hesaba katılmadan ve onların vatanlarına dönüşlerine ve durumlarının iyileştirilmesine yönelik süratli düzenlemeler yapılmadan Kırım'ın siyasî geleceğini belirlemek hususunda alınacak kararlar ve yapılacak çalışmalar sadece çözümsüzlük getirecektir.

KRİZ BÖLGESİ OLARAK KIRIM YARIMADASI VE GÜNÜMÜZDEKİ KIRIM TATAR MİLLÎ HAREKETİ (1991-1994)*

Yazan: Dr. Svetlana ÇERVONNAYA
Türk. Çev.: Yrd. Doç. Dr. İbrahim YILDIRAN

1994'de Kırım'da ortaya çıkan karmaşık etno-politik durum, hemen hemen zıt istikametlerdeki bazı değişik güçlerin çatışmasından kaynaklanmaktadır.

Bir yanda, partileri, grupları ve Kırım'ın organize olmayan halk kitlerini içinde barındıran güçlü bir Rus yanlısı hareket durmaktadır. Bu harekete, sadece Kırım sakinlerinin önemli bir yüzdesini meydana getiren Rus halkı değil (1989'da % 67, 1993'de % 61.1), ayrıca Ruslaştırılmış ve Rusya ile birlik için karar vermiş olan bir kısım Ukrayna halkı da dahil olmak üzere, bir çok değişik millî grup üyeleriyle, Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Beyaz Ruslar ve diğer azınlıklar da katılmaktadır⁽¹⁾. İlyce yaygınlaşan geçim sıkıntısı, ekonomik durumdan dolayı oluşan kitlevî memnuniyetsizlik, malî inkıraz tehlikesi ve her türlü mala karşı duyulan şiddetli açlık yanında, tedavi ve kaplıca bölgesi ve narenciye pazarı olarak Kırım'a nisbî bir refah sağlayan Rusya ve eski SSCB'nin diğer bölgeleriyle olan geleneksel bağlantıların kopuşundan duyulan hoşnutsuzluk, bu harekete temel teşkil etmektedir.

Ayrıca bu hareket, ana üssü Rus yanlısı ve Ukrayna karşıtı, "Rus savaş kahramanlığı şehri" Akyar (Sevastopol) olan Ordu'nun (Karadeniz Filosu'nun büyük bir kısmı) pozisyonu ile daha da güçlenmektedir. Buna bağlı

(*) Almanca'dan Türkçe'ye çevirdiğimiz bu makale daha önce hiç bir yerde yayınlanmamış olup, ilk defa olarak Emel Dergisi'nde dercolumaktadır(ç.n.).

(1) 1989 nüfus sayımına göre Kırım'da yaşayanların sayısı 2.455.900'dür. Halklara göre dağılım ise şöyledir: 1.688.200 Rus, 719.094 Ukrayna, 51.412 Beyaz Rus, 44.201 Kırım Tatarı 18.666 Yahudi, 10.804 Ermeni, 11.802 İdil-Ural Tatarı, 3.265 Alman, 3.008 Bulgar, 2.798 Rum, 5.994 Leh, 1.032 Çingene, 898 Eston, 898 Karaim v.s. Bununla birlikte, "SSCB'nin değişik halklarının az sayıdaki temsilcileri de dahil olmak üzere, milliyetlerin toplam sayısı 120'ye ulaşmaktadır. Bu rakamlar, sayıları 1989'da önemli ölçüde artan Kırım Tatarlarının gerçek durumlarını yansıtmamaktadır. Kırım yönetiminin 1.1.1993 tarihli verilerine göre, Kırım'ın 2.5 milyon olan toplam nüfusunun % 9.6'sını -yaklaşık 240.000 kişi- Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Kırım'ın diğer iki yerli halkından Karaimler 843 ve Kırımçaklar 620 kişidir. Sürgün edilmiş ve şimdi Yarımada'ya geri dönmüş olan halkların nüfusu: Ermeni 4.696, Rum 3.392, Alman 2.558, Bulgar 1.363. Bu veriler sürekli değişime uğrayabilmektedir.

Dr. Özalp Gökbiçgin
K. Kütüphane

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No. 289
Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 58
Araştırma Serisi No. 48

1532 - 1577 YILLARI ARASINDA
KIRIM HANLIĞI'NIN
SİYASÎ DURUMU

Dr. Özalp GÖKBİLGİN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Doçenti

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	20310
Tasnif No:	956.038 GÖK. K

Cumhuriyetin 50. Yılı
Armağanı

Sevinç Matbaası, Ankara - 1973
Tel : 25 03 53

D. 1949

XIX. ve XX. Asırlar Dönemecinde İlya Kazas ve Kırım Türk Halklarının Eğitimi Meselesi

Viktor Yuryeviç Gankeviç^x

Çev. : Zinnur Ablâziyev-İbrahim Maraş^{xx}

07 TEMMUZ 1999

Kırım'ın dini ve etnik tarihçesi çeşitli dinlerin taraftarları ile farklı kültürler arasındaki verimli etkileşimin birçok örneğiyle doludur. Bunun

- x Viktor Yuryeviç Gankeviç, Doç. Dr. (1968-): Ukrayna-Akmescit(Simferepol) Devlet Üniversitesi Tarih bölümünden "Gaspıralı'nın Sosyo-politik ve Eğitim Faaliyetleri" isimli teziyle mezun olan (1992) Gankeviç, 1995'de "İ. Gaspıralı'nın Hayatı ve Faaliyetleri 1851-1914" isimli teziyle Ukrayna Zaporozje Devlet Üniversitesinden bilim namzeti ünvanı aldı. 1995'den itibaren Akmescit Devlet Üniversitesi'nde Tarih Kürsüsünde Asistan olarak çalıştı. 1997'de aynı Üniversitede Öğretim Görevlisi oldu. 1998'de Kırım Devlet Endüstri ve Pedagoji Enstitüsü'nde Tarih ve Felsefe Bölümü Başkanı oldu. Ulusal ve Uluslararası birçok toplantıya katılan Gankeviç'in Ukrayna ve Türkiye'de bazı yayın organlarında yazıları yayınlanmaktadır. Bunlar arasında Yıldız(Kırım), "Visnik Natsionalnoy Akademii Nauk Ukraini(Ukrayna Milli İlim Akademisi Dergisi) ve Emel (Ankara) gibi dergileri sayabiliriz. Otuzdan fazla çalışması olan Gankeviç'in önemli eserlerinden ikisi şunlardır: " Oçerki İstorii Kırımsko-Tatarskovo Narodnoy Obrazovaniya(Kırım Tatar Milli Eğitim Tarihi Üzerine Makaleler) , Akmescit 1998 ve "Jizn i Deyatelnost İ. Gasprinskovo 1851-1914(İ.Gaspıralı'nın Hayatı ve Faaliyetleri, 1851-1914), Akmescit 1995.
- xx Zinnur Ablaziyeve, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencisi; İbrahim Maraş, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

Kırım

CRIMEA

Dynamics, Challenges,
and Prospectsedited by
Maria DrohobyckyAmerican Association for the
Advancement of Science

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	186126
Tbs. No:	947.73 CRI. D

ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC.

1985 Boston

Şubat 2010

NADİYE YATIRILANDIĞI
SONRA GİLEN DOKÜMAN

Vakıflar Dergisi, c. 35, 2007 Ankara, ss. 117 - 138

30 KASIM 2008

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D143

117

*Yard. Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR

**ARSLAN GİRAY HAN VE KIRIM'IN YENİDEN
İMÂRINDA VAKIFLARIN ROLÜ**

Diğer

Kaparı çekildi

25 TEMMUZ 1992

Xesim

KIRIM_{VE} KUZAY AZERBAIJAN'DA TÜRK ESERLERİ

OKTAY ASLANAPA

165176

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu:84

Kırım

OSMANLI BELGELERİNDE KIRIM SAVAŞI (1853-1856)

24 Ocak 2008

T.C. Milli Arşiv ve Kütüphane Bakanlığı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	165176
Tas. No:	956.0742 OSM.B

ANKARA 2006

7.11.1988
KIRIM

280 - Kırım Türklerinin II. Dünya Savaşında Sovyet Ordusundaki
Yararlılıkları. 81 s. Ek: 8 fotokopi Yöresel Dilçisi

Nermin EREN

Tez Dan.: Doç.Dr. Nadir DEVLET

Kabul Tarihi: 5.8.1988

(Yakınçağ Tarihi)

M. Onlu.

18 Mayıs 1944 tarihinde, Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile Kırım Tatarları anavatanlarından Ural, Sibirya, Kazakistan ve Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine sürgün edilmişlerdi.

Bu araştırmada, çeşitli kaynaklar, özellikle Özbekistan'ın Taşkent şehrinde yayınlanan Lenin Bayrağı gazetesi ve Yıldız dergisi taranarak elde edilen verilerle, Sovyet ordusunda Almanlara karşı

mücadele eden ve daha sonra sürgün edilen Kırım Tatarları arasında yararlılıkları Sovyetler Birliğinin madalyaları ve nişanları ile belgelenen şahıslar ve aileleri olduğu kanıtlanmaktadır. Bunlardan bir kısmının biyografileri, savaş sonrası durumları ortaya konmuş, haklarında fazla bilgi edinilmeyen diğer bir kısmının ise isimleri verilmiştir. Çalışma genel bir değerlendirme ile son bulmaktadır.

Russian Policy and the emigration
of the Crimean tatars to the Ottoman Empire

Mark Pinson
Güney-Dogu Avrupa Arastirmaları Dergisi 1972
I, 37-55

KIRIM

TARİH

KIRIM

18033A MARKEVICH, A. I. Pereseleniya
kruimskikh tatar v Turtsiyu v svyazi c
dvizheniem naseleniya v Kruimu. (La
migration des tatars de la Crimée en
Turquie dans ses rapports avec le mouve-
ment de la population en Crimée.) Bull.
Acad. Imp. Sci. 7 ser., 1928, pp. 375-405;
1929, pp. 1-16

Kırım'da halk hareketleriyle
ilgili olarak Tatarların Kırım'dan
Türkiye'ye göçü

1988 Yılı

Yüksek Lisans 7 OCAK 1996

-111002 KIRIM
-130415 TATARLAR

Göl, Ayla: "Sovyetler Birliğinde Kırım Tatarlarının Yer Değiş-
tirmesi", Yüksek lisans tezi (Danışman: Prof. Dr. Türkkaya
ATAÖV), 100 s. Anl. D. Sos. Bil. Ens. Hukuk, Prg.
Kamu Yür. ve Siyaset Bil. A. D.

TARİH

KIRIM

TATAR

PINSON, M. Russian policy and the emigration
of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire,
1854-1862. Güney-Dogu Avrupa Arastirmaları
dergisi 2-3(1973-74), pp. 101-114.

Rus politikası ve Kırım
Tatarlarının Osmanlı
İmparatorluğuna göçü
1854-1862

TARİH

KIRIM

PINSON, M. Ottoman colonization of the
Crimean Tatars in Bulgaria, 1854-1862.
VII Türk tarih kongresi, II. cilt, 1973,
pp. 1040-1058.

Bulgaristan'daki Kırım
Tatarlarının Osmanlı
İmparatorluğuna, 1854-1862

1. Osmanlı İmparatorluğu
2. Kırım Tatarları
3. Ruslar

PINSON, M. Russian policy and the emigra-
tion of the Crimean Tatars to the Ottoman
Empire, 1854-1862. Güney-Dogu Avrupa araş-
tırmaları dergisi 1(1972), pp. 37-56.

Rusya politikası ve Kırım Tatarları
nın Osmanlı İmparatorluğuna
göçü, 1854-1862

KIRIM HANLIĞI
OSMANLI İMPARATORLUĞU
Tez Lisans ERT

860

Kırım hanları ile Osmanlı İmparatorluğu arasında cereyan eden görüşmelere ait
bazı mektuplar 1732-1736 /

Emel Ertan.-

[y.y.: y.y.], 1970-191.

[4], 74 yaprak 30 cm.

Tez (Lisans).- - İstanbul Üniversitesi

17 NİSAN 1995

BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

-KIRIM
-KARLAŞA
ARAŞTIRMACI
TEZİN ADI

TÜRÜ
DANIŞMAN
ÜNİVERSİTE ve BÖLÜM

BİTİŞ TARİHİ
BASILDIĞI YER-TARİH
veya
BULUNDUĞU KÜTÜPHANE :

: Abdullah Saydam
: Kırım ve Karaköy Edebiyatı

: Doktor
: Bayram Kodaman
: 19 Mayıs 1995, 11.04.04

: 1992
: Sos. Bil. Ens. Samsun

947.073
KL.W

Klapka, George

IRUKA

The war in the east: from the year 1853 till
July 1855 / by George Klapka; translated by A.
Mednyansky.- London: Chapman and Hall, 1855.
viii, 181 p.: 1 fold map; 20,5 cm.

1. Crimean War, 1853 - 1856 I. Mednyansky,
A. (tr.) II. Title

7082

08 OCAK 1994

-111002 KIRIM -130415 TATARLAR

Tez başlığı: Kırım Tatar Türklerinde BASIN (1881-1990).

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Erkan. Sos. Bil. Ens. Hukuk, Prg.

Tezi hazırlayan: Kemal Çapraz. Ens. no: Tarih: 1990.

720.9561
AS.K Aslanapa, Oktay

Kırım ve Kuzey Azerbeycan'da Türk eserleri/
by Oktay Aslanapa.- İstanbul: İstanbul Fetih
Cemiyeti, 1979.
viii, 151 p.: 106 ill.; 27 cm.- (İstanbul
Fetih Cemiyeti; 78)

1. Turkish Architecture, Crimea 2. Turkish
Architecture, Azerbaijan I. Title II. (Series)

1844

KIRIM

CEZAYİR

SİDİ MUHAMMED

O. İSMAIL

14502 BEN CHENEB, M. La guerre de
crimée et les algériens, par le Cheikh
Sidi Mohammed ben Isma'il d'Alger. RA
51 (1907), pp. 169-222

Seyh Sidi Muhammed
ben İsmail (Cezayirli) in
yardığı Kırım Savaşı ve Cezayirli

Kırım Savaşı

21725 DRUZHININ, N. Vostochnaya
voina (1853-1856). (La guerre d'Orient.)
Istorik Marksist, 1940 (2), pp. 112-128

TARİH

KIRIM SAVAŞI
İSTANBUL

4807 IORGA, N. Un voyageur anglais à
Constantinople pendant la guerre de
Crimée. Rev. hist. du Sud-Est eur. 16
(1939), pp. 305-310

Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da
bir İngiliz seyyahı

2097 OSTAPCHUK, V. The publication of documents
on the Crimean Khanate in the Topkapı Sarayı:
the documentary legacy of Crimean-Ottoman
relations. Turcica, 19 (1987) pp.247-276

06 MAYIS 1993

TARİH

KIRIM

10284 DUZINCHEVICI, Gh. Polonais et rou-
mains durant la guerre de Crimée. Rev. roum.
hist. 16 (1977) pp. 17-24.

Kırım Savaşında Polonyalılar
ve Rumunlar.

KIRIM

11837 PANSINI, G. L'Austria e il Regno delle
due Sicilie durante la guerra di Crimea. Mitt.
östr. Staatsarchiv 31 (1978) pp. 232-257.

Kırım Savaşında Sicilya
Kralı ve Avusturya.

5503 JAEGER, P.G. Le mura di Sebastopoli: gli italiani in
Crimea 1855-56. Milan: Mondadori, 1991. 382pp.

TARİH

KIRIM

10264 CONACHER, J.B. Lessons in twisting the
lion's tail: two sidelights of the Crimean War.
Policy by other means. Essays in honour of C.P.
Stacey, ed. M.Cross and R.Bothwell, Toronto,
1972, pp. 77-94.

Batman'ın Osmanlı barışçılığı
(hidematları) alınması sonucu
Kırım Savaşını dolaylı olarak
aydınlatması ve olay

20 ARALIK 1994

R2451 War correspondents: the Crimean War. By Lambert,
A. & Radsey, S. Stroud, 1994.
Robins, C. Journal of the Society for Army Historical
Research, 72/291 (1994), pp.198-199 (E)

KIRIM (31-2, 30-7, 109-11 381-2.)

Muslims Under The Chas

J.G. Tenceri 947/207/TİM-M

29 OCAK 1993

KIRIM,

B. Majerzık,

"Principales medreses en
Russie"

Medrese polr

Kırım (Coş)

Çelik, C. S.

"Kırım sahraları ve Mangıt-Nagay-
lar, Kalmuklar." Millî Eğitim ve
Kültür, Ankara

1982/4 sayı 14 ss 46-60

Fisher, Prof. Alan W.

"Rusya'nın Kırım'ı ilhakı 1772-1782,"
Emel, İstanbul.

1972/13 sayı 72 ss. 14-21

Dede, Abdurrahim

İbn Batuta'ya göre Kırım
Türklerinin gelerek ve gidenek
leri / A. Dede. -- ss. 92-98; 24
sn.

Türk Dergisi Arastırmaları Dergisi
-- I. c (s. 5), NISAN 1980 (İSTAN-
BUL)

I-Makale adı II-Makale
İBN Batuta

as.

"KIRIM"

Holt, Lambton, Lewis, "The Cambridge...", C. 1A,
5, 333-336, 500-502, C. 1B, 627-628, 639-642

Bazgöz, A.

"Rus hakimiyeti altında Kırım."

Emel özel sayı, İstanbul.

1983/34 sayı 135 ss. 210-230

Bursalı Mehmed Tahir

"Kırım meşâhin.", Neşre haz. Husein
Aksoy. İslâm Medeniyeti Mecmuası.

1982/5 sayı 4 ss. 67-87

Russian Policy and The Emigration of
Crimean Tatars to Ottoman Empire

1854-1862

Göney-Doğu Avrupa Arş. Dergisi 1973-74

II-III - S. 104-114

KIRIM

"Özenbaşlı, Dr. Ahmet

"Çarlık hakimiyetinde Kırım Faciası"

Emel, İstanbul.

1978/19 sayı 109 ss. 28-35

1979/19 sayı 110 ss. 26-34

"Özenbaşlı, Dr. Ahmet

"Çarlık hakimiyetinde Kırım Faciası 4.5"

Emel, Ankara.

1978/18 sayı 107 sf. 20-31
108 sf. 16-24

19 EKİM 1998

1853-1863 yıllarında Kırım'dan Osmanlı topraklarına yapılan göçler. KAZAS, Elvira. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Ens. İstanbul, 1994. 95 s., 78 ref.
Danışman: Doç. Dr. İlhan Şahin. Dili: Tr.

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"Özenbaşlı, Ahmet

"Çarlık hakimiyetinde Kırım Faciası"

Emel, Ankara.

1978/18 sayı 106 sf. 21-26

1393 KAMIŃSKI, A.S. Republic vs. autocracy: Poland-Lithuania and Russia, 1686-1697. Cambridge (USA): Harvard Ukrainian Research Institute, 1993. 312pp.
[Incl. much on Tatars, Crimean Khanate & Ottomans.]

18 EKİM 1999

Karm

1 SUBAT 1993

Abdurrahman (Prof. Dr.), "Kırım Türklerinin Esaret Türküleri Türk Musikisinin Dünyaya
Bugünü, Yarını", Ankara, (1986), 191 - 199.

06 MAYIS 1993

X KIRIM
JAWAB

3127 VASÁRY, I. A contract of the Crimean
khan Mangli Girāy and the inhabitants
of Qir-q-er from 1473/79. *Central
Asiatic Journal*, 26 (1982) pp.289-
300.

MADE IN HOLLAND
SONRA GÖLEN GÜZÜMAN

Lim

- TATAR
- KIRIM

12 Haziran 1993

100

Istoricheskoe i diplomaticheskoe sobranie dīel' proiskhodivshi' mezhdū Rossiyskimi velikimi kniaz'iami i byvshimi v' Krymŕe Tatarskimi tsar'iami, s 1462 po 1533 god'. Zapiski odesk-kago obshchestva istorii i drevnostei 5 (1863), pp. 177-420.

KIRIM, TATAR

6 1993

KIRIM

16 ULM 1993

MEMETOV, A. Nekotorye foneticheskie izmeneniya glasnykh zvukov v persidskikh leksicheskikh zaimestvovaniyakh v krymsko-tatarskom yazyke. ST 1973(5), pp. 111-114.

KIRIM TATAR

26 Ocak 1993

-Kırım

ÖZKAYA, A.Teoman

"Kırım Savaşı" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Danışman:Doç.Dr.Mustafa Keskin) Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim dalı,1991,s.189.

24 MAYIS 1996

09591 POTICHNYJ, P.J. The struggle of the Crimean Tatars. *Canadian Slav.papers* 17 (1975), pp. 302-319.

Kırım
Tatar
12 Haziran 1993

i. Crimean Tatar

EVLIYA ÇELEBİ. Tatarische Sprachproben aus der Dobrudscha; aus dem III. Bande der Reisebeschreibung [GOW, 222,] übersetzt von J. v. Hamrer. *Fundgruben des Orients* 5 (1815), p. 84.

KUNOS, I. A dunai tatárak nyelvérol. (The language of the Danube Tatars.) *Keleti szemle* 5 (1904), 297-304.

L'origine turco-tatara degli etruchi. *Archivio di letteratura biblica ed orientale* 2 (1880), 129-144, 173-180.

5002 14895 10

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

2834 WILLIAMS, Brian Glyn. The formation of a diaspora: the Crimean Tatars of Turkey, and the Balkans and Central Asia. *Bulletin of the Royal Institute for Inter-Faith Studies*, 3 i (2001) pp.59-89

Kırım
Tatarlar

57 50041 2005

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

2407 SAYDAM, Abdullah. The migrations from Caucasus and Crimea and the Ottoman settlement policy (1856-1876). *The great Ottoman-Turkish civilisation. Vol. 2: Economy and society.* Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.584-593

VEINSTEIN, G.

Les Tatars de Crimée et la seconde élection de Stanislas Leszczyński.

Cahiers du monde russe et soviétique 11 (1970), pp. 24-92

Tatarlar
Kırım

07 MART 1994

973. Agar, Mehmet E.: Kırım Türkçesi kılavuzu / Mehmet Emin Agar. - İstanbul, 1991. - 64 S. - (Yaşayan Türk şiveleri dizisi ; 1)
Inhalt: Einführung in das Krimtatarische. - Text türk.
9 E 5908

29 AGU 2006

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

1216 BOGOMOLOV, Alexander. Islamic knowledge in Ukraine. *ISIM Newsletter*, 14 (2004) pp.20-21. Also available online at <http://www.isim.nl> [Crimea & Crimean Tatars.]

R107 Islamic art and architecture in the European periphery: Crimea, Caucasus, and the Volga-Ural region / Ed. Kellner-Heinkele, Barbara & others Wiesbaden, 2008 Blair, Sheila S. *Islamic Studies*, 48 iv (2009), pp.591-593 (E)

10 2007 2011

- 910 KIRIMLI, Hakan. The famine of 1921-1922 in the Crimea and the Volga Basin and the relief from Turkey. *Middle Eastern Studies*, 39 i (2003) pp.37-88. Also online at [http:// www.ingentaselect.com](http://www.ingentaselect.com)
- 911 KOROSTELINA, Carina. The multiethnic state-building dilemma: national and ethnic minorities' identities in the Crimea. *National Identities*, 5 ii (2003) pp.141-159. Also online at <http:// www.metapress.com> or <http:// www.ingentaselect.com>

- 779 KIRIMLI, Hakan. The famine of 1921-1922 in the Crimea and the Volga Basin and the relief from Turkey. *Middle Eastern Studies*, 39 i (2003) pp.37-88. Also online at <http:// www.ingentaselect.com>

- 5505 PALMER, A. *The banner of battle: the story of the Crimean War*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1987. 289pp.

- 05644 FISHER, Alan. *The Crimean Tatars*. Stanford: Hoover Inst. Press, 1978. (Hoover Inst. publication series, 166. Studies of nationalities in the USSR.)

GOKBILGIN, Ozalp

Quelques sources manuscrites sur l'époque de Sahib Giray Ier, khan de Crimée (1532-1551) à Istanbul, Paris et Leningrad.

Cah. monde russe et soviétique 11 (1970), pp. 462-469

Kirim

12 Haziran 1993

GOKBILGIN, Ozalp et DESANE, Dilek

Le Khanat de Crimée et les campagnes militaires de l'empire ottoman fin du XVIIe - début du XVIIIe siècle.

Cah. monde russe et soviétique 11 (1970), pp. 110-117

Kirim

12 Haziran 1993

12 Haziran 1993

KOWALEWSKI, D. The Crimean Tatars: ten years of rehabilitation. *Ethnic groups* 2 (1978) pp. 343-358.

12 Haziran 1993

12 Haziran 1993

3112 JAMES, L. 1854-56 Crimea: the war with Russia from contemporary photographs. Thame: Hayes Kennedy, 1981. 200pp.

- 09590 KOWALEWSKI, D. The Crimean Tatars: ten years of rehabilitation. *Ethnic groups* 2 (1980) pp. 343-358.

12 Haziran 1993

Kirim Tatars

- 09589 FISHER, A.W. Social and legal aspects of Russian-Muslim relations in the nineteenth century: the case of the Crimean Tartars. *The mutual effects of the Islamic and Judeo-Christian worlds*, ed. A. Ascher et al., Brooklyn, 1979, pp. 77-92.

12 Haziran 1993

Kirim Tatar

04 KASIM 2011

0113 Deal, Roger A.
Crimes of honor, drunken brawls, and
murder : violence in Istanbul under
Abdülhamid II / Roger A. Deal. -
Istanbul : Libra Kitapçılık ve Yayıncılık
Ticaret Ltd, 2010. - 218 p. ; 21 cm.
Bibliografía : p. [203]-213. - Índice : p.
[215]-218
ISBN 978-605-4326-28-0
1. Crímenes de honor 2. Turquía -
Historia - 1878-1918 I. Título.
343.61-055.2
956.0"1878/1918"
ICMA 4-31778 R. 71215

MADDE YAYINLANDIRTAI
SONRA GELEN DOKÜMAN

2509 IVANICS, Mária. Enslavement, slave labour and the
treatment of captives in the Crimean Khanate. *Ransom
slavery along the Ottoman borders (early fifteenth-early
eighteenth centuries)*. Ed. Géza Dávid and Pál Fodor.
Leiden & Boston: Brill, 2007, (The Ottoman Empire
and its Heritage, 37), pp.193-219.

Kırım Harlığı
251

59 REINFANDT, Lucian. Crime and punishment in early
Islamic Egypt (AD 642-969): the Arabic papyrological
evidence. *Proceedings of the 25th International
Congress of Papyrology*. Ed. Traianos Gagos. Ann
Arbor: University of Michigan Library, Scholarly
Publishing Office, 2010, (American Studies in
Papyrology, Special Edition), pp.633-640. [Book
available online or as print- on- demand.]

Kırım

MADDE YAYINLANDIRTAI
SONRA GELEN DOKÜMAN

1234 HOTOPP-RIECKE, Mieste. Symposium "Kontinuität
und Wandel auf der Krim im 20./21. Jahrhundert.
Neueste Forschungen zu Philologie, Kultur und
Geschichte der Krimtataren", Freie Universität Berlin,
22. und 23 September 2005. *DAVO-Nachrichten
(Deutsche Arbeitsgemeinschaft Vorderer Orient für
Gegenwartsbezogene Forschung und Dokumentation)*,
22 (2005) pp.82-83.

Kırım

16 AGU 2007

0293 Zarinebaf, Fariba
Crime and punishment in Istanbul :
1700-1800 / Fariba Zarinebaf. -
Berkeley ; Los Angeles : University of
California Press, 2010. - XIII, 287 p. ; 24
cm. - (Middle Eastern History)
Bibliografía: 245-269. - Índices
ISBN 978-0-520-26221-8
1. Turquía - Historia - S.XVIII 2.
Criminología - Países islámicos - S.XVI-
XXI 3. Derecho penal - Países islámicos
- S.XVI-XXI I. Título. II. Serie.
956.0"17"

Kırım

MADDE YAYINLANDIRTAI
SONRA GELEN DOKÜMAN

14 AGU 2011

KATCHANOVSKI, Ivan. Small nations but great
differences: political orientations and cultures of the
Crimean Tatars and the Gagauz. *Europe-Asia Studies*,
57 vi (2005) pp.877-894. (Two Turkic minorities in
Ukraine and Moldova.)

Kırım

16 AGU 2007

18027 ADLER, B. Die Krim-Karäer in
geschichtlicher, demographischer und
volkskundlicher Beziehung. Baessler
Archiv 17 (1934), pp. 103-133

Kırım

16 AGU 1993

BOOKS

1227 СУЛАЕВ, Иманутдин Хабибович. Мусульманское
духовенство Дагестана и светская власть: борьба
и сотрудничество: 1917-1921 гг. Мakhachkala: ООО
Деловой Мир, 2004. 184pp.

Kırım

16 AGU 2007

947.717

BR.K

Bronevskiy, Martin

Kırım / by Martin Bronevskiy; translated by
Kemal Ortaylı.- Ankara: [s.n.], (Ankara:
Ege Matbaası)

60 p.: 11 ill.; 24 cm.

Translated from Russian into Turkish

7164

I. History, Crimea I. Ortaylı, Kemal (tr.)
II. Title

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2275 FIGES, Orlando. *Crimea: the last crusade*. London:
Allen Land, 2010. 575pp.

15 ARA 2011

956.10742

GÖ.K

Göçen, Hayrettin Nedim

Kırım harbi / by Hayrettin [Nedim Göçen];
edited by Şemsettin Kutlu.- İstanbul:Tercüman,
[1976 ?].

232 p.; 19,5 cm.- (Tercüman. 1001 temel
eser; no. 77)

1. History, Turkey - 1839 - 1878 2. History,
Ottoman Empire I. Kutlu, Şemsettin (ed.)
II. Title III. (Series)

7275

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2303 SERES, István. A Crimean Tatar variant of the *Čora
Batır* epic. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum
Hungaricae*, 63 ii (2010), pp.133-166. (Apart from
Edige epic, the story of Čora Batır is the best-known
and most popular Nogay epic of Kipchak origin.) [Incl.
the original Crimean Tatar text and its translation.]

15 ARA 2011

- Kırım
21723 BĂNESCU, N. Contribution à l'histoire de la seigneurie de Théodore-Mangou en Crimée. *Byz. Zeits.* 35 (1935), pp. 20-37

- Kırım
Crimea Kırım
BALIGOT DE BEYNE. Excursion en Crimée. *Revue de l'Orient*, n.s., 1 (1855), 131-137.
HOMMAIRE DE HELL, X. Révolutions politiques et commerciales de la Tauride. *Revue de l'Orient* 6 (1845), 145-153; 8 (1845), 226-240.

15 AGUSTOS 1991

16 ARALIK 1993
TATAR KIRIM
4449 'Tatar or Crimean Tatar?' *The Crimean Review* (Boston, MA), 4:1, 1989, pp.12-15

7509 ABRAHAMOWICZ, Z. Turkic geographic names *Qači* and *Qači sarāyi* in Crimea. *Folia Orientalia* 6 (1964), pp. 244-247

KADI
KADI SARAYI
Kırım

11853 WOZNIAK, F.E. The Crimean question, the Black Bulgarians, and the Russo-Byzantine treaty of 944. *J. medieval hist.* 5 (1979) pp. 115-126.

Kırım sorunu, Bulgarlar ve Rus-Bizans anlaşması (944)

18034A RESCHER, O. Einige Bemerkungen und Notizen über die Krymtataren. *Islam* 4 (1913), pp. 155-157

KIRIM

956.10742
Göçen, Hayreddin Nedim

(1270 Kırım muharebesinin tarih-i siyasisi)

1270 قırım محاربته تاریخ سیاسی / تألیف خیر الدین (نديم گوچن) - ط ۲ - استانبول : احمد احسان و شرکاس ، ۱۳۲۶ هـ

187 p., 5 p. of plates; 24,5 cm.
Text in Ottoman Turkish

1. History, Turkey - 1839 - 1878 2. History, Ottoman Empire I. Author (Arabic) II. Title III. Title: Kırım muharebesinin tarih-i siyasisi IV. Title (Arabic)
1771

380 HALENKO, Oleksander. Wine production, marketing and consumption in the Ottoman Crimea, 1520-1542. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 47 iv (2004) pp.507-547

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA

R47 Crimean war, 1853-1856 / Baumgart, Winfried. London, 1999
Charmley, John. *Diplomacy and Statecraft*, 11 ii (2000), pp.235-236 (E)
Harris, Stephen Mark. *Journal of Slavic Military Studies*, 13 iv (2000), pp.195-196 (E)

R48 Crimean war: British grand strategy 1853-56 / Lambert, Andrew D. Manchester, 1990
Burroughs, Peter. *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 22 i (1993), pp.166-171 (E)

R57 Death or glory: the legacy of the Crimean War / Edgerton, Robert B. Boulder, 1999
Harris, Stephen [Mark]. *Journal of Slavic Military Studies*, 13 iii (2000), pp.169-170 (E)

1054 NORRIS, Harry. Ibn Battuta on Muslims and Christians in the Crimean Peninsula. *Iran and the Caucasus*, 8 (2004) pp.7-14.

176 ARALIK 1993

-KIRIM -TATAR
2242 'The Crimean Tatar Case Was on the
"Unenet" Computer Network'. *The Crimean
Review* (Boston, MA), 5:1, 1990, pp.18-25

TURKIVE

Anıya'nın Anıya'nın

ALEXIEVA, Afrodita. La littérature scolaire
pendant la Renaissance bulgare et la
littérature pédagogique grecque de la
première moitié du XIXe s. (Jusqu'à la
guerre de Crimée). *Et. balkaniques*
1972(3), pp. 32-49.

(Kırım savaşı kade) 19. asrın ilk
yarısında Yunan pedagoji, edebiyatı ve
Bulgar Rönesansı zamanında okul edebiyatı.

TARIN

Kırım

POTICHNYJ, P.J. The struggle of the
Crimean Tatars. *Canadian Slav. papers*
17 (1975), pp. 302-319.

Kırım Türklerinin Mü
cadelesi.

915.04
SP.T

Spencer, Edmund

IRACA KIRIM
Travels in Circassia, Krim Tartary / by
Edmund Spencer.- New ed.- Farnborough: Gregg
International Publishers, 1971.
2 vol. (xxxvii, 355; xiii, 425 p.): ill.;
20 cm.

4869 1. Description and Travel, Asia I. Title

730 HEYKELTRAŞLIK

AĞAT, Nurettin: Kırım Hanları paraları. *Bülten (Türk Nümis-
matik Derneği)*, (8), 1982, 14-15

KIRIM
TARIN

ZAJĄCZKOWSKI, A. "Letopis' kipchakskoy
stepi" (tevarikh-i deşt-i kipchak) kak
istochnik po istorii Kryma. ("La chronique
des steppes Kiptchak" (Tevarih-i deşt-i
Qipchaq) comme la source de l'histoire de
Crimée.) *Fontes orientales...avvut*
A.S. Tveritina II, 1969, pp. 10-28.

Kırım Hanlığının kaynağı olarak
Kiptchak steplerinin kronikası
"Tevarih-i deşt-i Kiptchak".

TARIN

11829 IBRAGIMBEYLI, Khadzhi Murat,
SHEREMET, V.I. Sovremennaya turetzkaya
istoriografiya vostochnoy (krymskoy) voyny.
(Contemporary Turkish historiography of the
Eastern, Crimean, War.) *Vopr. ist.* 1977 (4), pp.
45-57.

Dünya Kırım Savaşı Türk nüfusunun
tahminleri

TARIN

Kırım

10845 SCHÜTZ, E. The Tat people in the Crimea.
Acta Or. Hung. 31 (1977) pp. 77-106.

Kırım'da Türkler

- KIRIM
- Tatarlar

21731 SAMOILOVICH, A. N. Tyish' (tish')
i drugie terminy kruimsko-tatarskikh
yarluikov. (Sur Tijiş et quelques autres
termes dans les jarlyks des Tatares de la
Crimée.) *Bull. Acad. Sci.* 6 ser., 11 (1917),
pp. 1277-1278

KIRIM

5875 ANDERSON, M. S. The Great
Powers and the Russian annexation of the
Crimea, 1783-4. *Slavonic and East
European R.* 37 (1958-59), pp. 17-41

Büyük Devletler ve Rusların
Kırım ilhak etmesi

16 ARALIK 1997

TATARLAR KIRIM
SEYTMURATOVA, Ayshe, Mustafa
Dzhemilev and the Crimean Tartars: Story of a
Man and His People. New York: Center for
Democracy, 1986, 24pp.

2761 UEHLING, Greta. Sitting on suitcases: ambivalence
and ambiguity in the migration intentions of Crimean
Tatar women. *Journal of Refugee Studies*, 15 iv (2002)
pp.388-408. [Return to Crimea.]

R56 Crimea question: identity, transition, and conflict /
Sasse, Gwendolyn. Cambridge (USA), 2007
Roeder, Philip G. *Journal of Politics*, 70 iv (2008),
pp.1233-12234 (E)

R57 Crimean Tatars: repatriation and conflict
prevention. New York, 1996
Hyman, Anthony. *Central Asian Survey*, 16 iv (1997),
pp.623-624 (E)
Lazzerini, E.J. *Europe-Asia Studies*, 50 ii (1998),
pp.370-371 (E)
Gya, Natasha. *Journal of Refugee Studies*, 11 ii (1998),
pp.207-208 (E)

R58 Crimean Tatars: the diaspora experience and the
forging of a nation / Williams, B.G. Leiden, 2001
Senarslan, Anna Oldfield. *Central Eurasian Studies
Review*, 3 i (2004), pp.21-23 (E)
Rorlich, Azade-Ayşe. *International Journal of Turkish
Studies*, 9 i-ii (2003), pp.334-337 (E)
Bergne, Paul. *Journal of Islamic Studies*, 14 ii (2003),
pp.242-245 (E)

R59 Crisis of Islam: holy war and unholy terror / Lewis,
Bernard. London, 2003
Lucas, Ivor. *Asian Affairs: Journal of the Royal Society
for Asian Affairs*, 34 iii (2003), pp.324-326 (E)
Serro, Didier. *Internationale Spectator*, 57 vii-viii
(2003), pp.388-390 (Du)
Israel Affairs, 10 iii (2004), pp.192-193 (E)
Schwanitz, Wolfgang G. *Orient: Deutsche Zeitschrift
für Politik und Wirtschaft des Orients*, 44 i (2003),
pp.119-123 (G)
Ghiles, Francis. *Politica Exterior*, 17 / 93 (2003),
pp.195-200 (S)

06 TEM 2008

MADDE YAYIMLANDI
SONRA GELEN DOKÜMAN

2082 KOROSTELINA, Karina. The impact of national
identity on conflict behavior: comparative analysis of
two ethnic minorities in Crimea. *International Journal
of Comparative Sociology*, 45 iii-iv (2004)
pp.213-230. (Russians and Crimean Tatars.)

2067 SASSE, Gwendolyn. *The Crimea question: identity,
transition, and conflict*. Cambridge (USA): Harvard
University Press, for the Harvard Ukrainian Research
Institute, 2007. 400pp.

2080 İZMİRLİ, İdil P. Regionalism and the Crimean Tatar
political factor in 2004 Ukrainian presidential elections.
*Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları. Journal of
Central Asian and Caucasian Studies (OAKA)*, 1 i
(2006) pp.138-152.

21724 BOROZDIN, I. Sovremennaya
kruimskaya respublika. (La république
contemporaine de Crimée.) *N. Vost.* 19
(1927), pp. 99-120

21758 DEHÉRAIN, H. La mission du
Baron de Tott et de Pierre Ruffin auprès
du Khan de Crimée de 1767 à 1769.
RHCF III (1923), pp. 1-32

KIRIM
TÜRK COĞ

92-968698

Yüksel, Zühal.

Polatlı kırım Türkçesi ağız / Zühal Yüksel.

-- Ankara [Turkey] : Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü, 1989.

228 p. ; 24 cm. -- (Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü yayınları ; 99. Seri IV ;
sayı A. 27)

Includes bibliographical references (p.
91-92).

"89.06.Y.009.99"--P. [3] of cover.

ISBN 975-456-025-0

8 SUBAT 1994

947.073
HA.W

Hamley, Sir Edward

1840A

The war in the Crimea / by Sir Edward
Hamley. - New York: Scribner and Welford, 1890.
vi, 312 p.: ports, plans; 20,5 cm.
Includes index

1. Crimean War, 1853 - 1856 I. Title

6475

18035 SAMOJLOVIČ, A. Beiträge zur
Bienenzucht in der Krim im 14-17
Jahrhundert. Festschrift G. Jacob, 1932.
pp. 270-275

Krim

21728 KOLANKOWSKI, L. Dzieje hanatu
krymskiego Girejow w XV i XVI w.
Sprawozdania PAU 23/V (1918), pp. 7-
13

- Krim

18031 GORDLEVSKY, V. Zamechaniya
na "Poslovitsui kruimskikh tatar," izdan-
nuiya. ZVO 25 (1917-20), pp. 89-132

Krim

07837 KAKUK, Zsuzsa, hrsg. Kasantatarische
Volkslieder. Auf Grund der Sammlung von Ignác
Kúnos. Budapest, 1980. (Keleti tanulmányok, 4.)

KIRIM

186 ARALIK 1993

4422 'Crimean Tatars and the Soviet Press'.
The Crimean Review (Boston, MA), 4:1, 1989,
pp.24-8

KIRIM
Tarih

VEINSTEIN, G. La révolte des mirza
tatars contre le khan, 1724-1725. Cah.
du monde russe et sov. 12(1971), pp.
327-328.

Plan a borsa tatar nırsan
bercun isyem

1209. Ülküsal, Müstecip: İkinci dünya savaşında: 1941 -
1942 Berlin hatıraları [ve Kırım kurtuluş davası] / Müstecib
Ülküsal. - İstanbul: Emel Yayını, 1976. - 152 S.
İnhalt d. türk. Titels: Erinnerungen 30 A 5946

26 OCAK 1996

1724. Ülküsal, Müstecip: İkinci dünya savaşında: 1941 -
1942 Berlin hatıraları [ve Kırım'ın kurtuluş davası] / Mü-
stecib Ülküsal. - İstanbul: Emel Yayını, 1976. - 152 S.
İnhalt d. türk. Titels: Erinnerungen 30 A 5946

24 OCAK 1996

a. Geography. Crimea

Central Asia - ethnology

BRONEVSKII, M. Opisanie Kryma (Tatariae
Descriptio). Zapiski odesskago obshchestva
istorii i drevnostei 6 (1867), pp. 333-367.

HARKAVY, A.E. Über den Ursprung einiger
geographischer Ortsnamen auf der Halbinsel
Taurien. Russische Revue 9 (1876), 313-323.

(1844), 222-270.

HOMMAIRE DE HELL, A. Souvenirs de
Crimée. Revue de l'Orient 16 (1854), 277-289.

(1831), 1392.

KOEPPEN, P.I. Über die Temperatur von 130
Quellen der Taurischen Halbinsel. Mémoires
de l'Académie impériale des sciences de St.-
Petersbourg, 6e série, 4 ii (1841), 383-421.

Die italienischen Colonien in der Krim und am
Don im Mittelalter, von O. F. P. Das Ausland
28 (1855), pp. 14-19.

KOEPPEN, P. I. Wege und Pfade des Tauri-
schen Gebirges. Mémoires de l'Académie im-
périale des sciences de St.-Petersbourg, 6e
série, 4 ii (1841), 359-382.

Kreis und Stadt Simpheropol, von S. St. Das
Ausland 28 (1855), 1121-1122.

KONDARAKI, V. K. Isarchik' ili Biŭk'-
Muskonskoe drevnee ukrŭnenie v' Krymu.
Zapiski odesskago obshchestva istorii i
drevnostei 6 (1867), pp. 519-523.

Eine Reise in der Krim. Das Ausland 26
(1853), 895-901.

LAKY, D. Krimöl. Földrajzi közlemények
7 (1879), pp. 205-218.

Städtebilder aus der Krim: (1) Eupatoria; (2)
Baktschiserai; (3) Feodosia oder Theodosia;
(4) Perekop; (5) Mangup Kale. Das Ausland
28 (1855), 185-186, 210-213, 235-237, 401-402,
450-451.

RADLOFF, W. Vorläufiger Bericht über eine
wissenschaftliche Reise in die Krym im Jahre
1886. Bulletin de l'A. I. S., St.-Pbg., 31
(1887), 540-550.

Zur Kenntniss der Natur- und Culturzustände in
der Krim. Das Ausland 27 (1854), 1187-1189.

820 REDDAWAY, P. The Crimean Tatar drive for repatriation: some comparisons with other movements of dissent in the USSR. *Tatars of the Crimea: their struggle for survival. Original studies from North America, unofficial and official documents from Czarist and Soviet sources.* E. Allworth, ed., Durham (USA): Duke University Press, 1988, pp.194-201

08 EKİM 2008

MADDE YATIMLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2748 STONE, Norman. Crimea: a brief history of an unnecessary war. *Cornucopia: Turkey for Connoisseurs*, 6 / 36 (2006) pp.36-43.

Kırım

- Kırım
- Tatarlar

21726 ELEGIN, V. Natsionalisticheskie illyuzii kruimskikh tatar v revolyutsion-
nuie godui. (Les illusions nationalistes
des Tartares de la Crimée pendant les
années de la Révolution.) *N. Vost.* 5
(1924), pp. 190-216; 6 (1924), pp. 205-225

MADDE YATIMLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

R383 **Origins of the Crimean War.** By Goldfrank, D.M.
London, 1994.
Ragsdale, H. *American Historical Review*, 100 iv (1995),
pp.1240-1241 (E)
Satre, L.J. *The Historian* (Allentown), 57 ii (1995),
pp.418-419 (E)
Chamberlain, M.E. *History*, 81 / 264 (1996), pp.692-693
(E)
Pottinger Saab, A. *International History Review*, 17 iii
(1995), pp.601-602 (E)

Kırım Savaş

31 EKİM 2003

- Kırım

21735 VASILEV, A. Problema Sred-
nevekovogo Kruima. (Le problème de
la Crimée moyenâgeuse.) *N. Vost.* 3
(1923), pp. 378-386

R492 **Crimean War.** By Ffrench-Blake, R.L.V. London
1971, rp. 1994.
Robins, C. *Journal of the Society for Army Historical
Research*, 72 / 291 (1994), pp.198-199 (E)

Kırım Savaş

01 MAYIS 2001

4333 Ayshe's account of Crimean Tatars' fate: a
revealing story of Soviet Russia's Tsarism.
Islamic Order, 2 iii (1980) pp.73-84;114
[Interview with Ayshe Seytumuratova.]

Kırım

- Kırım
- Maksud b.
Selamet Giray

21836 ZIMNICKI, W. Jarlyk Maksud ben
Selamet Girej Chana z r. 1767. (Le yarlik
de Maksoud ben Selamet Giraj, Khan de
Crimée.) *RO* 8 (1931-32), pp. 161-166;
Résumé, p. 166
See also 1527, 5988, 15619

3 AGUSTOS 1992

09 OCAK 1992

Beşeli-Nr./Standort
27 A 20165

KIRIM

[Osman, Hâireddin] Hâir-ed-Dîn: 1270 [Bin iki
jüz yetmiş] Giris muharebesinin târîh-i siyâsîsi.
[İstânbûl:] Ahmed İhsân ve Sürekaî Matba'âsı
[Osmanlı Şirketi] 1326 h. (=1910). 187 s.
[Türk.]
[Geschichte d. Krimkriege.]

18037 ZAJACZKOWSKI, A. Tatarko-
Karaimskie piosenki ludowe z Krymu
(t. zw. cyn). (Chansons populaires des
Tatares et des Caraimes de Crimée dites
cyn.) *RO* 14 (1938), pp. 38-65; Résumé,
p. 65

- KIRIM

KIRIM
(Tatar halk zarkıları)

15 HALIRAN 1993

14951

Sertöçü, Mithat

"Kırım harbi ve Sivastopol" Resimli

Tarih Mecmuası, İstanbul.

1952/3 sayı 30 ss. 1513-1518

KIRIM

Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya sefaretnamesi). AFYONCU, Erhan. Bil. Uz. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990. 63s. Danışman: Prof.Dr.Yusuf Halaçoğlu.

47 SUBAT 2005

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

Kırım

26 TURAN, Fikret. The Crimean war 1853-1856: a bibliography of monographs. İstanbul: Isis Press, 2000. 143pp.

TARİH

OSMANLI DEVLETİ

KIRIM

18444 CHARLES-ROUX, F. La Russie, la France et la question d'Orient après la guerre de Crimée. Rev. hist. 109 (1912), pp. 272-306

Kırım Savaşından Rusya
Fransa ve Soru Sorun

BELDICEANU-STEINHERR, I., BERINDEI, M., VEINSTEIN, G. La Crimée ottomane et l'institution du "timâl". AION 39 (NS 29, 1979) pp. 523-562.

3548 JONES, H.P. Southern opinion on Turkey during the Crimean war. Ukrainian Quarterly, 42 (1986) pp.222-238 (Southern section of the United States.)

KIRIM

10 MART 1993

KIRIM

(COĞ)

R. KURTULUS, (5 Mart) 20.1.99. 20.1.1999

"Kırım"

COĞ

Rusların Kırım'ı işgali

J.G. Tewari, "Muslims...", s.36-37

İzmit Güneş

17605

Kırım Savaşı. ÖZKAYA, Ahmet Teoman. Master. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991. 190s. Danışman: Doç.Dr.Mustafa Keskin.

15 KASIM 1996

- Kırım
- Tatarlar

21727 KATENINA, L. Bor'ba kruinskikh tatar protiv Vrangelya. (The struggle of the Crimean Tatars against Wrangle.) Istorik Marksist, 1941 (5), pp. 74-81

06913 SAAB, Ann Pottinger. *The origins of the Crimean alliance*. Charlottesville: Univ. Press of Virginia, 1977.

04666 CROSBIE-WESTON, R. The Crimean war. *The Cavalry*, ed. J. Lawford, Maidenhead, 1976, pp. 143-150.

- Kırım

TARİH

Kırım

SWEETMAN, J. Military transport in the Crimean War, 1854-1856. *Engl. hist. R.* 88(1973), pp. 81-91.

Kırım Sarayında (1854-56)
Askeri Tıp

LAMBERT, A.D. *The Crimean war: British grand strategy, 1853-56*. Manchester: Manchester University Press, 1990. 369pp.

KIRIM

20 1894

MADE IN TURKEY
SONRASI İTİP

KIRIMLI, Hakan. Emigrations from the Crimea to the Ottoman Empire during the Crimean war. *Middle Eastern Studies*, 44 v (2008) pp.751-773.

Kırım
2665

18 EYLÜL 2010

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

57 SİYASET 2005

R67 Crimean Tatars: the diaspora experience and the forging of a nation / Williams, B.G. Leiden, 2001
Bergne, Paul. *Journal of Islamic Studies*, 14 ii (2003), pp.242-245 (E) Also online at <http://www.ingentaselect.com>

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

5007 12.4.75 / 11

2985 MILLER, Philip E. A speculation on external factors in the formation of Crimean Karaite (national) identity. *Judaism and Islam: boundaries, communication and interaction. Essays in honor of William M. Brinner*. Ed. B.H.Hary, J.L.Hayes, F.Astren. Leiden: Brill, 2000 (Brill's Series in Jewish Studies, 27), pp.335-342 [From khanate to Russian rule.]

11 HAZİRAN 1993

Kırım Türklerinin II. Dünya Savaşı'nda Sovyet ordusundaki yararlılıkları. EREN, Nermin. Bil. Uz. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988. 81s.
Danışman: Doç.Dr.Nadir Devlet.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

STROIA, Marian. La Russie et la question roumaine à partir de la fin de la Guerre de Crimée et jusqu'à l'union des Principautés (1855-1859). *Revista Istorică*, 14 v-vi (2003) pp.69-86. [Negotiations with Ottomans.]

06 TEM 2007

29 HAZ 2010

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

R107 Crimean Tatars: the diaspora experience and the forging of a nation / Williams, Brian Glyn. Leiden, 2001
Храпунов, Никита. *Ab Imperio*, 2006 ii (2006), pp.349-364 (R)
Senarslan, Anna Oldfield. *Central Eurasian Studies Review*, 3 i (2004), pp.21-23 (E)
Rorlich, Azade-Ayşe. *International Journal of Turkish Studies*, 9 i-ii (2003), pp.334-337 (E)
Bergne, Paul. *Journal of Islamic Studies*, 14 ii (2003), pp.242-245 (E)

BA.E Bazancourt, Baron de
L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sebastopol: chroniques de la guerre d'Orient / by Baron de Bazancourt.- 3rd ed.- Paris: Amyot, 1856.
2 vol. (xxxii, 400; 493 p.); 20,5 cm.

3041

1. History, Crimea I. Title

947.073 ST.

The story of the war, by collated passages from the "Times" and "Morning Herald" correspondents, and the evidence before the Sebastopol Committee.- London: David Bryce, 1857.
78 p.; 21 cm.

6481

1. Crimean War, 1853 - 1856

947.073 BO.V

Bogdanovica, M.I.

Vostocnaya voyna 1853 - 1856 godov / by M.I. Bogdanovica; compiled by N. Dubrovin.- Sankt-Peterburg: [s.n.], 1878 (Sankt-Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk)
x, 506 p.; 23 cm.
Text in Russian
Includes bibliographical references

9884

1. Crimean War, 1853 - 1856 I. Dubrovin, N. (comp.) II. Title

947.717 FR.K

Friedjung, Heinrich

Der Krimkrieg und Österreichische politik / by Heinrich Friedjung.- 2nd ed.- Stuttgart; Berlin: J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, 1911.
viii, 198 p.; 23 cm.
Includes index

3886

1. History, Crimea 2. International Relations, Austria - Crimea 3. History, Ottoman Empire I. Title

947.717 SE.C

Seidamet, Diafer

La Crimée: passé-présent revendications des Tatars de Crimée / by Diafer Seidamet.- Lausanne: Imprimerie G. Vaney-Burnier, 1921.
xxviii, 120 p.; a fold map; 23 cm.

2630

1. History, Russia 2. History, Crimea I. Title

947.717 PI.S

Pirogova, M.I.

Sevastopol'skiya pis'ma 1854 - 1855 / by M.I. Pirogova.- S.- Peterburg: [s.n.], 1899 (S.- Peterburg: Tipografiya M.M. Stasyulevica)
172 p., [6] leaves of plates; 25 cm.
Text in Russian

9893

1. History, Crimea I. Title

947.717 HA.G

Hammer - Purgstall, Joseph Freiherr Von

Geschichte der change der Krim unter Osmanischer herrschaft aus Turkischen quellen / by [Joseph Freiherr Von] Hammer - Purgstall.- Purgstall.- Wien: K.K. Hof und Staatsdruc Kerei, 1856.
258, 5 p., 1 fold plates; 23,5 cm.

4744

1. History, Crimea I. Title

947.717 YA.S

Yakobson, A.L.

Srednevekoviy Krim: aserkl istorii i istorii material'noy kul'turi / by A.L. Yakobson.- Moskva; Leningrad: Izdatel'stvo Nauka, 1964.
230 p.; ill.; 26,5 cm.
Text in Russian

7901

1. History, Crimea 2. Civilization, Crimea I. Title

947.717 HA.G

Halim Giray, Sultan

(Gulbün-ı Hânân yahut Kırım Tarihi)
کتاب خانان یاخود قریم تاریخی / تالیف
طییم گرای سلطان .- (استانبول) : نجم
استقبال مطبعه سی . ۱۳۲۷ هـ.

232 p.; 19 cm.

1. History, Crimea I. Author (Arabic) II. Title III. Title (Arabic)

1126

1205 GOLDFINK, D.H. *The origins of the Crimean War.*
 Krim London: Longman, 1994. 344pp.

10325 KIRIMLI, Hakan. *National movements and national identity among the Crimean Tatars (1905-1916)*. Leiden: Brill, 1996 (Ottoman Empire and its Heritage: Politics, Society and Economy, 7). 242pp.

10326 LAMBERT, A. & BADSEY, S. *The war correspondents: the Crimean War*. Stroud: Sutton, 1994. 335pp.

1182 PACKER, J. Autonomy within the OSCE: the case of
Crimea. *Autonomy: applications and implications*. Ed.
M.Suksi. The Hague: Kluwer Law International, 1998,
pp.295-316

20 NISAN 2000

15488 9. SUBAT 1996

4771. Osmanlı devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kirim hanlıkları arasındaki münasebetlere dâir arşiv belgeleri : (1687 – 1908 yılları arası) / [Proje yöneticisi: İsmet Binark]. – Ankara, 1992. – XLIII, 240, [200] S. – (Yayın / T.C., Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı ; 3)
Enth. Kopien der osmanischen Originaldokumente in arab. Schr., Text türk. 33 B 226

R365 **National movements and national identity among the Crimean Tatars (1905-1916).** By Kirimli, Hakan. Leiden, 1996.

Kırım - Hyman, Anthony. *Central Asian Survey*, 16 iv (1997), pp.623-624 (E)
Ortaylı, İlber. *Turcica*, 29 (1997), pp.504-506 (F)

47 SUPAT 2005

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2796 WILLIAMS, Brian Glyn. *The Crimean Tatars: the diaspora experience and the forging of a nation*. Leiden: Brill, 2001 (Brill's Inner Asian Library, 2). 488pp.

993 STOYANOVA, I.I., MASHKARA, O.G., VIKHOREV,
Yu.A. & SOKOLOVSKAYA, N.I. Energy situation
and prospects of solar energy utilization in the
Crimea. *Applied Solar Energy*, 34 i / 1998 (1999)
pp.21-23

18 ОСКА 1998

2189 GODZIMIRSKI, J.M. Krim: mellom sovjetisk
identitet og postsovjetisk geopolittikk. (Summary: The
Crimea between Soviet identity and post-Soviet
geopolitics.) *Internasjonal Politikk*, 55 i (1997)
pp.113-149; 176

Simon, Dr. Gerhart

"Kırım Türklerinin milli hareketleri"
Emel, Ankara.

1977/18 says 103 sf. 23-~~28~~
1977/18 says 104 sf. 29-37

7 SEP 2005

NAME: [REDACTED] ADDRESS: [REDACTED]
CITY: [REDACTED] STATE: [REDACTED] ZIP: [REDACTED]

944 ŚWIECICKA, Elżbieta. The diplomatic letters by Crimean Keräy ladies to the Swedish royal house. *Rocznik Orientalistyczny*, 55 i (2003) pp.57-90. [17th century.]

ÖZKAYA, A.Teoman

111000 KIRIM

"Kırım Savaşı" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
(Danışman:Doç.Dr.Mustafa Keskin)
Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Anabilim dalı,1991,s.189.

17 OCAK 1994

1213 BARCHARD, David. After Crimea: a metropolis is
born. *Cornucopia*, 32 (2004) pp.20-24. [Istanbul in
19th century.]

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

UEHLING, Greta Lynn. *Beyond memory: the Crimean
Tatars' deportation and return*. New York: Palgrave
Macmillan, 2004. 294pp.

06 TEM 2007

2743 KIZILOV, Mikhail. Post-Ottoman cities: changes in
the urban structure of the Ottoman and Tatar Crimea
after the Russian annexation until the Crimean war
(1783-1853/6). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum
Hungaricae*, 59 ii (2006) pp.181-191.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
INALCIK, Halil. Struggle for East-European empire:
1400-1700. The Crimean Khanate, Ottomans and the
rise of the Russian Empire. *Milletlerarası Münasebetler
Türk Yılığı. The Turkish Yearbook of International
Relations*, 21 / 1982-1991 (1995) pp.1-16.

2048

06 TEM 2007

2055 WILLIAMS, Brian Glyn. The hidden ethnic cleansing
of Muslims in the Soviet Union: the exile and
repatriation of the Crimean Tatars. *Journal of
Contemporary History*, 37 iii (2002) pp.324-347.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1310 BUTKEVYCH, V. Who has a right to Crimea?
Ukrainian Review, 41 iii (1994) pp.22-39; 41 iv (1994),
pp.27-47 [Mainly historical.]

14 SUBAT 1998

06 TEM 2007

1328 ERDAL, Marcel. Relativisation in Krymchak.
*Scholarly depth and accuracy: a Festschrift to Lars
Johanson. Lars Johanson armağanı*. Ed. Nurettin
Demir, Fikret Turan. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2002,
pp.117-136.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1607 IVANICS, M. Entstehung und Quellenwert der
Krimtatarischen Tiyiş defters. *Acta Orientalia
Academiae Scientiarum Hungaricae*, 47 i-ii (1994)
pp.105-112

10 ARALIK 1999

MADE YATIMLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2169 KIZILOV, Mikhail. Slave trade in the early modern
Crimea from the perspective of Christian, Muslim, and
Jewish sources. *Journal of Early Modern History*, 11
i-ii (2007), pp.1-31. (Seized by Tatars during their
raids to adjacent countries.)

Kırım

17 TEM 2008

- KIRIM
- 808 ALEXEYEV, L. Mustafa Jemilev, his character
and convictions. *Tatars of the Crimea: their
struggle for survival. Original studies from North
America, unofficial and official documents from
Czarist and Soviet sources*. E.Allworth, ed.
Durham (USA): Duke University Press, 1988,
pp.51-69
- 809 ALLWORTH, E. The Crimean Tatar case.
*Tatars of the Crimea: their struggle for survival.
Original studies from North America, unofficial
and official documents from Czarist and Soviet
sources*. E.Allworth, ed. Durham (USA): Duke
University Press, 1988, pp.3-8
- 810 ALLWORTH, E. Mass exile, ethnocide, group
derogation: anomaly or norm in Soviet
nationality policies? *Tatars of the Crimea: their
struggle for survival. Original studies from North
America, unofficial and official documents from
Czarist and Soviet sources*. E.Allworth, ed.
Durham (USA): Duke University Press, 1988,
pp.170-193
- 811 ALTAN, Mübeyyin Batu. Structures: the
importance of family - a personal memoir.
*Tatars of the Crimea: their struggle for survival.
Original studies from North America, unofficial
and official documents from Czarist and Soviet
sources*. E.Allworth, ed. Durham (USA): Duke
University Press, 1988, pp.275-286

06 MAYIS 1993

0114 Doubt, Keith
Understanding evil : lessons from Bosnia /
Keith Doubt. - New York : Fordham
University Press, 2006. - [VII], 152 p. ; 24
cm

Bibliografía: p. [139]-146. - Índice
ISBN 0-8232-2700-6

1. Bosnia y Herzegovina - Historia - 1991-
2. Crímenes de guerra I. Título.
949.76"1991/..."
355.01:34(063)
ICMA 4-54862 R. 61572

17 TEM 2008

Kırım
- Bosna

MADE YATIMLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

0187 Kaltman, Blaine
Under the heel of the dragon : Islam,
racism, crime, and the Uighur in
China / Blaine Kaltman. - Athens :
Ohio University Press, cop. 2007. -
IX, 150 p. ; 22 cm. - (Ohio University
research in international studies.
Global and comparative studies
series ; 7)

Bibliografía: p. 139-144. - Índice
ISBN 978-0-89680-254-4

1. Musulmanes - China 2.
Islamismo - China I. Título.
297(51)
ICMA 4-55878 R. 62567

17 TEM 2008

Giz
- Uyghur
- Kırım

MADE YATIMLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Tarih

Kırım

11850 BELDICEANU-STEINHERR, I. BER-
INDEI, M., VEINSTEIN, G. La Crimée otto-
mane et l'institution du "timar". *AION* 39 (NS
29, 1979) pp. 523-562.

Osmanlı Kırım'ı ve "timar",
müessesesi

Tarih

- Kırım
- Tarih

COLLINS, L.J.D. The military organization
and tactics of the Crimean Tatars, 16th-
17th centuries. *War, technology and so-
ciety in the Middle East*, ed. V.J. Parry
and M.E. Yapp, 1975, pp. 257-276.

16. ve 17. yüzyıllarda
Kırım Tatarlarının askeri
örgütlenmesi ve faaliyetleri

23 Eylül 2010

2657 BULATOV, Ayder. Certain aspects of
ethnoconfessional reality in the Autonomous Republic
of Crimea. *Central Asia and the Caucasus: Journal of
Social and Political Studies*, 51-52 (2008) pp.289-300.

Kırım

MADDE
SOYUT

KAZAN

Kırım

BENNIGSEN, A. et LEMERCIER-QUELQUEJAY, C.
Le khanat de Crimée au début du xvie
siècle. De la tradition Mongole à la
suzeraineté Ottomane, d'après un document
inédit des Archives Ottomanes. *Cah. du
monde russe et sov.* 13(1972), pp. 321-337.

16. asır başında Kırım hanlığı
Osmanlı Arşivlerinde belgelenen
bir belgeye göre Osmanlı
hükümetiyle ilişkileri

Kırım
Kazan

KOEHLER, P. Le khanat de Crimée en mai
1607 vu par un voyageur français. *Cah.
du monde russe et sov.* 12(1971), pp. 316-
326.

Bir Fransız seyyahına
göre 1607'de Mayıs'ta
Kırım Hanlığı

Kırım

MEHMET, Mustafa A. La politique ottomane à
l'égard de la Moldavie et du khanat de
Crimée vers la fin du règne du sultan
Mehmed II "le conquérant". *Rev. roum. hist.*
1974(3), pp. 509-533.

Fatih 2. Mehmed'in saltanatının
sonuna doğru Kırım hanlığı ve
Moldavi bkinlerin Osmanlı
siyaseti.

Kırım

Kırım

Kırım
Osmanlı
Kazan

BENNIGSEN, A., LEMERCIER-QUELQUEJAY, Ch. La
Moscovie, l'empire ottoman et la crise
successorale de 1577-1588 dans le khanat de
Crimée. La tradition nomade contre le
modèle des monarchies sédentaires. *Cahiers
monde russe soviétique* 14(1973), pp. 453-
487.

Moskova, Osmanlı Devleti
ve Kırım hanlığında 1577-88
mirasının buhranı. Yerleşik
monarşi modeline karşı
pöçre selençer.

Kırım

KAZAN

IBRAGIMBEYLI, Khadzhi Murat, SHEREMET, V.I.
Sovremennaya turetzkaya istoriografiya
vostochnoy (krymskoy) voyny. (Contemporary
Turkish historiography of the Eastern,
Crimean, War.) *Vopr. ist.* 1977 (4),
pp. 45-57.

Doğu, Kırım savaşının
şapıdan Türk historiografisi

LEMERCIER-QUELQUEJAY, C. Les Khanats de
Kazan et de Crimée face à la Moscovie en
1521, d'après un document inédit des
Archives du Musée du Palais de Topkapı.
Cah. monde russe et sov. 12(1971), pp. 480-
490

Topkapı Sarayı müzesi Arşivleri
nin yayınlanmasını ve belgeye
göre 1521'de Moskova kavgasında
Kırım ve Kazan hanlıklarını

- Kırım Hanlığı

ÜREKLI,

Muzaffer, "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kafalı), İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, 1987, 187 S.

00 MART 1993

KIRIM HANLIĞI

15 MART 1991

5517. Ürekli, Muzaffer: Kırım hanlığının kuruluşu ve Osmanlı himayesinde yükselişi: (1441 - 1569) / Muzaffer Ürekli. - Ankara, 1989. - XXV, 109 S. - (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları; 98 : Seri 3 : Sayı A; 26) Inhaltsangabe d. türk. Werkes: Geschichte d. Chanats d. Krim ISBN 975-456-023-4 8 E 5668

Son Kırım Hanı Şahin Giray'ın
İsmi Meseleri ve buna dair vesikeler.

Fesihun M. Emecen.

İ.Ö.E.F.
TARİH DERGİSİ 1983-84

S. 34

315-346

KIRIM

Mark Pinson = Russian Policy and
The Emigration of the Crimeantatars
to the Ottoman Empire - 1854-1862

Günay Dayer - Türkiye Arşivi Der. Cilt 2

1971- S-3755

KIRIM

Devlet, Nâzım

"Levin Bayrakçı" gazetesinin 25.
yılı ve Kırım Türk kültürünün bir
parçası durumu / N. Devlet. - ss. 82-
90; 24 sn.

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
- IV. c (s. 22), ERSAT 1983 (İstanbul)

I. Makale ad

- Kırım Hanlığı

ÜREKLI,

Muzaffer (Arş. Gör.), "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441 - 1569)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kafalı), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 1987, XXVIII + 187 S.

00 MART 1993

09733 FISHER, Alan. Crimean separation in the Ottoman Empire. Nationalism in a non-national state, ed. W.W.Haddad and W.Ochsenwald. Columbus, 1977. pp. 57-101.

Osmanlı imparatorluğunda
Kırım'ın ayrılığı

OSMANLI
KIRIM, Sınırları

FISHER, A.W. Les rapports entre l'empire Ottoman et la Crimée. L'aspect financier. Cah. du monde russe et sov. 13(1972), pp. 368-381.

Osmanlı imparatorluğunda
Kırım'ın ayrılığı
Yayınlanmamış (Raporlar)
Mali hususlar

6289 KRACHKOVSKAYA, V. Tatarskoe iskusstvo i buit v Krimy. Vostok 5 (1925), pp. 213-216

Tatarlar

Kırım
12 Haziran 1993

. KEFE

. KIRIM

SÜLEYMAN
(Kırım)

10102 BERINDEI, M. et VEINSTEIN, G. Règlements de Süleyman Ier concernant le livâ de Kefe. (Villes ottomanes de Crimée.) Cah. du monde russe et sov. 16 (1975) pp. 57-104.

Kefe Livâ-sını alâkadar S. Süleyman'ın
düzenlemeleri (Kırım Osmanlı sultanları)

R80 Crimean Tatars: repatriation and conflict prevention. New York, 1996.
Hyman, Anthony. *Central Asian Survey*, 16 iv (1997), pp.623-624 (E)
Lazzerini, E.J. *Europe-Asia Studies*, 50 ii (1998), pp.370-371 (E)

AKTENZURGESCHICHTE DES KRIEGES
MÜNCHEN 1979-1994

R63 Akten zur Geschichte des Krimkriegs. Ed. Baumgart, W. & others. Munich, 1979-1994.
Unckel, B. *Historische Zeitschrift*, 260 iii (1995), pp.919-921 (G)
Unckel, B. *Historische Zeitschrift*, 262 i (1996), pp.281-282 (G)

Türkölz, İsmail Orhan
Kırım Türklerine yapılan zulmün de-
van edinektedir / İ.Ö. Türkölz. --
ss. 52-72, 24 sm.
Türk Dergisi Araştırma Dergisi --
I-c (s.6), HAZİRAN 1980 (İSTANBUL)

I-Makale adı

Gebir, Atilla
Kırım Hanlığı'nın tarihi belge-
leri ve bazı yayınları hakkın-
da / A. Gebir. -- ss. 201-206,
24 sm.
Türk Dergisi Araştırma
Dergisi. -- I-c (s.25), AGUSTOS 1983
(İstanbul)

I-Makale adı

Kırım

DESAIVE, Dilek. Le khanat de Crimée dans
les Archives ottomanes. Correspondance
entre khans de Crimée et padichahs
ottomans dans les registres des *nâme-i*
hümâyûn. *Cah. du monde russe et sov.*
13(1972), pp. 560-583.

Osmanlı Arşivlerinde Kırım
Hanlığı. Nâme-i Humayun
sıralarında Osmanlı padişahları
ve Kırım hanları arasında
muhaberat

KIRIM

Kırmal, Dr. E.M.

"Kırım ve Kırım Türklerinin tarihi" geçmişte
Türk Birliği, Ankara.
1967/2 sayı 14/15 ss.6-22

KIRIM HANLIĞI

92-968699

Ürekli, Muzaffer.

Kırım hanlığının kuruluşu ve Osmanlı
himâyesinde yükselişi, 1441-1569 / Muzaffer
Ürekli. -- Ankara : Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü, 1989.

xxv, 109 p. ; 24 cm. -- (Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü yayınları ; 98. Seri III ;
sayı A. 26)

"88.06.Y.0009.98"--P. [3] of cover.

Includes bibliographical references (p.
xi-xxv) and index.

ISBN 975-456-023-4

11 SUBAT 1994

Zlatarski, Prof. Dr. V.N.

"Kırım Hanı" Çev. M. Türker Akar-
oğlu. Güney-Doğu Avrupa Araştırma-
ları Dergisi, İstanbul.

1981/82 sayı 10/11 ss.125-146

DEVLET GİRAY V. 1577

Kırım

LEMERCIER-QUELQUEJAY, C. Les expéditions de
Devlet Giray contre Moscou en 1571 et 1572
d'après les documents des Archives
ottomanes. *Cah. du monde russe et sov.*
13(1972), pp. 555-559.

Osmanlı Arşivleri belgelerine
göre 1571 ve 1572'de Moskova'ya
karşı Devlet Giray'ın saldırıları
Baru

ÜREKLİ,

Muzaffer (Arş. Gör. Dr.), "Kırım Hanlığı (1441 - 1783)", *Tarihte Türk Devletleri II*,
Ankara, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, (1987),
585 - 587.

06 MAYIS 1993

5876 Gooch, B. D. A century of historiography on the origins of the Crimean War. *Am. Hist. Rev.* 62 (1956), pp. 33-58

Kırım Savaşının kökenleri
hakkında bir tarihi yazıdır
AT

- 2191 O'NEILL, Kathy. Constructing imperial identity in the borderland: architecture, Islam, and the renovation of the Crimean landscape. *Ab Imperio: Исследования по Новой Имперской Истории и Национализму в Постсоветском Пространстве. Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space*, 2006 ii pp.163-192. [Russian ambitions to refashion Crimea in the late 18th century, their concern to show their cultural dominance of public space, and their neglect of local Islamic monuments. With abstract in Russian.]

- 2185 MAIOROVA, Olga. Searching for a new language of collective self: the symbolism of Russian national belonging during and after the Crimean war. *Ab Imperio: Исследования по Новой Имперской Истории и Национализму в Постсоветском Пространстве. Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space*, 2006 iv pp.187-224. [With abstract in Russian.]

- 034 Badem, Candan
The ottoman crimean war : (1853-1856)
/ by Candan Badem. - Leiden ; Boston :
Brill, cop. 2010. - XII, 432 p. : il., mapa ;
25 cm. - (The Ottoman Empire and its
heritage. Politics, society and economy ;
44)
Bibliografía : p. 413-425. - Índice.
ISBN 978-90-04-18205-9
1. Imperio otomano - Historia - 1830-
1912 2. Turquía - Historia - 1839-1878
3. Crímenes de guerra I. Título. II. Serie.
94(560)"1830/1912"
94(560)"1839/1878"
ICMA 4-31975 R. 69456

- R57 Crimea question: identity, transition, and conflict /
Sasse, Gwendolyn. Cambridge (USA), 2007
Rorlich, Azade-Ayşe. *International Journal of Turkish
Studies*, 15 i-ii (2009), pp.198-202 (E)
Roeder, Philip G. *Journal of Politics*, 70 iv (2008),
pp.1233-12234 (E)

- 474 KANÇAL-FERRARI, Nicole. Architectural monuments
of the period of the Crimean Khanate: state of research,
general conditions, problems. *Islamic art and
architecture in the European periphery: Crimea,
Caucasus, and the Volga-Ural region*. Ed. Barbara
Kellner-Heinkele, Joachim Gierlich, and Brigitte
Heuer. Wiesbaden: Harrassowitz, 2008, (Abhandlungen
für die Kunde des Morgenlandes, 63),
pp.83-91;239-241. [Problems regarding the
documentation and attribution of the monuments
surviving from the period before Russian rule began in
1783.]

- R294 Muslims and crime: a comparative study / Quraishi,
Muzammil. Aldershot, 2005
Lewis, Philip. *Islam and Christian-Muslim Relations*,
18 iii (2007), pp.438-439 (E)
Samad, Yunas. *Journal of Islamic Studies*, 18 iii (2007),
pp.461-463 (E)
Meer, Nasar. *Maghreb Review*, 31 iii-iv (2006),
pp.311-313 (E)

- 05811 GODMAN, Temple. *The fields of war: a
young cavalryman's Crimea campaign*, edited by
P. Warner. London: J. Murray, 1977.

1899 GOLDFRANK, David M., *The Origins*
Kirim of the Crimean War. Harlow, UK: Longman,
1994, 344pp.

MS KAS.10.11.11

ALAN W. FISHER: *The Russian annexation of the Crimea, 1772-1783*. xvi, 180 pp. Cambridge: University Press, 1970. £2.75.

Dr. Fisher reviews briefly in his introduction

REVIEWS

BSOAS-XXXIV, 3.
155-156, 1971
(Hertford)

In ch. i Dr. Fisher examines the connexion existing between the Tatar Khanate and the Ottoman Empire; the character of the Tatar régime: the nature of the Ottoman 'presence' in the Crimea—the *eyâlet* of Kefe (Kaffa) and also the Ottoman fortresses located on the northern shore of the Black Sea, e.g., Azak (Azov), Özi (Ochakov) and Kilburunu (Kinburn); the role of the Tatar forces in the Ottoman campaigns against Austria, Poland, Russia, and Iran; and the gradual decline of the Khanate during the seventeenth and eighteenth centuries.

Dr. Fisher, in ch. ii, outlines the Russian interest in the Crimea before 1768, pointing to the importance and effect of the Tatar raids into the lands dependent on Moscow—raids undertaken largely to acquire captives who might either be held for ransom or else sold as slaves in the Ottoman Empire. The situation was to change with the establishment of Muscovite control over Kiev and the eastern Ukraine after the peace of Andrussovo between Russia and Poland in 1667. Henceforward the Tsar would be more than ever disinclined to tolerate the incursions of the Tatars. A new determination at Moscow to consolidate and extend Russian influence in the south was exemplified in the campaigns of Prince Vasili Golitsyn against the Crimea in 1687 and 1689 and also in the fall of Azak (Azov) to Peter the Great in 1696. More ominous still for the Tatars was the Ottoman-Russian war of 1736-9, during which the armies of the Tsarina Anne made a vigorous, though unsuccessful attempt to subjugate the Crimea.

In ch. iii-vii Dr. Fisher studies closely the events of 1772-83. The decisive moment, for Russia, came in the course of a new conflict (1768-74) with the Ottoman Empire. In order to weaken the bond uniting the Tatars and the Ottomans and also in order to diminish the resistance of the Khanate, the Russians exploited with much skill the tensions active within the Crimea. In July 1770 representatives of the Nogay hordes entered into a pact of friendship and alliance with the Tsarina Catherine; and in July 1771 a further agreement was made, envisaging the creation of an independent Nogay régime in the Kuban. After the penetration of her forces into the Crimea during the summer of 1771 Russia raised to the Khanate a nominee of her own selection, Şāhib Girāy, and now sought to win for him the allegiance of the Nogay Tatars. This allegiance

was obtained in October 1772. At Karasū Bazār, in November of that year, the Russian agent Shcherbinin concluded with the Khan Şāhib Girāy, with the princes of the Shirin and Manşūr clans, and with the Nogay chieftains a treaty designed to establish an independent Tatar state embracing all the peoples who had inhabited the territories of the old Khanate. At the peace of Küçük Kaynarja which brought to an end the war of 1768-74 the Ottomans recognized the independence of the Crimea in the political sphere, but managed to ensure that the sultan should remain sovereign over the Tatars in all matters of religion. The new Khanate was to include the Crimea, the Kuban, and also the lands situated between the rivers Dnestr and Bug.

It was, however, doubtful whether the settlement of 1772-4 would long survive. Already in 1771-2 the Ottomans had tried to foment trouble for the Russians in the Kuban. And in 1773 a former Khan, Devlet Girāy, was sent to the Ottoman fortress of Soghujuk on the Kuban frontier. He was able to win support from the Cherkes and Abāza tribes of the Caucasus. Within the Crimea itself powerful interests, e.g., the great clans and the *‘ulamā*, disliked the régime imposed by Russia. Devlet Girāy, with the aid of these various elements, overran the Crimea in the winter of 1774-5. Russian troops, in 1776-7, installed as Khan another candidate of their choice, Shāhin Girāy. The new Khan tried to introduce reforms which would give him an effective power over his subjects. He sought to regulate the succession to the throne, to create an armed force dependent on himself, and to raise additional taxes. The result was a violent rebellion against his rule. A further Russian intervention broke the resistance of the Tatars in 1778—but Shāhin Girāy would reign henceforth only by reason of the favour that he received from Moscow. In 1779 the Ottomans accepted a new agreement with Russia—the first Convention of Aynalı Kavak. The Porte recognized Shāhin Girāy as Khan. In return Russia undertook to withdraw her troops from the Crimea and to restore to the Ottomans the lands between the Bug and Dnestr rivers. The peace of Küçük Kaynarja was confirmed with certain changes—changes which bestowed on Russia the right to intervene at need in the affairs of the Khanate.

The opposition to Shāhin Girāy was not dead. It flared out once more into overt rebellion during the years 1780-1. Russian forces restored order for a moment in 1781, but the fire of revolt soon rose to a new conflagration. Russia made an end of the rebellion in 1782—determined now to take over the Crimea and its dependencies. A state of virtual annexation had indeed existed since 1778-9.

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد هشتم، تهران، ۱۳۷۷، ISAM 70902

18

OCAK 2000

۵۹۵

اسلام گرای

اسلام گرای، نام چندتن از خانها و خانزادگان مسلمان دودمان چنگیزی «گرای» از نسل جوجی که از سده ۹ تا ۱۲ ق/۱۵ تا ۱۸ م در شبه جزیره کریمه فرمان می‌راندند:

اسلام گرای خان اول (حک ۹۳۸-۹۳۹ ق/۱۵۳۲-۱۵۳۳ م)، پسر محمد گرای خان اول (د ۹۲۹ ق/۱۵۲۳ م)، دولت خانهای کریمه از زمان منگلی گرای در اواخر سده ۹ ق/۱۵ م زیر نفوذ دولت عثمانی درآمد و از آن پس یک خان زاده همواره به صورت گروگان در دربار عثمانی به سر می‌برد (اولیاچلی، ۴۸/۸؛ جودت، ۲۶۱/۲-۲۶۲). از آنجا که حاکمیت اسلام گرای از سوی دولت عثمانی تأیید نشد، از زمان فرمانروایی او آگاهی اندکی برجای مانده است. حتی برخی، نام او را در جدول خانهای کریمه ثبت نکرده‌اند و برخی دیگر در ترتیب فرمانروایی گرایها، وی را در نوبت دهم جای داده‌اند (لین پول، ۴۲۳، ۴۲۵)؛ نیز در پاره‌ای منابع تنها از دو اسلام گرای به عنوان خان کریمه سخن رفته که همان اسلام گرای دوم و سوم است (نک: ادامه مقاله)، ولی از اسلام گرای اول سخنی در میان نیست (سامی، ۹۴۰/۲). به گفته زامباور (ص ۳۶۷) اسلام گرای اول از ۹۳۲ تا ۹۳۹ ق/۱۵۲۶ تا ۱۵۳۳ م فرمانروایی کرد، حال آنکه برخی منابع متقدم، دوره حکومت «غاصبان» او را تنها حدود ۵ ماه آورده‌اند (کازیمیرسکی، 365؛ جودت، ۲۶۴/۲). توضیح آنکه در زمان حکمرانی سعادت گرای اول، پسر منگلی گرای که پس از عزل غازی گرای در محرم ۹۳۰/نوامبر ۱۵۲۳ به خانی کریمه رسید (همو، ۲۶۳/۲) و چندی بعد غازی گرای را که قالغای (ولی عهد) بود، کشت (هامرپورگشتال، ۹۶۸/۲)، در میان بزرگان خانواده حاکم بر کریمه (گرایها) دو دستگی پدید آمد. گروهی به سرکردگی سعادت گرای هوادار دولت عثمانی بودند و دسته‌ای دیگر به رهبری اسلام گرای برادر غازی گرای مقتول، طرفدار استقلال تاتارهای کریمه از عثمانی و نیز دشمن سرسخت روسها. اما اسلام گرای، به زودی بیشتر قبیله‌های بزرگ را به زیر فرمان درآورد و قدرت واقعی را در کریمه به دست گرفت (IA, V(2)/1104). به این ترتیب تا کناره‌گیری سعادت گرای از قدرت، پس از ۹ سال احراز مقام خانی، دو قدرت موازی رقیب در کریمه وجود داشت که اسلام گرای در رأس قدرت واقعی، اما غیر رسمی بود (همانجا).

اسلام گرای در ۹۳۳ ق/۱۵۲۷ م به قلمرو روسها هجوم برد و تا منطقه رزان (ریازان) را ویران، و مسکو را تهدید کرد. در درون سرزمین کریمه نیز ظاهراً به قصد خونخواهی برادرش با سعادت گرای سخت درگیر شد و این درگیریها نزدیک ۵ سال به درازا کشید (همان، نیز جودت، همانجا؛ هامرپورگشتال، ۹۶۹/۲). سرانجام، سعادت گرای به همدستی بالی‌بیک حاکم عثمانی کفه، و شاهین بیک، حاکم آزا (آزف) در کنار رودخانه دُن در نزدیکی بندر آزا، برابر اسلام گرای صف آراست، اما از او به سختی شکست خورد و به استانبول گریخت (شوال ۹۳۸ م/۱۵۳۲). سپس اسلام گرای بر مسند خانی کریمه تکیه زد و برادرش ازبک گرای را قالغای کرد (پجوی، ۱۷۱/۱؛ کازیمیرسکی،

نشانگر کاهش جمعیت این آبادی (۴۸۱ نفر) بود (گزارش ۵۰۰۰). رشد ناگهانی و شتابان جمعیت این شهر با گسترش بی‌رویه شهر تهران، و مهاجرت‌های روستایی پس از دگرگونیهای دهه ۱۳۴۰ ش و نیز قرار گرفتن آن در محورهای ارتباطی و واحدهای صنعتی پیرامون تهران، مربوط بوده است (حبیبی، ۶۳-۶۷). بدین سان، اسلام آباد - که در آن زمان قاسم آباد نامیده می‌شد - از ۱۳۵۵ ش با جمعیت ۵۰'۲۹۲ نفر (۱۰'۸۲۳ خانوار) رسماً به عنوان شهر مطرح شد (سرشماری، ۱۳۵۵ ش، ۱/۱). این روند رشد پس از آن باشتایی بیشتر ادامه یافت و به دنبال آن در ۱۳۶۵ ش جمعیت این شهر تا ۲۱۵'۱۲۹ نفر افزایش یافت (سرشماری، نتایج تفصیلی، ۱۵).

ویژگی بارز جمعیت اسلام شهر جوانی آن است، تا جایی که ۵۱/۱٪ از ساکنان آن کمتر از ۱۵ سال سن داشته‌اند و نیز تنها ۴۴/۱٪ از جمعیت آن در همین شهر متولد شده‌اند (همان، ۱۸) که نشانگر نسبت بسیار بالای مهاجریذری این شهر به شمار می‌رود. ضمناً ۳۰/۵٪ از جمعیت این شهر متولد نقاط روستایی بوده‌اند (همانجا). ۳۱/۸٪ از جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر این شهر شاغل بودند که بیشتر در بخش صنعت و ساختمان (۴۶٪) به فعالیت اشتغال داشتند. همچنین ۱/۸٪ آنان در بخش کشاورزی و شاخه‌های مربوط به آن شاغل بودند و بقیه (۲۷/۷٪) به امور دیگر می‌پرداختند (همانجا). در ۱۳۶۵ ش ۶'۶۸۳ واحد کارگاهی در اسلام شهر وجود داشت (سرشماری، نتایج مقدماتی، ۱۴) و خانوارهای مقیم این شهر در ۳۲'۶۸۴ واحد مسکونی معمولی، ۲ چادر و ۱۶۸ واحد آلونک مانند زندگی می‌کردند (سرشماری، نتایج تفصیلی، ۱۹). جمعیت اسلام شهر در ۱۳۷۰ ش ۲۳۰'۱۸۳ نفر بود (سالنامه، همانجا).

مآخذ: آمارنامه استان تهران (۱۳۷۱ ش)، سازمان برنامه و بودجه استان تهران، تهران، ۱۳۷۲ ش؛ اعتماد السلطنه، محمدحسن، مرآة البلدان، به کوشش عبدالحسین نوایی و هاشم محدث، تهران، ۱۳۶۸ ش؛ حبیبی، محسن، «اسلام شهر، یک مجموعه زیستی کامل یا یک مجموعه زیستی ترکیبی»، گفتگو، تهران، ۱۳۷۲ ش، ش ۱؛ حمدالله مستوفی، نزهة القلوب، به کوشش گ. لسترنج، لندن، ۱۳۳۱ ق/۱۹۱۳ م؛ سازمان تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران، وزارت کشور، تهران، ۱۳۷۴ ش؛ سالنامه آماری کشور (۱۳۷۳ ش)، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۷۴ ش؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۵۵ ش)، استان مرکزی، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۵۹ ش؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۶۵ ش)، نتایج تفصیلی، شهرستان ری، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۶۸ ش؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۶۵ ش)، نتایج مقدماتی، شهرهای کشور، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۶۵ ش؛ فرهنگ آبادیهای کشور (۱۳۶۵ ش)، شهرستان تهران، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۶۵ ش؛ فرهنگ آبادیهای کشور، سرشماری عمومی کشاورزی (۱۳۶۷ ش)، استان تهران، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۷۰ ش؛ فرهنگ جغرافیایی آبادیهای کشور (تهران)، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، ۱۳۷۰ ش، ج ۳۸؛ فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادیها)، استان مرکزی، دایرة جغرافیایی ستاد ارتش، تهران، ۱۳۲۸ ش؛ فرهنگ روستایی (۱۳۶۵ ش)، کل کشور، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۶۹ ش؛ کریمان، حسین، ری باستان، تهران، ۱۳۴۹ ش؛ گزارش مشروح حوزه سرشماری تهران، وزارت کشور، تهران، ۱۳۳۷ ش؛ یاقوت، بلدان، نیز:

Habibi, M., «Eslamshahr, un nouveau type de banlieue a Téhéran», CEMOTI, Paris, 1996, no. 21.
عباس سعیدی

CRETE

116 SUBAT 1993

[See also Aristotle in the Middle Ages; Jews in Christian Spain; Maimonides, Moses; Scholasticism.]

CRETE. Situated in the eastern Mediterranean, where it lies at the southern edge of the Aegean Sea, Crete is the fourth largest island in the Mediterranean after Sicily, Sardinia, and Cyprus. For a thousand years the seat of the Minoan civilization, an important ancient culture that flourished from the middle of the third millennium B.C., Crete, a long, narrow island with four main groups of mountain ranges, possesses great natural wealth. Because it has a considerable water supply, unlike Greece, the cultivation of vines and olives formed the basis for its prosperity.

As part of the Roman and, later, the Byzantine empires, Crete was subject to attack from various enemies. In the third century A.D. it was attacked by the Goths and in 623 by the Slavs, many of whom had settled in Greece by that time. In the 730's religious jurisdiction over Crete was transferred from Rome to Constantinople, thus tying it more closely to the East. The Arabs began their attacks on Crete in the second half of the seventh century, but it remained in Byzantine hands.

In the early ninth century the fate of Crete became linked indirectly with events in Spain. In 805 a series of revolts in Córdoba against the Umayyad caliph of Spain began, culminating in 814 in the destruction of the suburb of Córdoba where the rebels lived and in their expulsion from Spain. A large group of them fled to Egypt, where they took the city of Alexandria, but conflict with the Egyptian authorities resulted in an agreement that they would seek their fortunes elsewhere. In 826 or 827 these Muslims had sent an expedition against Crete, taking many prisoners and a great deal of booty, and in 827 or 828 they returned, attacking Crete with forty vessels. There was no apparent resistance, suggesting that the inhabitants may have been chafing under Byzantine rule. The Arabs took control of the entire island and built a fortress surrounded by a moat or *khandaq*, giving the island its later name of Candia.

The Byzantine emperor Michael II sent a series of expeditions to reconquer Crete, but these were largely unsuccessful. We do, however, have evidence, on a ninth-century seal of an archon of Crete, that there may have been a brief recapture by Theoktistos, the logothete of the Drome and an important

CRIMEA, KHANATE OF

member of the council of regency under Theodora. But for well over 100 years the Arabs controlled Crete, which became a center of piracy in the eastern Mediterranean, continually harassing the Byzantine fleet. In 949 the Byzantines mounted another unsuccessful expedition, but finally in 961 a large expedition under Nikephoros Phokas succeeded in retaking Crete. It remained a Byzantine possession until the Fourth Crusade (1204), when it passed first to Boniface of Montferrat and then to Venice, which bought it from him. Crete remained under Venetian rule until its conquest by the Ottomans in 1669.

BIBLIOGRAPHY

Archibald R. Lewis, *Naval Power and Trade in the Mediterranean: A. D. 500 to 1100* (1951, repr. 1970).

LINDA ROSE

[See also Boniface of Montferrat; Byzantine Empire: History (330-1025).]

—Kirim Hanlygi

CRIMEA, KHANATE OF. The khanate of Crimea was founded between 1426 and 1430 by Haji Giray, son of Ghiyaseddin, a descendant of Genghis Khan. The Girays ruled over the Crimean peninsula and the vast steppe territory lying north of the Black Sea between the Dnieper and the Don until 1783, when the khanate was annexed by the Russians.

Three major problems dominated the political history of the khanate. The first problem was the suzerainty of the Golden Horde. In the period 1430-1502 the khanate had to defend itself against its suzerains, the khans of the Golden Horde; their successors, the rulers of the Great Horde; and the Italian colonies of Caffa (Feodosiya) and Tana. In the struggle Haji Giray entered into alliances with the Ottoman Turks and, between 1430 and 1466, with his Christian neighbor Poland-Lithuania. Mengli Giray (1467-1514), his son and successor, was forced into a similar alliance with Muscovy, with the help of which the struggle came to an end following the destruction of Saray.

The second problem was the Ottoman suzerainty. In 1475 the Turks conquered the Genoese colonies of Crimea and later extended their domination over the entire south coast of Crimea. In 1538 they occupied the Bujak, and in 1582 their Crimean possessions became an *eyalet* administered from Kefe (formerly Caffa) by an Ottoman *beylerbey* protected by

door of the palace in order to register complaints and pleas. When the vizier was a "man of the sword" and presided in person, the *şāhib al-bāb*'s role as simple assistant was reminiscent of that of the *hādīb* amongst the Mamlūks.

The institution did not exist among the first Fātimids, and Ḥusām al-Mulk Aftakīn, in the time of the vizierate for al-Afdāl, was the first *şāhib al-bāb* to be mentioned in the sources (beginning of the 6th/12th century). The *şāhib al-bāb* was addressed as *al-Mu'azzam*; the first to be thus called was the *amīr* Abu 'l-Muẓaffar *Khūmurtāsh* al-Ḥāfiẓī in ca. 535/1141. His deputy, to whom he delegated the important office (called *al-niyāba al-sharīfa*) of assigning their places to envoys accredited to the court, was generally a legal figure or a religious dignitary, whom one addressed as 'Adiyy al-Mulk. The *şāhib al-bāb* occupied an important place in the processions forming part of the official ceremonies and the caliphal receptions of the later Fātimids [see MAWĀKIB. 1], a ceremonial occasion which Ibn al-Ṭuwayr [*q.v.*] describes in detail.

Bibliography: Ibn al-Ṭuwayr, *Nuẓhat al-muklatayn fī akhbār al-dawlatayn*, ed. A.F. Sayyid, Beirut 1992, 120-8; Ibn al-Furāt, *Ta'rikh*, ed. Hasan al-Shammā', Baṣra 1967-70, iv/1, 136-7, 147; Kalkashandī, *Subḥ al-a'shā*, iii, 478, 484; Makrīzī, *Khīṭa*, i, 403, 461; idem, *Itti'āz al-hunafā'*, iii, 336, 342. (AYMAN F. SAYYID)

ŞAHİB GIRĀY KHĀN I, khān of the Crimea (939-58/1532-51) and khān of Kazan (927-30/1521-4), son of Mengli Girāy Khān I [*q.v.*] and his wife Nūr Dewlet, mother through an earlier marriage of Muhammad Emīn (d. 925/1519), the last khān of Kazan [*q.v.*] in direct line from Ulugh Muḥammad, khān of the Golden Horde (1419-24, 1427-38). Half-brother of Mehmed Girāy Khān I (920-9/1513-23 [*q.v.*]), Şāhib Girāy was instrumental in this latter khān's new hostile policy against Muscovy, their father Mengli Girāy's traditional ally. In 927/1521, Şāhib Girāy was able with the khān's help to drive away the Russian-backed candidate, Shāh 'Alī, and to occupy the throne of Kazan, thus stressing the Girāy family's claims to the heritage of the Golden Horde. In concurrence with Mehmed Girāy Khān I, he subsequently engaged in a struggle with Muscovy for the possession of the steppe region, which was to come to an end only 31 years later with Tsar Ivan IV's (1533-84) destruction of that khānate. In 929/1523, the brothers attacked the khānate of Astrakhān [*q.v.*], from where they ousted Ḥusayn Khān, Muscovy's candidate. In the same year, they launched a major campaign against Grand Prince Vasiliy III of Muscovy (1505-33). In the following year, as Vasiliy III prepared an expedition against Kazan, Şāhib Girāy abdicated from the throne of Kazan, designated his nephew Şafā Girāy (first reign 930-7/1524-31) as his successor and took refuge with the Ottomans. The following eight years, Şāhib Girāy stayed in Istanbul as a guest and trusted friend of sultan Süleymān Kānūnī (1520-66 [*q.v.*]). He not only participated in that sultan's campaigns, e.g. in Hungary in 1532, but he also became intimately acquainted with Ottoman institutions and culture.

After both the Ottoman-backed Se'adet Girāy Khān I (1524-May 1532) and his nephew Islām Girāy Khān I (May-Sept. 1532 [*q.v.*]), who had found support with parts of the Crimean tribal aristocracy, had renounced the khānship, the Ottoman sultan confirmed with a *fīrmān* (reference to this is made in a document, the text and translation of which is given in *Khanat de Crimée*, 121-5; transcription in Gökbilgin

1973, 55-6) Şāhib Girāy as the new khān and the former khān, Islām Girāy, as his *kalgha* [*q.v.*] or heir apparent. Accompanied by a large detachment of Ottoman troops (*kapı kulu*), among them 360 artillerymen (*topçu* and *tüfenkçi*) and 1,000 Janissaries, the new khān received the homage of the representatives of the Crimean noble clans (*karācu beys*) at the mouth of the Dnepr (Özü [see Özi]) river. He was the first Crimean khān to receive the *segbān ak'esi* or accession money.

Obviously, the new khān had not been accepted by the entire Crimean noble families. An undated letter of a Crimean nobleman to the Ottoman sultan, probably written towards the end of 1533 or at the beginning of 1534 (See *Khanat de Crimée*, 125-7), accuses the khān of not respecting the customs and traditions of the past.

In the same letter, the sultan is asked to designate a new khān, arguing that the power struggle between Şāhib Girāy Khān and his *kalgha* Islām Girāy, each supported by partisans from the noble clans, was threatening to ruin the country. Şāhib Girāy's troubles with his nephew Islām Girāy continued until he succeeded, in 1537, in having him killed by Bākī Beg, one of the leaders of the eminent Crimean *karācu* clan of the Manghits and subsequently Şāhib Girāy's most dangerous opponent. After this incident, the Crimean nobles who had been partisans of Islām Girāy paid allegiance to the khān.

Şāhib Girāy Khān was now free to participate as a much-honoured ally in the Ottoman campaign against Moldavia (1538), which ended with the establishment of the *sandjak* of Akkerman comprising the territories of Budjak [*q.v.*], between the rivers Prut and Dnestr, and the neighbourhood of the former Tatar fortress of Özü/Očakov (cf. G. Veinstein, *L'occupation ottomane d'Očakov et le problème de la frontière lituano-tatare, 1538-1544*, in *Passé turco-tatar-Présent soviétique. Etudes offertes à A. Bennigsen*, Louvain-Paris 1986, 123-55). In the following year, the khān turned his attention towards his unruly Čerkes neighbours. Owing to the rugged terrain, however, the campaign was not successful, nor was another one in 1542.

In winter 1539/40, the khān sent an army of 30,000 men on a raid against Muscovy, under the command of the *kalgha*, his son Emīn Girāy. In winter 1541, Şāhib Girāy in person led an—unsuccessful—campaign into Muscovite territory, but then finally managed to kill the Manghit Bākī Beg, associated with the Noghays [*q.v.*] of the steppe who represented the most imminent threat to the Crimean Tatars and their pasture lands outside the peninsula. In 1546, Şāhib Girāy's firearms dealt a severe blow to the Noghays' pre-eminence in the steppe. In 1549, he went on a punitive campaign against the khān of Astrakhān in an effort to preserve Crimean political claims in that region.

In spite of his excellent relations with the Ottoman court, at least during the first half of his rule, Şāhib Girāy proved to be more than a puppet ruler in the service of sultan Süleymān's power game in the Black Sea area, or, on a different level, the preservation of the sultan's peaceful policy towards Muscovy in view of his trade interests. The khān's main political objective remained the containment of his northern neighbour. In this aim, he made regular inroads into that territory.

Both the intervention of the Shīrīn bey on behalf of the powerful Crimean aristocracy and the suspicion of Ottoman court circles in regard to Şāhib Girāy's independent political action led to the khān's final downfall. Under the pretext of investing Dewlet Girāy

comm. 304, mentions the Soghdian colony in the lands of the Tukhshi Turks in the Semireč'ye called Bigliligh ("home of the Beg's men") in Turkish and S.m.knā in Soghdian, and at tr. 95, comm. 274, five Soghdian villages belonging to a certain Beg-tigin in the Tarim basin, the land of the Toghuz Oghuz. Maḥmūd al-Kāshgharī [q.v.], *Dīwān lughāt al-turk*, tr. Atalay, i, 29, 471, tr. R. Dankoff and J. Kelly, *Compendium of the Turkic dialects*, Cambridge, Mass. 1982-4, i, 84, 352, mentions the Soghdāk (the form also found earlier in the Orkhon [q.v.] inscriptions) settlers in the region of Balāsāghūn [q.v.], i.e. in the Ču valley, who had adopted Turkish dress and manners. The fact proved by R. Gauthiot that the Uyghurs borrowed their alphabet from the Soghdians seems to have been known in Islamic times, cf. Fakhr al-Dīn Mubārak Shāh (beginning of the 7th/13th century) in E.D. Ross in *ʿAdiāb nāma, a volume of oriental studies presented to E.G. Browne*, Cambridge 1922, 405. Turkish *kent* meaning "village, town" is already described as a Soghdian loan-word in the *K. al-Ḳand fī ta'rikh Samarkand* (text in W. Barthold, *Turkestan v epokhu mongolskago nashestviya*, i, *Teksti*, St. Petersburg 1898, 48).

As the name of a country, ṢughḌ had a much narrower application in the Islamic period than in antiquity. According to al-Iṣṭakhrī (316), ṢughḌ proper comprised the lands east of Bukhārā from Dabūsiyya to Samarkand; he also says that others also included Bukhārā, Kish and Nasaf in ṢughḌ. Kish sometimes appears as the capital of ṢughḌ, e.g. al-Ya'kūbī, *Buldān*, 299, 14; it is possible that the oldest Chinese name for the region of Kish, *Suhiai* (old pronunciation *Su-gi*) is a reproduction of the name ṢughḌ; it is so taken by J. Marquart, *Chronologie der alttürkischen Inschriften*, Leipzig 1898, 57. In another passage (293), al-Ya'kūbī describes Samarkand as the capital of ṢughḌ; Kish and Nasaf are included in ṢughḌ but Bukhārā is separated. It is not known what geographical connotation ṢughḌ had for al-Bīrūnī; whenever he associates a Soghdian festival with a particular district, it is always some village in the territory of Bukhārā.

Early Islamic al-ṢughḌ thus comprised essentially the valley of the Zarafshān (lit. "gold spreader") river, which rose in the Buttāmān mountains to the north of Čaghāniyān [q.v.] and Rašt, and flowed westwards through the oases of Samarkand and Bukhārā [q.v.] before losing itself in the deserts to the north of the middle Oxus. It is this river which is described by the mediaeval geographers as the Nahr al-ṢughḌ (e.g. by Ibn Hawqāl, ed. Kramers, 486, tr. Kramers-Wiet, 466; al-Mukaddasī, 19; the Nāmik (?) in al-Ya'kūbī, *Buldān*, 293, tr. Wiet, 111, possibly echoing the ancient Iranian name of the river, Namik, Chinese transcription Na-mi); and by the *Hudūd al-ʿālam*, tr. 73, as the river of Bukhārā. The present name Zarafshān does not appear in historical sources before the 18th century, according to Barthold, *Turkestan down to the Mongol invasion*, 82.

The Arabs first crossed the Oxus in the reign of the caliph ʿUthmān, apparently in 33/653-4, and subsequently attacked such Soghdian city-states as Kish [q.v.], Bukhārā and Samarkand. The securing of Arab political control over Soghdia was, however, a protracted process, and the course of Islamisation even slower; for details, see MĀ WARĀ' AL-NAHR.

In his *Ta'rikh-i Bukhārā*, Narshakhī, ed. Schefer, 47, tr. Frye, *The history of Bukhara*, 48, comm. 135-6, quotes a few expressions in Soghdian, cited as the local language of the city (see the discussion in Frye, *op. cit.*, 135-6), and according to al-Iṣṭakhrī, 314, Soghdian

was spoken there. The Middle Iranian language of Soghdian undoubtedly survived well into the Islamic period, though not so long, it seems, as Kh̲ārazmian, but was eventually overwhelmed by standard New Persian or Tādġik and by Turkish. Some of the surviving Soghdian texts could date from as late as the 11th or 12th centuries. As noted above, the Soghdians were great travellers, and left documents and inscriptions in many distant regions, e.g. across the Karakoram mountains, via such passes as the one taken by the modern Karakoram Highway, and into the extreme north of modern Pākistān and India, where hundreds of inscriptions and graffiti of Soghdian travellers (unfortunately undated) have been found in recent years. Soghdian survives today in Yaghñōbī, a Neo-Soghdian dialect spoken in an isolated valley of eastern Islamic Soghdia, now in Tajikistan. See on Soghdian and its dialects, *GlrPh*, i/2, 334-44; *HdOr*, IV, 1, *Iranistik*, 52-6, 105-8; *Compendium linguarum iranicarum*, Wiesbaden 1989; IRĀN. iii. Languages, in Suppl. In modern Central Asian topography, ṢughḌ is only a part of the territory of Samarkand and a distinction is made between "Half-ṢughḌ" (Nīm ṢughḌ) on the island between the two arms of the Zarafshān (Aḳ Daryā and Kara Daryā), and "Great ṢughḌ" (ṢughḌ-i Kalān) north of the Aḳ Daryā.

Bibliography (in addition to references given in the article): Le Strange, *The lands of the Eastern Caliphate*, 461-73; Marquart, *Ērānshahr*, 88 n. 7; Barthold, *K istorii orosheniya Turkestana*, St. Petersburg 1914, 103-25, repr. in *Sochineniya*, iii, Moscow 1965; idem, *Turkestan down to the Mongol invasion*, 82-142; Markwart, *Wehrot und Arang*, Leiden 1938, 28-9, 77-8; *Hudūd al-ʿālam*, tr. Minorsky, 113 ff.; E.V. Zeimal, in *Camb. hist. of Iran*, iii/1, 232-62; R.N. Frye, in *ibid.*, iv, 136-61.

(W. BARTHOLD-[C.E. BOSWORTH])
SUGHḌĀK (Sudak in Russian and Ukrainian; Σουδαία or Σουγδαία in Greek, Surozh in old Russian, Soldaia or Soldachia in mediaeval Italian), once a great seaport, now a small town on the coast of the Crimea (Ukraine) almost due north of the Anatolian port of Sinob [see SĪNŪB], and some 40 km to the south-west of Theodosia [see KEFE]. In the 12th and 13th centuries, it was the principal port for trade between Russia and the Islamic and Mediterranean worlds, while also attracting a portion of the silk and spice trade from South Asia and the Far East.

The origins of SughḌāk are less well documented than those of Theodosia; unlike the latter and other settlements on the Black Sea coast which were founded by Greek colonists in Antiquity, SughḌāk is believed to have sprung up as a Sogdian settlement (hence the name; see AL-ṢUGHḌ), possibly in the time of contacts between Central Asian Sogdians and the Byzantine Empire. The Byzantine Greek element asserted itself since the time of Justinian I (6th century), and received still more immigrants during the Iconoclastic Controversy (8th century); recent excavations have uncovered archaeological evidence beginning with the 6th century; eventually there was a bishop (archbishop from the 10th century) in the predominantly Orthodox city. At the same time, the growth of the Khazar [q.v.] Kaghānate led to intermittent control of the Crimea by it, with the *tudun* or governor residing in SughḌāk. The town became a thriving commercial port, despite occasional Byzantine-Khazar hostilities. Its exports were chiefly furs, wax and slaves from the Slavic hinterland, and they survived the subsequent irruptions of the Turkic Pečenegs [q.v.] and Polovtsians (Cumans). SughḌāk, like the rest of the

'Sevgil, biz nerdeyiz?' diye sordum.

'Nerdeyiz ne demek? Memişin Bayırı dibindeki bağdayız,' dedi Sevgil, ve güldü. Gülüşüyle artık kapanmış ama daha büsbütün onmamış yarama melhem sürdü. Doğrulup Sevgil'in güzel yüzünü avuçlarımın içine aldım. Sevgil de benim yüzümü avuçladı.

'Şimdi sen elli yıl öncesi gibi güzelsin. Beni sev. Heryerimi sev,' dedi Sevgil.

Ve ben Sevgil'i sevdim, Anne.

Gözlerini öptüm, saçlarını öptüm; alnını, kulaklarını, çillerini, memelerini, boynunu, koltukaltlarını her yerini her yerini öptüm. Öpülerimin altında Sevgil elli yıl öncesi vadilerimizde kalmış güller gibi açıldı, beni kendi içine aldı, ve ikimiz eriyip Memişin Bayırı dibindeki bağa sindik.

Biz hem vardık, hem yoktuk.

Yokluğumuzda toprak olduk.

Varlığımızda, doğurduğumuz çocuklarımıza toprağın nimeti ve yaşam kaynağı olduk.

"Cengiz!"

Başımı kaldırıyordum Yansılar defterinden.

Sahanlıkta Regina.

"Yansılar'ın yarını yok mu artık?"

"Saat kaç?"

"Gecenin ikisi. Az daha otursan gün doğacak," diyor Regina, ve dönüp yatak odasına giriyor.

Sessizlik.

Sessizlik derin ve sürekli.

Yansılar'dan kopuk'um.

Heryerden, herşeyden kopuk'um. Az önce kendisini sahanlıkta gördüğüm Regina'nın gerçekten Regina olduğundan dahi emin değilim.

B-e-e-e-e-e-n!

'Kalk,' diyor içimde ben.

'Ben!... Ben nerdeyim? Ve kimim ben?'

'Sen kimsin, ben bilmiyorum. Elli yıldır senin içinde ben ruhunun besini oldum. Kalk, gidelim.'

'Nereye?'

'Yarınların bağrına,' diyor içimde ben.

KIRIM

KIRIM'DAN YETİŞEN TÜRK ÂLİMLERİ*

Yazan: Şerafeddin

Hazırlayan: İsmail AKÇAY

Deşt-i Kıpçak hükümdarı Berke Han'ın şeref-i İslâm ile müşerref olmasıyla Maverâünnehir ulemâsından bir çoklarının Saray'a gelmelerinden az zaman sonra burası da Mısır, Irak, Horasan ve Maverâünnehir İslâm kıtaları gibi fakih, müfessir, muhaddis, usûlî ve nahvî bir çok ecille yetiştirmeye başlamış idi.

Allâme Kutbeddin Razî, Sadeddin Teftazânî, Hacıbiyye şârihi Seyid Celâleddin ve bunlardan sonra Hafızüddin Muhammed el-Bezazî⁽¹⁾ ve Mevlâna Ahmed Hocendî gibi Hanefî ve Şâfi füzelâsının neşrettikleri fazilet nurları Altın Ordu beldelerini uzun zaman diğer ilim merkezlerine faik bir mevkide bulundurmış idi.

Hattâ şârih-i Buharî Aynî dahi şerhinin mukaddimesinde itiraf ettiği vechile "800 tarihinden evvel bilâd-ı şimaliyeye vürûdunda oradaki meşâyihdan bu kitabın küñûz-u rumûzuna muttali' olması sayesinde şerhe kudredyâb olmuş" idi.⁽²⁾ Fatih Sultan Mehmed Han-ı Sâni Hazretleri'nin ikram ve iltifatına nail olan ulemadan Ahmed bin Abdullah el-Kırımı'nın Şakâyık'daki terceme-i hâlinde, müşarünileyh Padişah'ın İstanbul'dan çıkıp Edirne'ye müteveccih olduğu bir günde nezdine kabul ettiği bu zattan Kırım'ın ahvaline dair vaki olan iftisarlarına bu zatın Kırım'da⁽³⁾ yakın zamanlara kadar altı yüz müftü ve üç yüz musannif bu-

(*) Latin harflerine transkripsiyonunu yaptığımız bu yazının aslı İstanbul'da yayınlanan Yeni Mecmua'nın 44. sayısında (16 Mayıs 1918) 353-355. sayfalar arasında derc olunmuştur. Orijinal diline hiç bir şekilde müdahale etmediğimiz yazıda geçen bütün tarihler Hicrî takvime göredir (Hazırlayanın notu).

(1) Bu zatın aslı Harezm'deki Kerdir'den olduğu halde kendisinin Saray'da tevellüd etmiş olduğunu söyleyenler vardır. "Fetevâ-yı Bezaziye" namıyla yad edilen El-Camî ül-Veciz fıkıhdaki azim kudretine delildir. Ebussuud Efendi'ye mühim meseaili câmi böyle bir mecmua vücuda getirmesi teklif olunmasına karşı "Bezaziye sahibinden hica ederim!..." demiş olduğu eserin kıymet ve ehemmiyetini irâeye kâfidir. Müellif bu eserini Saray'da cem'eylemiş idi.

Fıkıh kitaplarımızdan hüfzında olan Kâfi, Kenz, Kudûrî, Hidaye, Vâfi gibi metinlerin nüshaları çekildiği üzerine vaz'edildiği takdirde boyuna müsavî olacak kadar bir irtifa peyda eder idi. Anadolu'ya geldiği vakit Şemseddin-i Fenârî ile aralarında mübâhese cereyan etmiş ve Şemseddin-i Fenârî usûlde ve bu, fîrûda galebe eylemiş idi. 827'de vefat etmiş olup medfeninin Anadolu'da olduğu maznûndur.

(2) Umdet ül-Kârî fi Şerh-i Sahih ül-Buharî, Cild I, s. 5.

(3) Murad-ı Sâni zamanında Osmanlı memleketlerine gelmiş olan bu zatın Fatih Sultan Mehmed'e Kırım'da 600 müftü ve 300 musannifin vücudu gibi haber vermiş olduğu parlak bir devre-i ilmiyenin ancak evâhirini kendisinin idrak etmiş olmasına nazaran bu

some 8 miles from Rawalpindi, the general headquarters of the Pakistan army, the site elected "answers all questions relating to climate, landscape, communication, defence...". Off the road to Murree, a nearby hill station, and spreading over an area of 351 sq. miles, consisting mostly of natural terraces, rising from 1700 to 2000 ft. above sea level, it is divided into 40 sectors, each measuring 800 acres, reserved for residential purposes. The climate is extreme, the temperature reaching 115° F in summer and dropping down to 27° F in winter. Rainfall is plentiful, but the area around is mostly arid and the town depends on supplies of fruit and vegetables from the plains. Construction work, started in 1961 under the Capital Development Authority, a statutory body, still continues and will take many more years to complete. In early 1970, 8,000 houses of various types had been constructed, accommodating more than 60,000 people, mostly government officials and their families. Schools and colleges, markets and shopping centres, hospitals and dispensaries, post and telegraph offices, cinemas, hotels and restaurants, public parks and other civic amenities have been provided. The Islāmābād University, meant for advanced post-graduate studies in science and technology, has started functioning. A grand mosque, designed by a Turkish architect, will be built at the foot of the Margalla hills, the backdrop of Islāmābād, out of the funds provided by Saudi Arabia. The court-yard and the pyramidal sanctuary roofed by tilted flat slabs, supported on double beams, will accommodate 100,000 persons.

The plan of the town is based on the principle of "dynapolis", i.e., allowing for growth in scale and size. Practically all the government offices and ministries, including diplomatic missions, are now housed in Islāmābād. The president of Pakistan, however, still lives in Rawalpindi.

A fast expanding town, the population is expected to reach the half million mark by 1980. Besides the President's House and the National Assembly building, two major landmarks, provision has been made for setting up a national library, archaeological and war museums, national archives etc. Over a million trees have been planted all along the 125 miles of roads and boulevards to give colour to the landscape.

Bibliography: Pakistan Year Book 1969, Karachi 1969, 271, 274, 358, 361, 369, 371, 412, 464, 467, 483; *20 Years of Pakistan—1947-67*, Karachi 1968, 534-35. (A. S. BAZMEE ANSARI)

ISLĀM GIRĀY, the name of three *Khāns* of the Crimea.

ISLĀM GIRĀY I (938/1532) was the son of Mengli Girāy [q.v.]. As the leader of the party wishing to follow an independent policy, he embarked on a struggle with his brother, the *khān* Sa'ādet Girāy, the appointee of the Ottoman sultan, enjoying the support of the Crimean tribal aristocracy, who wished to wage unrelenting war on the Russians. With this following, in 933/1527 he ravaged the region of Ryazan and threatened Moscow. In 938/1532, Sa'ādet Girāy, assisted by the Ottoman governors of Kefe and Azak, brought him to battle but was defeated and fled to Istanbul (May). Islām Girāy did not dare, however, to defy the sultan, and so consented to serve as *kalghay* [q.v.] to the new *khān* sent from Istanbul, Şāhib Girāy. As such, he made overtures of friendship to Moscow. Two months later he rebelled against the *khān* and withdrew into the steppe region of Or-Kapl. Defeated by Şāhib Girāy, he asked for pardon and was allowed to settle at Or-aghzi. Soon afterwards he was killed in a raid by one of the *mirzās*, Bāki Beg.

ISLĀM GIRĀY II (992/1584-996/1588). Having lived as a hostage in Istanbul under Süleymān I and Selim II, he fell from favour upon the accession of Murād III and withdrew to Konya, where he devoted himself to Mevlevi mysticism, but after the rebellion of Mehmed Girāy he was appointed *khān*, being escorted to the Crimea by an Ottoman squadron under the Kapudan Paşa. The *mirzās* acknowledged him as *khān*, and Mehmed Girāy, while attempting to take refuge with the Nogāys of the steppe, was taken and executed (Dhu 'l-Kā'da 992/end of 1584). But Mehmed's son Sa'ādet Girāy, with his Nogāy followers, defeated him, and he took refuge, wounded, in Kefe. With Ottoman support he defeated his rival (battle of Andal, 992/1584) and entered Bağdesarāy. A second uprising having failed, Sa'ādet Girāy finally fled to the Volga region. His brother Murād, however, had gone to Moscow and returned, with Nogāy and Cossack followers, planning to attack the Crimea. The Ottoman sultan warned the czar against intervening and preparations were made for a campaign against Astrakhan, where Murād's force was gathered; but Murād unexpectedly died. Thenceforward Islām Girāy made repeated raids into Russian territory (Krapivna taken, 995/1587). During Islām Girāy's reign Ottoman suzerainty over the Crimea was strengthened, and the practice began of mentioning the sultan's name before the *khān's* in the *khutba*. He died in Safar 997/December 1588, and was buried by the Ulu Djāmi' at Akkerman.

ISLĀM GIRĀY III (1054/1644-1064/1654), the eldest son of Selāmet Girāy, was, as a young man, taken prisoner by the Poles during a raid. Released after seven years, he settled at Yanbolu. In 1045/1635 Bahādlr Girāy made him *kalghay*; and with this office he helped to preserve the *khānate's* influence over the Manşūr tribe. When, on the death of Bahādlr Girāy, Mehmed Girāy was appointed *khān*, Islām Girāy lost the office of *kalghay*, and was banished, first to Kal'a-i Sultāniyye and then to Rhodes. Finally, thanks to the backing of Djindji Khodja, [see HUSAYN DJINDJI], he procured the *khānate* in Rabi' II 1054/June 1644. He applied himself first to restoring control over the Circassians by eliminating Hakshumak, the *beg* of the Zhana. He came into conflict with the *ulugh-gha* (i.e., vizier) Sefer Ghāzi, who had helped procure his elevation to the *khānate*; and the *mirzās*, who wished to engage in a policy of raids into Russian and Polish territory. In the first trial of strength (Radjab 1055/August 1645) they were defeated, but not crushed; and in 1057/1647 they succeeded in procuring Sefer Agha's re-appointment as *ulugh-gha*.

Successful raids made in 1055-6/1645-6 forced the czar to sign a treaty by which he undertook to send the annual "tribute" of *ulugh-khazine* and *böleks* and to put an end to Cossack raids on Azak and other Ottoman territory (text in V. Velyaminov-Zernov, *Matériaux pour servir à l'histoire du Khānat de Crimée*, St. Petersburg 1864, no. 104). A raid led by the *beg* of the Shīrin tribe into Russian territory in 1057/1647 was a failure, and there ensued a long period of peace between Russia and the Crimean *khānate*.

As for Poland, a critical situation arose when the Cossacks of Zaporozh under Boghdan Khmelnitsky rebelled against the King of Poland and sought Crimean protection. In spite of protests from the Ottoman authorities, who wished to maintain the state of peace with Poland, Islām Girāy could not let this opportunity slip: he granted Khmelnitsky the rank of *helman* and put at his disposal a Crimean force of 4000 men under the Ur-begi Tughay.

-Kirim Hanlıga
-9179 Islam Giray III

LES KRIMTCHAK

(JUDÉO-TATARS DE LA CRIMÉE)

La presqu'île criméenne doit à sa situation maritime isolée d'être demeurée une espèce de musée de survivances ethniques et historiques. Elle garde les traces du passage des races multiples et des civilisations qui se disputèrent la possession de cette délicieuse contrée souvent appelée « l'Italie russe ». Parmi tous les peuples qui ont laissé des traces en Crimée : Scythes, Grecs, Génois, Khazars, Caucasiens, Mongols et Tatars, les deux groupes juifs autochtones, — celui des Krimtchak ou Judéo-Tatars de rite rabbinique, et celui des Caraïtes de rite mosaïque anti-rabbinique, méritent une étude à part, et ceci pour les deux raisons suivantes : Par leur origine hébréo-phénicienne et helléniste, ces groupes sont antérieurs à la pénétration de l'Islam dans la presqu'île ; grâce au grand nombre de documents archéologiques de toutes les époques (on en compte plus de 700) et de traditions orales et écrites qui caractérisent ces Juifs, une filiation directe s'établit entre les anciens Juifs hellénistes et leurs descendants tatarisés d'aujourd'hui ; si bien que la reconstitution de leur histoire sert de contribution importante à l'histoire de la Crimée musulmane qui n'a pas encore été écrite.

Le groupe caraïte, dont l'histoire est celle de la réaction produite par l'apparition de l'Islam sur les Juifs de l'Orient et dont l'influence demeure confinée dans les limites du

monde musulman aux affiliés de cette secte, appelle une étude d'ensemble. Pour le moment, contentons-nous d'étudier dans cette note le groupe des Krimtchak ou Judéo-Tatars de Crimée (1), dont le caractère autochtone est attesté par leur nom même et dont les représentants sont cantonnés dans le sud de la Crimée. D'ailleurs, ces autochtones juifs de la Crimée présentent, pour l'élucidation des problèmes que nous traitons ici, un intérêt spécial ; en effet, sous plus d'un rapport, ils jouent vis-à-vis de la Crimée le même rôle que les Judéo-Berbères vis-à-vis des Berbères (2). Ici et là on constate les mêmes influences hellénistes ; les mêmes croyances dissidentes ont travaillé ces groupes pendant de longs siècles.

Les traditions locales et anciennes attribuent aux premières colonies juives du Bosphore une origine hébréo-phénicienne. Saint Jérôme, qui visita lui-même la Crimée, rapporte (3) que les premières colonies juives de la presqu'île auraient été formées par les exilés israélites transplantés de la Palestine par les Assyriens. La présence dans les musées de plusieurs monnaies hébréo-phéniciennes semble confirmer l'ancienneté de ces colonies (4).

En outre, à l'époque de la domination hellénique, on rencontre dans la Tauride des Hébreux adorateurs du « Dieu sans nom » ou Θεός ἄνομος, dont l'origine hébréo-phénicienne certaine a déjà été étudiée par nous (5).

A partir du deuxième siècle avant Jésus-Christ, les communautés juives du Bosphore appartiennent à l'histoire judéo-hellénique. Aux témoignages des auteurs de l'antiquité s'ajoutent de nombreuses inscriptions d'origine juive, qu'on découvre un peu partout sur toute l'étendue de la

(1) Krimtchak signifie Criméen par excellence.

(2) Cf. notre étude : Hébréo-Phéniciens et Judéo-Berbères. *Archives marocaines*, t. XIV.

(3) Commentaire sur les prophètes, *Obadie*, t. XX.

(4) DEINARD, *Atassa Kerim* (en hébreu).

(5) Ouvrage cité, *passim* ; cf. SCHÜRER, *C. R. de l'Académie de Berlin*, 1897, p. 204.

TRAVAUX
DE L'INSTITUT DE GEOGRAPHIE
DE REIMS

65.66

1986

Responsable du numéro : Marcel Bazin

SOMMAIRE

Introduction : Marcel BAZIN	p.	3-6
La Turquie entre l'Orient et l'Occident		
Sirri ERINC	p.	7-16
Géocologie de la région d'Istanbul		
Ibrahim ATALAY	p.	17-30
Végétation formations of Turkey		
Erol TUMERTEKN	p.	31-48
Les structures de l'agriculture turque : tendances nouvelles		
Nazmiye OZGUC	p.	49-61
L'industrie en Turquie d'après les recensements industriels		
Hamdi KARA	p.	63-88
L'industrialisation de la plaine de Cukurova (Turquie)		
Marcel BAZIN	p.	89-113
Le réseau urbain de la Turquie		
Ahmet Necdet SOZER	p.	115-131
Izmir, métropole de l'Egée		
Nazmiye OZGUC	p.	133-145
Le développement du tourisme en Turquie		
Altan GOKALP	p.	147-156
L'immigration Turque en Europe Occidentale : repères et tendances		
Stéphane de TAPIA	p.	157-167
Emigration et développement.		
Les premiers pas de l'industrialisation dans le département de Yozgat		
Notes et comptes-rendus		
Migrations en Turquie et au Moyen-Orient	p.	169-176

TURCICA, XIX, s. 247-276, 1987 (PARIS)

KIRIM

CHRONIQUES ET BIBLIOGRAPHIES

Victor OSTAPCHUK

THE PUBLICATION OF DOCUMENTS
ON THE CRIMEAN KHANATE
IN THE TOPKAPI SARAYI:

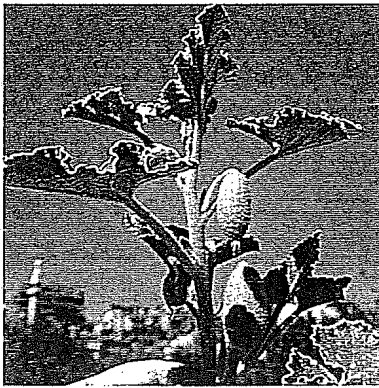
The Documentary Legacy of Crimean-Ottoman Relations

Le Khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapı.
By Alexandre Bennigsen, Pertev Naili Boratav, Dilek Desai, Chantal Lemerrier-Quellejey. Paris and The Hague: Mouton, 1978. 458 pp., 3 pl., FF 140.

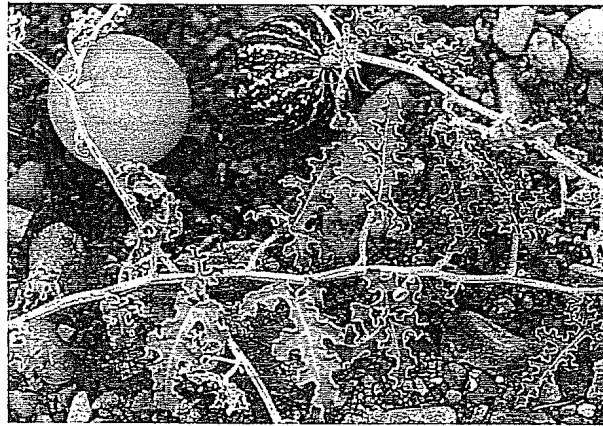
The appearance of *Le Khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapı* has already been widely recognized as a major event in the study of the Crimean Khanate and of the entire Black Sea basin as well. This work was executed in the course of ongoing seminars on Turkish archival sources for the history of Eastern Europe, directed

* In the transcription of passages from the documents, s = ث, ğ = ج, ğ = ج, h = ح, ħ = خ, z, d = ذ, š = ش, s = ص, z = ض, l = ط, ž = ظ, ' = ع, ğ = غ, q = ق, v, w = و, ñ = ن, ' = * and *waşla*. The English translations of passages from the documents are directly from the originals and not from the translations given in the work under review. When citing a translation from the work, the transcription system used there is maintained. This review article was originally part of a longer piece written in 1982. On editorial advice, comments that were primarily of interest to the historian were separated from the philological discussion presented here and published elsewhere (see n. 1). In early 1984 I supplemented my philological comments with additional archival information (Appendix B). After this article was completed, an article by V. L. Ménage appeared in which the author concurs with my reading of the «insertable» *elevatio* (see below) and in addition, discusses its origins and influence upon Ottoman chancery practices («On the Constituent Elements of Certain Sixteenth-Century Ottoman Documents», *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 48 (1985), pp. 283-304). The documents are treated in the order in which they are presented in the work. I thank Professors Zygmunt Abrahamowicz, Robert Dankoff, Halil Inalcik, Omeljan Pritsak, Frank Sysyn, Şinasi Tekin, Gilles Veinstein and my colleagues E. M. J. Herman-Boyd, Craig Kennedy, Michael Khodarkovsky, Joyce Matthews, András Riedlmayer, Sallie Wise for their comments on earlier versions of this review article.

Kırım

الشكل (٣) أوراق قثاء الحمار وثماره

الشكل (٢)
أوراق الحنظل وثماره

تنفصل عن النبات إذا مُسَّت ناثرة بذورها بعيداً مسافة تراوح بين ١ و ٢ م. يضم نوعاً واحداً يدعى القذاف المنثار *E. elaterium* المعروف محلياً بقثاء الحمار (الشكل ٣) المميز بثماره التي تسبب إسهالاً شديداً.

٤- السُرعة *Bryonia*: إشارة إلى سرعة نمو بعض أنواعها. تضم ١٢ نوعاً أبرزها السُرعة السورية *B. syriaca* المسماة فاشراً ومداد النحية.

٥- الخيار *Cucumis*: يضم ٣٢ نوعاً أبرزها الخيار المزروع *Cucumis sativus* المعروف بالخيار، والشمام *Cucumis melo*، والقثاء *Cucumis maxima*.

٦- اللاجيناريا *Lagenaria* من أسمائها الدُّبَاء.

٧- الليفة *Luffa*: وأبرز أنواعها الليفة الأسطوانية *L. cylindrica*، نبات مداري متسلق أبيض الزهر تستعمل ليفةً للحمام.

انور الخطيب

علقم، حنظل، شُرَى، هديج، جبالية، خيار الضباع، حدج. وهو نبات زاحف. ثمرته في حجم البرتقالة، لبها شديد المرارة. مكوناته الفعالة: الراتنجيات والقلوانيات والصابونيات والبكتين والغلوسيدات وكحول السيتروولول والكولشيسين. تتحلل الغلوسيدات معطية: الإيلاترين *elatrine* والإيلاتيرسين. كان يستعمل عند قدماء العرب واليونان والرومان مسهلاً قوياً ومدراً للبول، يحدث تقلصات ومغصاً شديدين، وتصنع منه أقراص مغلفة بالسكر مادتها الفعالة هي الكولوسنتين.

البطيخ الأخضر *Citrullus vulgaris*: من أسمائه المتناقلة: بطيخ مبتذل، بطيخ شامي، بطيخ هندي، دُلاع، خُرْبَن، حبيب، بطيخ أحمر، جبس، رقي.

٣- القذاف *Ecballium*: تسمية يونانية إشارة إلى ثماره المتطاولة التي

الكوسا واليقطين. وكان لليقطين قيمة عظيمة عند القدماء. وكان النباتي ديوسقوريدس ينصح بتناول خمرة محفوظة في يقطينة مفرغة بوصفها مادة مسهلة.

وتُصنع من يقطين الدُّبَاء أوعية تقوم مقام القوارير والعلب والصفائح، وتُستعمل قدوراً للطبخ والغلي ولا تتلف، كما تُصنع من يقطين الدُّبَاء أواني الزينة والنقش المزخرف.

٢- الحنظل *Citrullus*: التسمية العلمية مشتقة من صيغة تصغير للكلمة اللاتينية «سيتروس» إشارة إلى شبه ثماره بعض الحمضيات، (الشكل ٢). يضم أربعة أنواع منابتها المنطقة الشرقية للبحر المتوسط وإفريقيا المدارية والجنوبية وآسيا. أبرزها:

الحنظل العلقمي *Citrullus colocynthis* من أسمائه المتناقلة:

مراجع للاستزادة:

- شكري إبراهيم سعد تصنيف النباتات الزهرية، (الدار القومية للطباعة والنشر، القاهرة ١٩٦٦).
- H. GAUSSEN, J.F. LEROY, et P. OZENDA, Précis de botanique, tome II végétaux supérieurs, Deuxième édition (Masson, Paris 1982).

■ القرم

سيمفروبول Simferopol (٣، ٢٤٦ ألف نسمة).

يتصل جزء من الشمال الغربي في أراضي شبه الجزيرة بمنطقة خرسون

ألف كم^٢، وبلغ عدد سكانها ٢,٥٥ مليون نسمة عام ١٩٩١. وتشكل القرم حالياً جمهورية تتمتع باستقلال ذاتي تابعة لجمهورية أوكرانيا، وعاصمتها مدينة

القرم Crimea، شبه جزيرة تقح جنوب جمهورية أوكرانيا، وتمتد على شكل نتوء في البحر الأسود وبحر آزوف. تشغل مساحة تقدر بنحو ٢٧

(Kirmizi page)

The CRIMEAN TATARS

—Şahin Giray

Dia
K. K. K.

Alan Fisher

HOOVER INSTITUTION PRESS
Stanford University, Stanford, California

8341
947-6
FIS-C

s. 60-69 arasındadır.

أن أحاطت بهم العساكر من كل جهة فدافع النصيرية حتى فقدوا خمسة وعشرين رجلاً وفي اليوم التالي التحم القتال ودامت المناوشات والمقاومات أربع سنين حتى أرسلت الدولة عسكرياً جراراً ، وندبت كامل باشا لإجراء الصلح بين الدولة والنصيرية فتم ذلك على يده .

مبدأ المذابح المعروفة بحادثة سنة الستين وحادثة بيت مري ودير القمر :

استطال النصارى بعد حرب القريم ، ولا سيما في لبنان ، وأخذت الدولة تثير الدروز على النصارى على ما يؤكده الغربيون والنصارى ، وبقيت الحوادث تتوالى والأصابع العثمانية والأجنبية تعبت بعقول المغفلين ، وكانت الثورات على ما في تاريخ زحلة تتوالى والحصام يزداد اتساعاً ، وعوامل الحقد تسكن القلوب فتحركها على جر الويل وإهراق الدماء ، وكان ذلك من أهم ذرائع التنافس والتناوب بين المسيحيين والدروز ، وكأن البلاد ألفت التعصب فتوالى عليها من العصبية القيسية واليمانية واليزبكية والجنبلاطية والمعلوفية والمكارمية والزحلية والقنطارية ، ثم بدأت العصبية المسيحية والدرزية ، فكانت الأخيرة أشد من الأولى ، وتحفز الدروز للتنكيل بالمسيحيين ولا سيما سكان زحلة ودير القمر الذين أوغروا صدورهم ببسالتهم ونفوذ كلمتهم لدى إبراهيم باشا والأمير بشير لمعارضتهم لهما .

بدأت الفتنة العظمى بهجوم شراذم من الدروز على قرية بيت مري في لبنان يوم ٣٠ آب ١٨٥٩ فانهزم الدروز وأحرقوا ثلاث قرى مسيحية وقتل بعض رجالها ، وفي الربيع التالي بدأت الدروز تفد على المختارة مركز آل جنبلاط كبار مشايخ الدروز . قال مشاقة : وفي شهر نيسان من تلك السنة ورد أمر إلى خورشيد باشا من السلطان بإهلاك النصارى عن آخرهم واطلاق أيدي الأوباش ، فألح خورشيد باشا على سعيد بك جنبلاط أن يصعد بالأمر فأوعز إلى رجاله بالهجوم على النصارى ، فقتل الدروز بضعة عشر منهم في الطرق ، ثم وقعت مناوشة في دير القمر وأرغم طاهر باشا قائد الحامية في دير القمر نصارى الدير على تسليم سلاحهم له ، وبعد أن جمع سلاح النصارى سمح للدروز

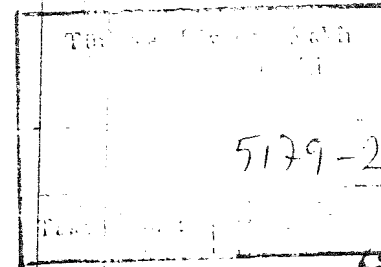
خريطة الشيخ

Kerem

تأليف

محمد كرد علي

الجزء الثالث

الناشر

مكتبة النوري
دمشق

صُبْحُ الْأَعْيُنِ

في
صِنَاعَةِ الْإِنْشَاءِ

Kurum (458-488)

تأليف

أحمد بن علي القلقشندي

المتوفى ٨٢١ هـ - ١٤١٨ ميلادية

شَرَحَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ وَقَابَلَ نَصُوهُ

محمد حسين شمس الدين

الجزء الرابع

- ضُبِطَتْ وَقُوِّبَتْ عَلَى طَبْعَةِ دَارِ الْكِتَابِ الْمَدِينِيَّةِ
- وَعُلِيَ الْمَحَادِدُ الْأَسَاسِيَّةُ لِلنُّصُوصِ الْكِتَابِ .
- مُتَذِيلَةٌ بِاسْتِدْرَاكَاتٍ وَتَضْوِيَّاتٍ وَهَوَاشٍ تَوْضِيحِيَّةٍ .
- مُسْتَفِيدَةٌ مِنَ الدَّرَاسَاتِ وَالْأَبْحَاثِ الَّتِي كُتِبَتْ حَوْلَ
- هَذَا السُّقْفِ الْقَدِيمِ مِنْ مَكْتَبَاتِ الْعَدِيمَةِ .

دار الكتب العلمية

بيروت - لبنان

ونون ساكنة وجيم مفتوحة ثم راء مهملة - وهي مدينة بدرْبند خزران، واقعة في الإقليم السادس من الأقاليم السبعة. قال في « الأطوال » حيث الطول خمس وسبعون درجة وعشرون دقيقة، والعرض خمسون درجة وثلاثون دقيقة. قال في « كتاب الأطوال » : وهي إتل. قال في « الباب » : وهي داخل الباب والأبواب، قيل إنها نسبت إلى بَلَنْجَر بن يافث.

الإقليم الرابع الْقِرْمُ

قال في « تقويم البلدان » : بكسر القاف والراء المهملة وميم في الآخر. قال وهو اسم لإقليم يشتمل على نحو أربعين بلداً.

وقاعدتها (صُلْغَاتُ) . قال في « تقويم البلدان » : بضم الصاد المهملة وسكون اللام وفتح الغين المعجمة وألف وتاء مثناة فوقية في الآخر - وقد أطلق الناس اسم القِرْمِ عليها حتى إذا قالوا القِرْمُ لا يريدون إلا صُلْغَاتُ - وموقعها في الإقليم السابع من الأقاليم السبعة. قال : والقياس أنها حيث الطول سبع وخمسون درجة وعشر دقائق والعرض خمسون درجة. قال : وهي عن البحر على نصف يوم؛ وهي عن الأزق في الغرب والشمال.

وبَصْرَايَ بلاداً مضافة إليها:

(منها) الْأَكْثُ. قال في « تقويم البلدان » : بضم الهمزة وفتح الكاف الأولى ثم كاف ثانية - وهي بليدة من بلاد الصَّرَايَ، موقعها في الإقليم السابع من الأقاليم السبعة. قال في « تقويم البلدان » : القياس حيث الطول ثمان وسبعون درجة، والعرض تسع وأربعون درجة وخمسة وخمسون دقيقة، وهي على جانب نهر إتل من الجانب الغربي بين صَرَايَ وِبُلَارَ، على قرب منتصف الطريق بينهما؛ وهي عن كل واحدة منهما على نحو خمس عشرة مرحلة. وإلى الْأَكْثُ هذه ينتهي أَرْدُو القان صاحب هذه المملكة؛ ولها مُدُنٌ آخر كما تقدم. وهي عن الْكَفَا شَمَالُ

Kirim

من سلسلة الآفلياء المسلمة في العالم المعاصر

(الإسلام والمسلمون في القرم)

بقلم

أ.د/ محمد عبد العليم العدوى
أستاذ ورئيس قسم التاريخ الإسلامي
والحضارة الإسلامية
كلية اللغة العربية المنصورة
بجامعة الأزهر

المؤرخ العربي

مجلة فصلية تاريخية محكمة تعنى بشؤون التراث والتاريخ العربي والعالمي
العدد 36 - السنة الرابعة عشرة 1408 هـ - 1988 م.

طبع هذا العدد على نفقة جامعة الامارات العربية المتحدة
بمناسبة مرور عشر سنوات على انشائها

تصدر عن

الأمانة العامة لاتحاد المؤرخين العرب
بغداد

Islam de Russie : actes du colloque international de Qazan, 29 avril-1er mai 1996 / organisé par Institut français d'Études sur l'Asie centrale ; Centre de projets et d'études en sciences humaines ; Académie des sciences du Tatarstan ; édité sous la direction de Stéphane A. Dudoignon, Dämir Is'haqov et Răfyq Möhämmätshin. - Paris : Maisonneuve et Larose, 1997. ISBN : 2-7068-1300-8

RAMEAU : islam : Russie : histoire
Tatars de Qazan

DEWEY : 297.1 : Islam. Sources (textes). Histoire générale
309 : Études sociales et ethnographiques classées par régions et pays du monde

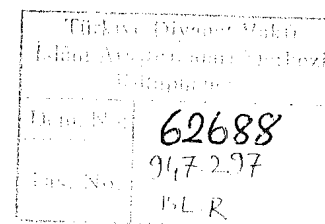
Public concerné : Universitaire

L'ISLAM DE RUSSIE

Conscience communautaire et autonomie politique
chez les Tatars de la Volga et de l'Oural
depuis le XVIIIe siècle

Sous la direction de Stéphane A. Dudoignon,
Dämir Is'haqov et Răfyq Möhämmätshin

Actes du colloque international de Qazan, 29 avril-1er juin 1996
Institut français d'Études sur l'Asie centrale,
Centre de projets et d'études en sciences humaines,
Académie des Sciences du Tatarstan

Maisonneuve et Larose

1997

Kırım

ABDÜLKADİR İNAN

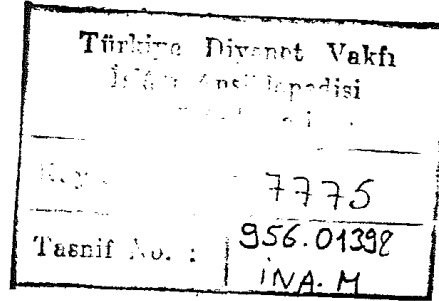
MAKALELER

ve

İNCELEMELER

*Orta İsm
Tavde*

2. Baskı

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1987

bir mahiyet arzederler. Hattâ Kara - Kırgızların meşhur destanı olan Manas'a göre dünyanın en uzak yeri Kırım ve Urum olduğu halde (Kızı keter Kırımga oğlu keter Urumga) kahramanlarına Kırım - Astrahan tarihi ile bağlı kabilelere mensupturlar (Sarı Nogay Ermanas, Kara - Nogay Yamgurcu). Orta Türk destanlarının bu cihetlerden tahkik ve tahlilini salâhiyetli erbabına bırakarak biz bu makalemizde meşhur destanların mevzularına, neşir sahalarına ve muhtelif Türk boyları içinde muhafaza edilen varyantlarına dair kısaca malûmat vermek istiyoruz.

ÇORA BATIR

Çora Batır (Çora Narikov) tarihî vesikaların ve Rus vekayinâmeleri tarafından tesbit edilen malûmatın aydınlığına çıkarılsa, görülmür ki bu zat destanda tavsif edilen Narik oğlu Çora kadar temiz bir vatanperver değildir. Zaten bunun isminin meşhur Şah Ali (Şagali) Han ismi ile sıkı bağlı olması da, destanı Çora'nın parlak simasında bir leke teşkil ediyor. Buna rağmen Çora Batır yalnız halk kitlesi içinde değil, münevverlerin içinde bile vatanperverliğin ideal bir tipi olarak telâkki edilmiştir. Bilhassa Kırım gençliği Çora Batır'ı "Nerede senin Nureddin'in Çora Batır Gireylerin?" diye istiklâl devrinin büyük kahramanı olarak terennüm etmektedir. (Kırım mecmuası, İstanbul 1919, sayı 1, 367). Zaten destandan maksat tarihî vak'aları tasvir değil, belki halkın bütün hissiyatına, hâtıralarını ve millî gayelerini canlandıracak bir surette aksettirmek için ideal bir âlem yaratmaktadır³. Milletimizin ideali galip ve müstevli yabancılar ile mücadele ve onlardan korunmaktır. Onların bu ideali Çora Batır adına terennüm ettiği destanda bütün kuvveti ile aksediyor. Kırım mütegalibesi Ahtacı Ali Beyi ve "saklav" larını imha ederek Kazan'ı kurtarmağa giden, binlerce Rus askerini kovup Kazan'da beylik eden ve nihayet mahallî entrika ve çekeme-mezliklerden dolayı Kazan'ın sukutunu müteakip Karasu çayına kendini atıp intihar eden Çora'yı millet yaratmıştır. O destanda işte şu "Çora"sını terennüm ediyor. İvan huzuruna elçi olup giden Kazan'a Rus ordusunu dâvet eden Buyurgan Seyit, Kadiş, Kul Şerif Molla ve diğerleri ile bazan beraber çalışan vatanperver Safa Girey tarafından idam edilen (Çora Narikov) ise millet için ebediyen

³ Radloff, Manas mukaddimesi, (Türk Halk edebiyatı numuneleri, V.)

Yukarıda anıldığı gibi, I. Abbas, 1604-1606 aralarında, Osmanlılar'a bağlılıklarından şüphelendiği "Borçalı-Kazaklar Eli"nin birçok oymaklarını, Gence/Karabağ ve Şirvan ülkelerine dağıtarak yerleştirdi; ve böylece, "Dönük" sayılan ve "serhadde güvenilmez" tanınan birçok güçlü ve kalabalık oymakları dağıttı. Bu yüzden bugün, Aras kuzeyindeki hemen her bölgede Şi'ileşmiş ve yine de "Kazak/Kazakhlu/Kazakhlar" adı ile tanınıp ögünen Türk toplulukları vardır. 1920 de millî Azerbaycan Hükûmeti zamanında tesbit edilip, ertesi yıl neşrolunan eserde bunların yayıldığı yerler anlatılmıştır. Buna göre: "Kazak, Gence, Cavanşir, Cebrail, Kuba, Gökçay, Lengeran (Aras sağında) "Ağdaş" idarî bölgelerinde türlü boy ve oymak adları ile "Kazaklar" tesbit edilmiştir 42.

Kars, Akhtalek ve Tiflis-Borçalı'daki "Borçalı-Kazaklar/Karapapaklar", yerleşik olup, ekincilikle, ve bahçecilikle uğraşan komşuları eski Gogarlı halkını, "Çin-Çavat" ve "Gagawan" adı ile anarak, onların yaylakçı-kışlakçı olmayışına yumuşak huyluluğuna ve daha çok inek beslemelerine, geçmişte (1122-1124 arasında Kıpçaklar gelince Hristiyan, 1225 te Harezmşahlılar gelince Müslüman, 1239 da Cengizliler gelince yine Hristiyan, 1295 te İlhan Gazan Han'dan itibaren İlhanlılar ile yine Müslüman, sonra yine Hristiyan ve Osmanlılar gelince İslâm olmanın tesiriyle "Kilise ve Câmileri"ni iki kapılı ve her iki din için de kullanılabilir biçimde yaptırımalarını ima ederek) sık sık din değiştirmelerine takılıp, şöyle söylerler :

- a- Çinçavatlar ve Çavaklılar, "Gagawan" sayılan ödlek kimselerdir.
- b- Büyük koyun sürüleri ve at yıkları besleyemezler, ancak ineğin memesine yapışan "Inek-Emenler"dir.
- c- İyi keçecilik ve güzün kırkılan kuzu yünü/güzem'den şal dokuyuculuğu yapan Çinçavat ve Çavaklılar'ın erkek elbiselerinde süs olarak omuzlarında birer çizgi bulunur. Bu yüzden onlara, "Umuzu-Elifliler" denir.
- ç- Andederlerken, inandırmak için, "Dinin, Çinçavat dinine dönsün ki!" derler.

Gerçekten de biz, 1948 den beri Ardahan-Çıldır bölgelerinde gördüğümüz kiliseden bozma birtakım câmi ve mescidlerde, hem batıdan (kilise için) hem de kuzeyden (câmi için) yapılaşta kapı konulduğunu tesbit ettik ki, kuzey yanında Kilise çağından kalma *koç-heykelli* rahip ve beğ kabirleri bile duran *Kurtkale Bucağı*'nda Çıldır- *Yerliçayıs* (1960 tan beri yeni adı "Kayabeyi") adlı köydeki câmi, bunun en belirli örneğidir.

(41) Tiflis-Alı'nda ve Kür boyundaki bu "Türk Nâhiyesi"nin adı Selçuklular'dan önceleri de vardı. *Anı-Bagratlı* kralı I. Gagık (989-1020) ölünce, büyük oğlu *Hovhannes-Sembar*: *Anı, Şirak, Aşoç'k* (eski: Kangar'k/Arpaçayı başları kuzeyi) ve Borçalı-Çayı boyundaki *Kayan* ile *Elegez-Dağı* çevresine sahip olmuştu. Bunun taht iddiacısı kardeşi *Yiğit/Kaç Aşut*, buna razı olmadı (R. GROUSSET, s. 541, 542). Kayser Basil'den yardım alıp gelen *Yiğit-Aşut*, "âsileri itaat ettirdi ve kendisi *Truk* (Türk)'ta" yerleşerek kiral oldu (VARDAN, LII). 1728 yılı Tiflis vilâyeti Tahrir Defterinde de, "*Taşir-Âbâd*" (Taşir-Ovası) Nâhiyesinde bir "*Türk-Dere*"sinden bahsediliyor.

(42) Baku'da "Abşarın yarımadasında *Zırkh-Kendi* ahâlisi ve (Gence'de) *Kazakh Kuzâsı*"nın sâkinleri hemân *Khazarlar*'ın neslinden hesab olunurlar." Bugün "Kazakhlar, bütün Azerbaycan'a sepişmişler; amma onların ekseriyeti, *Kazakh Kazası*'nda yaşamaktadır". Azerbaycan'daki başlıca oymakları *Kazakh, Şemsedin, Cavanşir, Cebrail, Kuba, Gökçay, Ağdaş* ve *Lengerân* Kazalarında şu adlarla yaşarlar: 1. *Kazaklar*, 2. *Kızıl-Kazaklar*, 3. *Yığarçı Kazaklar*, 4. *Kazakhlu*, 5. *Kazakhbegli*, 6. *Şeykhli* (Koyunlu-Şeyhli, Molla-Şeyhli, Umutlu-Şeyhli adı ile 3 obalı), 7. *Kazakh-Rehimler*, 8. *Salahlı* (M. Hasan VELİLİ-BARLI, "Azerbaycan", 1921 Baku, s. 51-53).

KIRIM HANI SAHİB GİRAY DEVRİ İLE İLGİLİ BAZI KAYNAKLAR 1

Dr. Özalp GÖKBİLGİN

Sahib Giray devri ile ilgili elyazması kaynaklar pek fazla değildir. Mevcut olanlar da Kırım tarihini genel bir şekilde inceleyen umumî mahiyetteki eserlerdir. Esas konuya geçmeden önce bu genel mahiyetteki eserleri kısaca gözden geçirmeyi faydalı bulduk.

Paris Millî Kütüphanesinde Kırım tarih ve müesseseleri ile ilgili altı tane elyazması eser mevcuttur. Bunlardan iki tanesi birbirinin aynı olup, 1891 yılında İstanbul'da neşredilmiştir. Yazarı Kırım Hanları soyundan gelen Halim Giray'dır. Gülbün-ü Hanan (Hanların Gülağacı) adını taşıyan bu eser Paris Millî Kütüphanesinin Şark Elyazmaları bölümünde bulunmaktadır 2.

Diğer elyazması eserler de şunlardır :

— Aynı bölümde "supp. turc. No. 515" de kayıtlı eser, 1475 tarihinden 1777 yılına kadar hüküm süren Kırım Hanlarının tarihidir.

— "Supp. turc 874" No.lu elyazması, ilk ondört Kırım Hanının tarihidir. Fakat çok muhtasar ve genel mahiyette bir eserdir.

— "Supp. turc No. 884" de kayıtlı elyazması Kırım Hanlarının hukukî statüleri ile ilgili bir metindir. İdarî bazı konular ile kurumlar hakkında verdiği bilgiler bakımından kıymetlidir.

— "Supp. turc. No. 1008", bazı coğrafi isimleri ihtiva ettiğinden, meskûn yer isimlerinin teşhisinde bilhassa yararlıdır.

Tarih-i Sahib Giray Han isimli elyazması, bize bu devir hakkında en muassal bilgi veren en eski kaynaktır. Şimdiye kadar iki nüshasının mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlardan birisi Paris'te, diğeri Leningrad'ta bulunmaktadır.

1 25 - 30 Haziran 1970 tarihleri arasında Strasbourg'da toplanan "XIII Altaistik Kongresi"ne tebliğ olarak sunulmuş ve "Cahier du Monde Russe et Soviétique" C.XI (3e Cahier) de neşredilmiştir.

2 Bibliotheque Nationale de Paris, Section des manuscrits orientaux supp. turcs. No. 1116, 1274.

TEXTS AND MANUSCRIPTS: DESCRIPTION AND RESEARCH

Iala Ianbay

LETTERS BY CRIMEAN NOBLEWOMEN TO SWEDEN

This paper is a publication and translation of four letters by Crimean noblewomen to Sweden. They were written in the mid-seventeenth century in the Crimean Khanate and contain 12—14 lines each. First, I would like to provide the reader with some information concerning the circumstances surrounding the appearance of the letters and make some observations about their language. The letters are kept at the Swedish National Archives in Stockholm [1]. According to the catalogue [2], the letters' call numbers are 139, 140, 149, and 150. The letters under discussion were written by the ladies from the royal family of the Crimean Khanate (1420—1783); their authors are either mothers or chief wives of the Crimean Khans.

The texts under discussion are the first from a number of Crimean Tatar letters which I am planning to publish. As a matter of fact, not a single letter from the Tatar collection of the Swedish Archives has been published yet. Furthermore, not a single Crimean Tatar letter in a Latin transcription has been published at all. The aim of the present paper is to present the first four Crimean Tatar letters to the attention of the reader. The publication is also a good opportunity to observe the text of the letters as valuable linguistic material. No doubt, its study can broaden our knowledge about the history of the Crimean Tatar language. The letters are also of interest from the historical point of view.

The messages to Sweden authored by mothers and chief wives of the Crimean Khans contain confirmation of the devoted friendship existing between the Crimean Khanate and Sweden as well as a promise to develop their mutual relations. Each letter informs about a new Crimean envoy leaving the Crimean Khanate for Sweden. The sender certifies the high rank of the envoy. The name of the envoy is indicated only in the letters written by Khans' mothers; it is absent in the letters sent by their wives (cf. ll. 8, 20, 38, 51)¹. One can assume that the letters constituted part of the credentials procedure confirming the envoy's powers. What seems a bit extraordinary is that the authors of the letters are women. (The reason of this is discussed below.) The letters required no reply in the form of a letter from the addressee; they contained a request to

show the envoy good hospitality and due respect. The letters are full of compliments and oaths to strengthen friendship between the Crimean Khanate and Sweden.

The structure of the letters betrays an old epistolary Turkic tradition well examined by Anna von Gabain [3]. It is also identical to the structure of the Golden Horde *yarliqs*, and letters [4], and of the Ottoman Sultans' messages [5]. According to this surviving tradition, the whereabouts and the names of our senders, as well as the titles of Khans, constitute an opening formula. It is followed by the whereabouts and the name of the addressee, with abundant praise to him. The letters from the Crimean Khans are no exception. But what is interesting is that the scribes did not know the name of the ruler of Sweden at the time when the letters were compiled; we find an empty space left by the scribe for the name of the Swedish sovereign.

The main text of the messages appears after the opening formula. At the end of the letters, we find the phrase "Thus, [the contents of our message] is known [to you]", a colophon typical of private letters [6]. A letter can have a date or lack it. The last word in the letters is the name of the capital of the Crimean Khanate, Bakhchisarai, written in the left corner of the leaf. The seal of the sender is placed also here.

The epistolary features of the texts are the following: the letters contain both personal pronouns as a form of address and a direct speech. In addition, there are special epistolary forms of some words, e.g. *sa'adätli* 'felicitous' instead of *sa'adatli* usual in the spoken language; *sävkätlü* 'magnificent' instead of *sävkätli*; *azamätli* 'illustrious' instead of *azamätli*. As is common in the letters written by the Crimean Khans, we find here (ll. 1, 15, 29, 43) the usual formula of mentioning God — the Arabic phrase هو 'He is' or هو المعين 'He is the Helper' [7]. These are written at the top of the leaves, high above the text. The Turkic word for 'God' does not appear in the texts of the letters; loan-words are only used: الله (Arab.), خدای (Pers.) (in the form of خودی). For the word 'ruler' five terms borrowed from Turkic, Arabic, Persian and Slavonic are used: those are (in

¹ For convenience, we use a single numeration for the letters' lines.

Dim Library 12/18/82

TATARS OF THE CRIMEA

* KIRIM

Their Struggle for Survival

CENTRAL ASIA BOOK SERIES

Duke University Press Durham and London

1988

Original Studies from North America,

Unofficial and Official Documents

from Czarist and Soviet Sources

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	22400
Tasnif No:	950.2 TAT.C

Edward Allworth, Editor

1993 EXIM 145

Şirvani, Abdülhamid. *Havaşi ala Tuhfetu'l Muhtac bi Şerhi'l-Minhac* Mısır, 1897.

Şuşud, Hasan Lütfi. *İslam Tasavvufunda Hacegan Hanedanı*, İstanbul, 1958,
Taşköprülüzade İsmüddin Ebu'l-Hayr Ahmed. *eş-Şakaiku'n-Numaniyye fi Ulemai'd- Devleti'l-Osmaniyye*, Beyrut, 1975.

Terbiyet, Muhammed Ali. *Danişmendân-ı Azerbaijan*, Azerbaijan Devlet Neşriyatı, Bakı, 1987.

Tosun, Necdet. *Bahaeddin Nakşibend, Hayatı, Görüşleri, Eserleri*, İstanbul, 2003,

Uludağ, Süleyman ve Nurettin Bayburtlugil. "Aynu'l-Kudat el-Hemedani", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IV, s. 280-281, İstanbul.

Uludağ, Süleyman. "Halvetilik", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XV, s. 393-397, İstanbul.

Useynov, M; L.Bretaniski ve A.Salamzade. *İstoriya Arhitekturi Azerbaycana*, Moskova, 1963.

Uzun, Mustafa. "Dede Ömer Ruşeni", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IX, İstanbul, 1994, s. 81-82.

Üzümlü, İlyas. "Kızılbaş" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IV, İstanbul, 1991, s. 789.

Vassaf, Hüseyin. *Sefine-i Evliya-yı Ebrar fi Şerh-i Esmar-ı Esrar*, C. I-V, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 2305-2309.

Yahya Dağıstani. *Maksadu't-Talibin*, yazma, (M.Rıhtım koleksiyonu).

Yazıcı, Tahsin. "Cüneyd Safevi" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, s. 123-124, İstanbul.

Yazıcı, Tahsin. "Ebu Said Ebu'l Hayr", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. X, s. 220. İstanbul.

Yazıcı, Tahsin. "Safevîler," *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, C. X, s. 53, Ankara, 1980.

Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Faaliyetleri

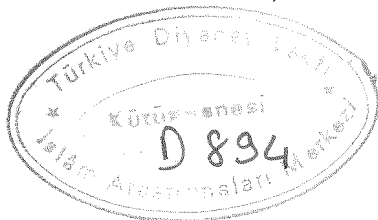
Saadettin GÖMEÇ¹

Özet

Kırım Hanlığının esas can damarı Kırım yarımadası olmakla beraber, Azak Denizi çevresinden Tuna boylarına, Aşağı Don'dan Özü Nehri'ne kadar uzanan ve Kıpçak Bozkırı olarak adlandırılan geniş stepler Hanlığın topraklarını meydana getiriyordu. Bölge Hunlardan itibaren Türklere kucağını açmış; ardından Bulgar, Avar, Hazar, Kök Türk gibi Türk hanedanlarının iskan sahası haline gelmiştir. Bizans için son derece önemli olan bu bölge yüzünden Hazar Türkleriyle Doğu Roma arasında uzun yıllar mücadelelerin sürdüğünü de biliyoruz. Peçenekler de bir ara Kıpçak Bozkırlarıyla birlikte Kırım'ı ele geçirirler. 11. yüzyıldan sonra Kuman-Kıpçakların faaliyet alanına girince, Kırım da bir Kıpçak yurdu olmuş ve buralarda Bizans'ın etkisi azalmıştır. Bununla birlikte Selçuklu Türkleri de başlangıçtan itibaren Kırım'la ilgilenmişler ve buraya seferler düzenlemişlerdi. Karadeniz'in kuzeyi 1240'lardan itibaren Çingiz Han'ın devletinin hakimiyetine sokuldu. Onlarla gelen Kuman-Kıpçakların özellikle Altun Orda Hanlığına sahip olmaları üzerine Kırım'ın değeri de arttı.

Anahtar kelimeler: Kırım, Kırım'da Türk Çağı, İskit

Aurasya Etüdləri, sayı: 35, yıl: 2009, Ankara, s. 61-72.

MADDE YAYIMLANDIĞI YAN
ANRA GELEN DOKÜMAN

08 EYLÜL 2009

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, sgomec@yahoo.com

VII

FARABÎ'NİN FAZİLETLİ DEVLET ADLI ESERİNDEKİ
FİKİRLERİN HÜLÂSASI

Biz, Farabî'nin El-medinetül-fadile adlı eserindeki fikirlerini şöyle hülâsa edebiliriz:

1 — İnsanları devlet teşkiline sevkeden âmil, bir taraftan insanların teb'an ictimai bir mahlûk olmalarıdır. Diğer taraftan devlet kurmak iradesidir. Devlet, tabii bir teşekkül değil, irade mahsulü bir müessesedir. Devlet irade mahsulüdür, içtimai temayül devlet için ancak zemin hazırlar.

2 — İnsanların içtimai bir mahlûk oluşlarından insanlar arasında bir tesanüd ruhu doğmuştur. Bu ruh sayesinde ki içtimai inkişaf ve ruhi tekâmül mümkün olmuştur.

3 — İnsanlar arasında kavga ve mücadeleyi, milletler arasında mücadele ve harpleri tevlid eden âmil, insanlardaki hayvanlık devrinden kalma daha tamamıyla sönmemiş vahşi temayülleri- dir. Beşeriyet tekâmül ettikçe bunlar zail olacaktır.

4 — Faziletli devlet (mükemmel devlet), devlet içindeki fertler arasında tesanüt, adalet ve karşılıklı muhabbet hüküm süren devlettir.

5 — Devlet, bir uzviyet gibidir. Devlet içindeki fertler birbirine bağlıdır, fertler arasında tesanüt zaruridir.

6 — Devlet içinde adalet, tesanüt esaslarının hâkim olabilmesinde muayyen vasıflara malik şeflerin büyük rolü vardır.

7 — Bir devletin iyi veyahut fena olduğunu tesbit için kıstas reislerinin vasıflarıdır. İyi devlet iyi ve faziletli reisler tarafından idare olunan devlettir.

8 — Faziletli devlet, insanların saadetini, ruhi inkişafını hedef tutan zeki, âlim, âdil, yüksek âhlak ve seciye sahibi, münhasıran halk menfaatini düşünen hakim reis veyahut reisler tarafından idare olunan devlettir.

9 — Bütün devletlerin fevkinde en kâmil devlet millî devletleri içine alan, bütün yeryüzündeki insanlara şamil bir teşkilâttır (devlettir).

10 — Millî devletler ancak bir devlet içinde adaleti, müsalemeti temin eden devletlerdir.

11 — Bütün beşeriyet içinde sulh ve müsalemeti, umumi

sulha müstenit bir nizamı temin için bütün beşeriyete şamil bir devlet lâzımdır.

Hakiki ve daimî müsalemet ancak o zaman teessüs edecektir.

12 — Beşeriyet efradı içinde yayılmış insanlar arasında tesanüt, insanların ruhi tekâmülünü inkâreden cereyanlar istikbali olmıyan geçici ruhi hastalıklardır.

Bunlar milletlerin tereddidi ve inhitatına sebep olabilirler.

Farabî'nin siyaset ve hukuk felsefesinin, tarihteki rolünü şu suretle ifade edebiliriz:

1) Beşeriyet tarihinde millî devletlerin fevkinde bütün milletlere şamil bir milletlerarası devlet (teşkilât) tasavvurunun, idealini ilk defa olarak vuzuh ve sarahatle süren Farabî olmuştur.

Bu suretle bundan bin yıl önce Farabî Cemiyeti Akvam fikrinin mürevvici olmuştur.

2) Devlet felsefesi tarihinde bir devlet içinde idarenin mükemmel olup olmaması, halkın devlet idaresine iştiraki derece ve şekillerinden ziyade devleti idare eden reislerin ruhi vasıflarıyla alakalı olduğuna dair fikri ilk defa olarak vuzuhla ifade eden de Farabî olmuştur.

FAİK REŞİT UNAT (T. T. K. ve Maarif Vekâleti T. T. H. üyesi), Kırımın Osmanlı idaresinden çıktığı günlere ait bir vesika: Necati Efendi Sefaretnâme veya Sergüzeştname'si.

Türk Tarih Kongresinin sayın üyeleri,

Beni dinlemek için ayırmak lütfunda bulunduğunuz şu onbeş yirmi dakika içinde sizlere yakın tarihimizin bir safhasını biraz daha aydın bir hale getirmekte faydalı olabilecek bir vesikayı tanıtmaya çalışacağım.

Malûmunuzdur ki, 1768 de Rusların, hudut üzerinde bir Osmanlı kalesine sığınan bir kısım istiklâl âşkı Lehlileri ele geçirmek bahanesiyle, Türkiye'ye yaptıkları tecavüz üzerine 9 ilkteşrin 1769 da başlayan ve altı yıl kadar sürmüş olan harp 5 temmuz 1774 de Kaynarca muahedesinin akdiyle sona ermişti.

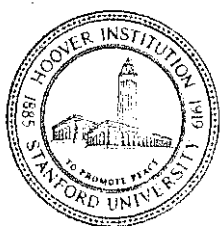
İslâm Ansiklopedisi

The CRIMEAN TATARS

KIRIM

Alan Fisher

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
834.1
947.6
Fis-C

HOOVER INSTITUTION PRESS
Stanford University, Stanford, California

30 EYLÜL 1993

Kaplan Giray II 64
Kurim Hanı

promote him to the rank of *nuradin* (*nūr al-dīn*) [q.v.], so he fled to the Ottoman Pasha in Kefe (Feodosiya). Dawlat Giray's influence at the Porte was instrumental in the decision to exile him to Rhodes, but on his father's request he was sent to Yanbolu. When his father became *Khān* on 26 *Shābān* 1113/26 January 1702, he appointed him *nuradin*. Kaplan Giray marched against the former *Khān*, who had rebelled with the support of the *Noghay* tribes. The civil war came to an end when the Nogay *mirzās* deserted Dawlat Giray. On the death of Selīm Giray, his second son *Chāzī* Giray became *Khān* and, on 3 *Ramaḍān* 1116/30 December 1704, he made Kaplan Giray *kalghay* [q.v.]. In contrast to Dawlat Giray and the new *Khān*, *Chāzī* Giray, who followed the *mirzās* of the Crimea in pursuing a hostile policy towards Russia, Kaplan Giray was prepared to support the Ottoman government's policy of peaceful relations. It was for this reason that in *Muharram* 1119/April 1707 he was appointed *Khān*. Leaving the Russians free to act against Sweden, Kaplan Giray led a campaign against the Circassians, but was lucky to escape with his life when he fell into an ambush which they had set. The Sultan deposed him at once (*Shābān* 1120/November 1708), and his rival Dawlat Giray became *Khān* in his place. Eventually, the problem of the Swedish king Charles XII led to the deposition of Dawlat Giray and Kaplan Giray was brought back from Rhodes and again made *Khān* on 18 *Rabīʿ al-Awwal* 1125/15 April 1713. To secure a definitive peace treaty with Russia, he went to *Khotin* with the Ottoman commander-in-chief 'Abdī Pasha and supported the Polish defensive campaign in the summer of 1125/1713. He sent a force under the *nuradin* to the Ottomans' Morea expedition, but the rebellions of the Circassians and the *Noghays* prevented his taking part in the Austrian campaign of 1128/1716, and he was again deposed from the *khānate* in *Dhū'l-Ka'da*/November of the same year. The rebels who overthrew Aḥmad III [q.v.] in 1143/1730 secured his re-accession, but since he afterwards became a major force in ousting the rebels, he kept his influential position under Maḥmūd I [q.v.]. In 1145/1732 there were clashes with the Russians in *Daghīstān*. Crimean forces with the support of the *Čečens* [q.v.] repulsed a Russian attack. In 1148/1735, on the insistence of the Porte, the *Khān* personally campaigned in *Daghīstān*, but at this moment, Russian and Cossack forces advanced to Or-kaḥl (Perekop), threatening the Crimea with invasion. Kaplan Giray attacked this force, but he was compelled to retreat in the face of enemy artillery and resort to guerilla tactics. He could not prevent the enemy's invasion of the Crimea in *Şafar* 1149/June 1736, and it was only when they were withdrawing that he pursued them to Or-kaḥl. At this moment, a command came from Istanbul appointing Feṭḥ Giray *Khān* in place of the old and ailing Kaplan Giray (*Rabīʿ al-Ākḥir* 1149/August 1736), who was exiled to Chios where he died in *Shābān* 1151/November 1738.

Bibliography: 'Abd al-Ghaffār Kırımı, 'Umdat al-Tawārikh, TOEM suppl., 142-78; Sayyid Mehmed Riḍā, al-Sab' al-sayyār, Kazan 1832; Rāshid, Ta'riḥ, iv, v, Istanbul 1282/1865; Subhī, Sāmī and Shākir, Ta'riḥ, Istanbul 1198/1784; A. N. Kurat, XII Kar'ın Türkiye'de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu, Istanbul 1943; Metinler ve vesikalar, Istanbul 1943; Mehmed Giray, Ta'riḥ, Nationalbibliothek Vienna, MS O.H. 1080; 'Abdī, Ta'riḥ, ed. F. R. Unat, Ankara 1943.

(HALİL İNALCIK)

✓ **KAPLAN GIRĀY II**, Crimean Tatār *Khān* (*Shawwāl* 1183-*Shābān* 1184/February-November 1770). He was appointed *nuradin* (*nūr al-dīn*) in 1182-1183/1768-1769 and *Khān* in *Shawwāl* 1183/February 1770. He sent his *kalghay* and *nuradin* to the Crimea to defend it against the Russians, while the Ottoman commander *Khalil Pasha* appointed him to the campaign intended to expel the Russians from *Bogh-dān* (Moldavia). He was unsuccessful against the Russian artillery on the Prut, and retired to *Kaltī*, whilst Rumyantsev crossed the Prut and routed the Ottoman-Crimean forces. The indiscipline of the soldiers prevented the commander and the *Khān* from carrying out their plans for a counter-attack; the fortresses of *Kiliya*, *Bender* (Bendery) and *Ismail* fell to the Russians, whom the *Noghays* then joined in *Budjāk*. After facing a siege in the fortress of *Özi* (Ochakov), Kaplan Giray was eventually able to reach the Crimea. Here, in the summer of 1184/1770, the *kalghay* *Islām* Giray and the Ottoman commander *Ibrāhīm Pasha* drove the enemy from before the fortress of *Or-kaḥl* (Perekop). However, the *Mirzās* of the Crimea, like the *Noghays*, were hoping, by remaining neutral, to escape invasion and were in contact with the Russians. Ottoman sources claim that Kaplan Giray supported this policy (TV, xiv, 138), but this does not seem to be true (V. Smirnov, ii, 127). He, in fact, requested military aid for the Crimea from Istanbul and tried to divert the *Kalmuks* from their alliance with the Russians. The Ottoman commander in the Crimea, *Ibrāhīm Pasha*, agreed with him in these policies, but in *Shābān* 1184/November 1770 a decree for the *Khān's* deposition came from Istanbul, and in *Rabīʿ al-Ākḥir* 1185/July 1771 Kaplan Giray died of plague at the age of 32.

Bibliography: Enveri, Ta'riḥ, Ms. Süleymaniye, Esad Efendi 1089; Wāsiḥ, Ta'riḥ, Bülāk 1246/1830-1, 37, 50-60, 63, 69, 78; Nedjātī Efendi, Sefāretnāme, ed. F. R. Unat, TV, xiii-xiv (1944); A. Djeddet, Ta'riḥ, i, Istanbul 1271/1854-5, 47-49; Halim Giray, Gulbun-i Khānān, Istanbul 1278/1861-2, 118-20; A. Resmī, Khulāṣat al-i'tibār, Istanbul 1286/1869, 33-47; V. Smirnov, Krimskoe hanstvo pod verhovenstvom Ottomanskoy Porti v XVIII. stoletii, Odessa 1889; O. Retowski, Die Münzen der Girei, Moscow 1905.

(HALİL İNALCIK)

✓ **KAPLIDJA**, *kapludja* or *kabludja*, the general term used in Turkey for a place where a hot spring is roofed over, as in a bath house. Other terms used in Turkish are *kaynardja*, *aḥardja*, *ıllsu*, *kudret hamamı*, *čermik*, *ıllja* and *germābe* (see XIII. Yüzyıldan beri Türkiye türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanklariyle Tarama Sözlüğü, Ankara 1967, iii, 1942-3). Ewliyā Čelebi [q.v.], ii, 21, describes varieties of hot springs in different parts of the Ottoman Empire and in other Asian countries. In Anatolia and in Türkistan, he writes, the term *ıllja* was used to denote a hot spring, as was *bana* (from *bagno*) in Balkan countries, *germābe* in Persia, *ıllsı* (*ıllsu*) in the Crimea, *hammām* in the Arab lands and *kapludja* in Bursa. Today thermal baths in Turkey have been classified and numbered: there are 26 *kapludja*, 79 *čermik*, 67 *hammām*, 158 *ıllca*, 3 *germāb* (see Rıza Reman, Şifalı suları kullanma ilmi: Balneoloji, Türkiye'nin şifalı kaynakları, Istanbul 1942). J. von Hammer (Umblick auf einer Reise von Constantinople nach Brussa und Demolypos und von da zurück über Nicaea und Nicomedien, Pest 1818, 10 n.) claimed that *kapludja* was derived from Greek *kapnos*, meaning "smoke". Hot-springs, however, were in

1. Giray

2. Selim Giray Han

3. Kerim

Author: HAJDA, LUBOMYR ANDRIJ
Title: TWO OTTOMAN GAZANAMES CONCERNING THE CHYHYRYN CAMPAIGN OF 1678
(UKRAINE, EUROPE, MIDDLE EAST)
School: HARVARD UNIVERSITY (0084) Degree: PHD Date: 1984 pp: 303
Source: DAI 45/07A, p.2228 Publication No.: AAC8419348
Subject: HISTORY, EUROPE (0335)

Abstract: This dissertation presents two seventeenth-century Ottoman historical sources of the type called gazaname. This genre of writing appeared in the mid-fifteenth century and lasted to the Crimean war, but despite its popularity, the gazaname has not been the subject of rigorous study.

Two gazanames are presented here: the anonymous Cehrin Seferi and the Ahval-i Icmal-i Sefer-i Cehrin attributed to ('c)Abd'ul-Kerim Efendi, secretary to the Crimean khan, Selim Giray. These concern the Ottoman campaign against Chyhyryn in the Ukraine in 1678, an event which marked the apogee of Ottoman expansion in Eastern Europe, and they add significantly to our knowledge about this event.

Both works have been preserved in unique copies in the Bibliotheque Nationale in Paris, the Cehrin Seferi in an eighteenth-century copy made by a French scholar, Sieur LeRoux, and the Ahval-i Icmal-i Sefer-i Cehrin in an eighteenth-century Ottoman copy. Because of their location these works have remained unknown to Turkish scholars, and neither has been used in the study of Ottoman history. This dissertation gives a critical edition and an annotated translation of both sources with a discussion of the manuscripts, the style of the works and their probable authorship. The final chapter evaluates their historiographical significance, and compares them with other contemporary accounts of the Chyhyryn campaign, both Ottoman and European.

MADE KATILANLARI
SONRA GELEN DOKÜMAN

23 TEMMUZ 1997

~~20 8000 1997~~

Yixing	一行
Yizhou	伊州
Yujia shidi jing	瑜伽師地經
Yunzhou	鄆州
Zhang	張
Zhang Dasu	張大素
Zhang Fei	張悱
Zhang Gongjin	張公瑾
Zhang Huaishen bianwen	張淮深變文
Zhang Huaishen	張淮深
Zhang Qianyi	張謙逸
Zhang Song	張嵩
Zhang Yichao bianwen	張議潮變文
Zhang Yichao	張議潮
Zhang Yitan	張議譚
Zhang Zhi	張芝
Zhangye	張掖
Zhao Zhiben	趙智本
zhou	州
ziyi	紫衣

JAH 32/2 (1998)

D.482

BARBARA KELLNER-HEINKELE
(Freie Universität, Berlin)

WHO WAS 'ABDULGHAFFĀR EL-QIRIMĪ? SOME NOTES ON AN 18th CENTURY CRIMEAN TATAR HISTORIAN

The following observations are essentially the record of a hunt for the proverbial needle in a haystack. The needle corresponds with the fairly obscure Crimean Tatar author of the 18th century, 'Abdulghaffār el Qirimī, while historical sources of the 18th century will play the role of the haystack.

Until recently, not much more was known about the Crimean Tatar scholar and historian el-Hājj 'Abdulghaffār b. el-Hājj Ḥasan b. el-Hājj Maḥmūd b. el-Hājj 'Abdulvahhāb el-Qirimī than that he flourished in the 18th century. More than 70 years ago, Franz Babinger, in his work *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*¹ devoted ten and a half lines to this man, "über dessen Lebensgang nicht viel bekannt zu sein scheint", even getting his grandfather's name wrong. Then he goes on to say that 'Abdulghaffār composed a commentary on the Forty Ḥadīth² and in 1157/1744 a history of the Crimean Tatar Khans in Ottoman Turkish under the title '*Umdetü l-akhbār fī tārīkhü t-Tatar*. Babinger also credits 'Abdulghaffār with a world history, again written in 1157/1744, with the title '*Umdetü t-tevārīkh* assuming that the first-mentioned work on the history of the Crimean Tatar khans probably constituted an excerpt or a part of this larger work. In fact, a manuscript with the title '*Umdetü*

1 Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, (Leipzig, 1927), p. 270.

2 This information is copied without further reference from Brusali Mehmed Tahir, 'Osmānī Mū'ellifleri III, (Istanbul, 1342/1923-24), p. 100, s.n. "'Abdulghaffār b. Ḥasan Qirimī". In the Turkic speaking world, the most popular collection of Forty Ḥadīth, a significant genre in Islamic religious literature, is that of the Syrian scholar Muḥyī ad-Dīn an-Nawawī (631/1233-676/1277); cf. Abdülkadir Karahan (ed.), *Kırk hadis*, (Ankara, 1985).

JAH 32/2 (1998)

Journal of Asian History, vol: 32/2 (1998)

13 MARCH 1998

Wiesbaden, s. 144-156

añlıq, -ği
añlıqsal
añlı -şanlı
añmahıq, -ği
añq etmek
añqav
añqavlıq, -ği
añqay -maq
añqı, -sı
añqı -maq
añqıldı -maq
añqıldıat -maq

añqısaqız
añqıt -maq
añray -maq

añsal
añsı -maq
añsız
añsızdan
añsızın
añuv
aorta
ara
ar -açıq
ar -açıqlıq, -ği
aralaq
aransız
aransızdan
aransızın
aracaq
arar -maq
ararcı
ararcılıq, -ği
apart -maq
aparteid
apartma
apartman
apar -topar
araş
apatik
apatiklik, -gi
apatit
apatrid
apatya
aray
arayca (sına)
araycıq, -ği
ar -aydın
araylıq, -ği
ar -ayrı
araysımalı
araz

apazla -maq

ум, интеллект
интеллектуальный
прославленный
вещь на память
облапошить, обмануть
разиня, ротозей
ротозейство
глядеть удивлённо, растерянно
благоухание; сильный запах
благоухать; сильно пахнуть
поддаться обману
обмануть, пользоваться
доверчивостью
ароматическая смола
источать сильный запах
глядеть удивлённо (разинув рот)
относящийся к разуму
смутно припоминать
неразумный
неожиданно
неожиданно
вспоминание
анат. аорта
диал. старшая сестра
совершенно ясный, -но
ясность; очевидность
пухленький (о младенце)
неожиданный
неожиданно
неожиданно
разг. женщина; жена
утащить, спереть, уносить
1) несун; 2) плагиатор
плагиат
см. арагмақ
апартеид
плагиат
квартира; многоэтажка
целой толпой
апащ, хулиган
апатичный
апатичность
минер. апатит
человек без родины
апатия
женщина; жена
по-женски
простореч. бабёнка
совершенно ясный, -о
естество женщины
совершенно отдельно
женоподобный
1) пригоршня;
2) добыча (вора)
1) братъ пригоршнями;

apazlama
aperetif
arıq -sarıq
arış
arış -maq
arışq
arışla -maq
arışlıq, -ği
arıştır -maq
ariko
aplike
aplikele -mek
aplikeleme

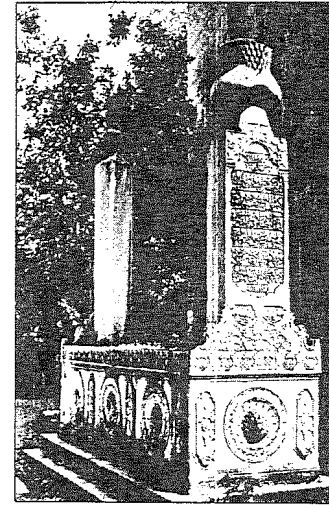
aplikeli
apmadan -sarp
madan
arına -hazır
arına -hazırlıq, -ği
apofeo
apogey
apokalipsis
apokopa
apokrif
apokriflik
apollo
apopleksya
aposteriori
apotek
arapaq
arapaq
apparat
apparatür
appendiks
appendisit
apraksya
aprel
apret
aprette -mek
apretür
apretürel
apriori
aprobirle -mek
aprobirleme
apside
arşaq

arşu
apte
arteka
aru
arul

2) хапануть
попутный ветер
аперитив, спиртное перед едой
бессвязные (речи)
внутренняя сторона ляжек
сесть, расставив ноги
измотанный, усталый
посадить (ребёнка) на спину
ластовица (у калёсон)
замучить, измотать
готовый к отплытию (о судне)
апликация
украсить аппликацией
украшение наложением
аппликации
имеющий аппликацию

ни с того, ни с сего
полностью готовый
полная готовность
апофеоз
астр. апогей
апокалипсис
лит. апокопа
апокриф
апокрифический
Аполлон
мед. апоплексия
филос. апостериори
бот. апотечий
беленький
совершенно белый
аппарат
аппаратура
анат. аппендикс
мед. аппендицит
мед. апраксия
апрель
аппрет
аппретировать
аппретура
аппретурный
филос. априори
апробировать
апробация
архит. апсида
еле двигающийся ногами
(от усталости)
апчхи!
старшая сестра
аптека
детск. нет!
толстый, пузатый

Qırım Hanlığı paytahtı Bağçasaray şehrindeki Han-Saraynıñ mezarlığında Qırım Hanı II Devlet Geraynıñ oğlu Qırım Geray Han (1719-1769; hanlığı: 1758-64, 1768-69)nıñ qabriniñ körünişi ve baştaşı kitabesiniñ metni ile açıklaması.

Hüve'l - Hayyü'l – Bâqî

Qırım Geray ğazâ-pişe han-ı âlişan
Ki misli olmadı meşhûd çeşm-i çerh-i kebûd

Bu taht-gâh-ı fenâdan çün eyledi rihlet
Qonağı menzil-i uqbâ ola bi-emr-i Vedûd

Dedim duâ ile târîh cevherini Edîb
Qırım Geray olasın tâcdâr-i hulûd

Sene 1183 (H)
(M.1769)

Bugünkü Qırımtatarcası ile:

O Allah'tır ki, sonsuz hayatnıñ sahibidir!

1. Qırım Geray, ğaza işlerini maqsad edingen öyle şanı yüce bir han ki, mavı köknüñ közü oña beñzer birisini daha körmeydi.
2. Madem ki, bu faniy paytahttan köçti, çoq şefqatlı Allahnıñ emri ile qonağı ebediyet alemi olsun.
3. Ey, Edip, dua ile şu tarih cevherini dedim: "Qırım Geray! Ebediylik yurdunıñ taclı hükümdarı ol!"

İhtar: Çeşit baqımından noqtalı tarihnüñ bir örneği olğan bu tarih (soñ beyitteki "gevher" sözü de buña işaret eter), tarih mısrası olğan altuncı mısradaki yalñız noqtalı harflernüñ toplanması ile bulunır. (Baq arap harflı şeklini). Bu harflernüñ sayı degerleri toplandıǵında (100 (Qaf)+10x3 (Ye, 3dane)+50 (Nun)+400 (Te)+3 (Cim)+600 (Hı)= 1183) Qırım Geraynıñ vefat tarihi olğan Hicriy 1183 (Milâdiy 1769) senesi çıqar. (Tarih tüşürme sanatı haqqında dergimizniñ ilerideki sanlarından birinde etraflı maqale başılacaqtır)

Haz: N.A.

TAHSİN ÖZGÜÇ, Maşat Höyük kazıları ve çevresindeki araştırmalar. Excavations at Maşat Höyük and Investigations in its Vicinity (S. Graziani)	518
R. B. MOTZO, Ricerche sulla letteratura e la storia giudaico-ellenistica (F. Vattioni)	703
J. M. SCARCE (ed.), Islam in the Balkans. Persian Art and Culture of the 18th and 19th Centuries (M. V. Fontana)	708

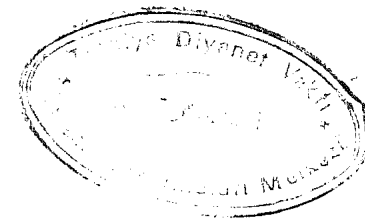
Supplementi

- N. 18 - GIUSEPPE CELENTANO, Due scritti medici di al-Kindi.
- N. 19 - GIOVANNI GARBINI, Storia e problemi dell'epigrafia semitica.
- N. 20 - RAFFAELE BISCIONE-MAURIZIO TOSI, Protostoria degli Stati turanici.
- N. 21 - STEFANO BELLINI, Notes on the History of the Left-movement in Meiji Japan.

26 EKİM 1995

ANNALI, vol: 39 (Nuova Serie XXIX) fas. 4,

Napoli-1979, s. 523-562.

IRÈNE BELDICEANU-STEINHERR, MIHNEA BERINDEI, GILLES VEINSTEIN

La Crimée ottomane et l'institution du « timâr »

INTRODUCTION

Le registre *maliyeden müdevver* n° 334 (cité *infra* MM 334) des Archives de la Présidence du Conseil à Istanbul, contient les procès-verbaux d'attributions de *timâr* dans les provinces ottomanes de Kefe (Crimée), Rum, Kayseri et Trébizonde pour la période 1496/1497-1503. Nous avons déjà mis l'accent, précédemment, sur l'intérêt de ce registre pour la connaissance du *timâr* ottoman à la fin du xve siècle, en en publiant la partie relative à Trébizonde¹. Par l'attribution d'un *timâr*, c'est-à-dire la concession de revenus fiscaux produits dans un cadre géographique donné, l'Etat ottoman rétribuait les services généralement militaires, parfois civils, d'un particulier². Sur la composition précise des *timâr* ainsi octroyés comme sur les bénéficiaires, les conditions de leurs nomination et destitution, le registre considéré est riche en enseignements, surtout grâce aux lignes explicatives venant à la fin de chaque document, dans lesquelles l'auteur de la *tezkere* (attestation précédant la délivrance par la Porte du bérat final de nomination) – en l'occurrence, probablement le *beglerbeğ* de la province dont dépendent les *timâr* – relate les circonstances du changement de détenteur.

Poursuivant la publication de ce registre, nous en présenterons ici la partie relative au *livâ'* de Kefe, c'est-à-dire à la province ottomane de Crimée (pp. 2-11). Cette partie revêt un intérêt spécifique du fait des particularités de l'application du système du *timâr* à cette province: comme nous serons amenés à la constater, cette application eut un caractère limité, dura peu et a laissé dans ces conditions peu de traces dans les archives. Ces considérations nous ont conduits à faire précéder cette publication de

¹ I. Beldiceanu-Steinherr, M. Berindei, G. Veinstein, « Attribution de *timâr* dans la province de Trébizonde (fin du xve siècle) », I, *Turcica*, VIII/1, Paris-Strasbourg 1976, pp. 279-290 (cité *infra* Trébizonde I); *idem*, seconde partie, *Turcica*, IX/2-X, 1978, pp. 107-154 (cité *infra* Trébizonde II).

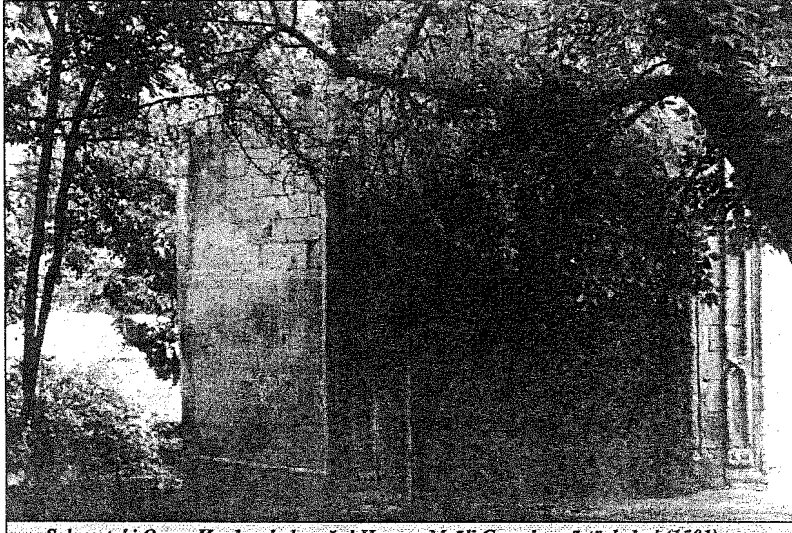
² Sur l'institution du *timâr*, cfr. Trébizonde I, n. 1.

Cuçi Geray Hannıñ eski sarayı

Eskiden hanlar bu hanedanda otura ekenler. Dört köşeli, kârgir yapılı küçük bir qaleçiktir. Çevre uzunluğu – eki yüz adımdır. Etrafında dört aded qullesi ve batığa baqqan demir bir qapısı bardır. İçinde eki alçaqçı minaresi olğan bir cami bar. Minareler küçük olduğundan, içlerine insan sığmaz ve üstlerinden ezan oqunmaz. Saraydan çıqqan yolnuñ üstünde yüksekke binalı bir adalet köşkü⁽²⁷⁾ tura. Anda hanlar körünüñ etip divan meclislerini keçire ediler. Tahta örtülü, saf altın alemlı bir köşktür. Şimdi bu sarayda cephaneden başqa bir şey yoqtur. Ama hanlarğa ait eşyalar çoqtur. Qapısı daima qapalıdır. Qapınıñ üzerinde şu tarih yazılıdır:

*Bu mübârek saat içinde bi-avn-i müsteân
Qıldı abâdanda bir devlet sarayın bu zamân
Şâh-ı evlâd-ı vali-i şîb u zafer peyker livâ
Al-i Cengiz yani kim Sahib Geray ev hisân
Zâhir oldı çünki hicretten doquz yüz qırq eki
Anda hatm oldı muhaqqıq bu mahallâ-i sekbân. Sene 924.⁽²⁸⁾*

(Bu saraynıñ etrafında bulunğan) Sahib Geray Hannıñ medresesi ve keçken hanlarınñ nur tolu türbeleri ile içinde süyrtü-süyrtü qubbeler altında yatqan padişahlar haqqında, inşallah, sırası keldikçe

Salaçtaki Qırım Hanları baba-oğul Hacı ve Meñli Geraylarınñ türbeleri (1501).

Foto: U. Ablayev, 2000.

yazarmız. Bu Eski Salaçqı şehriniñ üstünde, doğu taraftaki Çufut qalesi qayaları tütünde İrem bağı⁽²⁹⁾ kibi Aşlama bağında Qırım vilâyetiniñ qazaskeri olğan Murtaza Ali efendi ile çeşitli ziyafetlerde bulundıq. Zevq ve sefalar eterek acayıp kezintiler yaptıq.

Cennet bağçası Aşlama bağı

Bütün hanlar ve hanzadeler, sultanlar, biyimler ve bikeçler bu bağda zevq ve sefalar eterler. Öyle bir bağdır ki, cennet bağı gülistan köşklerde oturğan canlar, cananları ile suhbet eter ekenler, bülbüllenmiñ tatlı ötüşlerinden ruhları mest olup, dem-be-dem aşıp, içip eglenirler. Suvu ve havası o qadar güzeldir ki, bu yerde bir saat kezinti yapqan kimse ğam ve kederini unutıp, neşe ve huzur içinde qalır. Bu bağnıñ bir tarafında bütün hanlarınñ çeşitli sanat eseri olğan süslü köşkleri bardır. Her biri de sanki

birer çin fağfundır. Kene her bir hannıñ fisqiye, havuz ve şadırvanlı yazlıq köşkleri bar ki, mimarlıq ilmine sahip olğanlar, kördüklerinde dehşetke qapılıp (hayran olup) aqılları perişan olur. Bu yerde bulunğan çeşitli meyva terekleri Qırında degil, başqa diyarlarda dahi yoqtur. Suvlu meyvası o qadar çoqtur ki, diger şehirlerge de hediye olaraq yiberilir. On fersahlıq⁽³⁰⁾ yol keçse bile, kene de tadı ve lezzeti bozulmaz. Bütün vilâyetlerden hanlarğa hediye kelgen biñlerce meyvanıñ hoş qoqulan insanıñ dimağını qoqulatur. Hususan, Anadolunun *Bakraz beli misk soğanları, çeşitli qaranfillerniñ fidanları, İstanbulnıñ zerrini⁽³¹⁾, Molla Çelebiniñ ablaq lâlesi, Çilli Hocanıñ Flandire lâlesi, Kâğıthane lâlesi, İstanköy sünbülleri* ve yüz biñlerce hediye kelgen çiçekler bu bağ içinde bezengen olup, körgenler, bu bağğa kirgenler kendilerini cennetke kirdik, zann eterler. Bahar zamanı erik, alma, armut, kiraz, vişne ve diger meyvalı terekler çiçek açtığında insanoğlu olarnıñ qoqularından mest olur. Bu İrem bağı, beñzeri bulunmağan eşsiz bir bağ olup, sanki şu keçici dünyanıñ cennetidir. Bu güzel bağça Mehmed Geray Hannıñ zamanında böyle olğandır. Zira kendileri şerefli bir kimse, zevq sahibi, keremli, şanı büyük bir handır. Türlü-türlü yüksek tereklermiñ kölgelerinde çeşitli yeşillik, lâlelik, zevq sofalarında çeşmelerden pınarlara suvlar aqıp, yüzlerce yerde fisqiyelerden suvlar tereklermiñ üzerlerine fişqır. Her terekten de yağmur kibi şadırvanların suvları yağar. Her diyarnıñ ustaları bu yerge kelip, bu bağ içinde hünelerini köstergen ediler. Bağnıñ her tarafında çeşitli sanat eserleri körülr. Bu eserlerniñ beñizerleri ancaq Belde-i Tayyibe⁽³²⁾ yani Kostantiniyye şehri olğan İstanbulımızda körülebilir. Hepsinden de değerli sanat eseri olğan köşklerniñ tarihleri şöyledir: Bahadır Geray Han efendimizniñ ibret berici köşküniñ tarihi:

*Bir tâq-ı hoşnümâdır tâm olsa hemsezâdır
Revâdır itmâmına târihi Qasr-ı hûbân. Sene 1049.⁽³³⁾*

Mehmed Geray Han efendimizniñ köşküniñ tarihi:

*Nedir dedi Rızâyı aña târih
Dedik nâmına Qasr-ı cennet-abâd Sene 1052.⁽³⁴⁾*

Bu da Mehmed Geray Hannıñ köşküniñ tarihidir:

*Hesab-ı sâl benâyiş suâl kerd dilem
Hord be goft ki târihi Qasr-ı şehinşah Sene 1052.⁽³⁴⁾*

Diger bir tarihi:

*Benâ-yı Mehmed Geray Han begiyy
Benâ-yı tarihabadeş Sene 1055.⁽³⁵⁾*

Daha bir güzel tarih:

*Eltâf-ı Hüdâvendi Qadriy idüb güya
Târihini bu qasrın rindâne düşürdi gör Sene 1056.⁽³⁶⁾*

Sözniñ soñu, bu Meram bağnıñ imaretleriniñ tarihlerini ve nice sanat eserlerini anlatacaq olsaq, müsvedde yazılarnıñ tüzetmege ve diger diyarlarnı seyahat etmege mani olur. Elhasıl, Qırım diyarında böyle güzel bir yer daha yoqtur. Cenab-ı Haq dünyanıñ soñuna qadar bu yerni mamur ve şeñlikli etsin. Amin!

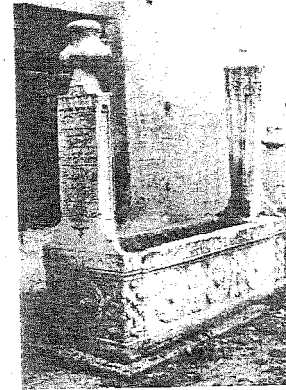
Açıqlamalar:

- (1) **Ceneviz** – XIII–XV. asırlarda Qaradefizde kendi kolonilerini bulundırğan Cenova (Genuya) şehri merkezli Ceneviz Cumhuriyeti.
- (2) **Potmay** ("Seyahatname"niñ diger nüshalarında: **Butmay** (Botmay), **Buşmay** (Boşmay)) – başqa kaynaklarda böyle şehir adına rastkelinmemektedir.
- (3) **Çingizogulları** – büyük cihangir, muhteşem Moğol-Tatar Devletiniñ ("Çingiz İmparatorluğu")nıñ qurucusı Çingiz Han (Timuçin)niñ (1155–1227) neslinden kelgenler.
- (4) **Cuçi Han** (ö. 1227) – Çingiz Hannıñ (bağ yuqarı) büyük oğlu. Moğol-Tatar Devletiniñ, ileride Altın Ordu olaraq afulacaq şimal-batı qısmı oña berilgen edi. Pek erte vefat etkeni sebebinden Qırım sahibi sayılmaz. Qırında bulunması da – halq rivayetlerindendir.
- (5) **Mahan** – İrannıñ şimal-doğusındaki tarihî bir bölgeniñ adı.
- (6) **Meñli Geray Han** – ilk Qırım hanlarından I Meñli Geray (1445–1514; hanlığı: 1467–74, 1475–76, 1478–1514).
- (7) **Gedik Ahmed Paşa** (ö. 1482) – meşhur Osmanlı Sultanı Fatih II Mehmed Hannıñ devriniñ (1451–1481) veziri.

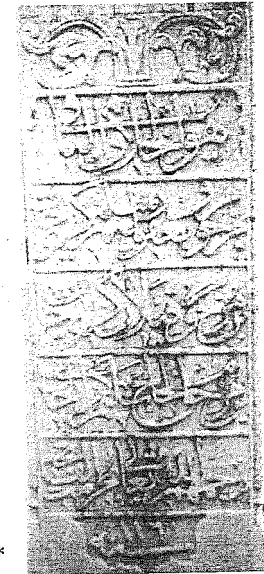
ayırıcı	1. отличительный, различительный; 2. 1) выключатель; 2) тех. отделитель
ayırma	гл. имя от айырмақ
ayırmaçılıq, -ğı	дискриминация
ayırıt: ~etmek	см. ayırdetmek
ayırıtı	1) различие; 2) нюанс, оттенок
ayırıtla -maq	выбирать сор, камушки (из риса и т.п.)
ayırılan -maq	стрэд. от айыртламақ
ayırtdav	выборка, очищение от сора
ayırıtqıç	триер, зерноочиститель
ayıruv	гл. имя от айырмақ
ayıt	бот. целомудренный
ayın	1) религиозный обряд; 2) ритуал, священнодействие
ayın-oyun	надувательство, обман
ayla	ореол, нимб
aylan -maq	1) ходить кругом; вертеться, вращаться; 2) поворачиваться
aylanavuş	вертлявый
aylançaq	непостоянный (о человеке, характере)
aylançaqlıq, -ğı	непостоянство
aylançılıq	окольный, кружный (о пути)
aylançılı	см. aylançılıq
aylandır -maq	вертеть, вращать, крутить
aylanış	поворот (пути)
aylant	анат. айлант, шейный позвонок
aylanuv	кружение, вращение
aylaq	очень, чрезвычайно
aylaq aylaq	возглас недоверия
aylı	лунный
aylıq, -ğı	1. (еже)месячный; 2. месячный заработок, оклад
aylıqçı	получающий жалованье
aylıqlı	оплачиваемый ежемесячно
ayman	большое круглое корыто (для купания)
aymaq, -ğı	пятно (от чего-л. вязущего, красящего)
aymaqla -maq	размазывать
ayn, -nı	1) уст. око; 2) источник; 3) сущность; 4) подлинник; 5) точное подобие
ayne	1) зеркало; 2) зеркало воды; 3) арг. лафа; 4) отражатель
ayneci	1) зеркальщик; 2) перен. хитрец, плут
aynecilen -mek	хитрить, плутовать
aynecilik, -gi	хитрость, плутовство
ayneli	1. 1) с зеркалами; 2) с отражателем; 2. красавчик, красotka
aynen	1) в точности; 2) натурой
ayneniy	колыбельная (песенка)
ayneniyle -mek	убаюкивать

aynesiz	1) без зеркала, отражателя; 2) арг. неважный, -о
ayni	тот же самый
aynılıq, -ğı	тождественность
aynıq -maq	прийти в себя (после сна)
aynisafa	бот. календула
ayni	см. ayni
aynileş -mek	становиться таким же
aynileştir -mek	делать одинаковым
ayniyet, -ti	тождественность
aynorlu	вычурный, витиеватый (о стиле)
aynorluluq, -ğı	вычурность, выпренность
aynurulu	лунный (о ночи)
aynüşşems	мин. опал
ayqaş	крест-на-крест
ayqaştır -maq	расположить крест-на-крест
ayqu	1) недозволенный; 2) противоречащий
ayqırılmaş -maq	идти вразрез с чем-л.
ayqırılıq, -ğı	несоответствие
ayrağaç	рогатина
ayran	пахта
ayrasız	без исключения
ayravuq, -ğı	бот. пырей
ayrı	отдельный, -о; частный
ayrı-ayrı	1. отдельно, врозь; 2. разный
ayrıbaşına	отдельно, обособленно
ayrıca	1) отдельно, врозь; 2) особенно, в особенности
ayrıcalıq, -ğı	привилегия, преимущество
ayrıcalıq, -ğı	обособление, обособленность
ayrıcinsten	физ., хим. неоднородный, гетерогенный
ayrıl -maq	1) раз-, отделяться; 2) разъединяться; 3) разводиться; 4) отлучаться; 5) хим., физ. распадаться
ayrıla	1) отделять; 2) дискриминировать; 3) классифицировать
ayrılamaz	неотделимый
ayrılamazlıq, -ğı	неотделимость
ayrılan -maq	отделяться
ayrılanuv, -vu	раскол, разлад
ayrılmaş -maq	отделяться
ayrılmaşuv, -vu	обособление
ayrılıq, -ğı	1) разделение; 2) расставание; 3) разногласие; 4) развод
ayrılış -maq	разводиться
ayrılışuv, -vu	развод (супругов)
ayrılmaz	неразлучный
ayrıqsın	эксцентричный, экстравагантный
ayrıt I	мат. ребро, грань
ayrıt II	обрат(ка), сепарированное молоко

Bağçasaraydaki Han Sarayının mezarlığında Qırım Hanı "Qattı" II Selim Geraynıñ (ö. 1748)* qabrınıñ körünışı

ve baştaşı ile sanduqasınıñ üzerindeki kitabelerniñ metinleri.

Hüve'l-Hallâqu'l-Bâqî

Merhûm ve mağfûr Selim Geray Han

bin merhûm Qaplan Geray Han

bin merhûm el-Hac Selim Geray Han

rahimehumullâhi teâlâ bi-hürmeti'l - Fâtîha

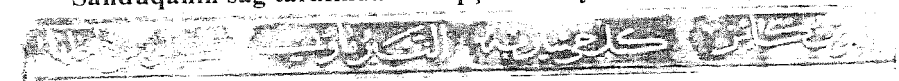
Sene 1161**

Sanduqanıñ sol tarafındaki yazı:

Rızasın isteyen Haqqıñ,
Dediler oña: "Hoş geldin".
Cihân bağıni mülk etmeñ,
Demezler: "Divâne boş geldiñ".

Sanduqanıñ sağ tarafındaki arapça bir beyit ve onuñ tercimesi:

الموت كاس كل حي شاربها
القبر ماوى كل ناس داخلها

Ölüm [öyle] bir kâsedir ki, her yaşağan ondan içecek,
Qabir [öyle] bir mekândır ki, her insan oña kirecek.

* II Selim Geray (1708–1748) – Qırım Hanı I Qaplan Geraynıñ (1680–1738. hanlığı: 1707–08. 1713–16. 1730–36) oğlu ve meşhur Hacı I Selim Geray Hannıñ (1634–1704, hanlığı: 1671–78. 1684–91. 1692–99. 1702–04) torumudur. 1743–1748 senelerinde Qırım Hanı oldu. Heybet ve vaqar sahibi olup, şahsiy hayatında ve devlet işlerinde pek sert davrandığından örtü avam halq ve ordu tarafından "Qattı" Selim Geray olaraq añıldı.

** 1161 hicriy yılı milâdiy taqviminde 1748 yılına rastkelmektedir.

zamán 'Zeit' aus ar.-osm.-krm. *zaman* 'ds., Zeitpunkt' (R. IV, 880) und weiterhin: (j)éna *zamán* 'plötzlich, auf einmal', vgl. osm. *bir zaman(lar)* 'einst, früher' (ngr. *évaç* 'ein').

zan 'Feld, Acker' vgl. kas., krm. *zan* 'Grenze; ein Ackermaß 800 Faden Länge und 12,5 Faden Breite' (R. IV, 867).

zangú 'Steigbügel' aus osm. *üzāngi* 'ds.' (R. I, 1890).

zar/zer 'wohl' aus ar.-osm. *zâhir* 'ds.; offenbar, offenkundig' (*öyle zâhir* 'es muß wohl sein').

zavalý 'unglücklich' aus ar.-osm. *zavally* 'ds., Unglück bringend' zu krm. *zawal* 'Elend, Not' (R. IV, 879).

zengýnk 'reich, vermögend' aus p.-osm.-krm. *zāngin* 'ds.' (R. IV, 888).

zijařét 'Geschenk' aus ar.-osm. *zijařat* 'Bewirtung, Gastmahl, Gelage, Gastfreundschaft' (R. IV, 911).

zijař pikrá 'Gift' aus p.-osm.-krm. *zâhâr* 'ds.' (R. IV, 884) und ngr. *πικρός* 'bitter'.

zindanós 'lebendig' aus p.-osm. *zindâ* 'ds., gesund, stark' (R. IV, 913) und ngr. *ζωτανός* 'lebendig'.

zingil'ajíz 'reich werden' aus p.-osm. *zānginlānmāk* 'ds., s. bereichern' (R. IV, 888).

zorjá 'kaum, mit Gewalt, mit Mühe', *zór'en* 'mit Mühe', vgl. p.-osm.-krm. *zor* 'Gewalt, Zwang' (R. IV, 898) und *zor ile* 'mit Gewalt, mit Mühe'.

zunuzáđ 'lange' vgl. osm. *uzun uzadiya* 'ds., der Länge nach (ausstrecken)' bzw. *uzak* 'lang, spät, weit (entfernt)' (R. I, 1757–58).

zurlajíz 'zwingen' aus osm. *zorlamak* 'ds., Gewalt anwenden' (R. IV, 900).

žuruldév 'plätschern' vgl. osm. *šyryl-šyryl akty* 'es floß murmelnd', bzw. *šaryldamak* 'rieseln, lärmern (von Frauen gesagt)' (R. IV, 1052, 953).

University of Frankfurt

The Khan and the Tribal Aristocracy: The Crimean Khanate under Sahib Giray I

HALIL INALCIK

The history of the Crimean Khanate revolved around the tribal ruling elite. Their constant maneuvering to maintain power in the khanate and control over its policies is the central theme in Crimean history. Beginning with the establishment of Ottoman suzerainty in the northern Black Sea area in the 1470s, both sides attempted to use this new element in the ensuing power struggles to their own advantage, while the Ottoman government skillfully manipulated the rivals to further its own policies. The khanate of Sahib Giray (Şāhib Girāy),* as described in Remmāl Khōdja's *Tārikh-i Šāhib Girāy Khān*,¹ vividly demonstrates this emerging pattern of internal struggle. At the outset, Sahib Giray, khan from 1532 to 1551, achieved a strong centralized rule on the model of the Ottoman sultans. Afterwards, the tribal elite, held in check and deeply resentful of

* This article follows the transliteration system used by the *Encyclopaedia of Islam*, second edition.

¹ Özalp Gökbilgin, "Quelques sources manuscrites sur l'époque de Sahib Giray Ier, Khan de Crimée (1532–1551) à Istanbul, Paris, et Leningrad," *Cahiers du monde russe et soviétique* 11 (1970): 462–69, describes two manuscripts of Remmāl's *History of Sahib Giray*, one in the Bibliothèque nationale (Paris), Supplément turc no. 164, the second in the library of Leningrad University, Oriental manuscripts no. 488. Zygmunt Abrahamowicz informed me that there are two more manuscripts in Leningrad which we have not yet had the opportunity to use. Remmāl indicates that he completed the work at the end of *Radjab* in the Hidjra year 960/13 June–12 July 1553. A critical edition based on all extant manuscripts is a first priority for systematic use of this source, since even a superficial comparison of the two manuscripts of Paris and Leningrad reveals important omissions and the ottomanizing of Tatar words (the latter occurs in the Paris manuscript). Remmāl's work was used by 'Abd al-Ghaffār, *Umdat al-Tawārikh*, ed. by Necib Asim (Istanbul, 1343 H./1924), pp. 100–111; and S. Mehmed Riđā, *Al-Sab' al-Sayyār fī akhbār al-Mulūk al-Tatar*, ed. by A. K. Kazim Beg (Kazan, 1832), pp. 91–94. V. D. Smirnov, *Krymskoe xanstvo pod verxovenstvom Otomanskoj porty do načala XVIII veka*, vol. 1 (St. Petersburg, 1887), pp. 412–22, made use of Remmāl, especially for the Ottoman influence on the khanate. Ö. Gökbilgin published the text, *Tārikh-i Šāhib Girāy Hān* (Ankara, 1973), on the basis of the Paris (hereafter P) and Leningrad (hereafter L) manuscripts.

Harvard Ukrainian Studies, vol: III-IV/part: 1

1979-1980, Massachusetts

s. 445-466.

D-408

قریملی حاجی محمد ثنائی

اوچنچجی اسلام کرای خان تاریخی

British Museum, No. Add. 7870

نسخہ سی اوزرنده

زیغونت آبراہامویج

طرفندن

نشر اولشمیشدر

وارشوه ۱۹۷۱

Państwowe Wydawnictwo Naukowe

دولت علم نشریاتی

Din İlahiyatı
12. K.

حکیم کرای سلطان

کتابخانه

با خود

قریم تاریخی

Kırım

قریم وقایع تاریخچه سندن ، قریم خانلریک تراجم احوالندن
باحث بر اثر اولوب مندرجات اساسیه سی ، برچوق تاریخ کتابلری
تبع اوله رق تنویر وایضاح اینملشدیر .

طابع و ناشری

ع . جودی

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Demirbaş No:

16845

Tasnif No:

923

HAL.G

نجم استقبال مطبعه سی

۱۳۲۷

ofset

Erzurum 1990

A Community Reimagined. The Role of “Homeland” in the Forging of National Identity: The Case of the Crimean Tatars

BRIAN G. WILLIAMS

Introduction

For many political scientists and foreign policy experts the years 1989–1991 were a heady period of great international expectations. The turning of the last decade of this century promised a new era on the world stage as the Berlin Wall, which had for so long divided Europe tumbled to the ground, the European Union began work on creating a single European community *sans* frontiers and a “New World Order”, in which borders and national differences were expected to lose their importance, appeared on the horizon. Unfortunately, the rise of national conflict throughout the former Communist world, from Sarajevo to Grozny, the expansion of ethnic strife in Rwanda, Burundi and Zaire, the escalation of ethno-confessional conflict in Sri Lanka, and the warfare between Uzbek, Tajik and Pathan ethnic groups in Afghanistan—to name just a few flash points—shattered the pundits’ expectations and vividly demonstrated the fact that the bogey of ethno-nationalism was still alive and well at the close of the 20th century. Far from witnessing the integration of society in the interest of greater economic development, many regions of the world (including supposedly homogenous West European areas such as Scotland, the Basque region of Spain, Brittany, Northern Italy, etc.) have, in recent years, been moving towards regionalization and the reaffirmation of local identities. Borders, regional differences and national homelands, it would appear, still have tremendous significance and continue to exert widespread influence over groups’ perceptions of themselves and others, even in the industrialized West.

Nowhere has the growing importance of territorial borders, however, been more vividly displayed in recent years than in the 15 republics of the former Soviet Union. Westerners who discounted the significance of the Soviet Union’s “meaningless” internal territorial boundaries were, by the time of the Armenian–Azerbaijani dispute over Nagorno Karabagh, to be reminded of the real significance these arbitrary lines on a map have for the populations circumscribed by them. Similarly, those who were lulled by Soviet propaganda into believing the myth of a merging of nationalities (read Russification) in this “Friendship of Nations” were rudely awakened in the 1990s by the appearance of bloody ethno-territorial disputes in the Caucasus and Moldavia and the rise of potentially dangerous territorial feuds between Russia and the Ukraine, the Baltic states and Russia, Uzbekistan and Kirghizstan etc. While most of these ethno-territorial disputes had previously been muted by 70 years of firm Soviet rule, the national-territorial movement of one Soviet nationality, the Crimean Tatars, has been politically active for 40 years and, as such, was both a harbinger of greater ethnic clashes to come and an early testimony to the tremendous significance of territory for even the smallest of the Soviet Union’s nationalities.

1661
1997

Compiled and edited by A.N.M. ABDURRAHMAN

Da'wah Activities Throughout the World:

Problems and Prospects. Dhaka-1986,

S. 83-98. IZCICA: 20306.

THE PLIGHT OF THE CRIMEAN TATARS

AYSHE SEYTMURATOVA

04 ARALIK 1995

This "independence" lasted only for eleven years, to 1783, when Catherine II formally and totally annexed the Crimean peninsula to her state and transformed it into *Tavrisheskaia guberniia*. Halim Giray remarks bitterly in his history that the result was a foregone conclusion. The Girays and the Crimeans with them could have preserved their national identity only as part of the Ottoman Empire, in which they had been able to maintain their special relationships with the Sultans. The Girays were "shamefully fooled" by the clever words of Russian diplomats into believing the "non sense" of Crimean glory in the past as an independent state. Halim Giray concludes that whatever "glory" the khans of old had possessed was directly related to their connections with the Ottomans; it had been the Ottomans, he reminded his readers, who had permitted the Girays so much independence of action. This they forgot completely in the wartime years of the late 1760's, and it brought them to the tragedy of the 1770s.

The annexation of the Crimea by the Russian Empire was not the end of Crimean aspirations for identity, however. Substantial numbers of Tatars emigrated from the Crimean peninsula in several waves (1783-85, 1812-14, 1826-27, and 1854-62) to Anatolia and Rumelia, many of them settling in the suburbs of Istanbul.¹ Within the Ottoman Empire, the Crimean Tatars continuously pressed for Ottoman support for their return "to their homeland" and did not seem to be easily assimilated into Ottoman society. Those Tatars remaining in the Russian Empire, despite vigorous attempts by the government to deny their national identity, to convert them to Orthodoxy, and to move them around the empire to break their hold on their lands, retained at least a germ of national consciousness, which was renewed and which grew into a flourishing national movement in the late nineteenth century and the beginning of the twentieth.² And it was to be Tatar nationalist leaders, both in Russia and in Turkey, who were to have such an impact on the growth of Turkish nationalist aspirations at the end of the century.

ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS, OTTOMANS AND TURKS:

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS.

The Isis Press, Istanbul 1998, s.93-121.

¹See Mark Pinson, "Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire, 1854-1862," *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (Istanbul, 1972), 1:37-56 (to be continued in a later volume) for a discussion of the last of these emigrations.

²Ethem Feyzi Gözaydın, *Kırım: Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri* (Istanbul, 1948); Alexandre Bennigsen and Chantal Lemerrier-Quelquejay, *La Presse et le mouvement national chez les musulmans de Russie avant 1920* (Paris, 1964); Serge A. Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia* (Cambridge, 1960); and Cafer Saydahmet, *Gaspıralı İsmail Bey: Dilde, Fikirde, İşte Birlik* (Istanbul, 1934).

ŞAHİN GIRAY, THE REFORMER KHAN, AND THE RUSSIAN ANNEXATION OF THE CRIMEA

I. The Establishment of the Independent Crimea

The transformation of the Russian state into a far-flung multinational empire has scarcely received the attention that it warrants. In recent years Soviet scholars have become more interested in this problem and have been working hard to distinguish Russian imperialism under the Tsars from that of the western European states. Western scholars interested in the Russian Empire, on the other hand, have generally fallen into two camps: one which accepts the Soviet interpretations of either "the lesser evil" formula or the theory of positive benefits to the subjected nationalities; or one which severely criticizes Russian expansion into non-Slavic areas which were not historical parts of early Russian states. Little emphasis from either the Soviets or the West has been placed upon the actual methods utilized or the contemporary causes and justifications given for Russian expansion.

The Russian annexation of the Crimea in 1783 is a case in point. Both supporters and critics of Russian imperialism make such generalizations as the statement that the incorporation of the Crimea into Russia was an integral part of a larger "Greek Project" formulated as early as 1779¹, or the claim that Catherine accomplished "the recovery of fertile lands lost to Asiatic invaders since the days of the Kievan State"². Boris Nolde included the topic of Crimean annexation within the broader framework of the building of the whole Russian Empire³. But Nolde was content to follow the works of the nineteenth century Russian scholar Smirnov and the German scholar Zinkeisen and provided little more than a sketch of events rather than an analysis of reasons for and methods of the annexation.

¹Michael, T. Florinsky *Russia: A History and Interpretation*. New York 1947, vol. 1, pp. 527-528. The author wishes to thank the U.S. Office of Education for making possible his stay in Istanbul during the summer of 1965 through their grant of a Fulbright-Hays fellowship. He wishes to express his appreciation to the government of the Republic of Turkey for granting him permission to work in the Başbakanlık Arşivi in Istanbul, to Dr. Midhat Sertoğlu, its director, and to Mr. Turgut İşiksal, a member of his staff, for their valuable help in locating documents and for aid in deciphering difficult handwritings.

²Nicholas V. Riasanovsky *A History of Russia*. New York 1963, p. 293.

³Boris Nolde *La Formation de l'Empire russe. Études, notes et documents*. Vol. 1-2. Paris 1952-1953; here vol. 2, pp. 115-195.

IRICA: 37153

25 NISAN 1995

Author: KIRIMLI, SIRRI HAKAN
Title: NATIONAL MOVEMENTS AND NATIONAL IDENTITY AMONG THE CRIMEAN TATARS
(1905-1916) (RUSSIA, TURKS)
School: THE UNIVERSITY OF WISCONSIN - MADISON (0262) Degree: PHD
Date: 1990 pp: 326
Source: DAI 51/11A, p.3869 Publication No.: AAC9108280
Subject: HISTORY, MODERN (0582); HISTORY, EUROPEAN (0335); HISTORY, MIDDLE
EASTERN (0333)

Abstract: In 1883, one century after the Russian invasion of the Crimea, a wholesale national awakening and modernization drive was initiated by Ismail Bey Gaspirali among the Crimean Tatars. Gaspirali realizing the dire problems faced by his compatriots, envisioned the solution in a transformation into a modern nation in unity with the other Muslim Turks in the Russian Empire. His reforms resulted not only in a major breakthrough in the intellectual life of the Crimean Tatars as well as other Turks in the Russian Empire, but also laid the groundwork for a contemporary national consciousness based on ethnic (Turkic) and religious (Islamic) self-identification.

During the 1905 revolution a nationalist-revolutionary movement emerged within the nascent Crimean Tatar Intelligentsia, whose members were called the "Young Tatars." Strongly influenced by Russian revolutionaries, the Young Tatars engaged in a political and social struggle involving a network of underground cells, as well as legal publications and enlightenment activities. They introduced the political concept of "fatherland," defined by the Crimea, thereby providing a territorial basis for national identity. While endorsing, broader Turkic and Islamic allegiances, they concentrated primarily on the Crimean Tatar people as the starting point of their national identity. Thus, it was the Young Tatars who developed the rudimentary form of the three-dimensional (Crimean Tatar, Turkic, Islamic) nationalism characteristic of all future Crimean Tatar national movements.

Especially after the 1908 revolution, Turkey provided the crucial intellectual and educational source which was lacking in the Crimea. Education in Turkey provided the national cadres for the Crimean Tatars, and broadened their popular basis. The Crimean students in Turkey were deeply affected by local currents, and the "Fatherland Society," which was to later rally other nationalist groups, was born in Istanbul. By 1917, a widespread organized Crimean Tatar national movement, enjoying considerable prestige among the population, had emerged. During this process, a unique Crimean Tatar identity was shaped; following the 1917 revolution, Crimean Tatar self-determination could be asserted by the extension of the national movement which had been formed in the early 1910s.

CHAPTER FOUR

AHMED RESMI'S POST-WAR CAREER
AND CONTRIBUTION TO OTTOMAN
POLITICAL DISCOURSE

By 1774, it was apparent to all that something had gone drastically wrong with the Ottoman military organization, which, in spite of its seemingly endless reserve of manpower, had completely disgraced itself on the battlefield. The magnitude of the defeat suffered by the Ottomans prompted a period of reflection in the decades following the signing of the treaty of Küçük Kaynarca, characterized by efforts to address the most obvious aspects of the problem: the Janissaries and the navy. Under Admiral Hasan Paşa, a survivor and hero of the 1770 Çeşme naval disaster, the navy was rebuilt and reorganized, while a team of French military experts, Baron de Tott and others, continued to advise the Ottomans about European military technology, devising new artillery corps, opening schools, and translating texts. Attempts to transform the administrative and economic sectors of the government were also initiated by Halil Hamid, the notable reforming grand vizier, but with little substantive result.¹ Conservative forces in Ottoman society continued to object strenuously to innovations, especially under Christian tutelage, as a violation of the shari'a and Ottoman *din-i-devlet*. The more astute among them, such as the aforementioned Hasan Paşa, who was Grand Vizier Halil Hamid's chief rival and the major cause of his downfall and execution in 1785, were equally aware of the geo-political implications of the presence of foreigners among them.² The ambiguities of the Küçük Kaynarca treaty concerning Tatar independence caused endless rounds of negotiations, threats, and counter-threats between Russia and the Ottoman Empire until Catherine closed the debate by annexing the

Crimea in 1783, provoking further public outrage, and forcing the futile Russo-Ottoman confrontation in 1787. By the 1792 treaty of Jassy, the Ottomans relinquished the entire northern coast of the Black Sea from Özü to Azov, and reconfirmed Russian possession of the Crimea, after almost twenty-five years of struggle.³

During this sustained period of crisis, unfolding not only on the Black Sea, but also on the eastern borderlands with Iran and in the Arab provinces, thoughtful statesmen were compelled to assess the condition of the Ottoman state and to recommend possible solutions to seemingly intractable problems. As Ahmed Resmi lived long enough to participate and influence the discussions surrounding the Crimean question, we turn now to the events of the last decade of his life.

Events in the Crimea, 1775 to 1783

Ahmed Resmi was simply not an official presence from 1775 to December 1782, that is to say, he appears not to have held a position in the *hacegân* during that time. In the Crimean crisis following the 1768 to 1774 war which led to the signing of the 1779 Aynalıkavak agreement, however, he was very much an influence, as reflected in his own writings, and as a member of numerous councils held to discuss the volatile situation. At least one historian credits Ahmed Resmi with leading the reformist group which attempted to adhere to the articles of the Küçük Kaynarca treaty. The conservatives, though discredited by the bankruptcy of their policies in the recent war, were revitalized by the Crimean issues and gained considerable support from the Tatar exile community in Istanbul, as "... hundreds of *mirza*, *ulema* and *sultans* ... arrived in Istanbul between January and July of 1775."⁴ The Russian occupation and final annexation of the Crimea and northern shores of the Black Sea occurred in two phases, the first ending with the signing of the Aynalıkavak Convention of April 1779, and the second, the Ottoman acceptance of the *fait-accompli* of annexation, ending with the Aynalıkavak Convention of January 1784.⁵ In the complex and confusing course of events which began with Devlet Giray's overthrow of Sahib Giray (the Khan

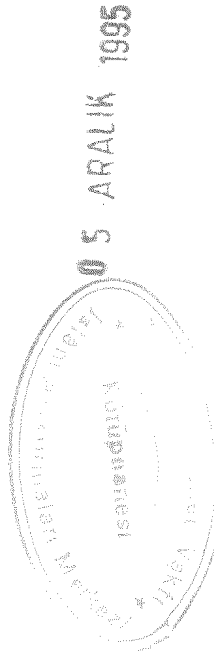
¹ See on this subject Boppe's very detailed article on the French technical mission; see also Berkes, 53ff.

² Berkes, 61-3; see also 66 on Admiral Hasan Paşa. On Halil Hamid, see I. H. Uzunçarşılı, "Sadrazam Halil Hâmid Paşa," *Türkiyat Mecmuası* 5 (1935): 213-67.

³ See Stanford Shaw, *Between Old and New: the Ottoman Empire Under Sultan Selim III, 1789-1808* (Cambridge, MA., 1971), 21-7; Fisher, *Russian*, 154-7.

⁴ Fisher, *Russian*, 58, 62.

⁵ On the political outline for this whole period in Crimean affairs, see M. S.

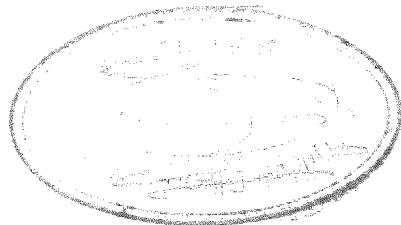
ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS,
OTTOMANS AND TURKS:

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS

The Isis Press, Istanbul 1998, s. 79-92.

IRICA: 37153

13 MARCH 1999

CRIMEAN SEPARATISM IN THE OTTOMAN EMPIRE

Strivings for national identity or national consciousness usually contain both positive and negative characteristics. On the one hand are the attempts to provide a new social and political framework for the nationality in which it is able to make manifest its own identity. Of equal importance are attempts to eliminate the existing social and political conditions in which nationality play a subordinate or nonexistent role. By concentrating on the first characteristic at the expense of the second, historians have come to view national movements as at least normal political developments, and even inevitable. However, the Ottoman Empire and its breakup in the nineteenth and twentieth centuries provide a set of historical cases where the second aspect of nationalism is even more important than the first.

To deal in a sophisticated manner with nationalism and separatism in the Ottoman Empire, one must first analyze the existing social and political conditions against which the nationalists or separatists were acting. Almost everywhere one looks in the Ottoman Empire, the relationships between a province and the center were different — the Danubian principalities, the North African amirates, the Egyptian Mamlukes, the Anatolian derebeyliks, the Caucasian shaykhdoms, and the Crimean khanate. Where one finds voevodas, amirs, sultans, beys, shaykhs, and khans, one also finds very different sets of ties between province and center. One could even make the point that Istanbul itself was governed as an adjunct to various government departments and later as a province, not as an imperial center. And if, as it seems clear, these relationships were very different from the start, might not the movements to change these conditions also take on very different characteristics?

In considering this question, an examination of the Crimean khanate is of special significance. On all the Ottoman provinces, the khanate maintained more of its independence and sovereignty than any other. And though its territory was not the first that the Ottomans lost, it was in fact the first self-contained province to break away from the empire (albeit with Russian help and encouragement) at a time when "nationalism" and "national consciousness" had scarcely emerged anywhere else. Finally, it was the first Muslim land to be lost irrevocably by the Muslim Ottoman sultan. To understand the significance of the Crimean separatist movement and the effect that its loss had upon the

ALAN FISHER

BETWEEN RUSSIANS,

OTTOMANS AND TURKS:

CRIMEA AND CRIMEAN TATARS

The Isis Press, Istanbul 1998, s. 67-77.

IRICA: 37153

THE OTTOMAN CRIMEA IN THE MID- SEVENTEENTH CENTURY: SOME PROBLEMS AND PRELIMINARY CONSIDERATIONS*

What was the effect of the upsurge of Cossack raiding activity on the local Crimean population and economy? This is perhaps the most important unasked question about the Ottoman Crimea in the seventeenth century. Much has been written about the Cossacks and their relations with both Ottomans and Crimean Tatars, and a good deal of attention has been placed on their raiding activity all along the shores of the Black Sea. But little attention has been drawn towards the inevitably negative effects these raids had on the health of Ottoman possessions in the north.

That events in the seventeenth century had important political and economic result in the Crimea is well known. Problems in Ottoman domestic politics, the decline of bureaucratic effectiveness, and the virtual disappearance of able Ottoman leaders brought about important changes in all Ottoman possessions during this period.

We know that at some undetermined time between 1600 and 1750, the entire configuration of Ottoman-Crimean Tatar political relations changed completely. At the end of the sixteenth century, the Ottoman Crimea was a totally separate administrative entity, with its own officials, jurisdictions, and carefully defined territorial integrity. There was a clear dividing line between the possessions of the Ottoman sultan and those of the Crimean khan. But by the middle of the eighteenth century, this dividing line was nonexistent at worst and vaguely defined at best. And by the time of the Russian annexation of the peninsula, those properties in the Crimean south not in private hands were all under the control of the khan.

What had happened in the intervening time? At the moment it is not possible to determine the exact course of events which produced these drastic changes. Neither Ottoman nor Crimean Tatar chronicles give any information

* I wish to thank the American Council of Learned Societies and the American Research Institute in Turkey for generous financial support of my research in Istanbul during the academic year 1976-1977. I am also grateful to the staff of the Başbakanlık Arşivi in Istanbul, most particularly to Turgut Işıksal, for invaluable assistance during my stay.

13 NISAN 1999

Date	Register No.	Pages	Subject of register
1175/1761-2	17285	239	Kefe ...
1175/1761-2	17293	132	... Azak ...
1176/1762-3	17306	131	... Özü ...
1177/1763-4	17309	453	... Özü ...
1177/1763-4	6536	1216	... Özü, Or ...
1177-8/1763-5	17318	20	... Kefe, Soğudak ...
1178/1764-5	6541	1206	... Özü ...
1178-9/1764-5	17314	396	... Aco ... Or ...
1179/1765	2305	736	... Kefe ...
1179-80/1765-6	17324	318	... Kefe ...
1180/1766	17328	203	... Kefe, Kale-i cedit, Or, Temrük, Taman ...
1180-1/1766-7	17334	314	... Özü ...
1180-3/1766-9	17358	46	Özü
1181/1767	19390	28	... Özü ... Kefe
1183/1769	17364	168	... Özü ...
1184-8/1770-4	17414	394	... Özü ...
1189/1775	1723	1102	... Özü ...
1190/1776	824	1134	... Özü ...
1191/1777	6917	388	... Özü ...
1193/1779	17467	188	... Özü ...
1194/1780	17468	48	... Kefe ...
1194/1780	17483	536	... Özü ...
1195/1780-1	21194	158	... Kefe ... Taman
1195/1780-1	17473	240	... Kefe ... Özü ...
1196-7/1781-3	17508	358	... Özü ...
1197/1782-3	4819	14	Özü
1197/1782-3	17512	376	... Özü ...
1187/1782-3	17533	434	... Kefe, Taman, Özü ...
1197-8/1782-4	17516	285	... Özü ...
1197-9/1782-5	17537	214	... Özü ...
—	17768	48	Azak, Özü ...
—	17727	164	... Kefe, Kamanıçe, Azak ...
—	17813	283	... Taman, Kefe ...
—	17761	68	... Kefe ...
—	20114	106	... Kefe ...
—	16786	546	... Özü ...
—	16841	120	... Azak ... Kefe ...

LES RAPPORTS ENTRE L'EMPIRE OTTOMAN ET LA CRIMÉE L'aspect financier

Les ouvrages consacrés à l'histoire de l'Empire ottoman se contentent de donner une description trop générale de l'administration ottomane, description basée sur des sources incomplètes et insuffisantes. En utilisant presque uniquement les observations des voyageurs étrangers, les chroniques ottomanes et, de temps en temps, les *Mühimme Defterleri*, les historiens nous donnent une image par trop simpliste de l'Empire ottoman¹. D'autre part, bien souvent les historiens ont traité l'Empire ottoman *in abstracto*, comme un phénomène uniquement islamique et turc. Ils s'intéressaient surtout aux questions suivantes : quelles étaient les origines des institutions ottomanes, byzantines ou seldjouques ? Quelles furent les raisons de la création de l'État ottoman et les méthodes employées lors de sa création ? Quel a été l'impact ottoman sur l'Europe et sur les peuples soumis ? Quelles furent les raisons du déclin ottoman ? Parmi les réponses à cette dernière question figurent traditionnellement le retard technologique, la croissance des forces économiques à l'extérieur de l'Empire, le changement des voies commerciales mondiales et les modifications administratives à l'intérieur de l'Empire.

Une approche plus objective de l'histoire des Ottomans qui consiste à comparer leur Empire aux autres grands Empires, oblige l'historien à se poser différentes questions. Comment l'Empire fonctionnait-il ? Quels territoires de l'Empire doivent être considérés comme des provinces soumises, et quels autres étaient le siège du pouvoir ? L'Empire était-il rentable ? Les provinces éloignées soutenaient-elles le centre ou était-ce le contraire ? La réponse à cette dernière question permettrait de déterminer la raison d'être de l'État ottoman. Et enfin, les changements dans les relations économiques entre quelques régions et le gouvernement central pouvaient-ils avoir une influence sur le déclin ottoman ?

¹Surtout A. H. Lybyer, *The government of the Ottoman Empire in the reign of Suleiman the Magnificent*, Cambridge, Mass., 1913; H.A.R. Gibb et Harold Bowen, *Islamic society and the West*, I (1-2), Londres, 1950-1957; I. H. Uzünçarşılı, *Osmanlı tarihi*, Ankara, vols I-IV, 1947-1965 ; et les manuels d'histoire turque ; les plus récents, Paul Coles, *The Ottoman impact on Europe*, Londres, 1968.

L'auteur voudrait remercier The American Research Institute in Turkey et The All University Research Fund de la Michigan State University d'avoir facilité ses recherches, ainsi que M. Midhat Sertoğlu, Directeur général des Archives du Başbakanlık, et ses collaborateurs, notamment M. Turgut İşıksal, de leur précieuse aide au printemps et en été 1969.

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı
Yayın No: 4

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

23 TEMMUZ 1992

BASINDA DIŞ TÜRKLER
- BİBLİYOGRAFYA -
II

(MAKALE, YORUM VE HABERLER)
1 Ocak - 31 Aralık 1991

-Kırım 1944-1991

12.07.2010

Kırım

TÜRKİYE'DE KURULAN İLK KIRIM TÜRK TEŞKİLATLARI

“THE FIRST CRIMEAN ASSOCIATIONS FOUNDED IN TURKEY”

Dr. H. Murat ARABACI*

MADDE YAYINLANMIŞTIR
SONRA GELİYEN ÇAKIRIMIN

Özet

20. yüzyıl başlarında Rus Çarlığı'nın pek çok bölgesinde olduğu gibi, Kırım'da da milli devlet kurma yolunda önemli adımlar atılmış ve bu yolda faaliyetler yapılmıştır. Bu milliyetçi Kırım Türk aydınlarının pek çoğunun Osmanlı aydınları ile bir şekilde temas halinde olduğunu görmekteyiz. Hatta, Kırım'da kurulan milli devletin ilk fikri ve siyasi temellerinin 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti içerisinde kurulan Kırım Teşkilatlarında atıldığını söylemek mümkündür.

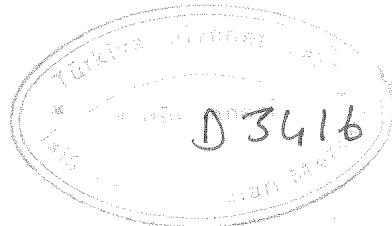
Anahtar Kelimeler: Kırım, Tatar, Kırımlılar, Kırım Cemiyetleri

Abstract

As in the various places in the Russian Tzardom, there were significant attempts to establish a nation-state in the beginning of the twentieth century. We observe that many of the Crimean Turkish intellectuals maintained close contacts with the Ottoman intellectuals. It is even possible to argue that the first idea of nation-state to be established in Crimea was first introduced in the Crimean Associations founded in the Ottoman Empire.

Key Words: Crimea, Tatars, Crimeans, Crimean Associations

* Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

171046
F

KIRIM HANLARININ
İMAR FAALİYETİ VE MEZAR TAŞLARI

(Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi)

Nicole KANÇAL
No 12509

KANÇAL NİCOLE
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

11 MART 2008

Danışman:
Prof. Dr. Ara ALTUN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	171046
Tas. No:	726.94773 KAN. K

İstanbul 1997

malları için bir depo hâline getirdiğini de biliyoruz. İşte bu şartlar altında, XVI. asır sonlarına kadar, Osmanlı imparatorluğu bu zengin ticâretin meyvelerinden faydalanabildi. XVI. asır ortalarında Hindistan'dan Kahire'ye gelen baharatın Okyanus yollarının açılmasından önceki miktarda olduğu hesaplanmıştır (F. Braudel, *Mediterranean and the Mediterranean world in the Age of philip II*, New York, London, 1973, s. I, 545—569; M. Yakub Mughul, *Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası 1517—1538*, İstanbul, 1974). Bu baharatın bir kısmı Venediklilerce Orta Avrupa için alınmakta olduğu gibi, bir kısmı da Bursa ve İstanbul üzerinden Balkanlara ve Şarkî Avrupa'ya götürülmekte idi. Bu ticâretten müslüman tüccarlar, Tuna üzerinde ve Kırım'daki limanlara kadar yayılarak büyük kazançlar sağlamakta idiler. Asrın ortalarında Avrupa baharat ticâretinin en büyük mümessillerinden Mendes Yahudi âilesi İstanbul'a yerleşmişti. Osmanlıların bu dünya ticâretinde, zaman zaman Lizbon'u kaygıya düşürecek bir rekabet yapabildikleri bugün tesbit edilmiş bulunmaktadır (bk. Braudel, göst. yer.). Orta-Şark için Hind ticâret yolunun kesin olarak kapanması, Hind Okyanusu'na 1590'dan sonra Hollandalıların ve İngilizlerin hâkim olmaları neticesinde olmuştur. XVII. asır başlarında baharat, Osmanlı topraklarına Avrupa yoluyla gelmeye başlayacaktır. Bu, devlet hazinesinin gümrük geliri olarak büyük bir kayba uğraması ve aynı zamanda imparatorluk içinde müslüman tüccarların faaliyetlerinin daralması demektir. Bundan sonra garp ticâretinin ehemmiyet kazandığı ölçüde Osmanlı tebaası gayrimüslim tüccar ön plana geçecektir.

İngilizlerin şimâlden Rusya üzerinden şarka yeni bir ticâret yolu açmak için XVI. asır ortalarından beri harcadıkları çabalar da, Osmanlı bölgesi için zararlı neticeler vermiştir. İngilizlerce *The Muscovy Company*'nin kuruluşu Moskova'yı garbın yünlü kumaş, çelik ve silâhı için bir ticâret merkezi hâline getirmeye başlayınca, Deşt-i Kıpçak, yâni Karadeniz şimâlindeki bölgeler ticâreti de Osmanlılar için zayıflamıştır. Bundan sonra Osmanlılar, kürk ticâreti inhisarını elinde tutan Moskova ile ticârette daha çok kıymetli mâden kullanmak zorunda kalacaklardır. Moskova'nın milletlerarası ticârette ehemmiyet kazanması ve Asya Türkleri için çekici bir merkez hâline gelmesi, siyâsi bakımdan da Kırım ve Osmanlı imparatorluğu aleyhine olmuştur.

Osmanlı imparatorluğu için İran ticâreti, husûsiyle ipek ticâreti, büyük bir ehemmiyet taşımakta idi. En mühim sanâyi kollarından biri olan ipekli dokumalar, ağır kemhalar, Amasya, Bilecik, Bursa, Diyarbakir, Mardin ve Halep'te iç ve dış pazar için geniş bir iktisâdi faaliyete yol açmakta idi. İran'ın Hazer Denizi cenûbundaki vilâyetlerinden gelen makbul İran ipeği, garplı tüccarların Osmanlı pazarlarında en çok aradıkları bir maldı. Bu ipek ticâreti, İran'la

yapılan harpler sırasında duraklayınca, yalnız Osmanlı hazinesi değil, ticâret de ciddi bir buhrana mâruz kalyordu. İran ipek ticâreti, XVI. asır sonlarında İran Şahı Abbas'ın aldığı bâzı tedbirler (ipeği Avrupalılara doğrudan doğruya satmak için inhisar koyması ve İran'ın cenûbunda Bender-Abbas adı ile yeni kurduğu limandan ihrac etmesi) yüzünden, Osmanlı devleti için, hiç olmazsa belli bir devrede, kaybedilmiş oldu (bk. H. İnalcık, *Türkiye'nin iktisadi vaziyeti, Belleten*, 1951, XV 629—690).

Netice olarak XVII. asır başlarında Osmanlı devleti, dünyanın büyük ticâret yolları dışında bırakılmış oluyordu.

Bibliyografya: Metinde gösterilmiştir.

(HALİL İNALCIK.)

XVII. ASIR: Bu asırda imparatorluk tarihinde içtimâî, iktisâdî, siyâsi ve askeri sâhalarda büyük değişiklikler görülür. Asrın başında en geniş sınırlara sâhip olan imparatorluk, asrın sonunda şarkta Azerbaycan, Dağıstan, Cibâl, hattâ Gilân üzerindeki hâkimiyet hak ve iddialarını bir yana bırakmış, Zagros dağlarının tabii hudutlarına çekildiği gibi, garbta da Tuna'nın cenûbuna kadar gerilemek zorunda kalarak, Avrupa ve dolayısı ile dünya siyasetindeki üstünlüğünü kaybetmeğe başlamıştı. Şimâlde ise, Kıpçak Türkleri ile alâkalı tasavvurlarını terk ile Bucak'tan Astırhan'a kadar uzanan Türk illerini Slavlara bırakmağa mecbur olmuştu (H. İnalcık, *Osmanlı - Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)*, *Belleten*, Ankara, 1948, XII/46, 349-402).

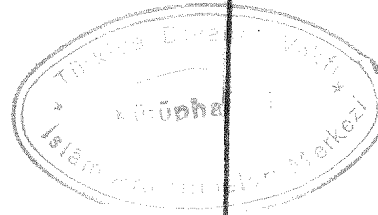
İmparatorluğu meydana getiren kavimler: XVII. asrın başında üç kıt'ada hüküm sürmekte olan Osmanlı İmparatorluğu bir çok kavimleri bünyesinde barındırıyordu. Bâzı tarihçiler buna *Pacta otomanum* diyerek *Pacta Romanum*'a benzetmektedirler.

Bu toplulukları imparatorluğa yardımcı ve tâbi kavimler diye ikiye ayırmak yerinde olur.

A- Yardımcı Kavimler: I. Kırım Tatarları. Bunlar şimâlde Ruslara ve Polonyalılara karşı bir serhad teşkil ediyorlardı. İrk ve din bakımından Oğuz Türkleri ile akraba olduklarından imparatorluğun müdâfi güçlerinden biri idi. Bundan dolayı Kırım'da Osmanlı İslâm-Türk kültürü, medreseleriyle, tekkeleriyle kök salmış olup, meselâ Bahçe-Saray'da, İstanbul, Bursa ve Edirne'de gelişen kültürle her bakımdan kıyaslanabilecek bir kültür tekâmül etmişti. Osmanlı tarzında edebiyat, mûsikî ve tasavvuf hayatı Kırımlılar üzerinde derin te'sirler yaptı. Siyâsi sâhada da büyüyen Rus tehlikesi Kırım'ın Osmanlı Devleti'ne daha fazla yaklaşmasını gerektirdi. Osmanlı Devleti, onlardan sâdece Rusya ve Lehistan'a karşı değil, Avusturya ve İran'a karşı da faydalandı. Ancak Osmanlı serdarlarının, Kırım hanlarına maiyetlerindeki bir

ORIGINS OF MODERN WARS

General editor: *Harry Header*

Titles already published:

THE ORIGINS OF THE FRENCH REVOLUTIONARY WARS
T.C.W. Blanning

THE ORIGINS OF THE CRIMEAN WAR
David M. Goldfrank

THE ORIGINS OF THE ITALIAN WARS OF INDEPENDENCE
Frank J. Coppa

THE ORIGINS OF THE WARS OF GERMAN UNIFICATION
William Carr

THE ORIGINS OF THE RUSSO-JAPANESE WAR
Ian Nish

THE ORIGINS OF THE FIRST WORLD WAR (Second Edition)
James Joll

THE ORIGINS OF THE SECOND WORLD WAR IN EUROPE
P.M.H. Bell

THE ORIGINS OF THE SECOND WORLD WAR IN ASIA
AND THE PACIFIC
Akira Iriye

THE ORIGINS OF THE KOREAN WAR
Peter Lowe

THE ORIGINS OF THE VIETNAM WAR
Anthony Short

THE ORIGINS OF THE ARAB-ISRAELI WARS (Second Edition)
Ritchie Ovendale

THE ORIGINS OF THE CRIMEAN WAR

David M. Goldfrank

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	31223
Tanıtı No:	956.0742 GOL. O

LONGMAN
London and New York

08 NISAN 1985

1994

Editörler: Hasen Celal Güzel, Kemal S. Sık, Selim Koca

TÜRKLER XVIII

Ankara - 2002.

DN: 84075

BATI TOROSLAR'DA BULUNAN GELENEKSEL TÜRK EVLERİNDE AHŞAP SÜSLEME / Yrd. Doç. Dr. Osman Kunduracı	265
---	-----

B. Resim ve Heykel

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE TÜRK RESİM SANATI / Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil Gören.....	273
CUMHURİYET'İN ANITLARI: ANIT HEYKELLER / Yrd. Doç. Dr. Kıvanç Osma.....	293
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK KALİGRAFİSİ / Yrd. Doç. Dr. Mehtap Uygungöz	299

C. Sahne Sanatları

ATATÜRK VE SONRASI DÖNEMİ TİYATROSU FAALİYETLERİ / Doç. Dr. Enver Töre	305
TÖRENSEL NİTELİKLİ KÖY SEYİRLİK OYUNLARININ KAYNAKLARI / Yrd. Doç. Dr. Dilaver Düzgün	313

D. Müzik

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇOK SESLİ MÜZİK / Yrd. Doç. Dr. A. Bülent Alaner.....	323
CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEVLET RADYOSUNUN TÜRK MUSİKİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ / Dr. Bülent Aksoy.....	329
TÜRK TOPLUM HAYATINDA MÜZİĞİN YERİ / Dr. Fatma Odabaşı	339
CUMHURİYET DÖNEMİNDE KLÂSİK TÜRK MUSİKİSİ / Osman Nuri Özpekel	346

E. Kültür ve Sanat Hayatından Kesitler

CUMHURİYET DEVRİNDE ESKİ ESERLERİMİZİN DEĞERLENDİRİLMESİ / Hicran Özalp-Doç. Dr. Müge Bozdayı.....	355
ANADOLU KADIN BAŞLIKLARI / Yüksel Şahin.....	363
CUMHURİYET DÖNEMİNDE RADYO / Yasemin Doğaner	377

DOKSANBİRİNCİ BÖLÜM

Rusya'nın İdil-Ural'da, Kırım'da ve Kafkasya'da Yayılma Siyaseti

A. Rusya'nın İdil-Ural ve Kırım'da Yayılma Siyaseti

RUS İMPARATORLUĞU'NUN AVRUPA YAKASINDA YAŞAYAN TÜRKLERİN DEMOGRAFİK DAĞILIMI VE ÇARLIK RUSYASI'NIN TÜRKLERE YÖNELİK POLİTİKALARI / Dr. Seyit Sertçelik.....	385
KAZAN HANLIĞI'NIN DÜŞMESİNDEN SONRA KAZAN TATARLARI / Ravil Bukharaev.....	400
XVI-XVIII. YÜZYILLARDA ÇARLIK RUSYASI'NDA İDİL-URAL TATARLARI / Prof. Dr. İskender Gilyazov.....	408
XIX. VE XX. YÜZYILLARDA KAZAN TATARLARI / Doç. Dr. Ahmet Kanlıdere.....	415
BAŞKURT İSYANLARI / Doç. Dr. Yakup Deliümeroğlu	427
RUSYA'DA KUR'AN'IN TARİHİ: RUSLAR, OSMANLILAR VE TATARLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER / Efim A. Rezvan	435
ORENBURG MÜSLÜMAN RUHANİ MECLİSİ VE ÇARLIK ORDUSUNDA TÜRKLER / Dr. Danil D. Azamatov.....	441
NİKOLAY İLMİNSKIY: ORTA VOLGA MÜSLÜMAN VE TÜRK HALKLARI ÜZERİNDEKİ SİYASETİ / Dr. Agnès Nilüfer Kefeli	451
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA, YUSUF AKÇURA VE 1916 LOZAN MİLLİYETLER KONFERANSI / Dr. Vahdet Keleşyılmaz.....	460

Gecmiş zamanlarımıza müteallik siyasi kıssalar :

Mehazlerimiz : Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya
ve Türkiyenin diplomasi muharreratı

Geçen asırda bir kilise davasından çıkan

Türkiye ve İngiltere ve Fransa ittifakı — Kırım muharebesi — Paris kongresi

1.

Yazan : Mütেকait Büyük Elçi
Salih Münir Çorlu

Kudüste «makamat mükaddese» denilen kiliseleri nice asırlardan beri katolikler ile ortodokslar paylaşamazlar idi. Bunların ekserisine her iki mezhebin papasları ve cemaatleri hakkı tasrufiddia etmekte idiler. Katolikler (Latinler) «bu mabetler ezelden beri yalnız bizimdir. Ayınlarımıza mahsus-tur, onlara dördüncü asırda Roma kilisesinden, doğru yoldan ayrılan ortodoksların el atmağa hakları yoktur» derlerdi. Rumlar (ortodoklar) ise «biz halis iseviyiz. Hazreti Ömerin ahdinamesi mucibince imtiyazımız vardır. Kudusdeki kiliselerde bulduğumuz gibi ayın icrası hakkına malikiz. Filistinin sahibi olan Türkiye devletinin tabaasındanız. Bu itibarla da bu hak ve salâhiyet bizden alınamaz» derlerdi.

Fakat Kanuni Sultan Süleyman katolik papaslarının istidası ve Fransa kralı birinci Fransovanın iltiması üzerine katolik papaslarının ellerindeki mabetlere - isim ve semtlerini tasrih etmeyerek - hak tasarrufları cari olacağına dair krala verdiği 1535 tarihli ahdinameye bir fıkra koymuştu. Birinci Sultan Mahmut da onbeşinci Lû'i ile yap-

tığı Belgrad muahedesinin 23 üncü maddesi ile bu hakkı tasdik etmişti.

*
* *

1850 senesi ibtidalarında «makamat mukaddese» den nefsi Kudüsde bulunan kıyame (Saint Sepulcre) kilisesinin dahili aksamının aidiyeti meselesinden dolayı katolikler ile rumlar arasında münazea çıkmıştı. Katolikler «rumlar hakkımıza riayet etmiyorlar. Bazı makamları ve hususile ehli salıp ümerasından Godfrua dö Buyon ile Gidö Luzniyan'ın mezarlarını kasden muhafaza etmiyorlar, harab ediyorlar» diye şikâyetler ediyorlardı. O vakit henüz Fransa cumhuru reisi olan üçüncü Napolyon intihaplarda katolik papaslarının nüfuzundan istifade ederek ekseriyet kazanmasını temin etmek isteyordu. İstanbul sefiri General Opik Belgrad muahedesini mucibince katolik papaslarının hukuklarını vikaye için teşebbüt icrasına memur etti. Aynı zamanda papanın iltiması ve tavsiyesile Avusturya, İspanya, Belçika, Napoli, Sardunya gibi katolik devletler hüküm-

Geçen asırda bir kilise davasından çıkan

Türkiye, İngiltere ve Fransa ittifakı — Kırım muharebesi — Paris kongresi

II.

Yazan : Mütেকait Büyük Elçi
Salih Münir Çorlu

Bizi tam bir azm ve metanetle Çarlığın şerrinden vikaye eden bu iki dost devlet Petersburgdan muvafık cevap almayınca Rusyaya ilân harp edip bizimle bir ittifak muahedesi yaptılar. Avrupa ve Asya tarafındaki Türkiye memleketlerini Rusyanın istilasından bilittifak vikaye etmek üzere lüzumu kadar asker sevk etmeği taahhüt eylediler. Ve işbu ittifakın hareket askeriyeye ait ahkâmile siyasete taalluk eden cihetlerini de tayin ve tevsik ettiler (14 mart 1854). Aynı zamanda Çarın beyannamesine mukabil İngiltere ve Fransa devletleri birer beyanname neşredip : « biz salibe hilalı müdafaa ile ehli islâmı siyaset için çenk etmeyoruz. Mücerret Türkiyeyi Çarlığın şerrinden vikaye maksadile silâha sarılıyoruz. Muavenetimizin tesirile Türkiyede eskiden kalma batıl itikatların kâmilten unutulacağı kanaatindeyiz. Halbuki Çarlığın tahrikâtı ve telkinatı Türkiyede ahali arasında ırk ve cins adavetlerini uyan-dırıyor ve taraf taraf şurişler çıkmasını mucip oluyor ve Türkiyenin yapmakta olduğu islâhatın layikile semere vermesine mani oluyor. » dediler. Bu beyannameleri teyiden Lord Pelmerston parlimentoda bir nutuk iradile «Rumelideki hristiyan ehli-

nin hristiyan hükûmetleri tarafından Türk hükûmetinden daha iyi idare edileceği itikadında değilim. Oralarda islâm unsurundan başka layikile memleket idaresine kadir bir kavim yoktur itikadındayım. Sekiz ayden beri Türkiyenin o koca Rusyaya nasıl karşı durduğuna ve nefsinin nasıl müdafaa ettiğine bakınız. Bunca müşkülata rağmen muvaffak olması kuvvei hayatiyesinin kemalinde olduğuna delâlet etmez mi? benim haberaldığıma göre Çarı Türkiyeye çatmağa sevk eden sebebler şunlardır : çarlık hükûmeti Türkiyenin yapmakta olduğu islâhat sayesinde kuvvetlenmekte ve hristiyan ahalinin saadet ve servetleri artmakta olduğunu gördü. Artık hristiyanların yavaş yavaş Rusyadan yüz çevirip çarlığın muavenetine muhtaç olmayacaklarından korktu. Yani Çar Türkiye ortodokslarını elinden kaçırmak ve Türkiye devletinin kolayca yıkılmayacak, ezilmeyecek derecede kuvvetlendiğini hissetti. Onun için muharebeyi gözüne aldı » dedi.

Fransa hariciye nazırı mösyö Dori'in Döliz Fransa elçilerine gönderip gazetelerle neşrettiği bir sirkülerde : «biz Türkiyeye muavenette bulunmakla çarlığın dünyevi ihtirasatına alet ittihaz ettiği hı-

The Crimean War

In March 1853 Shamil wrote to the Ottoman *sultān*, Abdül-Mecid:

Gracious and Great *khalīfa*. We, your subjects, having for a very long time fought the enemies of our Faith, have lost our strength. Furthermore, we, your subjects, have been [continuously] hard-pressed year after year [to such an extent that] now we have no force to furnish against our enemies. We are deprived of [all] means and are now in a disastrous position.¹

Although the *imām* had been appealing for more than 15 years to the Ottomans for help,² never before had he used such desperate terms. Even if the language is exaggerated, the letter still demonstrates the physical and moral state of Shamil and his people.

The 'seven bad years' of constant Russian advance in Chechnia – all the Russian blunders notwithstanding – had clearly taken their toll. Although a vast majority of the Chechens were still firmly under his control and ready to continue the struggle, they were hungry, exhausted, frustrated and desperate. Shamil, unlike the Russians and many natives, knew that the Chechens were, in fact, very near their breaking-point. And with their collapse, Daghestan could not resist for long on its own.³

The prospect of a war between Russia and the Ottomans was, therefore, for the *imām* and his people, almost like the kiss of life. To start with, the Russians, their attention and main forces now diverted to the Ottoman front, 'were reduced to a defensive war, which was much more troublesome than an active one'.⁴ More important, the long-awaited and hoped-for Ottoman help which would relieve and liberate the mountaineers from the Russians was now in view. And neither Shamil nor his people intended to remain passive in the ensuing struggle. During the spring and summer of 1853 the Russians received many reports of Shamil's preparations for a large-scale offensive, but as usual, these reports were conflicting as to his intentions.⁵

Moshe Gammer

Muslim Resistance to the Tsar:

Shamil and the Conquest of
Chechnia and Daghestan.

London-1994, s. 267-276.

DN: 40800

THE CRIMEAN WAR 1853-1856

A Bibliography of Monographs

by

Fikret Turan

©2000 The Isis Press

Published by
The Isis Press
Şemsibey Sokak 10
Beylerbeyi, 81210 Istanbul
Tel.: 0216 321 38 51
Fax.: 0216 321 86 66
e-mail: isis@turk.net

ISBN: 975-428-167-X

First printing 2000

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	76479
Tas. No:	016.340 Tur. C

THE ISIS PRESS
ISTANBUL

9 3 17 2000
MADDE 10
SONEL KÜTÜPHANE

CHAPTER V

The Preliminaries of the Crimean War

In the ceremony raising him to a viscountcy in 1852, Lord Stratford de Redcliffe was congratulated by Queen Victoria on the conclusion of 'the ill advised and long pending question of the Syrian shrines', and thanked for enabling his government to give undivided attention to events just across the Channel, a sentiment which allowed him to ponder, however fleetingly as he knelt before Her Majesty, the ease with which France could always supplant Russia in British fears. Only two years before, Russia had been a great villain, but in the train returning him to London after the ceremony, the new peer had time to read the papers he bought on Windsor platform, and to see for himself how truly the earl of Malmesbury, the current foreign minister, had spoken to him of the 'universal apprehension' of 'the French'. Popular terminology and imagination are instructive. Russia, represented in the cartoons of the period as a crowned bear, was equated with the will of one man, the tsar. But the same newspapers usually referred to 'the French' rather than to any individual leader, crowned or otherwise. The duke of Wellington, now near to death, said the tsar was an insincere man, 'a Greek of the lower Empire', but went on to concede that Muscovite ambitions, though broad, had some rationale, and even some limits, whereas 'the French' would chase prestige wherever it led them. The tsar was greatly disliked for suppressing political freedom in eastern Europe, but the French were as suspect as reformed tipplers, collectively unpredictable if exposed once more to the aroma of Napoleonic revisionism. And now that they had a Napoleonic president, notoriously contemplating the revival of monarchy, Stratford was quite amazed at the anxieties of the strongest of nations: "'Panic" pamphlets were again issued broadcast . . . panic letters and speeches succeeded one another in the newspapers [and a

people] communicating their fears to one another, persuaded themselves that the dreaded hour had at last come."

The 'dreaded hour' only came at the end of 1852, but the preceding months in Britain were marked by real hysteria as the prince-president in Paris attempted to prepare his own people and the governments of Europe psychologically for the revival of kingship in France. A mere four years after the removal of Louis-Philippe such an eventuality might have been welcomed across the Continent as a blow to Jacobin radicalism and a sign of reassuring stability, but for the name and temperament of the man determined to bring it about. When he moved his official residence to the Élysée, and repudiated his English mistress, plain Mrs Howard, when his head appeared on the republican coinage, when the Great Napoleon was accorded the numeral 'Premier' and bishops began to intone prayers for 'Louis-Napoleon', the great powers began to recall their obligation, dating back to 1815, to forbid a Napoleonic resurrection. French nationalism seemed on the march again, and Stratford was amazed that Count Buol, the Austrian foreign minister, should show the courage to summon the powers to demand a confirmation of France's peaceful intentions before recognizing any new Napoleon. The tsar of Russia, who had at intervals been trying to quarantine France and draw Britain to his side at least since 1829, was ready to try the same again, and Louis-Napoleon was quick to challenge the initiative, reminding the British ambassador at Paris, Lord Cowley, of the futility and hypocrisy of a situation in which John Bull, 'who had never seen a drop of blood spilled and read of 1688 as a romance', could believe *The Times* when it described him as an enemy of popular government. Was he not France's choice, raised to power by a far wider franchise than British legislatures would ever risk? Was Britain really going to heed lessons on constitutionalism from the European despotisms?

The British papers were certainly deeply impressed with developments in France, some editors proposing the recall of the Lisbon squadron to guard the Channel. Others reported that French visitors to the Great Exhibition had been in the habit of appraising the strength and disposition of Britain's defensive arrangements on behalf of their government, as they travelled between Dover and London. Even sensible people who refused to be stampeded must, nevertheless, have been concerned as well as amused by the dis-

By the same author

We'll Support You Ever More: The Impertinent Saga of Scottish
Fitba (ed., with Ian Archer)
Jock Tamson's Bairns: Essays on a Scots Childhood (ed.)
Precipitous City: The Story of Literary Edinburgh
A Diary of Edinburgh (with Richard Demarco)
Edinburgh
Death Before Dishonour: The True Story of Fighting Mac
The Macmillan Companion to Scottish Literature
James and Jim: The Biography of James Kennaway
The Kitchener Enigma
The Best Years of Their Lives: The National Service Experience,
1945–1963
War Report: The War Correspondent's View of Battle from the
Crimea to the Falklands
The Last Days of the Raj
A Dictionary of Military Quotations
Anatomy of a Regiment: Ceremony and Soldiering in the Welsh
Guards
In Flanders Fields: Scottish Poetry and Prose of the First World
War (ed.)
Glubb Pasha: The Life and Times of Sir John Bagot Glubb,
Commander of the Arab Legion
The Mainstream Companion to Scottish Literature
Orde Wingate: Irregular Soldier
Winds of Change: The End of Empire in Africa
Scottish War Stories (ed.)

CRIMEA

THE GREAT CRIMEAN WAR

1854–1856

TREVOR ROYLE

9 TEMMUZ 2002

London 1999

Published for Brown University

by University Press of New England

Hanover and London, 1985

Why the Crimean War?

A Cautionary Tale

NORMAN RICH

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	52101
Tas. No:	947.07 RIC.W

16 MAR 1997

ÖZET

OSMANLI DEVLETİ'NİN KOSOVA'DA
KAN DAVALARINI ÖNLEME ÇALIŞMALARI (1878-1912)

Kosova, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin bir parçası idi. Bütün Arnavutlarda olduğu gibi, burada yaşayan Arnavutlar arasında da kan davaları görülmüyordu. 19. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı padişahı II. Abdülhamid, bölgede huzur ve güvenliği sağlamak için çeşitli tedbirler aldı. Bu tedbirlerin önemlilerinden birisi de Kan Barışı Komisyonları'ydı. Padişah, bu komisyonlar aracılığıyla bölgedeki kan davalarına son vermeye çalıştı; fakat başarılı olamadı. Kan davalarına karşı mücadele Sultan Reşad döneminde de devam etti. Kosova Osmanlı egemenliğinden çıktığı zaman, kan davaları hâlâ devam ediyordu.

Anahtar Kelimeler: Arnavutlar, Kosova, Kan Davaları, Kan Barışı Komisyonları (Musalâha-i Dem Komisyonları), II. Abdülhamid.

01 HAZ 2010

2. EKİM 2010
BÜYÜK MÜHÜR DÖKÜMEN

KİİM (111002)

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, s.16, İstanbul 2010, sayfa 105-127

THE CRIMEAN WAR AND ITS EFFECTS ON
OTTOMAN SOCIAL LIFE

Bekir GÜNAY*

ABSTRACT

THE CRIMEAN WAR AND ITS EFFECTS ON
OTTOMAN SOCIAL LIFE

"Westernization" movement of Ottoman State starting with Selim III gained momentum with 1839 Tanzimat. Reference of social structure defined by the Tanzimat is Europe. In 1841 London agreement, Ottoman State's territorial integrity and sovereignty was preserved by European great states.

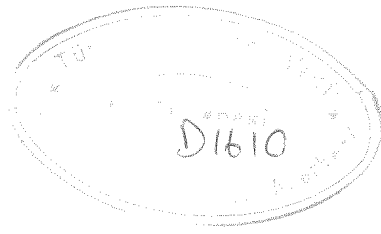
On January 9th, 1853 in St Petersburg in the historical debate between Tzcar Nicola I and British Ambassador Sir George Hamilton about land-sharing of Ottoman State, destiny of "Ill man" was decided. Ottoman officials have paradoxes in explaining to the people, the variable policies followed by European states and the Tanzimat. On one side there is Europe defined as ideal society in Tanzimat, on the other side friendly-enemy Europe. This makes the basis of the paradox.

Following the dispute on Holy Places, Price Menchikow's Istanbul visit, which outlaws the rules of diplomacy, Ottoman-Russian relations gaining tension, Russia's sending soldiers to Eflak-Bogađan, the Crimean War starts officially when Ottoman State delared war on Russia on October 4th, 1853.

The war initially between two states (Ottoman – Russian) turned to be European war in short time. This war, with its progress and consequences formed the basis for the establishment of Modern Europe.

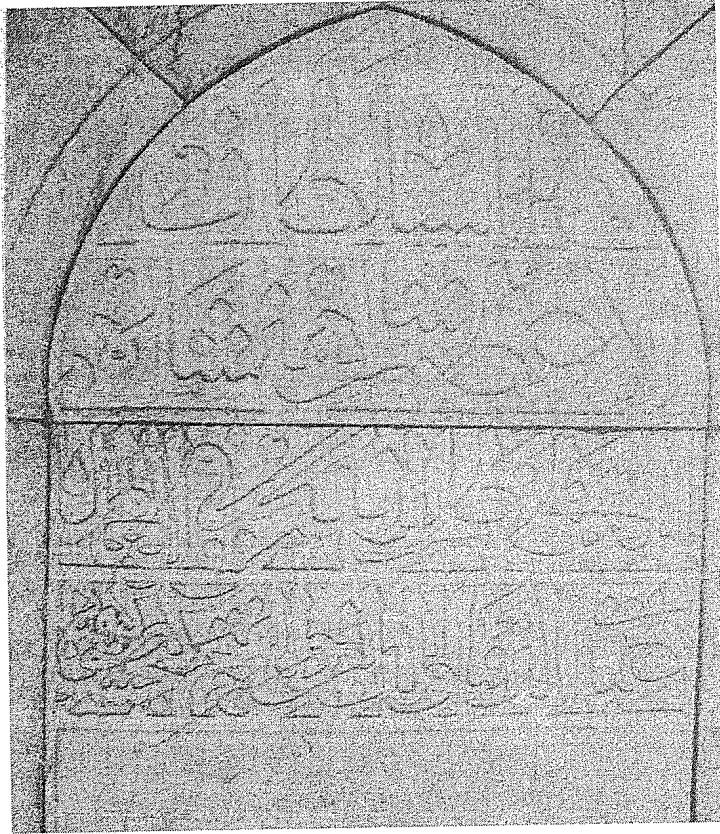
A state on the way of westernization, society aiming to understand Europe, saw European soldiers first time in their streets. Crimean war is where friend and enemy mixed each other, society suffered from perception problems, the human feelings of hate, pain, blood, suffering and tears mixed together. Our paper aims to analyse the reflections of Crimean war on Ottoman social life on this concept based on the archive documents and resources of the time.

* Assist.Prof.Dr.Bekir Günay, Kocaeli University, Department of International Relations, İzmit, Turkey, begunay@yahoo.com, Kocaeli Univ., Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of International Relations, Umuttepe Campus, İzmit, Tel: 0262 3031625.

MADDE YATIMLANDIĞI
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 7 EYLÜL 2010

Resim-12 Alanya Şarabsa hanı kitabesi son satır yoktur. Özenle kazınmıştır.

-Kırım

sayı: 27, Konya - 2010.

Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı İlişkileri*

*Ottoman-The Crimean Khanate Relations in the Second Half of
XVI. Century According to Mühimme Defters*

Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ*

ÖZET

Mühimme defterleri, Osmanlı arşivlerinin en önemli defter serilerinden birini oluşturmaktadır. Bu defterlere, Divân-ı Hümayûn toplantılarında görüşülen iç ve dış meselelere ait siyasi, askeri, sosyal ve iktisadi açıdan önemli kararlar kaydedilmekteydi. Bu makalede Mühimme defterlerinde yer alan Kırım Hanlığı ile ilgili hükümler incelenerek, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı arasındaki özellikle siyasi ve ticari ilişkiler Osmanlı devletinin bakış açısıyla sunulmuş ve bir dönemin tarihine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Osmanlı devleti, Kırım Hanlığı, XVI.yüzyıl, Mühimme defterleri.

ABSTRACT

Mühimme defters constitute one of the most important defter series of the Ottoman Archives. Important decisions in terms of politics, militaristic, social and economical related to domestic and external affairs discussed in Divân-ı Hümayûn meetings used to be recorded to these defters. In this article, by examining judgments that take place in Mühimme defters related to the Crimean Khanate, presents particularly political and commercial relations of Ottoman-Crimean Khanate in the second half of XVI.century from the perspective of Ottoman Empire, and thus contributes to history of a period.

KEY WORDS

Ottoman State, Crimean Khanate, XVI.century, Mühimme defters.

* Bu makale, 22-24 Mayıs 2008 tarihleri arasında Simferopol (Akmesçit) - Kırım (Ukrayna)'da düzenlenen Uluslararası II. Türkoloji Kongresi'nde sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiş hâlden ibarettir.

* Yrd.Doç.Dr.,Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

تورکری کندیلری خزر تورکرینک بقایاسندن عد ایتکده درلر . اشته بونلری نظر اعتباره آلامزسق ، قیریمه تورک عنصرینک دوکولمسی ، اصل اون اوچنچی عصر میلادینک برنجی نصفنده باشلامشدرکه ، مؤرخلرک دیدیکنه کوره ، بودوکوله شمال طرفندن (پوره قوب) برزخی طریقله و جنوب طرفندن (آناطولیدن) قاراده کیز طریقله جریان ایتشدر .

بوکونده قیریمده یاشایان تورکری قیافت ولهجه اعتباریه اوچ زمره به آیرمق بمکندر : ۱) قیریمک شمالی قسمنده یاشایان ستپ (چول) تورکری ، ۲) باغچه سرای ، قارا صو بازار ، آق مسجد ، کوزلوه کبی قیریم شهرلرنده یاشایان تورکر ، ۳) قیریمک جنوبی قسمنده طاغلرده وده کیز ساحلرلرنده بولونان تورکر . چول تورکری کنیش یوزلی ، باصیق بورونلی ، موغول واری کوزلی ، سیرهک صاقاللی اولوب ، یاناق کیکلری ده خایلی چیققدرد . بونلرک ایچنده نوغایلرده واردرد . بونلرک لهجه سی قازان تورک لهجه سنه وحق قازاق - قیرغیزجه به بکزر . بولهجه هیچ بر وجهله جنوب تورک (آذری ، آناطولی ، تورکمن) لهجه لری زمره سنه الحاق ایدیلده مر . بولهجه نک بوتون خصیصه لری اونک ، قازاق - قیرغیز قازان ، باشقیرد و غربی سیبیری تورک لهجه لری کبی ، غربی تورک لهجه لری زمره سندن اولدیغنی کوسته ریر . بولهجه نک اک کوزل کتابچه نمونه لرینی کورمک ایستهرسه کز ۱۳۳۶ سنه سنده استانبولده مطبوع « کوك كتاب » ده کی شاعر محمد نیازی ایله ، بکر صدقی (چوبان زاده) نک شعرلرینی اوقوکیز :

بزرگه قیریم بر چاقیرم بولسه ده ،
کوب و قتلر بر خیر آلامادق . .
حسرتلکدن کوزلرگه یاش طولسه ده
یشیل جورنقه طوغری چول طابالمادق . .
صوکر طوبدق . . . قارانقلر آچیلغان ،
کوزل قیریم یشیلنگه ، شنله نگه ،
« چاطر طاو » دن کونش نوری صاچیلغان ،
ملت جورنده بایرام یاساب اکلنگه
(محمد نیازی)

تورک بوردی ۲۹ - ۳

Türk Yurdu, c-V, sayı: 29, Mayıs-1927.
İstanbul, s. 464-476.

Sayyid Battaloglu
Abdullah

دوبه ده کی تورک جمهوریتلی

VIII

Kırım

قیریم جمهوریتی

یشیلله فی ، کولیسن ، جورت ، سن نیچون نوسنرسن ،
آشاملرک سیس بولا ، طاک فیض بیروب آچیلما ،
قوشلر چیرایسز ، چیچکلردن قوقو جاییلما
آه ، صانکه بر امیدسز ، خسته گوزله بر قیزسن !
(محمد نیازی)

« قیریم » بوردی کندیسینک جوغرافی وضعیتله تورکیه به اک یاقین بر تورک مملکتی اولدیغنی کبی ، تاریخی مقدار تیلده اوکا اک صیق باغلی اولان بر اولکهدر . ۱۵ نجی عصر میلادینک اورتاسنده عثمانیلر طرفندن استانبول فتح اولوتجه ، فاتح ایکنجی سلطان محمد زماننده قیریم خانلنی تورکیه حایه سی آلتنه کیرمش ، جنکاور قیریم آتیلری تورکیه ایمپراطورلغنک بوتون محاربه لرینه اشتراک ایتشدر ، ۱۷۸۳ سنه سنده قیریم بوردی روسیه طرفندن استیلا ایدیلنجه قیریم تورکلیکنک تورکیه مستملکه لرینه مهاجرت آقینلری باشلامشدر . البت بو حاللرک کافه سی تورکیه تورکریله قیریم تورکرینک بری بریله پک یاقیندن تماسه کله لرینی موجب اولمشدر .

قیریمده تورک عنصری - شرقی آوروپانک جنوب شرقی قسمنده ۸ نجی عصر میلادیدن اعتباراً مدنی حیاته باشامغه باشلایان قازار (خزر) تورکری قیریمده سوقولشدر واوراده برله شمشلردی . بوکونده قیریم یاریم آله سنده بولونان قارایم

Dergi / Kısap
Kütüphane de Mecidiyeköy

00 EKİM 1993

The
CRIMEAN
TATARS

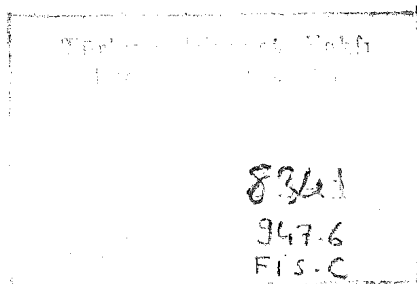
Kırım

*Diğer
kavimler*

Alan Fisher

HOOVER INSTITUTION PRESS
Stanford University, Stanford, California

The
CRIMEAN
TATARS

—Kırım Hacıları

Dia ...
F. ...

Alan Fisher

HOOVER INSTITUTION PRESS
Stanford University, Stanford, California

8341
947.6
FIS-C

TABLE 4

TOTAL NO. OF <i>ESKHINDJI</i> TIMÂRS					279
Muslim	New Muslim	Non-Muslim	Joint (Muslim and Non-Muslim)	Unassigned	
242	5	24	5	3	

TOTAL NO. OF <i>MUSTAHFIZ</i> TIMÂRS (9 Fortresses)			106
Muslim	Joint (Muslim and Non-Muslim)	Unassigned	
104	2	-	

TOTAL NO. OF <i>ESKHINDJI</i> AND <i>MUSTAHFIZ</i> TIMÂRS			385
---	--	--	-----

Generally, we do not come across Christian *sîpâhis* holding *ze'âmets*. However, in the 1489 dated *mufassal*, Knez Petra, son of Obrin, was assigned a zeamet in the *Nâhiye* of Neretva worth 27,424 akchas. Hamza Beg, presumed to be Knez Petra's brother due to his father's name Obren, received a zeamet in the *nâhiyes* of Višegrad and Brodar worth 62,002 akchas.

To sum up, the aristocrat families and those with military backgrounds did not disappear with the Bosnian conquest, but instead continued their existence in the *timâr* system of the Ottoman Empire. Moreover, as seen in the numbers above, their number is pretty high. However, it is also a fact that the number of Christian *sîpâhis* embracing Islam gradually increased and thus, the number of Christian *sîpâhis* decreased in the *timâr* system. It is clear that they were not required to embrace the faith of the administrative class in order to become *sîpâhis* and maintain their previous privileged position as members of the military class. The new administration not only did require such a change, but also did not force the *sîpâhis* which it employed in its army. It is clear that there weren't any differences in the application of the *timâr* system in terms of Muslim and Christian *sîpâhis*. However, it should be pointed out that a raise was made to the Christian *sîpâhis* embracing Islam. The Ottoman Empire, which did not force such religious conversions seem to have promoted and rewarded such acts. Another interesting point is that while Christian *sîpâhis* have not been granted *timârs* at the fortresses, apart from a few examples, have generally held *eskhindji timârs*. It should also be added that with the *timâr* system pointed out above, it is possible to trace the Bosnian aristocrat families and those belonging to the military class, even after they have embraced Islam.

D468

Kurim 111002

TWO CRIMEAN KARAIM FINANCIAL REGISTERS OF THE 18TH CENTURY

HENRYK JANKOWSKI

This paper presents two registers of financial obligations paid by a Crimean Karaim community to the khan of the Crimea, his administration and officials. One document is entitled *Zarf-ı hafda yapılan <ödevlere> giden harc* 'Weekly register of expenses', the other *Han efendimiz hazretlerine geçen akça beyan olur* 'register of money transferred to His Majesty, our Lord Khan'.¹ Both documents, written by the same hand, are undated and unsigned. They are written in Crimean Turkish in a typical Crimean Hebrew semi-cursive with Arabic numbers.

1. Description of the documents

The registers are among the holdings of the National Library of Russia, Saint-Petersburg, and pertain to the Abraham Firkovich collection of manuscripts.² They are kept in a large file of documents of various types, call number F 946, T 61, the second document being recorded as D 2. The documents are written on a large narrow sheet of paper each, the size approximately 397 x 130 mm. The titles are seen at the top of the sheets, the

- 1 The first document was presented at a Karaim conference in Warsaw and published in the proceedings of this conference, see Mariola Abkowicz, Henryk Jankowski and Irena Jaroszyńska. (eds). 2004. *Karaj Kiuñlari. Dziedzictwo narodu karaimskiego we współczesnej Europie. Nasledie karaimov v sovremennoj Evrope. Heritage of Karaims in Present Europe*. Wrocław: Bitik, in Polish and English versions as "Karaimska księgowość na Krymie" (pp. 46-53) and "Karaim Accounting in the Crimea" (pp. 196-203), respectively. The second register was presented at the 16th CIÉPO meeting in Warsaw in 2004, but has not been published. Since both documents are similar in type and are practically unknown in Turkic studies, I believe they are worth publishing in one article.
- 2 Abbreviated Фирк. тюрк. 16. My best thanks go to Ms. Olga Vasilyeva, head of the Manuscript Department of the National Library of Russia in Saint-Petersburg, for the microfilms and the permission to publish the present documents.

Forschungen zur osteuropäischen Geschichte

Herausgegeben von
Holm Sundhaussen und Gertrud Pickhan

in Verbindung mit
J. Baberowski/Berlin, G. L. Freeze/Waltham,
A. Kappeler/Wien, J. Scherrer/Paris

Band 78

2012

Harrassowitz Verlag · Wiesbaden

The Crimean Khanate between East and West (15th–18th Century)

Edited by Denise Klein

kirim 111002

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	124770
Tas. No:	956-038 CRI-K

2012

Harrassowitz Verlag · Wiesbaden

111002

- 2720 GHISALBERTI, Carlo. La storiografia italiana e l'alleanza di Crimea. *Clio: Rivista Trimestrale di Studi Storici*, 44 ii (2008) pp.165-182. [1855.]

Krim

111002

- 3542 DAVIS, J. Madison. Turkish delight: the Ottoman mysteries of Jenny White. *World Literature Today*, 85 i (2011) pp.9-12. [Interview with writer of crime novels set in Ottoman period.]

Krim

111002

- 3489 PILLITU, Paola Anna. Crimini internazionali, immunità diplomatiche e segreto di stato nella sentenza del tribunale di Milano nel caso *Abu Omar*. *Rivista di Diritto Internazionale*, 93 ii (2010) pp.666-696. [Legal considerations surrounding the abduction by CIA agents and transfer to Egypt in 2003 of the Imam of Milan Naṣr Uṣāma Muṣṭafā Ḥasan "Abū 'Umar".]

Krim

111002

- 2319 ZARINEBAF, Fariba. *Crime and punishment in Istanbul, 1700-1800*. Berkeley: University of California Press, 2010. 287pp.

Krim

218778

Warfare and History
General Editor Jeremy Black
Professor of History, University of Exeter

Air Power in the Age of Total War
 John Buckley

*The Armies of the Caliphs:
 Military and Society in the
 Early Islamic State*
 Hugh Kennedy

*The Balkan Wars, 1912-1913:
 Prelude to the First World War*
 Richard C. Hall

English Warfare, 1511-1642
 Mark Charles Fissel

*European and Native American
 Warfare, 1675-1815*
 Armstrong Starkey

European Warfare, 1660-1815
 Jeremy Black

European Warfare, 1494-1660
 Jeremy Black

The First Punic War
 J.F. Lazenby

*Frontiersmen: Warfare in Africa
 Since 1950*
 Anthony Clayton

*German Armies: War and German
 Politics, 1648-1806*
 Peter H. Wilson

The Great War 1914-1918
 Spencer C. Tucker

*The Irish and British Wars,
 1637-1654. Triumph, Tragedy,
 and Failure*
 James Scott Wheeler

Israel's Wars, 1947-1993
 Ahron Bregman

*The Korean War: No Victors,
 No Vanquished*
 Stanley Sandler

*Medieval Chinese Warfare,
 300-900*
 David A. Graff

*Medieval Naval Warfare,
 1000-1500*
 Susan Rose

*Modern Chinese Warfare,
 1795-1989*
 Bruce A. Elleman

*Modern Insurgencies and
 Counter-insurgencies: Guerrillas
 and their Opponents since 1750*
 Ian F.W. Beckett

*Mughal Warfare: Imperial Frontiers
 and Highroads to Empire
 1500-1700*
 Jos Gommans

Naval Warfare, 1815-1914
 Lawrence Sondhaus

Ottoman Warfare, 1500-1700
 Rhoads Murphey

*The Peloponnesian War: A Military
 Study*
 J.F. Lazenby

*Samurai, Warfare and the State in
 Early Medieval Japan*
 Karl F. Friday

*Seapower and Naval Warfare,
 1650-1830*
 Richard Harding

The Soviet Military Experience
 Roger R. Reese

Vietnam
 Spencer C. Tucker

*The War for Independence and the
 Transformation of American Society*
 Harry M. Ward

*War and the State in Early Modern
 Europe: Spain, the Dutch Republic
 and Sweden as Fiscal-military
 States, 1500-1660*
 Jan Glete

*Warfare and Society in Europe,
 1792-1914*
 Geoffrey Wawro

*Warfare and Society in Europe,
 1898 to the Present*
 Michael S. Neiberg

Warfare at Sea, 1500-1650
 Jan Glete

*Warfare in Atlantic Africa, 1500-
 1800: Maritime Conflicts and the
 Transformation of Europe*
 John K. Thornton

*Warfare, State and Society in the
 Byzantine World, 565-1204*
 John Haldon

*War in the Early Modern World,
 1450-1815*
 edited by Jeremy Black

*Wars of Imperial Conquest in Africa,
 1830-1914*
 Bruce Vandervort

*Western Warfare in the Age of
 the Crusades, 1000-1300*
 John France

*War and Society in Imperial Rome,
 31 BC-AD 284*
 Brian Campbell

*Warfare and Society in the
 Barbarian West*
 Guy Halsall

*War in the Modern World since
 1815*
 edited by Jeremy Black

*World War Two: A Military
 History*
 Jeremy Black

*War, Politics and Society in Early
 Modern China, 900-1795*
 Peter Lorge

*Warfare in the Ancient Near East,
 to c. 1600 BC*
 William J. Hamblin

*The Wars of the French Revolution
 and Napoleon, 1792-1815*
 Owen Connolly

*Indian Wars of Canada, Mexico and
 the United States, 1812-1900*
 Bruce Vandervort

*Warfare, State and Society on the
 Black Sea Steppe, 1500-1700*
 Brian L. Davies

Kırım (111002)

Warfare, State and Society on the Black Sea Steppe, 1500-1700

22 Subat 2014

Brian L. Davies

MADDE YAYIMLANDIKTAN
 SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	219778
Taa. No:	94773 DAV.W

2007

 Routledge
 Taylor & Francis Group
 LONDON AND NEW YORK

- 2927 CZERWONNAJA, Swetlana. Der islamische Faktor
in der Nationalbewegung der Krimtataren. XXX.
Deutscher Orientalistentag. Orientalistik im 21.
Jahrhundert: Freiburg im Breisgau, 24.-28. Sept.
2007. Freiburg im Breisgau: Deutscher
Morgenländische Gesellschaft, 2009 [21- page
article; online publication without page- numbering.]

Kirim
11/002

27 Nisan 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜ

111002 Krim

ZALOZNAYA, Marina & GERBER, Theodore.

Migration as social movement: voluntary group
migration and the Crimean Tatar repatriation.

Population and Development Review, 38 ii (2012)

pp.259-284. (With the weakening of the Soviet state
in the late 1980s and its demise at the end of 1991,
roughly 90 percent of Crimean Tatars moved back
to southern Ukraine.)

BOOKS

- 3227 BADEM, Candan. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Leiden & Boston: Brill, 2010 (The Ottoman Empire and its Heritage, 44). 432pp.

Kırım
111022

- 3228 FIGES, Orlando. *The Crimean war: a history*. New York: Metropolitan Books, 2010. 575pp. [Paperback edition published New York: Picador, 2012 (575pp); e-book edition made available by Holt (2011), but without the maps. This book also published in London with title *Crimea: the last crusade*, by Allen Lane, 2010, and in paperback by Penguin, 2011.]

Kırım
111002

03 Mayıs 2014

MADDE YAYIMLANMIŞTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 3240 BENN, David Wedgwood. *The Crimean War and its lessons for today. International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, 88 ii (2012) pp.387-391. [Review article on *The Crimean War: a history* by Orlando Figes (New York, 2011).]

Kırım

111002

- 3239 AYDINGÜN, Ismail & AYDINGÜN, Ayşegül. Crimean Tatars return home: identity and cultural revival. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 i (2007) pp.113-128. [Coming back from Central Asia.]

Kırım
111002

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Eylül 2014

- Kırım 2660 KIRIMLI, Hakan. A scion of the Crimean Khans in
111002 the Crimean war: the allied powers and the question
of the future of the Crimea. *Middle Eastern
Studies*, 49 ii (2013) pp.191-220.

20 Eylül 2014

- Kırım 1500 KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *The Crimean Khanate
111002 and Poland-Lithuania: international diplomacy on
the European periphery (15th-18th century). A study
of peace treaties followed by annotated documents.*
Leiden & Boston: Brill, 2011 (The Ottoman Empire
and its Heritage, 47). 1049 pp. + 45 pp. of plates.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Eylül 2014

- Kırım 1501 FAVEREAU, Marie. De la mise en scène
111002 diplomatique au rituel dynastique. Retour sur la
nature des liens entre la Pologne-Lituanie et le khanat
de Crimée: à propos du livre de Dariusz
Kołodziejczyk. *Turcica: Revue d'Etudes Turques*,
44 (2012-13) pp. 387-399. Review article on *The
Crimean Khanate and Poland-Lithuania:
international diplomacy on the European periphery
(15th-18th century). A study of peace treaties
followed by annotated documents* by Dariusz
Kołodziejczyk (Leiden, 2011).

-
- 1 DİLEK ÇELİK, 67 A 90 nolu ve 1017-1022 (1608?1613) tarihli Kırım Hanlığı Kadiasker Defteri (tahlil ve transkripsiyon), Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011
-
- 2 EYYUB ŞİMŞEK, Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora, 2013
-
- 3 FATMA ÖZYİĞİT COŞKUNER, Ottoman official discourse and its reflections during the Crimean War, Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
-
- 4 FATMA YELDA GÖK, 1828?1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu, Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
-
- 5 FIRAT YAŞA, 67 A 90 numaralı (Dördüncü Cilt), 1061- 1062 tarihli Kadiasker Defteri'ne göre Kırım'da sosyal ve ekonomik hayat, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014
-
- 6 SUSANNA MUSTAFAIEVA, Türk Romanında Kırım ve Kırım Tatarları, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013
-
- 7 DİLEK ÇELİK, 67 A 90 nolu ve 1017-1022 (1608?1613) tarihli Kırım Hanlığı Kadiasker Defteri (tahlil ve transkripsiyon), Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011 (SİCİL)

Shpion vs. Casus: Ottoman and Russian Intelligence in the Balkans during the Crimean War (1853–56)

İBRAHİM KÖREMEZLİ*

At the end of October 1853, after 24 peaceful years, a war erupted between long-time adversaries, the Russian and Ottoman empires. The typical Russo-Ottoman confrontation on two fronts – the Danube and the Caucasus – would evolve into a European conflict following France and Britain's declarations of war on Russia in the spring of 1854. Shortly afterwards, in early September 1854, allies of the Ottomans, who had their own agenda to destroy the Russian naval base at Sevastopol, initiated an expedition to the Crimean peninsula. The previous hostilities and military activities on the Danube were forgotten soon after the Russian evacuation of the principalities and the concentration of the belligerent efforts in Sevastopol. Thanks to the bloody battles on the Crimea (Alma, Balaklava, Inkerman, and Chernaiia) and year-long siege of Sevastopol, the war would then be popularly called the 'Crimean War'.¹

The Ottomans' participation in decision-making and battle manoeuvres was not central on the Sevastopol front. Therefore, any narrative of the war without a sufficient discussion of the Danubian and the Caucasian fronts would ultimately understate the Ottoman role in the conflict. Moreover, a discussion of the Ottoman and Russian participation in the war would be incomplete, if not imperfect or misleading, without a sufficient understanding of their military activities in the Danubian theatre. Another shortcoming of the Crimean War historiography is its narrow perception of warfare in focusing on the battles and overlooking other important aspects, such as logistics, prisoners of war, and military intelligence.² Accordingly, a comparison between Russian³ and Ottoman⁴ intelligence activities in the Balkan theatre can be of use in elaborating an overlooked aspect of the Crimean War as well as in analysing the 'Ottoman and Russian Crimean War' apart from the existing Eurocentric literature. To this end, this article examines the practices and targets of intelligence activities in the Balkans during the Crimean War. Intensive spy activities and the contents of their reports will be discussed to shed light on the nature of espionage in the middle of the nineteenth century.

*International Relations, Eskişehir Osmangazi University, Eskişehir, Turkey. Email: koremezli@yahoo.com

On 28 February 1853, Russian ambassador extraordinary Prince Aleksandr Sergeevich Menshikov, arrived in Istanbul ostensibly to obtain a favourable response to the prolonged diplomatic crisis concerning the shrines of the Holy Lands. In fact, he had another agenda: the conclusion of a secret treaty with the Ottoman government following the example of the Hünkâr İskelesi of 1833. This ambitious mission was doomed to fail, and having worsened the relationship between the two countries, the prince left Istanbul on 21 May. In the aftermath, on 3 July, the Russian troops crossed the River Prut into Moldavia and marched toward Bucharest. Nevertheless, Russia declared that the invasion of the principalities (Wallachia and Moldavia) was not an act of war but rather 'a material guarantee' to force the Porte to accept Russian demands.⁵ At such an uncertain juncture in the summer of 1853, the Ottomans did not hasten to declare war but prudently prepared for a possible confrontation. Consequently, from the Russian invasion of the principalities in July 1853 to the Ottoman declaration of war in October, there was a tenuous state of neither peace nor war.

Accordingly, intensive diplomatic activities continued throughout the summer of 1853 to bridge the differences between the Russian and Ottoman claims. The Russian army placed approximately 80,000 men (the Fourth Army and part of the Fifth Army) in the principalities, a number that could easily rise with the transfer of the Third Army. Evidently the Ottomans' failure to accomplish the necessary preparations, especially on the Danube, before the commencement of hostilities might have caused the Ottomans irreparable damage. Thus, armies, fortifications, supply lines, and maps of the region were feverishly prepared. Meanwhile, both powers established espionage networks around the Danube River to monitor their opponent.

The positions and policies of other European powers were of great importance, as alliances might dramatically shift the balance in the forthcoming war. Therefore, the Russians and the Ottomans permitted economic transactions in the Balkans so as not to alienate other states. As a result, several channels of information were possible at least until the spring of 1854, when France and Britain declared war on Russia. Afterwards, the Ottomans unsurprisingly enjoyed a more favourable international environment, while the Russians utilized previously established contacts in the Ottoman lands.

In fact, the characteristics of the local population offered wide possibilities for information-gathering. Espionage was employed not only to observe the movements and targets of the enemy but also, importantly, to understand the attitudes and possible conduct of the inhabitants of the related regions. Accordingly, the Christian Orthodox population of the Ottoman Empire constituted an essential instrument as well as a major subject of espionage activities. The cosmopolitan populations of Dobruca (Dobruja), Bessarabia, and several cities on the Danube provided a convenient environment to identify collaborators. Both armies were able to locate friendly populations in the Balkans who might transmit useful information. While several Bulgarian *çorbacı* (Christian notables) notified the Russians concerning the developments in the Ottoman army quarters, there were some pro-Ottoman local elites in Wallachia, particularly in Bucharest, who informed the Ottomans about the Russian army stationed in the principalities.⁶

The newly invented telegraph – one of the most important innovations for communication and intelligence – began to be used in the Balkans only in 1855 when the

111002

23 Mars 2015

0474
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

82. T. Artan, 'From Charismatic Rulership to Collective Rule', *Dünya ve Bugünüyle Toplum ve Tarih*, Vol.4 (Nisan 1993), pp.53–95.
83. For a study of this idea with medieval Muslim politics, see A. Al-Azmeh, *Muslim Kingship: Power and the Sacred in Muslim, Christian and Pagan Politics* (New York: I.B. Tauris, 1997), p.120.
84. Murphey, *Exploring Ottoman Sovereignty*, p.107. He excludes only Murad IV.
85. Abou-El-Haj, 'The Narcissism of Mustafa II', p.119.
86. For details of the Edirne Incident of 1806, see İ.H. Uzunçarşılı, 'Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa', *Belleten*, Vol.138–39, No.XXXV (April–July 1971), pp.245–302; Yıldız, 'Vakayı Selimiye or the Selimiye Incident', pp.136–63.
87. For the incident, and the murder of Nazif Efendi and Hacı Selim Ağa see Uzunçarşılı, 'Halil Hamid Paşa', pp.239, 247–50.
88. Dedem de Gelder, *Memoires*, p.56.
89. C.V. Findley, 'Political Culture and Great Households', in S.N. Faruqi (ed.), *The Cambridge History of Turkey. Vol.3: The Latter Ottoman Empire (1603–1839)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), p.66.

23 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Harim - 111002
Tatarlar - 130415

Captive Turks: Crimean Tatars in Pan-Turkist Literature

RORY FINNIN*

In September 2012, Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan and a retinue of government officials travelled to Ukraine for a series of high-level talks with President Viktor Yanukovich and members of his administration. The capital Kyiv was the first destination on Erdoğan's itinerary, but it was essentially secondary. During this visit, the centre of gravity was Ukraine's Autonomous Republic of Crimea, where Erdoğan headlined the annual Yalta European Strategy (YES) meeting and conferred on more than one occasion with Mustafa Dzhemiliev (Mustafa Cemiloğlu, aka Mustafa Abdülcemil Qırımoğlu), the leader of the Crimean Tatar parliament, the *Mejlis*. A Sunni Muslim Turkic-speaking *ethnie* whose khanate ruled the Black Sea peninsula and its environs for over three centuries, the Crimean Tatars today boast a diaspora in the Republic of Turkey numbering well over 3 million.¹

Flanked by allies and associates, Dzhemiliev and Erdoğan engaged in a set-piece encounter in a conference room near Yalta adorned with the *ay-yıldız* (crescent and star) of Turkey's national flag.² Dzhemiliev pressed for increased Turkish investment in and assistance to the Crimean Tatar people, who have been struggling for decades to resettle in their ancestral homeland after a brutal deportation to Central Asia at the hands of Stalin's NKVD (*Narodnyi komissariat vnutrennikh del*, People's Commissariat for Internal Affairs) in 1944. For his part, Erdoğan spoke warmly of the Crimean Tatars, not for the first time, as a 'bridge' joining Turkey and Ukraine and fostering productive Turkish–Ukrainian relations.³ He invited Dzhemiliev to attend the convention of his Justice and Development Party (*Adalet ve Kalkınma Partisi*) in Ankara later in the month.⁴

Times have changed. In the Soviet period, when he was a dissident in Uzbekistan fighting for the return of his people to Crimea, Dzhemiliev received no attention whatsoever from Turkish heads of state. Cold War *realpolitik* intervened to keep prominent elected officials in Ankara, according to Peter Reddaway, 'passive' in the face of Crimean Tatar suffering.⁵ Even in the mid-1970s, when Dzhemiliev endured a 303-day hunger strike that prompted Ukrainian dissident Leonid Plushch to appeal to 'all the world's Muslims' for assistance, the Turkish political elite was notably quiescent.⁶ Reacting with indignation to a false report of Dzhemiliev's death from starvation, the leaders of the nationalist youth organization *Ülkü Ocakları* (The Hearths

*Ukrainian Studies, University of Cambridge, Sidgwick Avenue, Cambridge CB3 9DA.
Email: ref35@cam.ac.uk

Kırım
111002
Türkçülük
131368

2673 FINNIN, Rory. Captive Turks: Crimean Tatars in Pan-Turkist literature. *Middle Eastern Studies*, 50 ii (2014) pp. 291-308. Pan-Turkist journals and Turkish poems casting Crimean Tatars as "captive Turks".

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

04 Eylül 2015

zu lernen, da man geistig nur zwei statt vier Vokale überprüfen müsse, bevor man das entsprechende Suffix anfügt. Ein Ansatz, der Rez.in im Unterricht noch nie in den Sinn gekommen wäre, den auszuprobieren aber auf jeden Fall einen Versuch wert ist. In den ersten Lektionen zur Einführung in den Wortschatz werden zahlreiche Lehnwörter präsentiert, die auch in ähnlicher Form im Deutschen existieren (z.B. *romantik, popüler, smayli...*). Eine pragmatische und wirklich gute Idee, wird dadurch doch die anfängliche „Fremdheit“ dem Türkischen gegenüber deutlich gemildert.

Im Grammatikteil jeder Lektion finden sich Erklärungen in einer Ausführlichkeit, die man in den beiden oben besprochenen Lehrwerken vielfach vermisst – kompetent, einfach, aber nicht vereinfachend.

Exemplarisch und vergleichend sei hier auf die Darstellung des Konditionals in den drei Lehrbüchern eingegangen: er stellt eine gewisse Herausforderung im Türkischunterricht dar – einerseits durch die Kombinationsfreude des Konditional-suffixes –*se*, andererseits durch den Umstand, dass wir mit dem Potentialis eine Form haben, die im Deutschen nicht exakt wiederzugeben ist. Hier ist es stets eine Gratwanderung, die Lernenden nicht in einer Lawine von Varianten untergehen zu lassen und dabei doch auf die einzelnen Möglichkeiten der Anwendung und deren Unterschiede einzugehen.

Landmann Kap. 76-79 lässt Einiges an Fragen offen, geht nicht präzise auf die genauen Unterschiede zwischen Potentialis und Irrealis ein und suggeriert durch die Übersetzung der angeführten Beispiele, dass der Unterschied zwischen potentialem und realem Konditional ganz einfach zwischen *falls* und *wenn* liege. Wie die Apodosis im jeweiligen Fall auszusehen hat bzw. welche Möglichkeiten zur Verfügung stehen, wird nicht erwähnt. Ağuıçenoğlu, der dem Konditional ebenfalls vier Lektionen (31-33) widmet, ist geringfügig genauer. Anders als Landmann stellt er immerhin *eğer/şayet* „wenn“ vor und liefert zum Unterschied in der Verwendung von Potentialis und Irrealis zumindest je einen Satz. Ersen-Rasch stellt den Konditional auf zwei Lektionen verteilt vor, *ise* und den Realis in Lektion 28, Potentialis und Irrealis in Lektion 29. Die Anwendung wird, wenn nicht ohnehin klar erkennbar, deutlich und anhand von Situationsbeschreibungen erklärt, wie etwa beim Herausarbeiten des Unterschieds zwischen *vaktin varsa* und *vaktin olursa* (S. 241) oder *üzgünsem – üzgün olursam – üzgün olam* (S. 249). Ersen-Rasch hakt dankenswerter Weise dort ein, wo es wirklich gefinkelt wird, gibt selbstverständlich die verschiedenen Möglichkeiten der Zeitform der Apodosis wieder (wohingegen Landmann glauben lässt, es gäbe nur Aorist kombiniert mit *idi*). Kontrastive Beispiele zur Anwendung von Potentialis und Irrealis sind ebenso sehr förderlich.

Resümierend stellt Rez.in fest, dass die Lehrbücher von Ağuıçenoğlu und Landmann bei ihr einen eher ernüchternden Eindruck hinterlassen und fragt sich, warum wohl heutzutage noch solch konservative Sprachlehrwerke verfasst werden. Lehrbücher „gängigerer“ Sprachen könnten doch durchaus auch als Vorbild für moderne Türkischlehrbücher genommen werden. Potentiellen Lernenden der türkischen Sprache soll daher vorzugsweise das Lehrbuch von Ersen-Rasch ans Herz gelegt werden. Neben den bereits oben erwähnten Vorzügen ist sein gewichtigster gewiss, dass dieses Buch *Freude* am Türkischlernen vermitteln kann. Man verspürt auf jeder Seite,

26 Ağustos 2015

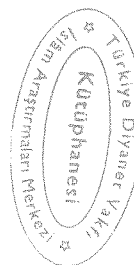
dass die Autorin nicht nur Unterrichtserfahrung und Kompetenz mitbringt, sondern Begeisterung für und Liebe zu dieser Sprache.

Gisela Procházka-Eisl (Wien)

Kırım
111002

Badem, Candan: *The Ottoman Crimean War (1853-1856)*. Leiden-Boston: Brill, 2010 (The Ottoman Empire and its Heritage 44). 432 S. ISBN 9789004182059. EUR 162,-.

D165

Diese Studie, die aus einer Istanbuler Dissertation hervorgegangen ist, ragt in ganz besonderer Weise aus der ungebrochen reichhaltigen Forschungsliteratur über den Krimkrieg heraus. Sie ist überhaupt die erste Arbeit zum Thema, die ganz aus türkischer Perspektive geschrieben und bestens mit veröffentlichten und unveröffentlichten türkischen Quellen unterfüttert ist. Vor rund 25 Jahren hatte die amerikanische Historikerin Ann Pottinger Saab zum erstenmal türkisches Material aus Istanbuler Archiven benutzt; allerdings beschränkte sie sich auf den Ausbruch des Krieges 1853/54. Und vor über zehn Jahren hat der amerikanische Historiker James J. Reid ebenfalls auf türkische Archivalien zurückgegriffen, als er eine Studie zur türkischen Sozial-, Wirtschafts- und Militärgeschichte von 1839 bis 1878 publizierte, die natürlich auch den Krimkrieg einbezieht. Badem handelt nun aber den gesamten Krieg von 1853 bis 1856 in einem Guss aus türkischer Sicht ab.

Badems Quellenbasis ist zum einen die recht umfangreiche türkische Spezialliteratur für diese Jahre, die natürlich von sehr unterschiedlicher Qualität ist. Hauptfundus in dieser Hinsicht ist die vierbändige Chronik zur Geschichte des Osmanischen Reiches für die Jahrzehnte ab 1825 von Ahmet Cevdet Pasha, einem langjährigen Mitglied der türkischen Regierung und Zeitzeugen unter den Sultanen Abdülmecid und Abdülasis. Unter den archivalischen Quellen ist das Archiv des Premierministers in Istanbul (BOA) die Hauptfundgrube. Eine weitere Stütze für Badem ist die reichhaltige russische Literatur sowohl des 19. als auch des 20. Jahrhunderts; dann natürlich die westliche Literatur, vor allem die englische. Hierbei stützt sich Badem vornehmlich auf Zeitgenossen und Mitakteure des Krimkriegs wie den englischen Marineberater Adolphus Slade und den Arzt in der anatolischen Armee Humphry Sandwith. Eine große Rolle spielt auch die alte zweibändige Biographie des englischen Botschafters in Konstantinopel, Stratford de Redcliffe, von Stanley Lane-Poole. Hier allerdings muss die Kritik ansetzen: Badem hat die vom Rezensenten herausgegebene Quellenedition „Akten zur Geschichte des Krimkriegs“ in zwölf Bänden, veröffentlicht zwischen 1979 und 2006, nur sporadisch verwendet, möglicherweise weil sie ihm zu spät zugänglich war. Es seien hier nur wenige Beispiele genannt, bei denen die Auswertung der AGKK, vor allem der sieben Bände französischer und englischer Quellen, die allein über 6000 Seiten umfassen, gerade für die türkische Perspektive zu fruchtbaren Ergebnissen hätte führen können. So hätte in den Ausführungen über den Ausbruch des Krieges 1853 die kriegstreibende Rolle Frankreichs viel schärfer betont werden müssen, als es Badem tut (S. 66). Auch die Menšikov-Mission im Frühjahr 1854 muss nun nicht mehr, was den mächtigen englischen Botschafter in Konstantinopel angeht, aus der veralteten Sicht seines Biographen Lane-Poole geschrieben werden (z.B. S. 78, 83, 95). Aus den 2005 veröffentlichten englischen Akten geht die ebenfalls zum Krieg treibende Rolle des Bot-

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Ultimately, missteps such as these do not detract from the overall value of the work, and Ottomanists and Sufi scholars alike will benefit from both Aščerić-Todd's intervention into the historiography of Ottoman Bosnia and her historical overview of the growing integration of Sufism into the province over time.

Turkic World

DARIUSZ KOŁODZIEJCZYK, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties followed by Annotated Documents* (Leiden: Brill, 2011). Pp. 1098. \$ 345.00 cloth.

REVIEWED BY MICHAEL KHODARKOVSKY, Department of History, Loyola University, Chicago, IL; email: Mkhodar@luc.edu

This book is an instant classic. But first, what this book is not. This is not a wide-ranging history of the relations between the Crimean Khanate and Poland-Lithuania. A study of that sort would have had to involve a much broader geopolitical context of Eastern Europe and the Ottoman Empire as well as a consideration of various internal social and political developments within the two entities. Instead, this is a history of strictly diplomatic relations between the Crimea and Poland-Lithuania, a study of peace treaties exchanged between the two states during the three centuries preceding the nearly simultaneous demise of both the Crimean Khanate and Polish-Lithuanian Commonwealth in the 1780s. As such, it is the most comprehensive and thorough study to date. To put together this exhaustive study (the book is 1,049 pages, not counting facsimiles and maps), one has to have formidable linguistic skills, which are indeed at Kołodziejczyk's disposal. Apart from his native Polish, he commands the Ottoman and other Turkic languages as well as the East Slavic languages. Likewise, the decades of previous research and publications on Ottoman-Polish relations uniquely prepared Kołodziejczyk to accomplish this task. The result is more than impressive.

The book consists of several parts, each of which could stand on its own and make an independent book. Part 1, a chronological survey of the Crimean-Polish-Lithuanian relations, is 222 pages. Part 2, a meticulous study of the diplomatic instruments exchanged by both sides—their typology, procedures, language, and semiotics—is over 300 pages. Finally, the remaining 500 pages are the documents presented in originals and accompanied by careful translations and commentaries.

Part 1 narrates a history of diplomatic exchanges from the initial contact in the mid-fourteenth century to the 1780s. It is a history of military alliances and tributes, as well as of broken treaties and raids. Kołodziejczyk reminds us that between 1500

and 1700, over 2 million people in the East European periphery were captured and sold into slavery. This is more than a number of slaves transported from Africa during the same time. Raiding activity and the slave trade were so profitable that peace was hard to keep. Unlike their Christian neighbors in the north, the Crimeans had little interest in, what we would call today, geopolitical issues. Economic profit, either obtained through raids or extracted in different forms of tribute and gifts, was the main driving force of the Crimean elite.

In numerous yarliqs, the Crimean khans “granted” the kings control of the traditional East Slavic towns and provinces, which Crimeans claimed for themselves. Unable and unwilling to directly control these towns, the Crimean elite was happy to rely on the king to collect tribute and to deliver it to the khan and his courtiers. Failure to deliver the tribute or to bring in a sufficient amount of tribute and gifts could be considered a *casus belli* in the Crimea and unleash punishing raids along the frontier.

The diplomatic correspondence creates a very complex mosaic of multiple actors and ever-shifting alliances—the Crimea, Kazan, the Great Horde, the Nogays, the Kalmyks, Poland-Lithuania, Russia, the Ottomans, and others. But even among these actors, there were also multiple agents with different and competing agendas—the qarachi beys, nureddin, kalga, and the court officials in the Crimea and different court parties in Krakow, Vilnius, and Moscow. The documents make clear that the histories of the Polish-Lithuanian Commonwealth and Russia have always been intrinsically connected to the history of the steppe and its restless inhabitants.

Part 2 is a detailed study of the evolution of the chancery terms, the composition and content of the diplomatic instruments, and the procedures of peacemaking based on the seventy-one documents, which Kołodziejczyk published, described, analyzed and translated. Out of these 71 instruments of peace, 46 were issued by the Crimeans: 3 donation yarliqs, 9 yarliqs cum shartname, 6 shartname, 19 ahdname, 3 oath yarliqs, and 6 others. Just fifteen are preserved in the original issued in the Crimea; others are preserved only in Ruthenian and Polish translations.

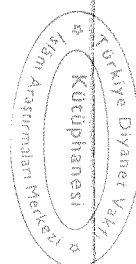
There are occasional inaccuracies that could have been caught by the editor. The chapter titled “In the Shade of Istanbul and Moscow,” should have been *In the Shadow* (p. 186). Translation of the donation yarliqs, where khan granted the king lands, waters, and “all profits” should have been “with all revenues” (p. 707). The Russian “kholop” should have been translated as a slave, not serf (p. 53).

This is a book that required enormous labor and extraordinary skills. The result is a definitive volume produced in the best tradition of classic scholarship. It will remain an invaluable source and reference for anyone interested in the issues related to Europe's steppe frontier and early modern East European diplomacy.

23 Ocak 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D362

Kırım
111002

- 3923 FINNIN, Rory. The poetics of home: Crimean Tatars in nineteenth-century Russian and Turkish literatures. *Comparative Literature Studies*, 49 i (2012) pp. 84-118.

Kırım
111002

21 Ocak 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Ocak 2016

- 3928 YEŞİLOT, Okan. The Crimean crisis in the context of new Russian geopolitics. *Insight Turkey*, 16 ii (2014) pp. 167-181. 2013-2014.

Kırım
111002

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN